

JUNI 2016
ARBEJDSMILJØFORSKNINGSFONDEN

Indsats mod arbejdsulykker ved offentlige bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft

SLUTRAPPORT, PROJEKTNR. 39-2013-09

JUNI 2016
ARBEJDSMILJØFORSKNINGSFONDEN

Indsats mod arbejdsulykker ved offentlige bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft

SLUTRAPPORT, PROJEKTNR. 39-2013-09

PROJEKTNR.

A043958

DOKUMENTNR.

slutrapport

VERSION

002

UDGIVELSESDATO

20160715

BESKRIVELSE

UDARBEJDET

mvp

KONTROLLERET

sul

GODKENDT

mvp

INDHOLD

1	Forord	7
2	Resume	9
3	Summary	15
4	Indledning	21
4.1	Baggrund	21
4.2	Formål	25
4.3	Definitioner og afgrænsninger	26
4.4	Læsevejledning	29
5	Metode	31
5.1	Fase 1 - Afdækning af viden	32
5.2	Fase 2 - Analyse og udformning af værktøj, beta-version	34
5.3	Fase 3 - Modificering af beta-version af værktøj	38
5.4	Fase 4 - Formidling	40
6	Resultater, fase 1 - Afdækning af viden	41
6.1	Bygherrerens praksis for at anvende arbejdsklausuler	41
6.2	Afdækning af viden, muligheder og barrierer	51
7	Resultater, fase 2 - Beta-version af værktøj	65
7.1	Anvendelsesområde	66
7.2	Opbygning af værktøjet	66

8	Resultater - fase 3, Endeligt værktøj	69
8.1	Kommentering/afprøvning af beta-version af værktøj	70
8.2	Endeligt værktøj til at supplere arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav	75
9	Juridiske forhold	78
9.1	Sikkerhedskrav i henhold til EU-retten	78
9.2	Sprogkrav	79
9.3	Underentreprenører	81
9.4	Kædeansvar	84
9.5	Mere eller mindre restriktive krav – proportionalitet	85
10	Fase 4 – Formidling	87
10.1	Konferencer og øvrig mundtlig formidling	87
10.2	Skriftlig formidling	87
11	Diskussion	89
12	Konklusion	96
13	Referencer	100

BILAG

Bilag A	Kontakter	109
Bilag B	Spørgeskema og sammenfattede besvarelser, fase 1	112
Bilag C	Første fokusgruppeinterview	121
Bilag D	Intervieweguide, eksperter	128
Bilag E	Respons fra Arbejdstilsynet. Arbejdsmiljøreaktioner på byggepladser med udenlandsk arbejdskraft	139
Bilag F	Omfang af dataindsamling	143

Bilag G	Eftermiddagskonference om arbejdsklausuler og forebyggelse af arbejdsulykker, program og deltagerliste	146
Bilag H	Modificering af udkast til beta-version af værktøj	151
Bilag I	Andet fokusgruppeinterview, entreprenører	158
Bilag J	Respons fra Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen	165
Bilag K	Artikler om projektet	169
Bilag L	Endeligt værktøj	178

1 Forord

Rapporten beskriver det arbejde, som COWI A/S med juridisk bistand af Ph.D. og Cand. merc. jur. Grith Skovgaard Ølykke fra CBS, har udført i forbindelse med udviklingen af et værktøj, som (offentlige) bygherrer kan tage i anvendelse for at mindske risikoen for arbejdsulykker ved bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Værktøjet er udarbejdet under projektet "*Indsats mod arbejdsulykker ved offentlige bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft*". Projektet er gennemført i perioden januar 2014-juni 2016.

Projektteamet omfatter ud over Grith Skovgaard Ølykke følgende personer fra COWI A/S: Cand. techn. soc. Marchen Vinding Petersen (initiativtager og projektleder), Erhvervsforsker og arkitekt MAA Susse Laustsen, Master of laws Christa Krell-Jørgensen, Cand. techn. soc. Henrik Bonnesen, Cand. techn. soc. Lars Vedsmann (fra 1. oktober 2014), Akademiingeniør (B) Henrik Dahl (frem til 1. november 2014), M.Sc., Civil Engineering Morten Isaksen (frem til 1. november 2014) og eksporttekniker og grafiker Lone Jensen.

I projektet er et udkast til værktøjet præsenteret ved en lang række møder, der er undervist i brugen af værktøjet og gennemført et antal personlige interviews og gruppeinterviews. Mange mennesker har taget sig tid til, at vi måtte tale med dem og har bidraget med kommentarer, erfaringer og synspunkter. Uden deres input ville det have været vanskeligt at udarbejde et godt, endeligt værktøj. Vi vil derfor gerne her takke mange gange for deres bidrag.

Projektteamet har undervejs haft støtte i en følgegruppe bestående af:

- › Ann Mills Karlslund, Dansk Byggeri
- › Palle Larsen, 3F
- › Preben Meier Pedersen, Kommunernes Landsforening
- › Hanne Ullum, Bygherreforeningen
- › Jens Arnholtz Hansen, Faos, Københavns Universitet
- › Kathrine Stockholm, Danske Regioner (frem til årsskiftet 2015-16)

- › Rasmus Gunnarson (frem til årsskiftet 2015-16) derpå afløst af Søren Schytte og Ulrik Spannow, alle Bygge- Anlægs- og Trækartellet

Følgegruppen har bidraget med konstruktiv kritik og input under hele projektføl-
bet, hvilket vi har haft stort udbytte af. Tak for det.

Projektet har modtaget økonomisk støtte fra Arbejds miljøforskningsfonden (pro-
jekt nr. 39-2013-09). Den økonomiske støtte har været uundværlig for projektet, så
den takker vi ligeledes for.

Værktøjet "*Arbejdsklausuler – værktøj til at supplere arbejdsklausuler med sikker-
hedsmæssige krav*" der ses bagerst i bilag L, er projektets primære produkt. For-
målet med denne rapport er at formidle resultater fra projektet og give en beskri-
velse af anvendte metoder og projektførløb.

2 Resume

Problemstilling

I Danmark anvendes der i stigende grad udenlandsk arbejdskraft til gennemførelse af opgaver indenfor bygge og anlæg. Hovedparten af den udenlandske arbejdskraft kommer fra de nye EU-lande (Polen, Litauen og Rumænien).

Arbejdstilsynets kontrolaktioner viser, at der sker mange alvorlige overtrædelser af arbejdsmiljøloven i virksomheder, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. I myndighedernes afrapportering af indsatsen 2012-2015 /2/ beskriver Arbejdstilsynet blandt sine erfaringer, at mange udenlandske virksomheder anvender forældede arbejdsmetoder, har mere fysisk arbejde samt bruger et lavere niveau af teknologisk udstyr, end det er sædvanligt for det danske arbejdsmarked. Arbejdstilsynet oplever en fortsat tendens til meget lidt eller dårligt fungerende kommunikation på byggepladser, hvor udenlandske virksomheder opererer. Mange udenlandske virksomheder ønsker at overholde reglerne, men der er en gruppe af udenlandske og danske virksomheder med udenlandsk arbejdskraft, som konsekvent overtræder reglerne og har et arbejdsmiljø under almindelig standard.

Beregninger baseret på statistikker fra Arbejdstilsynet over anmeldte arbejdsulykker viser, at statsborgere fra de 'nye EU-lande', som arbejder i Danmark, har en betydelig højere ulykkesincidens end danske statsborgere /3, 5/.

En dansk undersøgelse fra 2012 omhandlende østeuropæisk arbejdskraft /5/ peger på den udenlandske arbejdskrafts jobsituation, hvor den udenlandske arbejdskraft tilbydes andre opgaver og arbejdsvilkår end dansk arbejdskraft og de beskæftigedes anderledes arbejds- og sikkerhedskultur som grundlæggende årsager til en øget ulykkesrisiko. Andre studier understøtter, at der er behov for en særlig indsats målrettet den udenlandske arbejdskraft, så risikoen for arbejdsulykker kan reduceres. Således et europæisk litteraturstudie /6/ der beskriver, at migrantarbejdere er overrepræsenteret i 3D jobs »dirty, dangerous and demanding«, samt at arbejdet for migrantarbejdere ofte er mere fysisk krævende og monotont, arbejdstiden er længere og lønnen lavere end for nationale arbejdstagere.

Målgruppe og formål

Bygherren har ansvar for at koordinere sikkerheden, når det må forventes at mindst to virksomheder skal arbejde på byggepladsen på samme tid, herunder og-

så enkeltmandsvirksomheder. Bygherren har herudover bl.a. ansvar for gennemførelse af opstartsmøder, koordinerende sikkerhedsmøder og sikkerhedsrunderinger, når der beskæftiges flere end 10 personer samtidigt på byggepladsen (store byggepladser). Bygherren kan bede andre om hjælp til de opgaver, der følger af bygherreansvaret, men har stadig det juridiske ansvar.

Næsten alle anlægsarbejder og en væsentlig del af byggeopgaverne i Danmark udføres for offentlige bygherrer. Det offentlige har således som stor og professionel bygherre en nøgleposition i forhold til at sætte rammerne for en god og sikker planlægning og udførelse af bygge- og anlægsopgaverne. De offentlige bygherrer udgør målgruppen for det værktøj, som er projektets væsentligste output, omend værktøjet også kan anvendes af private bygherrer.

Når bygge- og anlægsopgaver udføres for offentlige midler, er der et vist politisk og pressemæssigt fokus på, at fair konkurrence og ordentlige arbejdsvilkår sikres. Der er et pres på de offentlige bygherrer for - som minimum - at sikre overholdelse af dansk lovgivning og gerne at fremstå som 'mønsterarbejdsgivere'.

En måde at påvirke arbejdet i retning mod ordentlige arbejdsforhold og fair konkurrence er at indskrive arbejdsklausuler i udbud eller licitationsbetingelser, videreføre/detaljere kravene i kontrakterne og følge op på kravefterlevelse.

Projektet har til formål at bidrage med et nyt anvendelsesorienteret værktøj, der kan danne grundlag for offentlige bygherres konkrete initiativer i forbindelse med udbud og udførelse af bygge- og anlægsprojekter. Initiativerne skal under hensyntagen til ligebehandlings-, gennemsigtigheds- og proportionalitetsprincipperne være målrettet de sikkerhedsmæssige udfordringer, der er forbundet med beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft.

På den baggrund er der udviklet, præsenteret, afprøvet og modificeret et værktøj, som kan støtte offentlige bygherrer i at anvende arbejdsklausuler, der ansporer de kontraherende entreprenører til at skabe arbejdsvilkår, der mindsker risikoen for arbejdsulykker, når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft.

Der er i projektet afgrænset fra, at sikkerhedsmæssige krav kan formidles på anden vis til de bydende entreprenører end i arbejdsklausulen. I projektet vurderes det, hvordan sikkerhedsmæssige krav kan formuleres og formidles i arbejdsklausulen ud fra følgende mål:

- 1) at præsentere tilbudsgiverne for de sikkerhedsmæssige krav på samme sted i udbudsmaterialet – nemlig i arbejdsklausulen – hvor tilbudsgiverne allerede oplyses om andre krav, der er særlig relevante ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft og
- 2) at præsentere tilbudsgiverne for sikkerhedsmæssige krav, der er lige så specifikke, præcise og målbare, som de krav der allerede anføres i arbejdsklausulen vedrørende løn, arbejdstid og [andre] arbejdsvilkår.

Arbejdsklausul

I projektet er den nuværende praksis for anvendelse af arbejdsklausuler ved udbud

af offentlige bygge- og anlægsprojekter afdækket med henblik på at vurdere konteksten for og hvordan sikkerhedsmæssige krav kan indsættes i klausulen.

Afdækningen viser, at de eksisterende arbejdsklausuler ofte er formuleret meget ens. Ofte anvendes en identisk ordlyd i udbud og den efterfølgende bygge- og anlægskontrakt. Typisk lægger kommunerne og regionerne sig op af den praksis, som Økonomi- og Indenrigsministeriet har anerkendt. Med henvisning til ILO konvention nr. 94 anføres således, at arbejderne skal sikres ordentlige løn- og arbejdsvilkår.

Ofte er dette formuleret således i politikkerne: *"Entreprenøren skal sikre de ansatte, som entreprenøren og eventuelle underentreprenører beskæftiger med den udbudte opgave, løn- og arbejdsvilkår, der ikke er mindre gunstige end dem, der gælder for arbejde af samme art i henhold til en kollektiv overenskomst indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område"*.

Afdækningen indikerer endvidere /65/ at:

- › Kommunernes anvendelse af arbejdsklausuler er blevet noget nær fast praksis, når der er tale om udbud af bygge- og anlægsarbejder
- › 2/3 af kommunerne anvender kædeansvar, og yderligere flere overvejer at indføre kædeansvar
- › Der er en stadig større fokus på opfølgning af, at klausulen efterleves

I forbindelse med afdækningen af viden er der i projektforløbet gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt offentlige bygherrer. Baggrunden for at anvende arbejdsklausulen oplyses generelt at være et resultat af en politisk beslutning, der gør, at kommunernes og regionernes indkøbs- og udbudspolitikker foreskriver anvendelse af en arbejdsklausul ved udbud af bygge- og anlægsarbejder. For de statslige institutioner er anvendelsen påkrævet i henhold til cirkulære fra Beskæftigelsesministeriet (tidligere Arbejdsministeriet) /71/. Respondenterne skriver bl.a., at sikkerhed ikke er noget, de har taget eksplicit stilling til i arbejdsklausulerne. Den udprægede fokus er på løn- og ansættelsesvilkårene, der ønskes sikret i henhold til overenskomsterne. Der er således ikke på nuværende tidspunkt praksis for at regulere sikkerhedsforhold gennem arbejdsklausulerne.

Flere entreprenører beskriver ved de gennemførte interviews, at de har praksis for at videreformidle bygherrernes krav i arbejdsklausuler til de underentreprenører, som de entrerer med. Flere af entreprenørerne har endvidere som praksis at skrive arbejdsklausuler og sanktioner (bod) ind i egne standardkontrakter, selv hvor bygherren ikke har anvendt en arbejdsklausul. Dette tyder på, at det af hensyn til synligheden er hensigtsmæssigt at indsætte sikkerhedsmæssige krav i forlængelse af bygherrernes nuværende arbejdsklausul. Kravene vil på den måde blive videreformidlet meget synligt til underentreprenører, således at de kan indrette sig på kravene i forbindelse med deres underentreprisekontrakter.

Værktøj

På basis af den afdækkede viden om arbejdsklausuler og den foreliggende viden om risikofaktorer knyttet til beskæftigelsen af udenlandsk arbejdskraft er der ind-

ledningsvist udarbejdet en beta-version af værktøjet til at supplere den eksisterende arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav. Udarbejdelsen er gennemført via to interne workshops i projektteamet, fokuserende på henholdsvis sikkerhedsmæssigt relevante krav og den juridiske legitimitet af kravene.

Værktøjet er møntet på udbud af bygge- og anlægsarbejde ved store byggepladser, hvor bygherren her har et udvidet bygherreansvar. (jf. Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 117 af 5. februar 2013 "Bekendtgørelse om bygherrens pligter"). Værktøjet kan imidlertid, under hensyn til de i værktøjet anførte proportionalitetsprincipper, sagtens anvendes eller inspirere til anvendelse ved udbud af mindre bygge- og anlægsarbejder

Såvel betaversionen som det endelige værktøj er opbygget således:

- › Baggrund for værktøjet
- › Arbejdsklausulen med de foreslåede supplerende sikkerhedsmæssige krav, (omhandlende kædeansvar, sprogkyndig, arbejdsmiljøansvarlig, brug af underentreprenører, opstartsmøder, koordinerende sikkerhedsmøder, sikkerhedsrunderinger, yderligere dokumentation og incitamenter)
- › Vejledning til bygherrerne herunder til modificering af de foreslåede sikkerhedsmæssige krav
- › Skabelon til arbejdsklausulen, hvor bygherren direkte kan fylde de valgte sikkerhedsmæssige krav ind
- › Skabelon til tilsyns kontrolplan, som bygherren direkte kan fylde ud med opfølgningsmetode, -frekvens og acceptkriterium relateret de enkelte sikkerhedsmæssige krav

En bred anvendelighed af det endelige værktøj er tilstræbt ved at give bygherren mulighed for at plukke i de sikkerhedsmæssige krav, der foreslås 'default' i værktøjet. Bygherren kan vælge at indsætte samtlige foreslåede sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen, kan udelade nogle af kravene eller, hvor det er proportionelt med de sikkerhedsmæssige udfordringer, der forventes forbundet med den udbudte opgave, gøre nogle krav mindre eller mere restriktive under anvendelse af værktøjets vejledning. Et 'default' sikkerhedsmæssigt krav kan altid udelades, og bør udelades, hvis bygherren ikke kan/vil afsætte ressourcer til at følge op på, at kravet efterleveres, så seriositeten bag kravet ikke udhules.

Konkurrencestyrelsen har ved gennemsyn fundet, at de anførte forslag til sikkerhedsmæssige krav er i overensstemmelse med udbudsreglerne, såfremt kravene ved det enkelte udbud tilpasses i henhold til proportionalitetsprincippet, sådan som det er forklaret i værktøjet.

Væsentlige respons på værktøjet

Betaversionen (og en modificering heraf) har været præsenteret ved forskellige lejligheder for relevante bygherrer, entreprenører, arbejdsmiljøprofessionelle beskæftiget med/i byggebranchen samt for repræsentanter for relevante bygherre-,

arbejdsgivere- og arbejdstagerorganisationer (bl.a. repræsenteret i projektets følgegruppe). Generelt er der imødekommenhed over for en arbejdsklausul suppleret med sikkerhedsmæssige krav, og de foreslåede krav bifaldes. Dog tager de store entreprenører, som er interviewet, afstand fra kædeansvar og bygherrens 'godkendelse' af underentreprenører (afvisning via brug af frivillig udelukkelsesgrund). Arbejdsgiverorganisationen for de store entreprenører tager ligeledes afstand fra anvendelsen af kædeansvar.

De kontaktede bygherrer giver udtryk for, at det er væsentligt at forebygge arbejdsulykker i forbindelse med de bygge- og anlægsarbejder, som det offentlige udfører. De finder værktøjet klart og nemt at gå til, og flere bygherrer peger på, at værktøjet ikke alene kan bidrage til en reduktion af ulykker, hvor der er beskæftiget udenlandsk arbejdskraft, men at det også vil være anvendeligt, hvor der ikke beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Dette viser, at værktøjet opfattes at kunne skabe forbedringer bredt, skønt det er udarbejdet med henblik på at tydeliggøre sikkerhedsmæssige krav målrettet de risikofaktorer, der knytter sig til beskæftigelse af udenlandske arbejdskraft.

Som en udfordring peger bygherrerne på sikring af konsistens mellem de sikkerhedsmæssige krav, der stilles i arbejdsklausulen, og eventuelle sikkerhedsmæssige krav beskrevet andre steder i udbudsmaterialet. Henvisninger i arbejdsklausulen til de sikkerhedsmæssige krav så synligheden bibeholdes og indsættelse af de foreslåede, udfoldede krav andetsteds i udbudsmaterialet, kan være en måde at håndtere dette på. Endvidere peges der på, at kommunikation mellem de, som er ansvarlige for at indskrive krav i udbud og kontrakter og de, som er ansvarlige for at følge op på kravefterlevelse skal sikres. Samarbejde om udformning af den kontrolplan, som værktøjet rummer skabelon til, kan skabe denne kommunikation.

Når der ses bort for kædeansvaret, som de interviewede entreprenører har delte holdninger til (tilkendegivelserne indikerer at store entreprenører er modstandere, små er tilhængere), er entreprenørerne positive over for værktøjet, blot det ikke bliver dokumentationstungt. Entreprenørerne ønsker en synlig bygherre og har ingen indvendinger mod at blive mødt med sikkerhedsmæssige krav. De sikkerhedsmæssige udfordringer relateret til beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft genkendes af entreprenørerne, og de finder det relevant med en indsats, der kan løfte sikkerheden ved bygge- og anlægsarbejde, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. En konkretisering og præcisering af sikkerhedsmæssige krav fra bygherrens side bydes velkommen og ses som en måde hvorpå, der kan skabes ens konkurrencevilkår. Entreprenørerne understreger dog, at bygherren i givet fald skal følge op på, at kravene overholdes, så seriøse tilbudsgivere ikke underbydes af useriøse tilbudsgivere. Endvidere påpeger entreprenørerne, at de sikkerhedsmæssige krav ikke må indsættes af bygherren ved 'copy-paste', men skal tilpasses den konkrete udbudte opgave fra gang til gang.

Flere af de store entreprenører fortæller, at de stiller krav til deres underentreprenører, der er sammenfaldende med visse af de sikkerhedsmæssige krav, der er foreslået i værktøjet, herunder at underentreprenørerne skal have beskæftigede på byggepladsen, som kan kommunikere på dansk (eller engelsk).

Konklusion

Respons på værktøjet viser, at det er lykket at udarbejde et let tilgængeligt og bredt anvendeligt værktøj til at håndtere de oplevede udfordringer relateret til beskæftigelsen af udenlandsk arbejdskraft. Bygherrerne kan uden bistand fra konsulenter tage værktøjet i anvendelse og dermed bidrage til - både på kort og lang sigt - at skabe arbejdsvilkår ved offentlige bygge- og anlægsprojekter, som mindsker risikoen for arbejdsulykker, herunder når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft på byggepladserne. Formålet med projektet er dermed indfriet.

Kurven over arbejdsulykker i byggebranchen er ikke knækket (endnu), og antallet af udenlandske statsborgere med lønindkomst inden for bygge- og anlæg er fortsat stigende. Der er således behov for fortsat at arbejde målrettet for få nedbragt antallet af arbejdsulykker på byggepladser, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Bygherrernes medvirken hertil er dermed mindst ligeså aktuell i dag, som ved opstart af projektet.

3 Summary

Problem area

Foreign labour is increasingly used for projects in the Danish construction industry, with the majority of foreign workers coming from the new EU Member States (Poland, Lithuania and Romania).

Inspections by the Danish Working Environment Authority show repeated and serious infringements of the Danish Working Environment Act by companies employing foreign workers. In its report on actions taken from 2012 to 2015 /2/, the Working Environment Authority describes how some foreign companies use working methods, manual labour methods and technology that are out of step with Danish labour market standards. The Working Environment Authority sees a continuing trend of limited or poor communication on building sites where foreign companies carry out work. Even though most foreign companies want to comply with regulations, some foreign and Danish companies employing foreign workers systematically violate rules and maintain a substandard working environment.

Statistics on reported accidents at work from the Working Environment Authority show that citizens from the 'new EU Member States' working in Denmark have significantly higher accident rates than Danish citizens /3, 5/.

A Danish study from 2012 on East European labour /5/ identifies the job situation of foreign workers as the main cause for the increased probability of accidents, recognising that foreign workers are offered different tasks and working conditions than Danish workers and that they come from different working and safety cultures. Other studies support the need for a targeted effort towards foreign workers to minimise the risk of accidents at work. One such example is a European literature study /6/ which found that migrant workers are overrepresented in 3D jobs - »dirty, dangerous and demanding« - and that work performed by migrant workers tends to be more physically demanding and monotonous, with working days being longer and salaries lower compared with national workers.

Target group and purpose

The client is responsible for coordinating safety when two companies or more work on a building site at the same time, including one-man businesses. Apart from that, the client is responsible for organising start-up meetings and coordinating safety

meetings and inspecting building sites where more than 10 people work at the same time (large building sites). The client may delegate tasks arising from this responsibility to other parties, however, the legal responsibility remains with the client.

The public authorities award contracts for almost all construction work and a substantial part of building projects in Denmark. As major clients, the public authorities thus have a key role to play in framing the conditions for the proper and safe planning and execution of works. The major output of the project is a tool targeted to public clients (awarding authorities), even though it may be of good use to private clients as well.

Publicly financed works attract a certain degree of interest in political circles and the media on the issues of fair competition and decent working conditions. Clients are therefore under pressure to ensure compliance with Danish law – at a minimum – and preferably be "role model employers".

Including labour clauses in calls for tenders or conditions of tender, passing on/detailing the requirements in the contracts and checking compliance can be a step towards ensuring decent working conditions and fair competition.

The purpose of this project is to develop a new user-oriented tool that clients can use to plan specific initiatives as part of tendering and executing construction work. With due consideration to the principles of equal treatment, transparency and proportionality, the initiatives must target the safety challenges associated with employing foreign labour.

The tool was developed, presented, tested and modified to reflect these considerations. It offers support to clients in introducing and using labour clauses that can encourage contractors to establish working conditions that minimise the risk of accidents at work when foreign workers are employed.

Safety requirements may be communicated to the tendering contractors in other ways than by including them in the labour clause, however, this is outside the scope of the project. The project assesses how safety requirements can be formulated and communicated in labour clauses to meet the following objectives:

- 1 introducing tenderers to the safety requirements at the same place in the tender documents – the labour clause – where tenderers are informed about other conditions of particular relevance to employing foreign labour and
- 2 introducing tenderers to safety requirements that are as specific, accurate and measurable as the requirements already included in the labour clause for salaries, working time and [other] working conditions.

Labour clause

To assess the context in which, and how, safety requirements can be introduced in labour clauses, the project identified the current practices relating to labour clauses in public works calls for tenders.

The project found that existing labour clauses are almost identical, with the same wording being used in both the tender documents and the subsequent public works contract. Typically, municipalities and regions adopt the practice approved by the Danish Ministry of Economics and the Interior. Referring to ILO Convention 94, the Ministry states that workers must be ensured decent salary and working conditions.

Often, this requirement is formulated as follows in policies: *"The contractor must ensure that salaries and working conditions offered to employees hired by him or any of his subcontractors for the works tendered are no less favourable than the conditions that apply to work of the same nature regulated by collective agreement between the most representative labour market organisations in Denmark for the professional field in question and that apply to the whole Danish territory"*.

Further, it was found /65/ that:

- › It is almost established practice for municipalities to include labour clauses in public works calls for tenders
- › Two thirds of all municipalities make use of supply chain liability, and more contemplate introducing it
- › There is increasing focus on compliance checking.

As part of the mapping of knowledge, a questionnaire survey was conducted among clients. Generally, respondents indicate that the introduction of the labour clause was prompted by a political decision, requiring public purchase and procurement policies to include labour clauses in public works calls for tenders. As far as government authorities are concerned, labour clauses are required pursuant to a Government Circular issued by the Danish Ministry of Employment (previously Ministry of Labour) /71/. Respondents also state that safety is not an issue separately addressed in labour clauses. Focus is mainly on salaries and conditions of employment with a view to ensuring compliance with collective agreements. As such, it is not standard practice to include safety requirements in the labour clauses.

During interviews, several contractors told that it is common practice to pass on client requirements in labour clauses to their subcontractors. In addition, several of the contractors have made it a rule to include labour clauses and sanctions (penalties) in their own standard contracts, even in the cases where the client has not included a labour clause. This suggests that for visibility reasons, it is appropriate to incorporate safety requirements directly after the clients' existing labour clause. In this way, the requirements will be passed on in a very visible way to subcontractors allowing them to adapt to the requirements as part of the subcontracting.

The tool

From the knowledge gained about labour clauses and risk factors associated with employing foreign labour, a beta version of the tool was initially developed to allow safety requirements to be included in existing labour clauses. The tool was developed based on the outcome of two internal workshops for the project team focusing on requirements relevant to safety and the legal legitimacy of the requirements respectively.

The tool targets public works calls for tenders on major building sites where the client has extended liability. (cf. Order of the Danish Work Environment Authority on the obligations of a constructor of 5 February 2013 [Bekendtgørelse om bygherrens pligter]). However, with due consideration given to the principles of proportionality included in the tool, the tool may easily be used for or serve as inspiration for minor building and construction works.

The structure of the beta version and the final tool is as follows:

- › Background to the tool
- › The labour clause including the proposed supplementary safety requirements (supply chain liability, linguistic issues, health and safety responsible, use of subcontractors, start-up meetings, coordinating safety meetings, inspections, additional documentation and incentives)
- › Guidelines to clients, including instructions on how to modify the proposed safety requirements
- › Labour clause form template in which the client can enter the selected safety requirements directly
- › Form template for control plan in which the client can enter data directly, including follow-up procedures, frequency and acceptance criteria relative to the individual safety requirements.

The aim has been to ensure broad applicability of the final version of the tool by allowing the client to select context-appropriate safety requirements among the proposed 'defaults' in the tool. The client may choose to include all proposed safety requirements in the labour clause, leave out some of them or - proportionate to the safety issues expected in the tendered project – make some requirements more or less restrictive by following the guidance provided by the tool. A 'default' safety requirement can always be omitted, and should be omitted to avoid undermining the gravity of the requirement, if the client either cannot or will not allocate resources to compliance checking.

The Danish Competition and Consumer Authority has reviewed the proposed safety requirements and found them to be in compliance with the procurement rules on the condition that the requirements included in the individual calls for tenders are adapted in accordance with the proportionality principle as specified in the tool.

Important feedback on the tool

The beta version (and a modified version of it) was presented to relevant clients, contractors, health and safety experts working with/in the construction industry and representatives of relevant client, employers' and employee organisations (e.g. sitting on the project reference group) at several occasions. Generally, stakeholders welcome the idea of integrating safety requirements and accept the proposed requirements. However, the large contractors interviewed are against the concepts of supply chain liability and client's approval of subcontractors (rejection using opti-

onal ground of exclusion). Likewise, employers' organisations representing the large contractors reject the concept of supplier chain liability.

The clients contacted state that it is important to prevent accidents at work in connection with publicly funded construction work. Clients consider the tool simple and easy to use and several clients point out that it can help reduce accidents not only in projects employing foreign workers but also in those without. This is a testimony to the broad potential of the tool, despite being developed to make more explicit safety requirements addressing the risk factors involved in employing foreign labour.

One of the challenges identified by the clients is ensuring consistency between the safety requirements stipulated in the labour clause and safety requirements that may be described elsewhere in the tender documents. One way of handling this challenge while maintaining transparency can be to insert a reference in the labour clause to the point in the tender documents where the safety requirements are described in full. Further, clients point to the need for ensuring liaison between those responsible for including requirements in calls for tenders and contracts and those responsible for compliance checking. Collaboration on the development of the control plan based on the form template provided by the tool may ensure this.

Apart from the supply chain liability on which contractors interviewed are divided (large contractors seem to be opponents while small contractors seem to be adherents), contractors are positive about the tool as long as it does not become an administrative burden. Contractors need a visible client and have no objections against being faced with safety requirements. The contractors know the safety challenges of employing foreign labour and they approve of initiatives to improve safety in construction projects employing foreign labour. The contractors welcome initiatives by the client to clarify and make more specific safety requirements and consider it a way of ensuring fair and equal competition. However, the contractors stress that this would entail that the client puts in place measures for compliance checking to avoid a situation where non-serious tenderers undercut the prices of serious tenderers. Moreover, the contractors point out that the client must not 'copy-paste' the safety requirements into the labour clauses but must adapt them to the work tendered on a case-to-case basis.

Several of the major contractors mention that they impose requirements on their subcontractors that are sometimes identical to the safety requirements proposed by the tool, such as the requirement that some of the workers employed by subcontractors on the building sites must be able to communicate in Danish (or in English).

Conclusion

Feedback on the tool shows that the project has succeeded in developing an easily accessible and broadly applicable tool that can tackle known challenges of employing foreign labour. The clients can use the tool directly without external assistance and thus contribute to creating working conditions in publicly funded building and construction works that minimise the risk of accidents at work, also when foreign workers carry out work on building sites. The project has thus achieved its purpose.

The trend of accidents at work in the construction sector has not (yet) been reversed, and the number of foreign citizens employed in the Danish construction industry continues to rise. This accentuates the need to continue working determinedly to reduce the number of accidents at work on building sites where foreign workers carry out work. The contribution of the clients to this work is just as important now as when the project started.

4 Indledning

Rapporten beskriver det arbejde, som COWI med juridisk bistand fra CBS har udført i forbindelse med udviklingen af et værktøj, som (offentlige) bygherrer kan tage i anvendelse for at mindske risikoen for arbejdsulykker ved bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft.

4.1 Baggrund

Beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft

I Danmark anvendes der i stigende grad udenlandsk arbejdskraft til gennemførelse af opgaver indenfor bygge- og anlæg. Antallet af udenlandske statsborgere med lønindkomst inden for bygge- og anlæg er næsten fordoblet fra 2008 til 2014¹. I 2014 udgjorde antallet af udenlandske statsborgere beskæftiget i branchen i alt 24.655 personer, hvoraf hovedparten kommer fra de nye EU-lande (Polen, Litauen

¹ www.jobindsats.dk opslag 20160609: Udenlandske statsborgere med lønindkomst i Danmark, bygge og anlæg (DB07): Antal beskæftigede udenlandske statsborgere, hele landet, udgør i alt 24.655 i 2014 mod 15.287 i 2008. Hovedparten af den udenlandske arbejdskraft kommer fra Østeuropa (Polen (ca. 9.000), Litauen (ca. 2.600) og Rumænien (ca. 1.100)), mens arbejdskraft fra Tyskland udgør omkring en sjettedel (ca. 4.000) og fra Italien omkring en tyvendedel (ca. 1.400).

Det er valgt at anføre antal beskæftigede frem for antal fuldtidsbeskæftigede i det Arbejds miljølovgivningens bestemmelser grundlæggende er gældende uanset om der er tale om fuldtids-, deltids- eller løstansatte. F.eks. skal hver enkelt ansat, uanset ansættelsesforholdets karakter og varighed gives en tilstrækkelig og hensigtsmæssig oplæring og instruktion i at udføre arbejdet på farefri måde.

En direkte sammenligning af antallet af udenlandske og danske statsborgere beskæftiget i branchen vil være behæftet med usikkerhed, bl.a. idet der er tale om tal fra to forskellige statistikker. Endvidere vil en forskellig andel af uregistrerede udenlandske og danske statsborgere også influere på, hvor stor andelen af udenlandske statsborgere i branchen reelt udgør. Andelen af antal beskæftigede udenlandske statsborgere vurderes at være højere end andelen af antal fuldtidsbeskæftigede. Andelen af fuldtidsbeskæftigede udenlandske statsborgere med lønindkomst inden for bygge- og anlæg oplyses til 8,5% (feb. 2016) i notat af 14. juni 2016 fra Styrelsen for arbejdsmarked og rekruttering til Beskæftigelsesrådet.

og Rumænien)². Til sammenligning var der i 2014 antalsmæssigt beskæftiget 155.471 personer i branchen³.

Offentlige bygge- og anlægsprojekter

Næsten alle anlægsarbejder og en væsentlig del af byggeopgaverne i Danmark udføres for offentlige bygherrer. Det offentlige byggeri fylder ganske meget i den samlede byggeaktivitet, både når der er tale om nybyggeri og renoveringsarbejder. F.eks. har de offentlige bygherrer i perioden 2004-2014 i gennemsnit opført nybyggeri for ca. 10 mia. kr. årligt /1/. Det offentlige har således som stor og professionel bygherre en nøgleposition i forhold til at sætte rammerne for en god og sikker planlægning og udførelse af bygge- og anlægsopgaverne.

Mønsterarbejdsgivere

Der er et særlig politisk og pressemæssig fokus på, at fair konkurrence og ordentlige arbejdsvilkår sikres, når bygge- og anlægsopgaver udføres for offentlige midler. Fokus er på at de offentlige bygherrer - som minimum - sikrer overholdelse af dansk lovgivning og gerne fremstår som "mønsterarbejdsgivere".

ILO konvention nr. 94

For at påvirke arbejdet i retning mod ordentlige arbejdsforhold og fair konkurrence kan bygherrerne indskrive arbejdsklausuler i udbud eller licitationsbetingelser, videreføre/detaljere kravene i kontrakterne og følge op på kravefterlevelse.

Danmark ratificerede i 1955 ILO-konvention nr. 94 om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter. Danmark er dermed folkeretligt forpligtet til at følge ILO konventionen. I Cirkulære om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter, CIR1H nr. 9471 af 30/06/2014 fra Beskæftigelsesministeriet /69/ formuleres arbejdsklausulen således:

"Ordregiver skal i kontrakten stille krav om, at ansatte hos leverandører og eventuelle underleverandører, som medvirker til at opfylde kontrakten, er sikret løn (herunder særlige ydelser), arbejdstid og andre arbejdsvilkår, som ikke er mindre gunstige end dem, der gælder for arbejde af samme art i henhold til en kollektiv overenskomst indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område.

Flere overenskomster, der er indgået med samme arbejdsgiverforening og under samme lønmodtagerorganisation og med vilkår, der må anses for ensartede og som samlet er landsdækkende, anses i denne forbindelse også som én overenskomst, som gælder på hele det danske område".

² Ibid

³ Relateret til www.danmarksstatistik.dk, opslag 20160609 Registerbaseret arbejdsstyrke, beskæftigelse RAS300 ultimo november 2014, bygge og anlæg (DB07). Enhed: Antal. I alt 155.471.

Øget og forbedret brug af arbejdsklausuler

Den tidligere regering under Helle Thorning-Schmidt samt Enhedslisten, der var regeringens forligspartner på indsatsen mod social dumping⁴, aftalte i 2012 at øge og forbedre brugen af arbejdsklausuler. I forhandlingerne om kommunernes og regionernes økonomi lagde regeringen op til en aftale om, at kommuner og regioner skulle bruge arbejdsklausuler på samme måde som statslige ordregivere /8/.

I dag er statslige ordregivere forpligtet til at indsætte arbejdsklausuler i offentlige kontrakter om bygge- og anlægsopgaver, mens der i Beskæftigelsesministeriets ovennævnte cirkulære om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter henstilles til, at regioner og kommuner gør det samme (§ 8) /9/.

Et embedsmandsudvalg, nedsat i 2012 under Beskæftigelsesministeriet, har beskæftiget sig med modvirkning af social dumping /10/. Udvalget kortlagde bl.a. graden af og erfaringerne med anvendelse af arbejdsklausuler. I den forbindelse foreslog en række kommuner indførelse af standarder på området med præcise retningslinjer, der kunne anvendes ved alle udbud samt udarbejdelse af vejledninger og/eller pixiudgaver med beskrivelse af anvendelse og håndhævelse. Der blev peget på behov for bedre kontraktopfølgingsprocedurer, og en kommune anførte, at egentligt opsøgende arbejde burde varetages af andre end kommunen.

Kontrol med efterlevelse af krav i arbejdsklausuler

Københavns Kommune har i 2014 nedsat et eksternt indsatsteam (en kontrolenhed), som løbende besøger Københavns Kommunes byggepladser mv. for at sikre, at løn- og arbejdsforhold overholder kravene i arbejdsklausulen. Der planlægges gennemført minimum 400 årlige kontroller, heraf halvdelen ved anmeldte og uanmeldte besøg og resten som skrivebordskontroller /11/. Yderligere en række kommuner⁵ har indført kontrol af efterlevelse af deres arbejdsklausuler /12/, /65/.

Overtrædelser af arbejdsmiljølovgivning

Siden 2012 har Arbejdstilsynet, SKAT og politi gennemført kontrolaktioner mod social dumping. Resultater viser, at der sker mange alvorlige overtrædelser af arbejdsmiljøloven i virksomheder, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. I myndighedernes afrapportering af indsatsen 2012-2015 /2/ beskriver Arbejdstilsynet blandt sine erfaringer følgende:

Der er mange eksempler på, at udenlandske virksomheder anvender forældede arbejdsmetoder, har mere fysisk arbejde, samt bruger et lavere niveau af teknologisk udstyr, end det er sædvanligt for det danske arbejdsmarked. Arbejdstilsynet oplever en fortsat tendens til meget lidt eller dårligt fungerende kommunikation på byggepladser, hvor udenlandske virksomheder opererer. Især i bygge- og anlægs-

⁴ Regeringen og Enhedslisten, besluttede i forbindelse med finansloven for 2012 at styrke indsatsen mod social dumping med det formål at sikre en fair konkurrence og ordentlige arbejdsvilkår. Betegnelsen social dumping bruges til at beskrive de forhold på arbejdsmarkedet, hvor udenlandske virksomheder opererer i Danmark uden at iagttage danske love og regler, eller hvor udenlandske medarbejdere beskæftiges i Danmark uden de fornødne tilladelser eller under vilkår, der er lovstridige for danske medarbejdere. SKAT, politiet og Arbejdstilsynet gennemfører fælles aktioner og opfølgende virksomhed med henblik på at imødegå social dumping på det danske arbejdsmarked. Indsatsen omfatter kontrol med overholdelsen af arbejdsmiljøloven, udstationeringsloven, skattelovgivningen, moms- og afgiftslovgivningen samt straffeloven

⁵ F.eks. Aarhus, Egedal, Gentofte, Gladsaxe, Hillerød, Hvidovre, Kalundborg og Rudersdal.

branchen ser Arbejdstilsynet jævnlige, at en dansk virksomhed officielt fungerer som hovedentreprenør med en række enkeltmandsvirksomheder som underentreprenører, men enkelte "ejere" af enkeltmandsvirksomhederne er ikke altid klar over, at de ifølge hovedentreprenøren er selvstændige og ikke ansatte. Derved kan hovedentreprenøren (arbejdsgiveren) undgå mange af kravene i bl.a. arbejdsmiljøloven. Blandt erfaringerne nævnes dog også at mange udenlandske virksomheder ønsker at overholde reglerne, men der er en gruppe af udenlandske virksomheder og danske virksomheder med udenlandsk arbejdskraft, som konsekvent overtræder reglerne og har et arbejdsmiljø under almindelig standard..

Højere ulykkesincidens

Statistikker fra Arbejdstilsynet over anmeldte arbejdsulykker viser, at statsborgere fra nye EU-lande, som arbejder i Danmark, har en højere ulykkesincidens end danske statsborgere (sammenligning af den beregnede ulykkesincidens 2009-2011 viser en gennemsnitlig overhyppighed på 36%) /3/. En tilsvarende overhyppighed (46%) er fundet i Norge, baseret på anmeldte arbejdsulykker jan. 2011-jun. 2012 /4/. Der er ikke fundet nyere tal tilgængeligt for ulykkesincidensen i Danmark opgjort på statsborgerskab eller mere detaljerede tal for ulykkesincidensen fordelt på brancher og statsborgerskab.

Årsager til øget ulykkesrisiko

En dansk undersøgelse fra 2012 omhandlende østeuropæisk arbejdskraft /5/ peger på den udenlandske arbejdskrafts jobsituation, hvor den udenlandske arbejdskraft tilbydes andre opgaver og arbejdsvilkår end dansk arbejdskraft, og de beskæftigedes anderledes arbejds- og sikkerhedskultur som grundlæggende årsager til en øget ulykkesrisiko. Samlet udmønter forholdene sig i:

- > Arbejde i højt tempo
- > Risikobetonede arbejdsopgaver
- > Stor arbejdsvillighed/lange arbejdsdage
- > Stræben efter at tilfredsstille arbejdsgiveren
- > Manglende viden om sikkerhedsforhold knyttet til jobbet
- > En anderledes sikkerhedsopfattelse
- > Sprogvanskeligheder.

Undersøgelsen anfører en række initiativer, som kan iværksættes med henblik på at mindske ulykkesrisikoen.

Behov for en målrettet indsats

Andre studier understøtter, at der er behov for en særlig indsats målrettet den udenlandske arbejdskraft, så risikoen for arbejdsulykker kan reduceres. Således et europæisk litteraturstudie /6/ der beskriver, at migrantarbejdere er overrepræsenteret i 3D jobs »dirty, dangerous and demanding«, samt at arbejdet for migrantarbejdere ofte er mere fysisk krævende og monotont, arbejdstiden er længere og lønnen lavere end for nationale arbejdstagere.

I en norsk telefonenquete /72/ med daglige ledere på 1.244 bygge- og anlægsvirksomheder svarede lederne at:

- > Der er behov for oplæring i arbejdsmiljøregelværk (86%)
- > Sprogoplæring (80%)
- > Oplæring i norske arbejdsmetoder (70%)
- > Migrantarbejderne kan skabe farlige situationer på arbejdspladsen (35%)

- › Sprog- og kommunikationsproblemer har ført til flere ulykker (20%)

Social dumping og arbejdsmiljø

Også på politisk topplan har de sikkerhedsmæssige betingelser som den udenlandske arbejdskraft arbejder under haft en stor bevågenhed. F.eks. udtalte den tidligere beskæftigelsesminister Mette Frederiksen i 2013 følgende om social dumping, sikkerhed og arbejdsmiljø /7/:

"Traditionelt er der inden for social dumping mest fokus på arbejde til meget, meget lave lønninger, hvilket bestemt er relevant. Jeg er dog selv i stigende grad optaget af den del af social dumping, som handler om sikkerhed og arbejdsmiljø. Vi kan se, at der er en del af vores udenlandske lønmodtagere, som enten direkte eller indirekte omgår reglerne for arbejdsmiljø og sikkerhed". "Det er en stigende bekymring for mig, hvis vi – ligesom vi har set inden for lønninger – får en nedadgående spiral, hvor der er udlændinge, som presser både arbejdstempo og overtræder reglerne for arbejdsmiljø og sikkerhed. Dermed bliver der lagt et pres på danske lønmodtagere for at gå på kompromis med sikkerheden. Det kan eksempelvis være på en byggeplads, hvor håndværkere så holder op med at spænde sig fast med sikkerhedsliner."

4.2 Formål

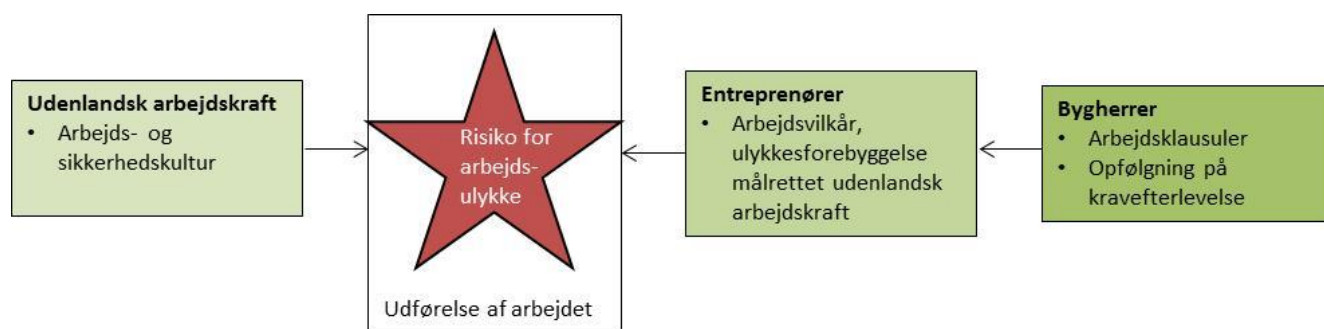
Nyt udbudsværktøj

Projektet har til formål at bidrage med et nyt anvendelsesorienteret værktøj, der kan styrke de offentlige bygherrers muligheder for at tage konkrete initiativer i forbindelse med udbud og udførelse af bygge- og anlægsprojekter. Initiativerne skal være målrettet de sikkerhedsmæssige udfordringer, der er forbundet med beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft. Således skal initiativerne anspore de kontraherende entreprenører til at sikre arbejdsvilkår, så bygge- og anlægsarbejde kan udføres sikkerhedsmæssigt forsvarligt for udenlandsk arbejdskraft og danske kollegaer.

Løfte forpligtelse som "modelarbejdsgiver"

Projektet tager afsæt i, at de offentlige myndigheder og institutioner som markante aftagere af bygge- og anlægsprojekter kan anvende deres styrke og skabe et drivende "market pull". Ved at efterspørge på nye måder, følge op på kravetferlevelse, vejlede og anvende incitament (belønning/sanktioner) kan de offentlige bygherrer være med til at målrette entreprenørernes indsats på det ulykkesforebyggende område. Der ligger politiske og omdømmemæssigt et pres på de offentlige bygherrer for at påtage sig disse forpligtelser som "modelarbejdsgiver", og projektet skal understøtte de offentlige bygherrer i at udfylde denne rolle.

Figur 1 Market pull som motiverende drivkraft for at reducere ulykkesrisiko ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft

Formål og undersøgelsesspørgsmål

Projektets formål er således at:

- Etablere viden om de barrierer og det råderum offentlige bygherrer oplever, der er for at formulere arbejds klausuler og følge op på krav efter levelse, og hvorledes barriererne erfarings- eller skøns mæssigt kan overkommes.

samt under anvendelse af den eksisterende og nyaf dækkede viden at:

- Udvikle, afprøve og modificere et værktøj, som kan støtte offentlige bygherrer i at anvende arbejds klausuler, der ansporer kontraherende entreprenører til at skabe arbejds vilkår, der mindsker risikoen for arbejdsulykker, når der beskæftiges udenlandske arbejdskraft.

Formålet understøttes ved at belyse følgende undersøgelsesspørgsmål:

Hvilke krav kan stilles, givet at kravene skal imødegå særlige udfordringer knyttet til beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft og ikke må krænke ligebehandlings-, proportionalitetsprincipper eller regler om fri bevægelighed?

Hvilken vejledning har de offentlige bygherrer behov for, relateret til indarbejdelse af krav og opfølgning på krav efter levelse?

4.3 Definitioner og afgrænsninger

Nedenstående beskrives anvendte definitioner af centrale begreber samt de afgrænsninger, der gør sig gældende for det udarbejdede værktøj

4.3.1 Definitioner

Offentlig bygherre

I henhold til udbudsloven⁶ er offentlige bygherrer statslige, regionale og kommunale myndigheder, offentligretlige organer og sammenslutninger af en eller flere af disse myndigheder eller et eller flere af disse offentligretlige organer. (Offentligretlige organer er organer, der a) er oprettet specielt med henblik på at imødekomme almenhedens behov, dog ikke behov af industriel eller kommerciel karakter, b) er juridiske personer, og c) for mere end halvdelen finansieres af sta-

⁶ § 24, nr. 27 og 28 i udbudsloven, LOV nr 1564 af 15/12/2015, og artikel 2, stk. 1, nr. 1-4 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/24/EU af 26. februar 2014 om offentlige udbud og om ophævelse af direktiv 2004/18/EF, EUT 2014 L 94/65, der også foretager nærmere definitioner af statslige og ikke-statslige ordregivere

ten, regionale eller kommunale myndigheder eller af andre offentligretlige organer eller er underlagt ledelsesmæssig kontrol af disse myndigheder eller organer eller har en bestyrelse eller direktion eller et tilsynsråd, hvor mere end halvdelen af medlemmerne udpeges af staten, regionale eller kommunale myndigheder eller andre offentligretlige organer). I projektet anvendes termen "bygherren" om den fysiske eller juridiske person for hvis regning, der udføres et bygge- og anlægsarbejde.

Store byggepladser	I henhold til Arbejdstilsynet defineres <u>store byggepladser</u> som bygge- og anlægsarbejder, hvor bygherren forventer, at der i byggefasen vil være mindst to virksomheder, der tilsammen beskæftiger flere end 10 personer på samme tid på pladsen ⁷ . Det i projektet udarbejdede værktøj er møntet på udbud af bygge- og anlægsarbejde resulterende i store byggepladser, da bygherren her har en række særlige bygherreforpligtelser.
Kontraherende entreprenør	<u>Kontraherende entreprenør</u> er den økonomiske aktør, der er indgået kontrakt med, efter afholdelsen af et udbud.
Underentreprenør	Begrebet <u>underentreprenør</u> er ikke defineret i udbudsloven eller i udbudsdirektivet. Betegnelsen bruges i projektet om en økonomisk aktør, der ikke selv har vundet en kontrakt, men som enten har været anført som underentreprenør af tilbudsgiveren i tilbuddet ⁸ (og dermed indirekte kan have været medvirkende til at udbuddet blev vundet), eller som den kontraherende entreprenør indgår aftale med efter udbuddet er blevet vundet.
Kædeansvar	<u>Kædeansvar</u> er den mekanisme at ordregiveren (bygherren) kan holde den kontraherende entreprenør økonomisk ansvarlig for underkontrahenters manglende overholdelse af de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen. Projektet anvender den forståelse af kædeansvar, som Beskæftigelsesministeriet giver udtryk for i vejledning til cirkulære om arbejdsklausuler, dvs. at bygherren <i>kan</i> kræve, at den kontraherende entreprenør skal kunne dokumentere, at entreprenøren og eventuelle underentreprenører lever op til kravene anført i arbejdsklausulen og <i>kan</i> kræve, at entreprenøren hæfter, hvis eventuelle underentreprenører ikke lever op til kravene ⁹ .
Ligebehandlingsprincippet	EU's udbudsdirektiv indeholder ikke en definition af <u>ligebehandlingsprincippet</u> , men har indskrevet princippet i direktivets art. 2. På baggrund af retspraksis defineres princippet således: Ens situationer skal behandles ens, mens forskellige situationer

⁷ Arbejdstilsynets bekendtgørelse om bygherrens pligter, bek. nr. 117 af 5. februar 2013, §3

⁸ Udbudslovens § 177, angiver, at en ordregiver i udbudsmaterialet *kan* kræve, at en tilbudsgiver i sit tilbud angiver, hvilke dele af den udbudte kontrakt tilbudsgiveren har til hensigt at give i underleverance til tredjemand, og hvilke underleverandører tilbudsgiveren foreslår. Denne bestemmelse svarer til udbudsdirektivets artikel 71, stk. 2.

⁹ Beskæftigelsesministeriets vejledning til cirkulære om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter, VEJ nr 9472 af 30/06/2014, anfører om §§5 og 6 samt i teksteksemplerne, at ordregiver *kan* kræve, at leverandøren skal dokumentere løn, arbejdstid og andre arbejdsvilkår for såvel leverandørens som eventuelle underleverandørers ansatte, som medvirker til at opfylde kontrakten. Tilsvarende at leverandøren kan hæfte for opfyldelse af arbejdstageres lønkrav mv. hos underleverandører

skal behandles forskelligt, med mindre objektive forhold kan begrunde en forskellig henholdsvis ens behandling¹⁰. I udbudsretlig sammenhæng betyder det endvidere, at også potentielle tilbudsgivere skal behandles lige.¹¹

Gennemsigtighedsprincippet Gennemsigtighedsprincippet indebærer en forpligtelse for ordregivende myndigheder til at gøre udbudsprocessen så transparent, som det er muligt.

Proportionalitetsprincippet: Proportionalitetsprincippet fremgår af EU-traktatens artikel 5. Kriterierne for dets anvendelse fremgår af protokollen (nr. 2) om anvendelse af nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet, som er vedhæftet traktaterne. Med proportionalitetsprincippet forstås, at foranstaltninger skal have et legitimt (sagligt) formål, være egnede til at opnå dette formål samt ikke gå videre end nødvendigt for at nå formålet. I projektet er det legitime og beskyttelsesværdige formål med de foreslåede foranstaltninger at forebygge arbejdsulykker for de beskæftigede, som i den kontraktperiode som bygherrens udbud vedrører, arbejder på den pågældende byggeplads.

Fri bevægelighed Fri bevægelighed er den ret til fri bevægelighed som gives tjenesteydere fra EU medlemsstater i henhold til artikel 56 TEUF /75/.

4.3.2 Afgrænsninger

Sikkerhedsmæssige krav i udbud Projektets fokus er på, hvordan den offentlige bygherre kan indføre supplerende sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen, og det udarbejdede værktøj er, som det er anført i projektets formål, "...et værktøj, som kan støtte offentlige bygherrer i at anvende arbejdsklausuler, der ansporer kontraherende entreprenører til at skabe arbejdsvilkår, der mindsker risikoen for arbejdsulykker... ". Der er således afgrænset fra, at sikkerhedsmæssige krav kan formidles på anden vis til de bydende end i arbejdsklausulen. Ved udelukkende at vurdere hvordan sikkerhedsmæssige krav kan formuleres og formidles i arbejdsklausulen forfølges følgende mål:

- 1) at præsentere tilbudsgiverne for de sikkerhedsmæssige krav på samme sted i udbudsmaterialet – nemlig i arbejdsklausulen – hvor tilbudsgiverne allerede oplyses om andre krav, der er særlig relevante, ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft og
- 2) at præsentere tilbudsgiverne for sikkerhedsmæssige krav, der er lige så specifikke, præcise og målbare, som de krav der allerede anføres i arbejdsklausulen vedrørende løn, arbejdstid og [andre] arbejdsvilkår.

Små og mellemstore byggepladser Anvendelsen af det værktøj, der er udviklet under projektet, er møntet på udbud af bygge- og anlægsarbejder der vil blive udført på store byggepladser, jf. definitionen s. 21. Der er således afgrænset fra bygge- og anlægsarbejder, hvor bygherren forventer, at der i byggefasen vil være færre end to virksomheder, der tilsammen beskæftiger 10 eller færre personer på samme tid på pladsen.

¹⁰ Sag 810/79, Peter Überschär mod Bundesversicherungsanstalt für Angestellte, EU:C:1980:228, præmis 16.

¹¹ Sag C-16/98, Kommissionen mod Frankrig, EU:C:2000:541.

Værktøjet kan imidlertid, under hensyn til de i værktøjet anførte proportionalitetsprincipper, sagtens anvendes eller inspirere til anvendelse ved udbud af mindre bygge- og anlægsarbejder (hvor bygherren ikke har lovpligtigt ansvar for at sikre gennemførelse af opstartsmøder, koordinerende sikkerhedsmøder og sikkerhedsrunderinger), jf. Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 117 af 5. februar 2013 "Bekendtgørelse om bygherrens pligter").

Kontrakter der ikke falder ind under EU-retten

Ved udformningen af værktøjet er det antaget, at arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav skal leve op til EU-retten, og at der foreligger en grænseoverskridende interesse for den udbudte offentlige kontrakt (det vil sige rummer interesse for erhvervsdrivende i andre EØS-lande). Denne antagelse er ikke til hinder for, at værktøjet også kan finde anvendelse på kontrakter, der ikke giver anledning til en grænseoverskridende interesse. I sådanne tilfælde kan den offentlige bygherre vælge at skærpe de sikkerhedsmæssige krav uden at være begrænset af hensynet til fri bevægelighed af tjenesteydelser og det EU-retlige proportionalitetsprincip. De forvaltningsretlige principper skal dog stadig overholdes.

Offentlige/private bygherrer

Værktøjet er ikke udarbejdet til anvendelse ved udbud af private bygge- og anlægsarbejder. På trods af dette vil private bygherrer, som anvender arbejdsklausuler, formodentligt kunne anvende værktøjet ved udbud af store byggeprojekter på samme vis som de offentlige bygherrer. Endog vil private bygherrer om ønsket have mulighed for at stille mere restriktive krav, end der anføres i værktøjet for de offentlige bygherrer, da de private bygherres udbud ikke er forpligtet af EU-retten.

4.4 Læsevejledning

To dokumenter, rapport og værktøj

Rapporten formidler de valg og den proces, som ligger bag udarbejdelsen af værktøjet "Arbejdsklausul - Værktøj til at supplere arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav, April 2016". Værktøjet er projektets udviklingsprodukt og er publiceret som et selvstændigt dokument. For at tilbyde læseren en samlet formidling er det imidlertid valgt også at indsætte værktøjet bagerst i denne rapport, se bilag L.

Målgrupper

Målgruppen for det udarbejdede værktøj er primært offentlige bygherrer. Det vil sige udbudsjurister og tilsynsførende samt andre hos de offentlige bygherrer, som er involveret i at udforme indkøbs- og udbudspolitikker, udbudsmateriale, licitationsbetingelser og kontrakter med kontraherende entreprenører og er involveret i at følge op på, at kontraktkravene efterleves. Sekundært er målgruppen (lokal)politikere, som kan bidrage til at værktøjet tages i anvendelse, og som skal afsætte ressourcer til, at det offentlige som bygherre får fulgt op på, at de stillede sikkerhedsmæssige krav overholdes. Endelig er private bygherrer samt rådgivere, der bistår med at udarbejde udbudsmateriale for store bygge- og anlægsprojekter, sekundær målgruppe for værktøjet.

Målgruppen for nærværende rapport er Arbejds miljø forsknings fonden, som har støttet projektet økonomisk samt arbejdsmiljøprofessionelle, Arbejdstilsynet, arbejdsmarkedets partere og politikere, som kan drage nytte af den afdækkede viden vedrørende arbejdsklausuler samt er interesseret i den gennemførte proces, dataindsamlingsværktøj, data og projektets resultater.

- Opslag** Rapporten kan bruges til opslag. F.eks. kan læseren være særlig interesseret i de juridiske overvejelser, der ligger bag udformningen af værktøjet og kan da ved hjælp af indholdsfortegnelsen vælge at gå direkte til relevante afsnit.
- Bilag** Den samlede rapport skal ses som dokumentation for, hvorledes arbejdet frem mod det endelige værktøj er foregået. Det er i den forbindelse valgt at indsætte en lang række bilag, som på forskellig vis redegør for proces eller beskriver respons på stillede spørgsmål. Ved hjælp af indholdsfortegnelsen kan læseren finde frem til bilag, der måtte have læserens særlige interesse, f.eks. Konkurrence- og Forbrugerstyrelsens respons på værktøjet.

5 Metode

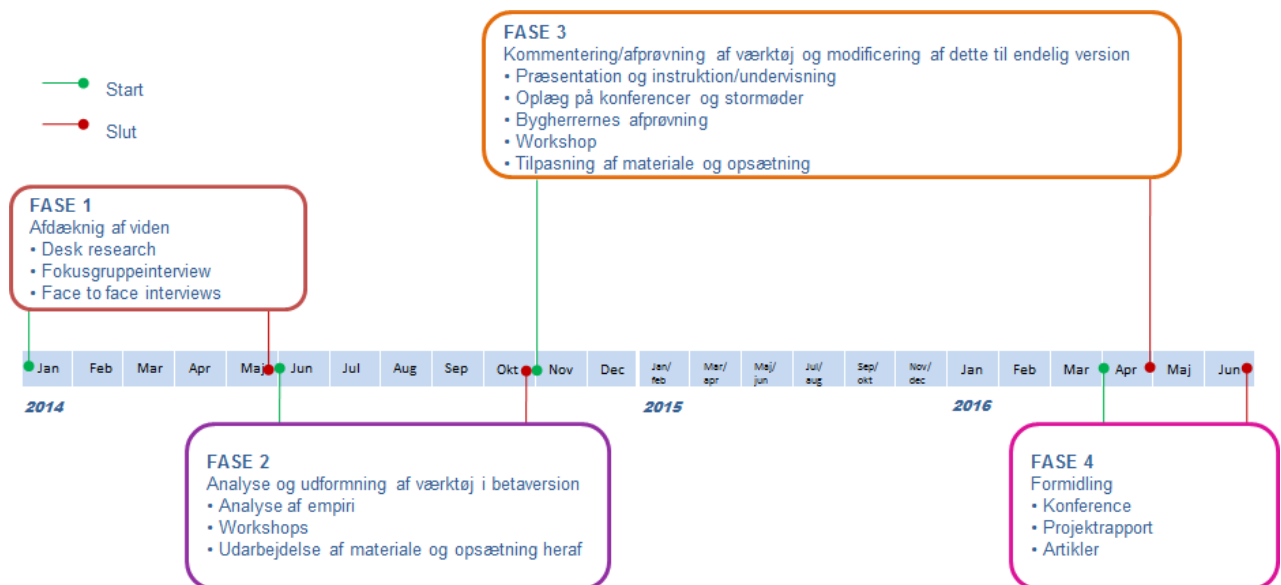
Faseopdeling

Projektet er gennemført i følgende fire faser:

- > Fase 1 Afdækning af viden
- > Fase 2 Analyse og udformning af værktøj, beta-version
- > Fase 3 Kommentering/afprøvning af værktøj og modificering af dette
- > Fase 4 Formidling

Aktiviteterne under de enkelte faser samt faserens tidsmæssige placering fremgår af Figur 2

Figur 2 Projektets faser og aktiviteter

5.1 Fase 1 - Afdækning af viden

Afdækningen af viden er dels baseret på desk study dels på besvarelse af et udarbejdet spørgeskema samt kommentarer ved præsentationer og interviews. En liste over kontakter ses i bilag A

5.1.1 Internet søgning

I januar 2014 er der foretaget en internet søgning via google (søgeord: arbejdsklausuler kommuner, arbejdsklausuler regioner) med henblik på at identificere dokumenter, der beskriver, hvorledes arbejdsklausuler anvendes af danske kommuner og regioner. Søgningen resulterede bl.a. i følgende to dokumenter:

KTO's spørgeskemaundersøgelse, social dumping

- › "Svar fra kommuner på KTO's henvendelse om aktiv indsats mod social dumping", 13.12.2013 /66/.
- › "Svar fra regioner på KTO's henvendelse om aktiv indsats mod social dumping", 29.11.2013 /67/.

Baseret på spørgeskemaundersøgelser rummer disse to dokumenter henholdsvis kommuners og regioners besvarelser af spørgsmål om brugen af arbejdsklausuler og sociale klausuler, politikker for anvendelsen, kontrol med overholdelse af klausulerne samt konsekvenser ved manglende overholdelse (9 spørgsmål i alt).

Kommunale indkøbs- og udbudspolitikker mv.

På baggrund af besvarelser af KTO's spørgeskemaundersøgelse er der foretaget en prioritering af hvilke kommuner, der er søgt yderligere oplysninger om på internettet. Således er der søgt på hjemmesider (søgeord: arbejdsklausuler, klausuler) for et udsnit af de kommuner, der i undersøgelsen svarede:

- at de anvender arbejdsklausuler og foretager kontrol med overholdelse heraf
- at de per 2014 ville have en vedtaget politik om anvendelse af arbejdsklausuler.

Søgningerne på kommunernes hjemmesider har resulteret i identificering af:

- › Indkøbs- og/eller udbudspolitikker og indkøbs- og/eller udbudsstrategier mm. for 25 kommuner, hvori der omtales arbejdsklausuler /13-55/.

Regioners indkøbs- og udbudspolitikker m.v.

Der er søgt på samtlige fem regioners hjemmesider (søgeord: indkøbspolitik, udbudspolitik), hvilket har resulteret i identificering af:

- › Indkøbs- og/eller udbudspolitikker og/eller -strategier for samtlige fem regioner /56-60/.

Statslige institutioners indkøbs- og udbudspolitikker m.v.

Endelig er der søgt på hjemmesider for et udvalg af statslige institutioner, således Naturstyrelsen, Bygningsstyrelsen, Vejdirektoratet og Banedanmark (søgeord: arbejdsklausuler). Her er der identificeret:

- › Arbejdsklausuler m.v. for Naturstyrelsen, Bygningsstyrelsen og Vejdirektoratet /61-63/.

3F's interview- og spørgeskemaundersøgelse

Internetsøgningen resulterede yderligere i identificering af en mere omfattende interview- og spørgeskemaundersøgelse gennemført af Advice A/S for 3F. Også denne undersøgelse belyser kommunernes og regionernes brug af arbejdsklausuler og sociale klausuler, kontrol/tilsyn med overholdelse, sanktioner af overtrædelser samt barrierer for brug af klausuler.

- › "Kortlægning og analyse af kommunernes og regionernes brug af arbejdsklausuler og sociale klausuler", november 2013 /68/.

KL's spørgeskemaundersøgelse

Ved senere opfølgende internetsøgning er der identificeret yderligere en spørgeskemaundersøgelse. Denne er gennemført af KL i december 2014 – januar 2015:

- › "Opsamling på spørgeskemaundersøgelse om kommunernes brug af arbejdsklausuler og sociale klausuler i udbud", marts 2015 /65/.

5.1.2 Spørgeskema

Egen spørgeskemaundersøgelse

Efter gennemgang af ovenstående materiale (KL's senere undersøgelse /65/ undtaget) er der primo februar 2014 mailet et spørgeskema til i alt 35 kommuner, regioner og statslige institutioner. Dette for at få en præcisering af dels ordlyden i de offentlige bygherreinstitutioners arbejdsklausuler i udbudsmateriale og kontrakter for bygge- og anlægsgøveler, dels de eksplicite krav som de offentlige bygherrer måtte have indføjet i arbejdsklausulerne med hensyn til arbejdstid og sikkerhed/sundhed/velfærdsforanstaltninger. Besvarelse foreligger fra 11 af de 35 kontaktede kommuner, regioner og statslige institutioner. Spørgeskemaet og den sammenfattede besvarelse ses af bilag B.

5.1.3 Fokusgruppeinterview

Arbejdsklausuler, middel til at forebygge arbejdsulykker

Den 5. maj 2014 er der afholdt et 3½ times fokusgruppeinterview med deltagelse af i alt 17 personer. Deltagerne repræsenterede 7 kommuner (12 personer), 2 statsinstitutioner (2 personer) og 3 entreprenører (3 personer). Der var afbud fra indbudte deltagere fra 2 regioner. De inviterede deltagere var arbejdsmæssigt beskæftiget med dels udbudsjuridiske emner i relation til arbejdsklausuler dels byggeri/arbejds miljø med erfaringer fra anvendelse af udenlandsk arbejdskraft. Den ene entreprenørvirksomhed var et dansk datterselskab, der havde nært samarbejde med sit udenlandske moderselskab.

På baggrund af en præsentation af projektet og de særlige udfordringer, der ifølge tidligere undersøgelser knytter sig til ulykkesrisici ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft, gennemførtes en drøftelse med deltagerne. Drøftelsen var struktureret under følgende temaer:

- › Relevante og realistiske krav i arbejdsklausuler vedr. sikkerhed, herunder opfølgning/kontrol med kravefterlevelse.
- › Incitament og udfordringer/barrierer.

Udsagnene på fokusgruppeinterviewet blev efterfølgende analyseret med henblik på at uddrage, hvordan arbejdsklausuler mest hensigtsmæssigt kan anvendes som middel til at forebygge arbejdsulykker og hvilke forhold, deltagerne havde peget på særligt burde iagttages. Referat af første fokusgruppeinterviewet ses i bilag C.

5.1.4 Face-to-face ekspertinterviews

Holdninger og idéer til sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausuler

I juni 2014 er der afholdt i alt fire personlige interviews med 6 informanter. Informanterne blev udvalgt som eksperter på basis af den viden de besidder om udenlandsk arbejdskraft og arbejdsklausuler og/eller forebyggelse af arbejdsulykker. Informanterne repræsenterede henholdsvis en stor regional bygherre, en større entreprenørvirksomhed (der bl.a. har et polsk søsterselskab med ca. 75 ansatte i Danmark), en organisation for arbejdstagere inden for bygge-, anlæg-, træ- og møbelbranchen samt en arbejdsgiverorganisation for mindre håndværksvirksomheder. Interviewene blev gennemført med henblik på at belyse informanternes holdninger til:

- › Hvordan arbejdsklausuler hensigtsmæssigt kan anvendes til at skærpe fokus på sikkerhed i offentlige bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft.
- › Hvilket engagement og hvilke krav, herunder til dokumentation og opfølgning, det vil være relevant at indskærpe i arbejdsklausulen med henblik på at mindske risikoen for arbejdsulykker.

Informanterne blev gennem en række åbne spørgsmål spurgt om emnet sikkerhedskrav i arbejdsklausul. Derpå bidrog informanterne med deres idéer til sikkerhedskrav. Senere i interviewet blev informanterne præsenteret for en række løse idéer til sikkerhedskrav. Informanterne forholdte sig til, hvorvidt de anså idéerne for gode/dårlige og hvorfor. Den anvendte interviewguide ses i bilag D.

Supplerende til fokusgruppeinterviewet blev udsagnene fra disse fire personlige interviews analyseret med henblik på at uddrage hvordan - og gennem præcisering af hvilke krav - arbejdsklausuler mest hensigtsmæssigt kan anvendes som middel til at forebygge arbejdsulykker.

5.2 Fase 2 - Analyse og udformning af værktøj, beta-version

Med henblik på at afprøve værktøjet er der i projektets fase 2 udarbejdet en såkaldt beta-version af det værktøj, som projektet skal munde ud i og som skal støtte de offentlige bygherrer ved supplerende af deres eksisterende arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav.

5.2.1 Analyse af bygherrers praksis vedr. arbejdsklausuler

Anvendelse af indsamlet viden

De erfaringer, muligheder, barrierer og forslag til brug af arbejdsklausuler, som er afdækket i fase 1, er analyseret emneorienteret. Ved analysen blev følgende sammenfattet:

- › Gode og mindre gode erfaringer med brug af arbejdsklausuler
- › Muligheder - opbakning til at supplere arbejdsklausuler med sikkerhedsmæssige krav
- › Barrierer - modstand mod at supplere arbejdsklausuler med sikkerhedsmæssige krav
- › Forslag til sikkerhedsmæssige krav grupperet ud fra hvilke aktiviteter, de er rettet mod

De sammenfattede resultater indgik i de overvejelser og prioriteringer, der er foretaget for udformningen af værktøjet.

5.2.2 Udformning af værktøj

Interne workshops

Metodisk er der afholdt to interne workshops med henblik på at danne grundlag for udformning af beta-versionen af værktøjet.

Første interne workshop

Den første workshop havde til formål at identificere de sikkerhedsmæssige krav, som værktøjet mest hensigtsmæssigt skulle rumme.

Forberedelse

Hver af de fire deltagere fra COWIs projektteam havde som forberedelse på post-its beskrevet de op til 10 væsentligste krav¹², som vedkommende fandt det realistisk¹³ at stille i arbejdsklausulen for at højne sikkerheden.

Fokus på risikofaktorer

Deltagerne var instrueret i, at kravene i videst muligt omfang skulle imødegå de forhold, der i tidligere undersøgelse /5/ var udpeget som betydende for den udenlandske arbejdskrafts ulykkesrisiko (risikofaktorer), det vil sige:

- › *Arbejdssituation og -opgave:* Dette omfatter arbejde uden kontrakt ("sort arbejde"), tungere (manuelle) opgaver som den udenlandske arbejdskraft ofte sættes til at udføre samt ringere kvalitet/egnethed af det værktøj/udstyr, som den udenlandske arbejdskraft ofte anvender.
- › *Arbejde i højt tempo.* For migrantarbejdere er dygtighed ikke blot et spørgsmål om kompetencer og kvalitet, men især om at få meget arbejde

¹² Defineret som de krav, arbejdsmiljøspecialisten vurderer i størst udstrækning, vil kunne forebygge de særlige ulykkesrisici, der er knyttet til beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft.

¹³ Forstået som krav der ikke krænker ligebehandlingsprincipperne/krav om fri bevægelighed, der som hovedregel holder sig inden for, hvad der er lovkrævet og er målbare/kan kontrolleres/kan dokumenteres

hurtigt fra hånden. Problematikken med tempoarbejde forstærkes, hvor arbejdet udføres på (en ofte ringe) akkord, hvilket hyppigt forekommer i byggebranchen.

- › *Stor arbejdsvillighed.* Ofte resulterende i lange arbejdsdage, hvor træthed og manglende koncentration udgør en sikkerhedsmæssig risiko.
- › *Tilfredsstillende arbejdsgiveren.* I migrantarbejdernes hjemlande er der typisk en mere hierarkisk arbejdsdeling, hvor arbejdsgiveren udgør en autoritet. Endvidere har mange migrantarbejdere en angst for at blive fyret, hvis arbejdsgiveren ikke "pleases". Disse forhold gør, at migrantarbejdere nødt til siger nej til en opgave og ikke spørger ind til eller påpeger mulige farer forbundet med en udstukket opgave.
- › *Sikkerhedsviden.* Migrantarbejdere tager ofte job uden for deres egentlige fag og mangler viden om de sikkerhedsforhold, der knytter sig til jobbet. Mange migrantarbejdere i byggebranchen skifter endvidere job så hyppigt, at de i realiteten hele tiden er nye på arbejdspladsen. Derudover arbejder migrantarbejdere typisk alene eller sammen med andre migrantarbejdere, hvilket bevirker, at den kollegiale videndeling om sikkerhed med danske kollegaer mangler.
- › *Sikkerhedsopfattelse.* I hjemlandene er der typisk mindre fokus på at praktisere sikkerhed. Migrantarbejdere er vant til, at fokus er på at få udført arbejdet hurtigt, og sikkerhedsforanstaltninger opfattes umiddelbart som et forsinkende element.
- › *Sprogvanskeligheder.* Et manglende fælles sprog kan føre til, at arbejdsgiveren springer sikkerhedsinstruktioner over, at instruktionerne bliver mangelfulde eller ikke forstås korrekt af migrantarbejderne. Endvidere kan sprogvanskeligheder virke hindrende for en social integration på arbejdspladsen.

Fokus på risikoområder identificeret af Arbejdstilsynet

Kravene skulle tillige i videst muligt omfang imødegå nedenstående særlige risikoområder, som Arbejdstilsynet tilkendegav som typiske for udenlandske virksomheder (jf. bilag E):

I vidt omfang konstaterer Arbejdstilsynet den samme type arbejdsmiljøproblemer hos de udenlandske virksomheder som hos danske virksomheder. Dog er der mange eksempler på, at udenlandske virksomheder anvender forældede arbejdsmetoder, f.eks. at udenlandske medarbejdere udfører arbejde, der har **mere fysisk og manuel karakter**, end danske medarbejdere udfører, samt at der bruges et **lavere niveau af teknologisk udstyr**, end det er sædvanligt for det danske arbejdsmarked. Endvidere konstaterer Arbejdstilsynet jævnligt, at der f.eks. **bruges hjemmelavede stiger, at der mangler eller bruges mangelfulde stilladser, samt at der er rod og uorden på byggepladsen**. Samlet set er det vurderingen, at der er mange udenlandske virksomheder, som generelt stiller for få krav til sikkerheden på arbejdspladsen [fremhævnings er foretaget af COWI].

Fokus på anbefalinger i "Knæk kurven"

Endelig er der i handleplanen "Sikkerhed hver dag – knæk kurven for alvorlige arbejdsulykker", som arbejdsmarkedets parter, Arbejdstilsynet og andre centrale aktører har udarbejdet i 2013, formuleret en række anbefalinger, som de fire deltagere anvendte som inspiration for udformning af værktøjet [fremhævnings er foretaget af COWI] /70/:

- › Alle entreprenører skal **inddrages i koordineringen** af sikkerheden på byggepladsen – også underentreprenører og sjak (s 8).
- › Virksomheder, der beskæftiger udenlandsk arbejdskraft anbefales i AMO dels at drøfte, hvordan udenlandsk arbejdskraft, skal **instrueres** inden arbejdet påbegyndes, dels at udarbejde og drøfte en plan om sikkerhedsmæssig uddannelse og kompetenceafklaring (s 24).
- › **Synlighed omkring udenlandsk arbejdskrafts kvalifikationer** styrker sikkerheden og medvirker til at klargøre, hvilke arbejdsopgaver der må udføres, og hvilke arbejdsopgaver der forudsætter, at man gennemgår en arbejdsmiljøfaglig uddannelse, inden arbejdet udføres (s 25).

1. interne workshop

På workshoppen blev workshopdeltagernes forslag til krav kategoriseret, og deltagerne satte deres post-its ind i en matrice i forhold til hvilken risiko, kravet skulle reducere (jf. de ovenfor listede risikofaktorer) og med hvilke midler. Midlerne omhandler krav fokuseret på henholdsvis: Inden indtræden på byggepladsen, Oorganisering af arbejdet, arbejdstid, kommunikation/sprog, instruktion, kvalifikationer, møder/mødedeltagere, opfølgning på byggepladsen, skriftlig dokumentation og andet.

Forslag til krav fra andre informanter

Endvidere blev de forslag til krav, som informanter i fase 1 havde formueret, ligeledes opsat i matricen, således at de indgik i den fælles drøftelse og efterfølgende prioritering af forslagene.

Tabel 1 Matrice til kategorisering af foreslåede krav

	Før indtræden på byggepladsen	Arbejdsorganisering	Arbejdstid	Kommunikation/sprog	Instruktion	Kvalifikationer	Møder/mødedeltagere	Opfølgning på byggepladsen	Skriftlig dokumentation	Andet
Arb, i højt tempo /arbejdsvillighed										
Udstyr /mat, arbejdsmiljø										
Kultur/hierarki /tilfredsstille arb.giver										
Sikkerhedsviden										
Sikkerhedsopfattelse										
Sprogvanskeligheder										
Tværgående										

Scoring af krav

Post-its i matricen blev derpå vurderet. Skulle nogle krav forkastes ("dubletter")? Supplerede nogle af kravene hinanden, så de burde arbejdes sammen? Var nogle krav egnede i bestemte situationer og uegnet i andre? Hvad var de vigtigste og samlet set mest hensigtsmæssige krav?

Ud fra en drøftelse af samlede styrker og svagheder ved det enkelte krav blev det tildelt en scorer, der blev noteret på den pågældende post-it.

Bearbejdning af output På basis af de bedst scorede krav blev der udarbejdet en råskitse til værktøj, jf. projektets formål, og en vejledning til bygherrerne i anvendelse af værktøjet.

Anden interne workshop

Den anden interne workshop havde til formål at drøfte, om der af juridiske grunde var nogle af de prioriterede krav/emner i værktøjet, der ikke var valgte.

Forberedelse Som forberedelse til workshoppen gennemgik projektteamets to jurister og to af projektteamets arbejdsmiljøspecialister råskitserne til værktøj og vejledning.

2. intern workshop Punkt for punkt blev kravene gennemgået og vurderet ud fra en juridisk vinkel. Arbejdsmiljøspecialisterne bistod med uddybning af, hvad sigtet var med de enkelte krav. Opbygningen af vejledningen blev drøftet og mangler i juridisk belæg for kravene blev identificeret og efterfølgende undersøgt, således at kravet enten kunne fastholdes, og vejledningen uddybes eller med den konsekvens, at kravet måtte udelades i værktøjet.

5.3 Fase 3 - Modificering af beta-version af værktøj

Tilsagn om afprøvnings af beta-version af værktøj

Allerede inden der blev søgt midler til at gennemføre projektet, blev interessen for projektet og det påtænkte værktøj sonderet. Bl.a. blev der taget kontakt til fem offentlige bygherrer, som repræsenterer en statslig, en regional og tre kommunale bygherrer. De kontaktede bygherrer havde ifølge oplysninger på internettet, praksis for at anvende arbejdsklausuler ved udbud af bygge- og anlægsprojekter. Bygherrerne blev telefonisk og skriftligt præsenteret for formålet med projektet og værktøjet, og de blev spurgt om, de kunne have interesse i at afprøve værktøjet i perioden oktober 2014-november 2015 på baggrund af en undervisning/instruktion i anvendelsen af værktøjet ude hos de offentlige bygherrer. Alle fem var interesseret og fremsendte underskrevne forhåndstilsagn om deltagelse. Af tilsagnsblanketten fremgik følgende: *"Skulle særlige forhold indtræffe er hverken bygherre eller COWI forpligtet af tilsagnsskrivelsen"*.

Afprøvningen skulle tjene til at modificere den afprøvede version af værktøjet (den såkaldte beta-version) til et endeligt værktøj på baggrund af bygherrenes konkrete erfaringer fra bygge-anlægsprojekter, hvor der blev anvendt en arbejdsklausul suppleret med sikkerhedsmæssige krav, således som anvist i værktøjet.

Præsentation af betaversion

Udkastet til betaversionen af værktøjet er drøftet på et følgegruppemøde den 10. oktober 2014 og modificeret på baggrund heraf. Derpå er beta-versionen (oktober 2014) fremsendt og præsenteret for de ovennævnte fem offentlige bygherreinstitutioner. Præsentationen af værktøjet er gennemført ved besøg hos fire af de fem institutioner og telefonisk for den femte (denne ønskede ikke besøg, da institutionen fandt, at deres eksisterende paradigmer for udbud vanskeligt kunne tilpasses i

forbindelse med en afprøvning). For at øge antallet af afprøvninger blev værktøjet yderligere præsenteret for en stor privat bygherreinstitution (forsyningselskab).

Undervisning i anvendelse af værktøjet

Der er gennemført undervisning i, hvordan værktøjet anvendes ved udarbejdelse af udbud af bygge- og anlægsarbejder hos tre af de ovennævnte fire offentlige bygherreinstitutioner samt hos den private bygherreinstitution. Den sidste offentlige bygherreinstitution, en kommune, forventede ikke i afprøvningsperioden at udbyde store bygge- og anlægsprojekter med beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft, hvorfor undervisningsforløbet blev fravalgt. Ved undervisningen hos de fire øvrige bygherreinstitutioner deltog henholdsvis 2, 5, 5 og 8 ansatte. Deltagerne er til dagligt involveret i udarbejdelse af udbud og/eller opfølgning og tilsyn på byggepladser. COWI deltog med 2 undervisere ved fire af forløbene og 1 underviser ved det sidste. Undervisningen har typisk haft en varighed på 3-4 timer.

Yderligere præsentation for bygherrer

Som supplement til undervisningen og afprøvningen er der indsamlet kommentarer og forslag til modificeringer af beta-versionen af værktøjet ved præsentationer af værktøjet for følgende bygherrer:

- > Banedanmark
- > DTU Campus
- > Beskæftigelsesministeriet
- > Bispebjerg Hospital
- > Akut Sygehus Viborg
- > Region H
- > Slots- og Kulturejendomme
- > Bygningsstyrelsen
- > Metroselskabet
- > Gentofte kommune

Præsentation for entreprenører

Beta-versionen er yderligere præsenteret ved et fokusgruppeinterview med deltagelse af fem personer fra fem store entreprenører:

- > Hoffman
- > Enemærke og Petersen
- > NCC
- > Züblin
- > Aarsleff

Præsentation på konferencer

samt på følgende syv konferencer/stormøder:

- > IDA møde for Arbejdsmiljøkoordinatorer, 11. mar. 2015
- > BAMBUS arbejdsmiljøkonsulenter, 23. mar. 2015
- > Arbejdsmiljøkonferencen 2015, 8-10 nov. 2015
- > AMFFs årskonference, 13. jan. 2016
- > Konference KV2013-valgte 3Fere, 29. feb. 2016
- > Byggegruppebestyrelsesmøde 3F, 9. mar. 2016.
- > Eftermiddagskonference i COWI, 20. jun. 2016

5.4 Fase 4 - Formidling

Præsentation af beta-version af værktøj	Formidlingsmæssigt er der lagt vægt på i projektperioden at skabe opmærksomhed på det kommende værktøj gennem præsentationer af beta-versionen for en lang række relevante aktører, jf. ovenstående og bilag F.
Skriftlig formidling i projektforsløb	I projektforsløbet er der bragt artikler i tre tidsskrifter, der henvender sig til forskellige målgrupper, henholdsvis arbejdsmiljøprofessionelle (Videncenter for Arbejdsmiljø's nyhedsbrev), offentlige og private virksomheder (COWIs nyhedsbrev) og tillidsvalgte arbejdstagere (3Fs nyhedsbrev Tillid.dk). Der forventes yderligere udarbejdet en kronik/et indlæg rettet mod kommunale bygherrer, som søges bragt i magasinet Danske Kommuner samt bragt endnu en artikel i Videncenter for Arbejdsmiljø's nyhedsbrev.
Præsentation ved afsluttende konference	Det færdige værktøj er præsenteret ved en eftermiddagskonference den 20. juni 2016 i COWI (i alt 55 tilmeldte). For at skabe god opmærksomhed og drøftelse af værktøjet er der inviteret bredt blandt bygherrer, entreprenører, lokalpolitikere, arbejdsmarkedets parter samt fagpressen. Program og deltagerliste fremgår af bilag G.
Hosting af endeligt værktøj	Derudover er der arbejdet for at få lagt det endelige værktøj i elektronisk form på servere, der er relevante for bygherrerne i forbindelse med deres udbudsarbejde.

6 Resultater, fase 1 - Afdækning af viden

Udviklingen af værktøjet er foregået under anvendelse af de indsamlede data og i en proces, som præsenteret i rapportens afsnit 5 – Metode.

6.1 Bygherrerens praksis for at anvende arbejdsklausuler

Udbredt anvendelse af arbejdsklausuler

Den p.t. nyeste undersøgelse af praksis for anvendelse af arbejdsklausuler fremgår af KL's spørgeskemaundersøgelse, der er gennemført dec. 2014 - jan. 2015 /65/. Af undersøgelsen fremgår det, at langt hovedparten af kommunerne anvender arbejdsklausuler eller overvejer at vedtage retningslinjer for brugen af arbejdsklausuler i udbud. Mange af kommunerne uddyber, at det er et område, som er under udvikling og har stor politisk interesse. Specifikt for bygge- og anlægskontrakter oplyser 52% af de 98 kommuner, at de altid og 31% at de ofte anvender arbejdsklausuler.

Ministeriets cirkulære og vejledning følges

Kommunerne anfører endvidere generelt, at de følger retningslinjerne i Beskæftigelsesministeriets cirkulære og vejledning om arbejdsklausuler fra juni 2014 /69/, når de udformer arbejdsklausulen.

Kædeansvar anvendes i høj grad

Det ses af besvarelserne i undersøgelsen, at hovedparten af kommunerne anvender kædeansvar (64%), mens yderligere en stor del, som ikke bruger kædeansvar, overvejer at styrke indsatsen på området (22%).

Ressourceallokering til opfølgning

Godt hver tredje af kommunerne (34%) oplyser, at de afsætter ressourcer til en kontrolindsats for at undersøge om arbejdsklausulen overholdes, og omtrent lige så mange overvejer at afsætte ressourcer til en sådan kontrolindsats (31%).

Økonomiske sanktioner

Det fremgår også, at knap halvdelen af kommunerne (42%) indarbejder ret til økonomiske sanktioner i form af dagbøder ved misligholdelse af arbejdsklausulen, og endnu en del (29%) overvejer at indarbejde sådan sanktionsmiddel.

Praksis årsskiftet 2014-15

KL's undersøgelse /65/ indikerer således at:

- › Kommunernes anvendelse af arbejdsklausuler er blevet noget nær fast praksis, når der er tale om udbud af bygge- og anlægsarbejder

- › 2/3 af kommunerne anvender kædeansvar, og yderligere flere overvejer at indføre kædeansvar
- › Der er en stadig større fokus på opfølgning af, at klausulen efterleves

Skønt det fremgår af ovenstående undersøgelse, at knap halvdelen af kommunerne indarbejder ret til at anvende økonomiske sanktioner ved manglende kravefterlevelse, så tyder vores spørgeskemaundersøgelse på, at denne ret i praksis sjældent tages i anvendelse, jf. afsnit 6.1.2.

6.1.1 Gennemgang af indkøbs- og udbudspolitikker

Ordlyd af arbejds-klausul

Gennemgangen, af hvordan 25 af Danmarks i alt 98 kommuner og de fem regioner i januar 2014 omtaler arbejdsklausuler i deres indkøbs- og/eller udbudspolitikker og/eller -strategier, viser, at arbejdsklausulerne ofte formuleres meget ens. Ofte anvendes en identisk ordlyd i udbud og efterfølgende bygge- og anlægskontrakter. Typisk lægger kommunerne og regionerne sig op af den praksis, som Økonomi- og Indenrigsministeriet har anerkendt. Med henvisning til ILO konvention nr. 94 anføres således, at arbejderne skal sikres løn- og arbejdsvilkår, der ikke er mindre gunstige end dem, der gælder på den egn, hvor arbejdet udføres /73/.

Der kan være nogen variation i hvorvidt, der skrives:

- › ...løn- og arbejdsvilkår eller
- › ...løn- og ansættelsesvilkår eller
- › ...løn- og ansættelsesforhold

Brugen af termerne kan endvidere være inkonsistent, således at der skrives, at arbejdstagernes *ansættelsesvilkår* skal sikres, hvorpå der skrives at kommunen til enhver tid kan udbede sig dokumentation for arbejdstagernes *arbejdsvilkår*. Vi antager ikke, at variationen dækker over reelle forskelle på, hvad kommunerne og regionerne ønsker at sikre gennem arbejdsklausulen.

Vejledning fra beskæftigelsesministeriet

Siden vores gennemgang af kommunernes og regionernes politikker har Beskæftigelsesministeriet, som nævnt i afsnit 6.1, udarbejdet vejledning til cirkulæret om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter /69/. Når de offentlige bygherrer fremadrettet følger denne vejledning, vil ordlyden af arbejdsklausulen - måske med mindre variationer - svare til vejledningens eksempel:

"Leverandøren skal sikre, at ansatte hos leverandører og eventuelle underleverandører, som medvirker til at opfylde kontrakten, er sikret løn (herunder særlige ydelser), arbejdstid og andre arbejdsvilkår, som ikke er mindre gunstige end dem, der gælder for arbejde af samme art i henhold til en kollektiv overenskomst indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område.

Leverandøren skal sikre, at ansatte hos leverandører og eventuelle underleverandører orienterer de ansatte om de gældende arbejdsvilkår".

Vejledningen til cirkulæret /69/ foreskriver endvidere, at det skal fremgå af kontrakten, hvordan der gennemføres kontrol med, at entreprenøren og eventuelle underentreprenører overholder arbejdsklausulen, samt hvilke konsekvenser det har, hvis arbejdsklausulen ikke overholdes. Kommunernes stadig større fokus på opfølgning af at klausulen efterleves, som KL's undersøgelse /65/ indikerer, udspringer muligvis af disse krav.

Kædeansvar

Tilsvarende KL's undersøgelse viser gennemgangen af indkøbspolitikkerne mv., at kædeansvar hyppigt anvendes. Flertallet (19) af de betragtede 25 kommuner nævner specifikt i politikkerne, at leverandører også er ansvarlige for, at deres underleverandører lever op til kravene i arbejdsklausulerne. Ofte er det formuleret således i politikkerne: *"Leverandøren skal sikre de ansatte, som leverandøren og eventuelle underleverandører beskæftiger med den udbudte opgave, løn- og arbejdsvilkår, der ikke er mindre gunstige end dem, der gælder på den egn, hvor arbejdet udføres"*. For nogle af regionerne var indkøbspolitikkerne af lidt ældre dato, og kravet om kædeansvar stod ikke altid i politikkerne, dog fremgik kædeansvar i regionernes besvarelser af KTO's spørgeskema /67/ og/eller i besvarelse af vores spørgeskemaundersøgelse, se afsnit 6.1.2.

For statsinstitutioner optræder kædeansvar, såfremt den statslige institution anvender det, i cirkulæreskrivelse nr. 114 af 18. maj 1966 anførte eksempel på en arbejdsklausul /56/: *"Tilsvarende [arbejdsklausulens bestemmelser] gælder også arbejde, der udføres af underentreprenører (underleverandører) eller af personer, der har fået overdraget kontrakten til udførelse. I så tilfælde påhviler det lederen af den virksomhed, der står som hovedentreprenør (hovedleverandør), at påse, at bestemmelsen finder anvendelse"*.

Også fremadrettet vil kædeansvar blive anført i arbejdsklausulen, såfremt de offentlige bygherrer anvender Beskæftigelsesministeriets vejledning og den deri eksemplificerede formulering af arbejdsklausulen i kontrakten. Dog pågår der i øjeblikket (forår 2016) et arbejde for at erstatte kædeansvaret for udbetaling af manglende løn med en fond, jf. beskrivelsen heraf i afsnit 9.4.

Arbejdsvilkår i arbejdsklausulerne uddybes sjældent

Gennemgangen af indkøbs- og udbudspolitikker m.v. viser yderligere, at kun få af de 25 kommuner og ingen af regionerne i deres politikker uddyber forståelsen af arbejdsvilkår, og i hvilken udstrækning de henregner arbejdsmiljøforhold herunder. Inddragelse af arbejdsmiljøforhold i arbejdsklausuler ses i f.eks. Rebild Kommunes politik for indkøb og udbud, pkt. 7.3 /42/ og i Viborg Kommunes udbudspolitik, pkt. 2.1 /52/ samt i Jammerbugt Kommunes udbudspolitik, pkt. 9 /30/:

Rebild Kommune: *"Leverandøren skal medvirke til at fastholde og udbygge et sikkert og sundt fysisk, psykisk og socialt arbejdsmiljø. På baggrund af en konkret vurdering i forvaltningen, kan der indarbejdes arbejdsklausuler i forbindelse med udbud"*.

Viborg Kommune: *"Leverandøren skal medvirke til at fastholde og udbygge et sikkert og sundt fysisk, psykisk og socialt arbejdsmiljø. Hensynet til arbejdsmiljø og -forhold for medarbejderne søges i praksis sikret ved,*

- › *dels at der indarbejdes en såkaldt arbejdsklausul i overensstemmelse med ILO-konvention nr. 94, hvorefter den enkelte leverandør forpligter sig til at sikre medarbejderne løn og ansættelsesvilkår, der ikke er mindre gunstige end de løn- og ansættelsesvilkår, som i henhold til overenskomst, lovgivning eller administrative forskrifter er gældende for det pågældende område, og dels at der i øvrigt stilles krav om, at den enkelte leverandør overholder en række i kontrakten nærmere angivne ILO-konventioner og menneskerettighedserklæringer.*

Jammerbugt Kommune: *"Udbudsreglerne giver mulighed for, at der i forbindelse med udbud kan tages hensyn til en række aspekter ved at opstille vilkår for opgavens udførelse. Dette betegnes klausuler. Nærmere bestemt er der tale om følgende klausuler:*

Personaleforhold: ...

Miljøforhold: ...

Arbejdsklausuler: eksempelvis bestemmelser om overenskomstforhold, børnearbejde og arbejdsmiljø.

Etiske forhold: ...".

Arbejdsmiljøkrav i andre klausuler

Gennemgangen viser endvidere, at andre former for klausuler, hyppigst **ILO nr. 155 om sikkerhed og sundhed**, kan være anført som krav /74/. Enkelte kommuner henviser i andre klausuler specifikt til arbejdsmiljøkrav, der skal opfyldes, eller stiller krav om en arbejdsmiljøpolitik, jf. Odsherred Kommune /40/, Skanderborg Kommune /47/ og Jammerbugt Kommune /30/, der parallelt til deres arbejdsklausul anvender følgende:

Odsherred Kommune, Klausul om sikkerhed og sundhed: *"Ved arbejder der kræver anvendelse af sikkerhedsudstyr, herunder stillads, værn, værnmidler m.v. skal Arbejdstilsynets anvisninger følges".*

Skanderborg Kommune, Sociale klausuler: *"Ud over uddannelsesmæssige krav vil blandt andet følgende sociale klausuler kunne indgå i forbindelse med konkrete udbud: Krav om en personale- og/eller arbejdsmiljøpolitik".*

Jammerbugt Kommune, Sociale klausuler: *"Totalentreprenøren og Facility Manageren skal tilkendegive at have eller ville indføre en arbejdsmiljøpolitik for ansættelserne vedrørende levering af ydelser omfattet af Aftalen. Arbejdsmiljøpolitikken skal fremme arbejdsmiljøet i virksomheden. Politikken skal mindst gælde for den tidsperiode, som det tager at udføre den udbudte opgave. Totalentreprenøren og Facility Manageren skal på Jammerbugt Kommunes anmodning orientere Jammerbugt Kommune om arbejdsmiljøpolitikken og dens udmøntning".*

Jammerbugt Kommune anfører endvidere, at såfremt arbejdsmiljøpolitikken ikke på anmodning kan fremlægges, kan Kommunen stille krav om en uddybende redegørelse og hvis der stadig ikke kan redegøres for arbejdsmiljøpolitikken, kan Kommunen vælge enten at kræve en dagbod på kr. 5.000 pr. arbejdsdag, indtil misligholdelsen er ophørt, eller hæve aftalen.

Beskrivelse af arbejdsmiljøkrav i øvrigt

Yderligere henviser et par kommuner til standarden: Social Accountability 8000 (SA 8000). Denne er baseret på udvalgte ILO-konventioner (herunder ILO nr. 155 om sikkerhed og sundhed samt ILO nr. 1 om begrænsninger i arbejdstid), samt FNs Menneskerettighedskonvention og Børnekonvention, således Frederikshavn Kommune /18/ og Svendborg Kommune /49/. Svendborg Kommune beskriver specifikt at SA 8000, kriterium 3, 7 og 8, indgår ved vurdering af tilbudsgivers sikring af henholdsvis:

- › Sikkert og sundt arbejdsmiljø¹⁴
- › Rimelige arbejdstider¹⁵
- › Rimelig aflønning¹⁶

Flere af regionerne beskriver i deres politikker, at de ved indkøb lægger vægt på, "at leverandører, tjenesteydere og entreprenører har et sikkert og sundt fysisk og psykisk arbejdsmiljø på arbejdspladserne", se Region Midtjyllands indkøbspolitik, s.8 /57/ og Region Sjællands indkøbspolitik, s.4 /59/.

Relevant og proportional

Anvendelsen af arbejdsklausuler skal vurderes i forhold til relevans og proportionalitet, dvs., at arbejdsklausulen ikke må virke for byrdefuld i forhold til den opgave, der udbydes. Klausulen kan alene regulere forholdene for de medarbejdere, der er beskæftiget med den pågældende opgave og kun i den periode, hvor opgaveløsningen pågår. Dette følger af det EU-retlige proportionalitetsprincip, jf. afsnit 9.

Gennemgangen viser, at der i politikkerne eller i notater/retningslinjer om udbud typisk skrives, at anvendelse af arbejdsklausuler ikke må ske helt generelt, men skal vurderes konkret i forhold til hvert udbud i forhold til relevans og proportionalitet, dvs., at arbejdsklausulen ikke må virke for byrdefuld i forhold til den opgave, der udbydes, jf. f.eks. /15/ og /22/.

Flere kommuner skriver imidlertid, "at i det omfang udenlandske leverandører (eller underleverandører) kan tænkes at byde på opgaven, må en arbejdsklausul dog som udgangspunkt altid anses for relevant og proportional" /24, 42, 53/.

¹⁴ **Health and Safety:** Provide a safe and healthy workplace; prevent potential occupational accidents; appoint senior manager to ensure OSH; instruction on OSH for all personnel; system to detect, avoid, respond to risks; record all accidents; provide personal protection equipment and medical attention in event of work-related injury; remove, reduce risks to new and expectant mothers; hygiene- toilet, potable water, sanitary food storage; decent dormitories- clean, safe, meet basic needs; and worker right to remove from imminent danger

¹⁵ **Working Hours:** Compliance with laws & industry standards; normal workweek, not including overtime, shall not exceed 48 hours; 1 day off following every 6 consecutive work days, with some exceptions; overtime is voluntary, not regular, not more than 12 hours per week; required overtime only if negotiated in CBA.

¹⁶ **Remuneration:** Respect right of personnel to living wage; all workers paid at least legal minimum wage; wages sufficient to meet basic needs & provide discretionary income; deductions not for disciplinary purposes, with some exceptions; wages and benefits clearly communicated to workers; paid in convenient manner – cash or check form; overtime paid at premium rate; prohibited use of labor-only contracting, short-term contracts, false apprenticeship schemes to avoid legal obligations to personnel.

Kontraktvilkår	Endvidere fremhæver flere kommuner, at arbejdsklausuler skal anvendes som kontraktvilkår og ikke må indgå i forbindelse med udvælgelse af leverandører (udvælgelseskriterium) eller i valget af tilbud (tildelingskriterium) /15, 18, 27, 44/.
Der gennemføres typisk kontrol af kravefterlevelse	I KTO's spørgeskemaundersøgelser /66, 67/ svarer kun få af kommunerne, at de <i>ikke</i> foretager kontrol med efterlevelse af arbejdsklausulerne. Blandt regionerne svarede to, at der foretages kontrol, én at der i løbet af 2014 vil blive fastlagt retningslinjer for opfølgning samt én, at der ikke foretages kontrol (en region har ikke besvaret spørgsmålet).
...og kontrollen foregår oftest som usystematisk stikprøvekontrol	Dette understøttes af 3F's undersøgelse /68/, hvor blot 7% af kommunerne og ingen af regionerne svarer, at de aldrig fører kontrol/tilsyn med overholdelse af arbejdsklausulerne (en region har ikke besvaret spørgsmålet). I undersøgelsen beskrives kommunernes praksis vedrørende kontrol/tilsyn af overholdelse af de indgåede klausuler generelt som usystematisk. Stikprøvekontroller er den kontrol/tilsynsform, som de fleste kommuner angiver at bruge. To regioner oplyser, at kontrollen/tilsynet foregår ved møder med leverandørerne.
Dokumentation på anmodning	Typisk beskriver kommunerne i deres politikker, strategier el. notater, hvordan de vil forbeholde sig ret til at se dokumentation for, at kravene i arbejdsklausulerne overholdes, eksempelvis formuleret således: <i>"Gentofte Kommune kan til enhver tid udbede sig dokumentation for, at løn- og arbejdsvilkår for leverandøren lever op til ovennævnte krav. Leverandøren skal efter påkrav fremskaffe relevant dokumentation for såvel egen som eventuelle underleverandørers arbejdstageres løn- og ansættelsesforhold, herunder</i> <ul style="list-style-type: none">› <i>at entreprenøren skal kunne dokumentere at denne er registreret i relevante registre som f. eks. Registeret for Udenlandske Tjenesteydere (RUT) og E-indkomst registeret.</i>› <i>at kommunen kan bede den enkelte ansatte fremvise dokumentation for ansættelsen og ansættelsesforhold. Entreprenøren skal sikre, at dennes ansatte udstyres med korrekt ansættelsesbevis og sikre, at de ansatte er forpligtet til at fremvise denne dokumentation ved kommunens forespørgsel.</i>› <i>at kommunen kan videregive dokumentationen til andre myndigheder, f. eks. skattemyndigheder, Arbejdstilsynet og/eller Politiet" /19/.</i> Endvidere beskriver nogle få kommuner, at de kan forlange en uddybende redegørelse fra kontraktholderen, hvis der opstår uenighed om, hvorvidt arbejdsklausulerne er overholdt /31, 37/.
...og sjældent krav om dokumentation uden på anmodning	Som indikeret ovenfor er der oftest tale om, at kommunerne forbeholder sig ret til at bede om dokumentation og <u>ikke</u> , at entreprenøren ved kontraktindgåelse forpligtes til, uden yderligere opfordring, at fremsende dokumentation på givne tidspunkter/i givne situationer. Dette er i overensstemmelse med beskæftigelsesministeriets vejledning /69/, og de deri anførte eksempler på kontrol med overholdelse af krav.

Entrepriseindehaver- og arbejdstagererklæringer

Blandt de statslige institutioner stiller Naturstyrelsen krav om, at de inden kontraktindgåelse skal modtage en entrepriseindehavererklæring, der bl.a. omhandler: Hvor ofte der udbetales løn til arbejdstagere, længden af entreprisen, og om ansættelsesforholdene for alle arbejdstagere ved entreprisen er dækket af gældende dansk overenskomst samt hvilken. Hvis ikke ansættelsesforholdene er dækket af dansk overenskomst, stilles der krav om fremsendelse af arbejdstagererklæringer underskrevet af den enkelte arbejdstager og entrepriseindehaveren. Arbejdstagererklæringen omhandler bl.a.: Arbejdets art, fagområde, ansættelsesdato, ugentlig arbejdstid, hvor ofte der udbetales løn, og detaljer omkring løn /61/.

Bygherrens opfølgning på efterlevelse af klausulen

3F's undersøgelse viser, at der sjældent forekommer fysiske kontrolbesøg på f.eks. byggepladser, og blot få kommuner oplyser i undersøgelsen at have dedikeret interne ressourcer til opgaven. Undersøgelsen citerer en informant i en kommune således: *"Vi skal have en lidt hyppigere kontakt. Vi har det som udgangspunkt kun, når byggearbejdet starter op, evt. midtvejs, og når det afsluttes. Vi skal følge op tidligere. Den dialog, vi har på det første møde, skal afklare kontakten og kontrolhyppigheden. Vi har oplevet, at kontrollen sker for sent, og så er der ikke noget at gøre"* /68/.

Vores gennemgang af indkøbs- og udbudspolitikker m.v. viser tilsvarende, at der sjældent beskrives retningslinjer for fysiske kontrolbesøg. Nogle få kommuner beskriver, at kommunen *"aktivt vil påse at vilkår overholdes"* /18/, eller at der vil blive foretaget stikprøvekontrol af arbejdsforholdene på arbejdsstedet, f.eks.:

"Kommunen er berettiget til at bede den enkelte ansatte fremvise dokumentation for ansættelsen og ansættelsesforhold. Entreprenøren skal sikre, at dennes ansatte har korrekt ansættelsesbevis og skal sikre, at de ansatte er forpligtet til at fremvise denne dokumentation ved kommunens forespørgsel. Dokumentationen kan efter omstændighederne give anledning til, at kommunen videregiver dokumentation til andre myndigheder. F.eks. skattemyndigheder, Arbejdstilsyn og/eller Politiet", jf. Gentofte Kommune /21/ og Roskilde Kommune /43/.

Enkelte kommuner beskriver, at de til brug for vurderingen af om leverandør eller underleverandør har overholdt arbejdsklausulen, kan søge rådgivning hos relevante arbejdsgiver- og/eller arbejdstagerorganisationer /15, 36/.

Kontrolenhed

Som anført i KL's undersøgelse /65/ er flere kommuner i gang med at oprette kontrolenheder til opfølgning af arbejdsklausulernes efterlevelse. F.eks. ses det at Byrådet i Holstebro /28/ havde besluttet at:

- › *der skal ske en central registrering af de enkelte klausulers anvendelse i konkrete udbud,*
- › *der skal udarbejdes en procedure for de enkelte kontraktholderes opfølgning på klausulernes overholdelse og indberetning af opfølgningen til den centrale registrering samt*
- › *udredningsdelen i forbindelse med konkrete mistanker om manglende overholdelse af arbejdsklausuler indledningsvist henlægges til en kontrolgruppe med repræsentanter fra Teknik og Miljø, Borgmesterkontoret, Social- og arbejdsmarked og Økonomi og*

- › *der etableres en rådgivningsgruppe med deltagelse af arbejdsgivere og arbejdstagere*

Københavns Kommunes kontrol

Mest omfattende på undersøgelsestidspunktet (januar 2014) var formentlig den opfølgning, som Københavns Kommune var ved at etablere. En ekstern kontrolenhed bliver etableret og skal føre tilsyn i henhold til kommunens arbejdsklausul. Opgaveporteføljen for kontrolenheden vil bl.a. indbefatte varetagelse af en hotline funktion, hvor mistanke om manglende kravefterlevelse kan anmeldes, samt udførelse af ca. 400 stikprøvekontroller årligt bestående af udgående kontrolbesøg og "skrivebordskontroller". Københavns Kommunes krav til dokumentation og opfølgning beskrives i /31/ således:

"Alle medarbejdere skal inden 4 uger efter arbejdets påbegyndelse have modtaget et ansættelsesbevis samt orienteres, af Leverandøren, om egnens gældende løn- og arbejdsvilkår. Leverandøren er endvidere ansvarlig for, at der kun anvendes medarbejdere med gyldig opholds- og arbejdstilladelse. Medarbejdere skal på forlangende kunne dokumentere deres identitet ved fremvisning af billedlegitimation.

Københavns Kommune skal [i god tid, inden opstart, indsæt dato] skriftligt orienteres om, hvilke underleverandører Leverandøren anvender i forbindelse med opfyldelsen af kontrakten, ved angivelse af navn og CVR.nr./RUT.nr.

Leverandøren skal endvidere på bygge-, drifts-, statusmøder eller lignende oplyse Københavns Kommune om, hvilke underleverandører, der befinder sig på arbejdspladsen i en forud defineret periode samt eventuelt hvilket arbejde, de udfører.

Københavns Kommune kan konkret stille krav til, at Leverandøren skilter med, hvilke virksomheder, der udfører arbejde på arbejdspladsen ved angivelse af navn og CVR.nr./RUT.nr.

Leverandøren er til enhver tid underlagt Københavns Kommunes instruktioner omkring ophold på arbejdspladsen. Københavns Kommune forbeholder sig med dette krav retten til at kunne udstikke instruktioner omkring ophold på arbejdspladsen. Eksempler herpå kan være regler omkring uønsket ophold på arbejdspladsen, forbud mod overnatning på byggepladsen mv.

Leverandøren er forpligtiget til at sikre, at såfremt Leverandøren eller dennes underleverandører har anmeldelsespligt til RUT-registret, overholder deres forpligtigelse og på eget initiativ, sender en kvittering for anmeldelsen til Københavns Kommune straks efter anmeldelsen".

Ophævelse af kontrakt, bod el tilbageholdelse af vederlag

Som oftest fremgår det af kommunernes politikker, strategier el. notater, at overtrædelse af arbejdsklausulen udgør en væsentlig misligholdelse af aftaleforholdet, hvilket berettiger til ophævelse af kontrakten. Alternativt til ophævelse af kontrakten, nævnes bod eller tilbageholdelse af vederlag, eksempelvis således:

"Med henblik på at sikre, at det i alle tilfælde får konsekvenser, hvis en entreprenør overtræder arbejdsklausulen, skal arbejdsklausulen i kommende kontrakter give mulighed for, at dagbod kan anvendes som en alternativ sanktion i de situationer, hvor kommunen ikke ønsker at hæve kontrakten" /20/.

”Såfremt dokumentation for overholdelse af arbejdsklausulen ikke foreligger inden nævnte frist [48 timer], foreligger der en væsentlig mangel og Middelfart Kommune kan gøre dansk rets almindelige mangelbeføjelser gældende, herunder hæve beføjelsen. Middelfart Kommune kan ophæve kontrakten skriftligt med øjeblikkelig virkning, hvis den udbudte opgave ikke udføres i overensstemmelse med dansk lovgivning eller hvis leverandøren undlader at fremskaffe relevant dokumentation. Overholder leverandøren ikke ovennævnte krav, og medfører det et berettiget krav på yderligere løn fra arbejdstagerne, kan Middelfart Kommune tilbageholde vederlag med henblik på at tilgodese sådanne krav. Herudover har parterne aftalt at kontrakt holder kan pålægges en dagbod på 5% af den samlede kontraktsum, indtil manglen er ophørt/ dokumentation fremsendt” /37/.

Anvendelse af sanktionering

Af 3F’s undersøgelse fremgår det, at påtale er den hyppigst form for sanktionering. 50% af i alt 51 kommuner oplyser at anvende denne form for sanktion. Derpå følger opsigelse af leverandør/entreprenør, som 48% anvendte, tilbageholdelse af dele af eller hele kontraktsummen (anvendtes af 25%) og dagbøder (11%). Kun en enkelt af de 51 kommuner oplyser, at de *ikke* sanktionerer overtrædelser af arbejdsklausuler. Anvendelsen af sanktioner i regionerne oplyses således: To af de fem regioner svarer, at de ikke ved, hvordan sanktioneringen foregår, én svarede at leverandøren opsiges, én at der foregår anden form for sanktionering og én region svarede, at de ikke sanktionerer overtrædelse af arbejdsklausuler. /68/.

6.1.2 Spørgeskemaundersøgelse

Antal respondenter

I alt sendtes spørgeskemaet elektronisk til 35 udbudskonsulenter/indkøbere hos offentlige bygherrer (26 kommuner, alle 5 regioner og 3 statsinstitutioner). Besvarelse foreligger fra 11 af de 35 kontaktede kommuner, regioner og statslige institutioner.

Baggrund for anvendelsen af arbejdsklausulen

Baggrunden for at anvende arbejdsklausulen oplyses generelt at være et resultat af en politisk beslutning, der gør, at indkøbs- og udbudspolitikker foreskriver anvendelse af en arbejdsklausul ved udbud af bygge- og anlægsarbejder. For de statslige institutioner er anvendelsen påkrævet i henhold til cirkulære fra Beskæftigelsesministeriet (tidligere Arbejdsministeriet) /71/.

Placering af klausulen

Typisk indsættes arbejdsklausulen i udbudsmaterialet som særlige betingelser (SB) til AB 92/ABT93 eller i byggesagsbeskrivelsen og entreprisekontrakten.

Der stilles eksplicite krav til sikkerhed

I spørgeskemaet er der spurgt til, hvad arbejdsklausulerne rummer af bestemmelser vedr. arbejdstid og sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger for de arbejdere, der beskæftiges i forbindelse med kontrakterne, jf. bilag B. Respondenterne skriver bl.a., at det ikke er noget, de har taget eksplicit stilling til i arbejdsklausulerne, da der har været udpræget fokus på, at det er løn- og ansættelsesvilkårene, der ønskes sikret i henhold til overenskomsterne, samt at der ikke er praksis for at regulere arbejdstid og sikkerhedsforhold gennem arbejdsklausulerne.

Besvarelsene viser således, at der generelt ikke i arbejdsklausulerne udfoldes krav vedr. arbejdstid eller sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger.

Krav i overenskomster og voldgiftskendelser

Typisk skrives der, at løn (herunder andre ydelser), arbejdstid og andre arbejdsvilkår ikke må være mindre gunstige, end hvad der gælder i henhold til kollektive overenskomster, voldgiftskendelse, nationale love eller administrative forskrifter. Antages det, at de beskæftigedes sikkerhedsforhold hører under "andre arbejdsvilkår", vil eventuelle sikkerhedsmæssige krav i gældende overenskomster og voldgiftskendelser således - ud over kravene i arbejdsmiljølovgivning og administrative forskrifter - være gældende.

Nogle respondenter beskriver at de uafhængigt af arbejdsklausulerne, stiller krav vedr. sikkerhed i bygge- og anlægskontrakterne. Således kan der være formuleret krav om overholdelse af ILO konvention nr. 155 om sikkerhed og sundhed på arbejdspladsen f.eks. i forbindelse med krav til Corporate Social Responsibility (CSR). Derudover nævner respondenterne følgende:

- › "Der stilles krav om, at entreprenøren skal varetage koordinatrollen i forbindelse med sikkerhed og sundhed på byggepladsen".
- › "Sikkerhedsforhold m.v. er ikke reguleret af arbejdsklausulen. Kommunen overholder lovgivningen om bygherrers forpligtelser vedr. sikkerhedskrav mv. og sikrer, at de projekterende og udførende også opfylder deres forpligtelser gennem udpegelse af koordinatører, jf. lovgivningen".
- › "Der er fastsat krav til uddannelse for alle, der arbejder på vejen ("Vejen som arbejdsplads")".
- › "Der er i Særlige Arbejdsbetingelser (SAB) for Styring og Samarbejde og SAB Arbejdsplads fastsat nærmere bestemmelser vedr. sikkerhed, sundhed og vel-færdsforanstaltninger".

Bygherrens opfølgning

Spørgeskemaundersøgelsen underbygger gennemgangen af indkøbs- og udbuds-politikker. Respondenterne anfører, at opfølgning oftest foregår som stikprøvekontroller og på mistanke, men også kan foregå regelmæssigt ved byggeledelsens opfølgning på de ugentlige eller hver 14. dags byggemøder eller med faste intervaller afhængig af projektets tidmæssige omfang. Flere beskriver, at dokumentation kræves indsendt/udleveret af entreprenøren, når udenlandsk arbejdskraft er konstateret ved stikprøvekontrol (dokumentationen kan f.eks. være lønsedler, lønregnskab, ansættelsesbeviser/-kontrakter, udskrift fra E-indkomstsystemet, kvittering for betalt arbejdsudlejeskat).

Sanktioner forekommer sjældent

I spørgeskemaet er der spurgt til, hvor ofte sanktioner har været taget i anvendelse. 10 ud af 11 svarer, at sanktionerne aldrig har været anvendt. Én nævner, at der en enkelt gang er tilbagebeholdt betaling samt mange gange givet bod for manglende skiltning m.v. Yderligere én respondent svarer, at der følges op ved at gennemføre kontrol, hvis der er mistanke om overtrædelse af klausulen. Respondenten eksemplificerer det således:

"Et forhold, der kan give anledning til mistanke, ville være hvis sikkerhedsanvisningerne alene er angivet på dansk i en situation, hvor ikke alle arbejderne på byggepladsen taler dansk".

Respondenten nævner, at der endnu ikke har været sager, hvor der har været mistanke om, at arbejdsklausulen blev overtrådt. Sanktionerne ved overtrædelse af klausulen ville være tvangsbøder eller ophævelse af kontrakten.

I spørgeskemaet er der endvidere spurgt om gode og mindre gode erfaringer med arbejdsklausulerne. I besvarelsene anføres det at:

Gode erfaringer

- › "Arbejdsklausuler bliver efterhånden ofte anvendt i hele landet, så det er ikke længere fremmed for entreprenørerne".
- › "Arbejdsklausulen medfører, at der er et hensigtsmæssigt fokus på løn- og arbejdsvilkår på regionens byggepladser".
- › "Klausulerne virker formentlig også i et vist omfang forebyggende ved, at kommunen klart signalerer, hvad man vil acceptere".
- › "Signalværdien har betydning, og det er nødvendigt at indskrive arbejdsklausuler for at have mulighed for at reagere, hvis der opstår mistanke om, at der lønnes urimeligt lavt".
- › "Dialogen på byggemøderne, og samarbejdet med byggeriets parter, fungerer fint".
- › "I de to tilfælde, hvor arbejdsklausuler har været anvendt, har entreprenører på foranledning straks indsendt dokumentation for overholdelsen".

Mindre gode erfaringer

Blandt de mindre gode erfaringer peges særligt på, at kontrollen af kravefterlevelse er vanskelig:

- › "Vi kan allerede nu se på den dokumentation, vi har modtaget, at det bliver vanskeligt at kontrollere (korrekt). Vi er derfor i gang med at indhente ekstern bistand, der skal hjælpe os i gang samt finde en model for vores kontrolniveau fremadrettet".
- › "Det kan være vanskeligt at dokumentere konstant overholdelse, idet entreprenørers medarbejdere ofte skifter mellem arbejdspladser. Stikprøvekontrollerne med varierende intervaller har formentlig en forebyggende effekt".
- › "En enkelt gang har det været nødvendigt at indhente ekstra dokumentation i form af ansættelseskontrakter, hvorefter det blev klart, at det er vanskeligt for bygherren og dennes rådgivere at kontrollere, om de opfylder kravene, idet bygherren og dennes tekniske rådgiveres kernekompetencer ikke er løn- og ansættelsesvilkår/HR-viden/detaljekendskab til overenskomster m.v."
- › "Det er meget vanskeligt - nærmest umuligt at kontrollere, da materialet kan manipuleres, så kommunen ikke opdager overtrædelser".
- › "Tids- og ressourcekrævende".
- › "En enkelt entreprenør har følt sig jagtet".

6.2 Afdækning af viden, muligheder og barrierer

På baggrund af den samlede afdækning af viden er muligheder og barrierer for at supplere arbejdsklausulen med sikkerhedsmæssige krav beskrevet nedenstående.

6.2.1 Muligheder

Generelt politisk opbakning til at anvende arbejdsklausuler

3F's undersøgelse viser, at manglende politisk opbakning i kommunerne kun sjældent ses som en barriere for at indføre arbejdsklausuler i offentlige kontrakter. Blot 7% af de kommuner, der har svaret, at de ikke altid bruger arbejdsklausuler, angiver manglende politisk opbakning som en barriere /68/. Dette underbygges af KLs undersøgelse fra 2015, hvor kommunerne uddyber, at anvendelsen af arbejdsklausuler er et område, som er under udvikling og har stor politisk interesse /65/.

Ved ét af de personlige interviews med en regional bygherre gives der udtryk for, at ændringer i arbejdsklausulen, der gør den ringere, vil kræve en behandling i det regionalpolitiske system, mens forbedringer af klausulen vil kunne gennemføres uden at skulle gennem det regionalpolitiske system. Der blev yderligere givet udtryk for, at det er fornuftigt at fokusere på udenlandsk arbejdskraft og sikkerhedsmæssige risici, så det forekommer rimeligt at indføre sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen.

Fælles værdigrundlag

Informanten fra arbejdstagerorganisationen peger ved det personlige interview på byggebranchens fælles værdigrundlag: "Fælles værdigrundlag vedrørende arbejdsmiljø for byggeriets parter". Værdigrundlaget markerer et forpligtende samarbejde mellem bygherrer, rådgivere, projekterende og udførende, herunder en aktiv medvirken i bestræbelserne på at reducere antallet af arbejdsulykker og -skader i bygge- og anlægsprojekter /64/. Informanten opfatter, at det fælles værdigrundlag kan tages som udtryk for, at parterne generelt vil være positive over for initiativer, der har som mål at reducere risikoen for arbejdsulykker.

Opbakning til krav

Ved vores første fokusgruppeinterview deltog arbejdsmiljøfaglige repræsentanter fra tre store entreprenørvirksomheder. Tilkendegivelser fra disse tolkes umiddelbart som:

- › dels en opbakning til at imødekomme bygherrekrav i arbejdsklausuler, der søger at højne sikkerheden (til arbejdsmiljølovgivningens niveau),
- › dels at det findes relevant med en indsats, der løfter sikkerheden på byggeanlægspladser, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft

De personlige interviews med repræsentanter fra henholdsvis en stor entreprenør, der har et polsk søsterselskab med ca. 75 ansatte i Danmark, og en arbejdsgiverorganisation for mindre håndværkere viser tilsvarende positive indstilling til specifikke arbejdsmiljøkrav i arbejdsklausulen, blot bygherren følger op på, at kravene overholdes, så seriøse tilbudsgivere ikke underbydes af useriøse tilbudsgivere. Entreprenøren skriver, selv når bygherren ikke kræver det i sine kontrakter, arbejdsklausuler og sanktioner (bod) ind i egne standardkontrakter, således at kravene også stilles i de ikke-statslige kontrakter, som entreprenøren indgår med underentreprenører. Underentreprenørerne har ifølge informanten ikke kommenteret herpå.

Ønsker synlige bygherrer på pladserne

Entreprenørerne på første fokusgruppeinterviewet og ved det personlige interview efterspørger, at bygherrerne er synlige på byggepladserne, og de giver klart udtryk for, at de vil have en høj sikkerhed på byggepladsen.

Behov for at få løftet sikkerhed hos udenlandsk arbejdskraft

Blandt entreprenørerne fremhæves det, at udfordringen består i at få løftet den udenlandske arbejdskraft/de udenlandske virksomheder op på samme niveau som den danske arbejdskraft/de danske virksomheder. Der er, iflg. entreprenørerne, behov for at understøtte og hjælpe udlændinge hermed – som én udtrykte det: *"Hvis loven overholdes af alle, vil vi være godt stillet"*. Entreprenørerne erkendte, at heller ikke dansk arbejdskraft altid overholder arbejdsmiljøloven, hvorfor krav i arbejdsklausulen om en ulykkesforebyggende indsats også vil være relevant for andre end den udenlandske arbejdskraft.

Konkrete krav gør det lettere at byde ind og følge op

Informanten fra arbejdstagerorganisationen mener, at konkrete arbejdsmiljøkrav i arbejdsklausulen vil medvirke til at højne sikkerhedskulturen hos entreprenøren. En konkretisering af kravene skaber mulighed for, at bygherren kan følge op og benchmarke, samt at entreprenører og rådgivere vil få lettere ved at byde ind, når bygherren er konkret og specifik i sine krav vedrørende sikkerhed. Arbejdsklausulen vil da sætte sit spor ned gennem leverandørkæden, så sikkerhed bliver konkret og målbar - præcis ligesom andre forhold i byggeprojektet. *"Arbejdsmiljø skal dimensioneres og konkretiseres som alt andet i et byggeprojekt, og bygherrens konkrete krav bidrager til, at man får skabt en dynamik herom fra første led"*.

Kædeansvar og sanktioner påvirker valg af underentreprenører

Informanten fra arbejdsgiverforeningen for mindre håndværkere tilkendegav samme holdning. Det er OK med konkrete arbejdsmiljøkrav herunder sanktionering af dem, bare det fremgår af udbudsmaterialet. Det giver entreprenørerne mulighed for at afgive tilbud, der afspejler kravene. Er kravene på lovgivningsniveau, vil det ikke påvirke prisen, men til gengæld bidrage til at hindre dumping fra entreprenører, der ikke overholder lovgivningen. Kravene kan også godt være over lovgivningsniveau, så vil entreprenøren blot beregne sin pris i henhold hertil. Dog skal kravene og dokumentationspligten tilpasses til den enkelte opgave. *"Konkrete arbejdsmiljøkrav, udformet så de med rimelighed kan efterleves, vil højne sikkerheden, da konkrete arbejdsmiljøkrav så vil være en del af det udførte arbejde (og betalbart). Væsentlig misligholdelse vil i givet fald kunne medføre sanktioner og eventuelt ophævelse af kontrakten med hovedentreprenøren. Hovedentreprenøren vil derfor sikre sig ordentlige underentreprenører, som kan dokumentere et ordentligt arbejdsmiljø. Det er særligt aktuelt, når der også beskæftiges udenlandsk arbejdskraft"*.

Udbud med arbejdsmiljøprogram

Denne holdning kom også til udtryk i andre personlige interviews. Således beskrev informanterne fra den interviewede regionale bygherre, at jo mere præcise krav bygherren stiller til entreprenørerne, des større forståelse er der hos entreprenørerne. Bygherren har udarbejdet et arbejdsmiljøprogram, der er en samlet præsentation af den arbejdsmiljøindsats, som bygherren stiller krav om til entreprenørerne og selv bidrager til. Arbejdsmiljøprogrammet indgår som en del af udbudsmaterialet. Arbejdsmiljøprogrammet rummer 17 korte arbejdsmiljøpolitikker (bl.a. politikker for alkohol og rusmidler, sprog, adgangskontrol og arbejdspladskultur). Bygherren har forpligtet sig til at følge op gennem indsatser inden for bl.a. koordinering, kontrol, dokumentation og sanktioner. Blandt kravene til entreprenørerne kan fremhæves: Håndtering af sprog/tolkning ved sikkerhedsspørgsmål, tilstedeværelse af mindst én vagthavende, som læser og taler dansk og det/de sprog ikke-dansktalende medarbejdere taler, udenlandske entreprenører skal være tilmeldt RUT, forbud mod indkvartering/overnatning i campingvogne på eller i tilknytning til byggepladsen samt obligatorisk sikkerhedskursus, før adgangskort til byggepladsen udstedes.

Relevante krav

Informanterne ved de personlige interviews har tillige tilkendegivet, at de fandt hovedparten af de idéer til sikkerhedskrav i arbejdsklausulen, som de blev præsenteret for ved interviewene, for meget gode (idéerne er relateret til krav vedr. opstartsmøde, sikkerhedsrunderinger, toolbox-møder, instruktion, koordinerende sikkerhedsmøder, sikkerhedsansvarlig, sprogkrav, udstyr, og skriftlig dokumentation, jf. interviewguiden i bilag D). Helhedsindtrykket er således, at den type krav i arbejdsklausulen vil blive modtaget positivt, dog således at nogle af de skitserede idéer først vil kunne anvendes efter en modificering på forskellige punkter (delte koordinerende sikkerhedsmøder, fuldtids sikkerhedsleder på byggepladsen og visuel instruktion).

Kædeansvar anvendes allerede og forekommer acceptabelt

Den regionale bygherre har i sit arbejdsmiljøprogram formuleret, at enhver entreprenør hæfter over for bygherren for deres underentreprenørers overholdelse af arbejdsmiljøpolitikker, arbejdsmiljøprogrammet og PSS. Dvs. bygherren gør kædeansvar gældende.

Entreprenøren, der er interviewet ved personligt interview, anvender også kædeansvar og håndterer krav i arbejdsklausuler, således at kravene sendes videre i kontrakter med underentreprenører.

Også repræsentanten for arbejdsgiverforeningen for mindre håndværksvirksomheder finder brugen af kædeansvar på sikkerhedsområdet for acceptabel og nyttig. *"Hvis hovedentreprenøren ikke stilles til regnskab for manglende overholdelse hos underentreprenøren, vil det ikke have nogen effekt ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft. Stilles hovedentreprenøren til ansvar vil vedkommende formentlig fravælge underentreprenører, der ikke kan dokumentere de stillede krav".*

Flere store entreprenører ønsker ikke kædeansvar

Viden afdækningen forud for udarbejdelsen af beta-versionen af værktøjet viste således, at anvendelsen af kædeansvar vil være acceptabelt. Ved den senere præsentation af beta-versionen af værktøjet på et fokusgruppeinterview med store entreprenører, blev der derimod klart givet udtryk for, at et kædeansvar er uønsket, jf. afsnit 8.1.4.

6.2.2 Barrierer

Omkostninger i forbindelse med kontrol/tilsyn

Baseret på 3F's undersøgelse og de lukkede svarmuligheder, som undersøgelsen opererer med, ses den væsentligste barriere i kommunerne for at indføre klausuler på alle områder, at være omkostninger i forbindelse med kontrol/tilsyn. Af de 59 ud af 87 kommuner der har svaret, at de ikke altid bruger arbejdsklausuler, angiver 22 dette som en barriere (37%) /68/.

Bureaukrati i udbudsarbejdet

Yderligere peger 13 af de 59 kommuner på, at arbejdsklausuler skaber for meget bureaukrati i udbudsarbejdet (22%). Bl.a. peges der i undersøgelsen på, at der i mange kommuner sidder medarbejdere i forskellige organisatoriske enheder og arbejder med udbud, samt at de ikke nødvendigvis er vant til at indtænke arbejdsklausuler i udbudsarbejdet eller kontraktopfølgningen. Det betyder, at relevante medarbejdere i kommunerne skal vænne sig til og trænes i at implementere arbejdsklausuler. Endvidere opleves området at være komplekst og lovgivningen som ikke entydig. /68/.

Kommunikationsbrist	Det organisatoriske blev også fremhævet ved vores første fokusgruppeinterview som en problemstilling, der skal vies opmærksomhed. Hos bygherrerne er det forskellige medarbejdergrupper, som skriver udbud/kontrakt og er tilsynsførende ved udførelsen af bygge-anlægsarbejdet. Det kan udgøre en barriere, hvis de tilsynsførende ikke er bekendte med, hvad der er stillet af krav i udbud og kontrakt herunder i arbejdsklausulen. Det er vigtigt at sikre, at de tilsynsførende kender kravene, herunder kravene til bygherrens egen opfølgning og til den dokumentation/opfølgning, som entreprenøren kontraktligt skal levere. Tilsvarende vil det typisk hos entreprenørerne være forskellige personer, som udarbejder tilbud, herunder redegør for hvordan krav vil blive efterlevet, og som udfører bygge-anlægsarbejdet. Her vil det også udgøre en barriere, hvis de udførende ikke er klar over, hvad entreprenøren har forpligtet sig til ved indgåelse af kontrakt.
Konkurrencehæmmende	8 af de 59 kommuner, der i 3F's undersøgelse tilkendegav, at de ikke altid bruger arbejdsklausuler, svarede, at klausulerne er konkurrencehæmmende (14%) /68/. Ifølge undersøgelsen er der tale om en bekymring for, at små lokale virksomheder ikke kan komme ind på opgaverne.
Små håndværksmestre skal også kunne honorere kravene	Ved fokusgruppeinterviewet fremhævede et par bygherrer også det væsentlige i, at kravene i arbejdsklausuler kan opfyldes af små håndværksmestre. Politisk er der fokus på, at de små håndværksmestre også skal kunne beskæftiges på de offentlige bygge-anlægsprojekter. Dette var også et væsentligt budskab ved det personlige interview med repræsentanten for arbejdsgiverforeningen for mindre håndværksvirksomheder. Den gængse ordlyd i arbejdsklausulerne giver ikke problemer, men erfaringer fra sociale klausuler med krav om beskæftigelse af lærlinge viser, at høje krav medfører, at mindre firmaer ikke kan byde ind på opgaven. Informanten antager, at det samme vil gøre sig gældende, hvis bygherren f.eks. stiller krav om, at entreprenøren skal have ansat en person fuldtidsallokeret til sikkerhedsarbejdet eller skal kunne dokumentere visuelt baseret instruktionsmateriale. <i>"Klausuler skal tilpasses den enkelte opgave under hensynstagen til opgavens omfang, herunder om opgaven udbydes i hovedentreprise eller fagentreprise"</i> .
Ligebehandling	På vores første fokusgruppeinterview blev der yderligere peget på de begrænsninger, som ligebehandlingsprincippet udgør for, at der i arbejdsklausulen kan stilles sikkerhedsmæssige krav, der er særligt møntet på beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft. Kravene skal være formuleret, så de hverken direkte eller indirekte diskriminerer aktører fra andre medlemsstater.
Politisk modstand	Informanten fra arbejdstagerorganisationen peger ved det personlige interview på, at han forventer, at politisk modstand ville blive den største barriere for at supplere arbejdsklausulen med sikkerhedsmæssige krav. Dette er i modsætning til de offentlige bygherres tilkendegivelser i spørgeskemaundersøgelserne.
Robusthed	Derudover peger en af informanterne ved interviewet med den regionale bygherre på vigtigheden af, at kravene i arbejdsklausulen skal være robuste, så de ikke <i>"underbyder arbejdsmiljølovgivningen, såfremt denne strammes"</i> .

Forskelligt formuleret krav	Tillige blev der ved ovennævnte interview peget på, at såfremt udbud og kontrakter rummer arbejdsmiljøkrav andetsteds end i arbejdsklausulerne, så skal det klart fremgå, hvilken tekst, der har forrang.
Eksplicitering af sikkerhedskrav i arbejdsklausulen	Endelig var der en enkelt af bygherrerne ved fokusgruppeinterviewet, som problematiserede det at skrive sikkerhedsmæssige krav ind i arbejdsklausulen, idet informanten generelt ikke fandt, at arbejdsklausulerne er det rigtige sted – og den rigtige måde – at sikre arbejdsmiljøet på.

6.2.3 Forslag

Baseret på:

- › Litteraturgennemgangen
- › Fokusgruppeinterviewet med bygherre og entreprenører
- › De personlige interviews
- › Møder i følgegruppen
- › Arbejdstilsynets identificerede fokusområder relateret udenlandsk arbejdskraft (bilag E)
- › anbefalinger i handleplanen "Knæk kurven" /70/

og under iagttagelse af de ovenfor beskrevne muligheder/barrierer listes herunder de forslag til sikkerhedsmæssige krav, som vi har indsamlet og arbejdet videre med ved udarbejdelsen af værktøjet. Forslagene er grupperet ud fra hvilke aktiviteter, de er rettet mod.

Kædeansvar og underentreprenører

Overordnet

- › Kædeansvar gøres generelt gældende for de sikkerhedsmæssige krav, der stilles i arbejdsklausulen.
- › Krav om orientering af bygherre når entreprenøren ønsker at benytte en underentreprenør på byggepladsen.
- › Krav om at bygherre skal godkende underleverandører, samt oplysning om hvor mange led af underleverandører bygherren tillader (anvendes ifølge informanten af vejdirektoratet).

Orientering, opstart og introduktion

Før indtræden på byggepladsen

- › Krav om at minimum entreprenørerne og deres AMO, eller repræsentanter for de ansatte, hvor der ikke er en AMO, deltager i bygherrens lovpligtige opstartsmøde.
- › Krav om at alle, før de må påbegynde arbejdet på byggepladsen, skal deltage i sikkerhedsintroduktion, som bygherren afholder jævnligt. Deltagelsen, hvor der eventuelt indgår en test, resulterer i adgangskort til byggepladsen. Krav om at adgangskortet bæres synligt.

- › Krav om lovpligtigt ID-kort (forventes lovpligtigt fra sommeren 2015¹⁷).
- › Krav om at alle firmaer, der starter på byggepladsen, skal underskrive en arbejdstilladelse, hvori firmaet skal anføre arbejdsperiode, kort informere om deres arbejde, markere arbejdssted, arbejdstype og -værktøj samt tilkendegive, om der er udført risikovurdering af arbejdsopgaven, instruktion, APV, og om der skal anvendes faldsikring, udføres varmt arbejde, særligt farligt arbejde mm. (iflg. informant anvendt af Pihl og søn på byggeplads, hvor halvdelen af de timelønnede var polakker og rumænere).
- › Krav om entreprenørklæring, f.eks. omhandlende: Hvor ofte der udbetales løn til arbejdstagere, længden af entreprisen og om ansættelsesforholdene for alle arbejdstagere ved entreprisen er dækket af gældende dansk overenskomst samt hvilken. Hvis ikke ansættelsesforholdene er dækket af dansk overenskomst, stilles der krav om fremsendelse af arbejdstagererklæring underskrevet af den enkelte arbejdstager og entreprenør. Arbejdstagererklæringen kan omhandle: Arbejdets art, fagområde, ansættelsesdato, ugentlig arbejdstid, hvor ofte der udbetales løn, detaljer omkring løn, mm.

Instruktion, læring og dokumenterede kvalifikationer

Kvalifikationer/instruktion

- › Entreprenøren har ansvaret for at instruere egne medarbejdere. Krav om at procedurer og instruktioner for eget arbejde skal være tilgængeligt for de ansatte på forståeligt sprog.
- › Krav om at entreprenøren gennemfører toolbox-møder forud for særlig farligt arbejde eller før medarbejdere, som er særlig sårbare, påbegynder en ny opgave (nyansatte, unge, beskæftigede med manglende sproglige forudsætninger).
- › Krav om at (total)entreprenøren dagligt skal gennemføre sikkerhedsrunderinger med henblik på læring. Udføres ved at alle entreprenørens medarbejdere (også ikke dansk talende) på skift gennemfører sikkerhedsrundering og udfylder tilsynslog (mønsterrunderapport) efter runderingen, samt kommunikere resultaterne til ansvarlige entreprenørleder (ifølge informanten afprøvet med succes hos Pihl).
- › Krav om at entreprenøren skal fremvise en instruktionsplan, (informanten henviser til kommende BAR B&A vejledning).
- › Krav om at entreprenørens leder skal have følgende kvalifikationer: Erfaring på bygge- og anlægsområdet; praktisk erfaring i ledelse af bygge- og anlægsarbejde; fornøden dokumenteret viden om arbejdsmiljø; gennemført arbejdsmiljøuddannelsen. Har lederen ikke den nødvendige uddannelse/træning/erfaring accepteres vedkommende ikke som arbejdsmiljøansvarlig.

¹⁷ Med finanslovsaftalen november 2015 blev beslutningen om et lovpligtigt ID-kort (obligatorisk sikkerhedskort) rullet tilbage.

- › Hvor der i følge lovgivningen er krav om træning/uddannelse, skal medarbejderen have den nødvendige træning/uddannelse inden påbegyndelse af arbejdet, bl.a. Kranførercertifikat, epoxykursus, kursus i stilladsarbejde, truck m.m. samt synliggørelse af udenlandsk arbejdskrafts kvalifikationer (herunder Arbejdstilsynets anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer erhvervet i udlandet).
- › Krav om at minimum én person for hver ti ansatte hos en entreprenør har både certifikatgivende førstehjælpskursus inklusiv hjertestarter samt brandslukningskursus.

Håndtering af sproglige udfordringer

Sprog/kommunikation

- › Krav om tosprogede medarbejdere, hvor entreprenøren anvender udenlandsk talende arbejdskraft.
- › Krav om at beskæftigede, som skal udføre risikofyldt arbejde, skal kunne tale dansk.
- › Krav om at alle medarbejdere skal være i stand til at læse og forstå danske sikkerhedsskilte/afmærkninger.
- › Krav om at entreprenøren skal sikre, at mindst én byggeleder på byggepladsen kan kommunikere med arbejdstagere, hvis modersmål ikke er byggepladsens sprog.
- › Krav om at entreprenøren sørger for, at der mindst er én pr. faggruppe pr. fagentreprenør (eller én pr. sjak), der kan oversætte fra arbejdssproget til relevant(e) fremmedsprog. Når der på pladsen er beskæftigede, som ikke forstår arbejdssproget, skal der altid være mindst én vagthavende medarbejder fra entreprenøren til stede, der både læser og forstår arbejdssproget og det eller de sprog, som de beskæftigede, der ikke forstår arbejdssproget, taler. Denne medarbejder skal være til rådighed for tolkningsopgaver ved sikkerhedsspørgsmål.
- › Krav om at alle entreprenører skal kunne møde op med de påkrævede personer, der taler og forstår dansk, idet alle bygge- og arbejdsmiljømøder afholdes på dansk. Det er entreprenørens ansvar at kommunikere PSS, arbejdsmiljøprogram, skilte mv. til ikke-dansktalende medarbejdere.
- › Krav om visuel baseret instruktion (illustrationer, piktogrammer og internationale sikkerheds tegn/skiltning så instruktioner er lettere at forstå).
- › Krav om at personer, der skal deltage i sikkerhedsrunderinger, kan kommunikere med folkene på pladsen.
- › Krav vedr. kommunikation kunne være i stil med følgende: I det omfang der kommer udenlandsk arbejdskraft, vil Bygherren lægge særlig vægt på kommunikation og sprogtræning, og bydere skal være parate til at tage dette på sig. Dokumentation i form af beskrivelse af tiltag der træffes (og erfaringer

hermed) for at undgå, at manglende sprogkunderskab øger sikkerhedsrisikoen.

- › Krav til modtagekultur hos entreprenøren, f.eks. krav om at såfremt der beskæftiges sårbare grupper (f.eks. udenlandsk arbejdskraft) skal de kunne indgå i en dialog/kommunikation.

Arbejds miljømøder

Møder/mødedeltagelse

- › Krav om aktiv deltagelse i de arbejds miljømøder, som indkaldes af bygherrer/bygherres arbejds miljøkoordinator. Af hensyn til planlægning kræves også deltagelse af entreprenører, som evt. ikke på pågældende tidspunkt udfører arbejde på byggepladsen. Omfang af mødeaktivitet og kredsen af obligatoriske mødedeltagere anføres i udbud.
- › Krav om at også udenlandsk arbejdskraft deltager ved sikkerhedsmøder og/eller, der foreligger aftaler om, hvordan der tages hånd om disse gruppers inddragelse (sprogforhold).
- › Krav om at entreprenører holder fællesmøder for samtlige arbejds miljøorganisationer på byggepladsen.

Arbejds miljøorganisation på pladse

Arbejds miljøorganisering

- › Krav om at enhver entreprenør med 5 eller flere ansatte på byggepladsen i mere end 14 dage skal danne en arbejds miljøorganisation på byggepladsen.
- › Krav om at én i hvert sjak skal have gennemført obligatorisk sikkerhedsuddannelse.
- › Krav om at enhver entreprenør med beskæftigede på byggepladsen skal etablere minimum én arbejds miljøgruppe med én leder og én arbejds miljørepræsentant.
- › Krav om at entreprenøren skal have en arbejds miljøleder på byggepladsen.
- › Eksplicitering af at bygherren forventer at også udenlandske arbejdstagere vælger arbejds miljørepræsentant og deltager på lige fod med alle andre ved valg heraf.

Dokumentation fra entreprenør

Løbende levering af skriftlig dokumentation

- › Henvisning til vedlagt udbudskontrolplan der angiver hvornår og hvilken skriftlig dokumentation, bygherren skal modtage fra entreprenøren.
- › Krav om skriftlig APV for de kommende 14 dages arbejdsopgaver. APV skal fremsendes til bygherre (arbejds miljøkoordinator) hver 14. dag.
- › Krav om dokumentation for afholdte toolbox-møder og deltagerkreds.

- › Krav om dokumentation for instruktion i form af plan for instruktion og/eller jobtræning og anvendte skriftlige arbejdsinstruktioner.
- › Krav om dokumentation for hvordan problemer konstateret ved rundringer er håndteret.
- › Krav om dokumentation af lovpligtig gennemført eftersyn af grej/materiel.
- › Krav om at der anvendes tidssvarende teknologi og metoder, der begrænser ulykkesrisici og fysiske belastninger (herunder manuelle operationer).
- › Krav om dokumentation for obligatorisk arbejdsmiljøuddannelse, anerkendte erhvervsmæssige kvalifikationer og certifikater.
- › Kopi af ulykkes- og nærved-ulykkes registreringer skal fremsendes til bygherrer (arbejdsmiljøkoordinator) inden sikkerhedsrundring, der gennemføres hver 14. dag.
- › Krav om at enhver entreprenør, også underentreprenører, straks skal orientere bygherren om påbud eller vejledninger modtaget fra Arbejdstilsynet.
- › Krav om at enhver entreprenør skal implementere og dokumentere arbejdsmiljøledelse omkring egen entreprise.

Bygherrens opfølgning

Opfølgning

- › Krav om at entreprenører hver 14. dag aktivt deltager i bygherrens mønster-rundring. Eventuel udenlandsk arbejdskraft skal også deltage. Entreprenøren skal sikre forståelig formidling fra rundring til alle de, som entreprenøren beskæftiger på pladsen.
- › Bygherren følger ved sikkerhedsrundringen op på, at der er gennemført APV, og at opgaver, der kræver godkendte erhvervsmæssige kvalifikationer/certifikater, kun udføres af de, som besidder kvalifikationer/certifikater.
- › Bygherren sikrer ved sikkerhedsrundringer at der ikke opstår rod og uorden på byggepladsen.
- › Bygherren følger ved sikkerhedsmøderne op på, at der er gennemført instruktion.
- › Bygherren kontrollerer, at der ikke er uvedkommende på byggepladsen, herunder beskæftigede uden adgangskort og entreprenører, der ikke har deltaget på opstartsmøde.

Dokument gennemgang

Gennemgang af dokumentation

- › Bygherren gennemgår dokumentation i form af: Beskrivelse af hvordan instruktion foregår; APVer samt certifikater og faglige kvalifikationer (Arbejdstil-

synets anerkendelsesbrev vedr. anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer).

- › Bygherren gennemgår deltagerliste ved opstartsmøder, arbejdsmiljømøder, rundringer, toolbox-møder.
- › Bygherren gennemgår fremsendte referater fra sikkerhedsmøder og opstartsmøder.
- › Bygherren gennemgår ulykkes og nærved-ulykkes registreringer og hændelses/årsagsanalyser af arbejdsulykker og nærved-ulykker.

Krav vedr. arbejdstid

Arbejdstid

- › Krav om overholdelse af lov om arbejdstid.
- › Krav om at længden af arbejdstid, eksempelvis 37 timer må fordeles på 4 eller 5 dage, dog således at ingen dag overskrider 10 timer. Ugesedler kan kræves fremvist som dokumentation på, at kravet efterleves.
- › Forbud mod at der arbejdes på byggepladsen lørdag-søndag.

Overnatning

Ophold på byggepladsen

- › Krav vedr. camps/boforhold, jf. brandmyndighedernes retningslinjer vedr. overnatning.
- › Krav om at der ikke må foregå indkvartering/overnatning i campingvogne på eller i tilknytning til byggepladsen.

Bonus og sanktioner

Incitament

- › Selvstændig pulje til udbetaling af bonus (honorering af arbejdstagere/sjak).
- › Belønning der kan gå til såvel virksomhed som sjak – skaber motivation på begge niveauer.
- › Bod og tilbageholdelse af betaling som sanktionsmuligheder (bodsformer, som p.t. anvendes for brud på arbejdsklausulen, vil være anvendelige, også efter udvidelse med sikkerhedsmæssige krav undtaget ophævelse af kontrakt, der er urealistisk).
- › Ved overtrædelse af sikkerhedsreglerne vil bygherre kunne vælge at benytte bl.a. følgende sanktioner over for firmaer eller enkeltpersoner: Mundtlige og skriftlige advarsler; lade sikkerhedsforanstaltninger udføre for entreprenørens regning; standsning af arbejdet; øjeblikkelig bortvisning af enkeltindivider; bortvisning af entreprenør; bøde ved eksempelvis manglende fremmøde til arbejdsmiljømøderne.

- › Entreprenøren hæfter over for bygherren for sine eventuelle underentreprenørers overholdelse af arbejdsmiljøpolitikker, arbejdsmiljøprogram, plan for sikkerhed og sundhed.

Forslag til vejledning

Vejledning til bygherre

- › Vejledning af bygherrer der bidrager til, at bygherrerne får bedre greb om håndhævelsen af de sikkerhedsmæssige krav og gerne et værktøj, der er i overensstemmelse med, hvad entreprenørerne oplever af udfordringer på pladserne.
- › Vejledning til bygherre om at stille krav/gennemføre opfølgning, der gør bygherren synlig, og manifesterer bygherrens forventninger til sikkerhedsniveauet (f.eks. ved bygherrens deltagelse på sikkerhedsmøder og ved rundringer).
- › Vejledning til bygherren om at bygherren også skal stille krav til rådgiverne, om, at de skal sikre, at projektet kan opføres sikkerhedsmæssigt forsvarligt og under iagttagelse af forebyggelsesprincipperne herunder mulighed for hensigtsmæssig håndtering af materialer og brug af hjælpemidler.
- › Vejledning til bygherren om at projekteringen/planlægningsfasen spiller en væsentlig rolle for, hvordan sikkerheden i udførelsesfasen kan praktiseres. Manglende planlægning fører til, at ulykkesrisici øges. Bygherren skal forud for udbuddet have gransket projektet for særlige risici, og der skal være taget hånd om de særlige risici i en udarbejdet Plan for Sikkerhed og Sundhed (PSS).
- › Vejledning til bygherren om at anvende nøgletal for arbejdsulykker fra f.eks. Byggeriets Evalueringscenter ved præ-kvalificering (Der er krav om brug af nøgletal i det statslige og i det almene byggeri samt i byggerier udført i offentlig-private partnerskaber (OPP)).
- › Vejledning til bygherren om at præsentere resultater fra sikkerhedsrundringer på en let forståelig måde, f.eks. som mønsterrunde resultatskemaer med farver og fotos.
- › Vejledning om at bygherren skal sikre, at arbejdsmiljøkoordinatoren er kompetent og vidende om de problemstillinger, der kan være knyttet til beskæftigelsen af udenlandsk arbejdskraft.
- › Bygherre kan tilkendegive sine retningslinjer f.eks. på opstartsmøde, i stil med: Bygherre tolererer ikke nogen form for diskrimination, trusler, chikane eller mobning på grund af forskel i alder, etnisk baggrund, køn, seksuel orientering, handicap, helbred og race på byggepladsen. Bygherre vil forebygge, at det finder sted og gribe ind, hvis det måtte forekomme og vil tage indkomne klager alvorligt, undersøge dem seriøst og følge op ved at tage de nødvendige forholdsregler i form at de beskrevne sanktionsmuligheder i øvrigt.

- › Vejledning til bygherre om at etablere et centralt register over kontrakter, hvor der indskrives arbejdsklausul, procedurer for de enkelte kontraktholders opfølgning og indberetning af foretagen opfølgning.
- › Forslag om en del 2 i værktøjet der beskriver krav, der går ud over lovgivningskravene, heri kan f.eks. indgå krav om, at entreprenøren har en arbejdsmiljøpolitik.

6.2.4 Afdækning af viden, sammenfatning

Politisk opbakning bag anvendelsen af arbejdsklausuler

Der synes at være politisk opbakning til at indføre arbejdsklausuler i offentlige kontrakter, og klausulerne anvendes allerede i stort omfang ved bygge- og anlægsgaver af de offentlige bygherrer /65, 68/.

Arbejdsklausulerne har til formål at skærpe de kontraherende entreprenørers fokus på de udfordringer der er, når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft på bygge- og anlægsprojekterne. Da udfordringerne ikke begrænser sig til løn- og ansættelsesvilkår, men også omfatter sikkerhedsmæssige forhold - afledt eller uafhængige af løn- og ansættelsesvilkårene, syntes det målrettet og oplagt at supplere arbejdsklausulen med krav, der kan nedbringe den forhøjede ulykkesrisiko.

De personlige interviews med henholdsvis én arbejdstagerorganisation og én arbejdsgiverorganisation indikerer imødekommenhed over for dette. Konkrete arbejdsmiljøkrav, der håndhæves og er udformet, så de med rimelighed kan efterleves, opfattes at ville højne sikkerheden. Dette vil ske, fordi konkrete arbejdsmiljøkrav vil indgå som en del af det udførte og betalbare arbejde. Væsentlig misligholdelse vil i givet fald kunne medføre sanktioner og i yderste konsekvens eventuelt ophævelse af kontrakten med hovedentreprenøren. Hovedentreprenøren vil derfor sikre sig ordentlige underentreprenører, som kan dokumentere et ordentligt arbejdsmiljø. Bygherrens konkrete krav ses således som et bidrag til, at man får skabt en dynamik om sikkerhed fra første led.

Opbakning blandt bygherrer

Videnafdækningen indikerer, at bygherrerne gerne vil bidrage til at nedbringe den forhøjede ulykkesrisiko gennem brug af arbejdsklausulen. Blot én af de bygherrer, som vi har været i kontakt med, giver udtryk for at vedkommende generelt ikke anser arbejdsklausulen, som den rigtige måde at sikre arbejdsmiljøet på. Øvrige bygherrer har vurderet, at det er fornuftigt og rimeligt med sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen.

Opbakning blandt entreprenører

Der er ydermere indikationer på, at entreprenører gerne ser, at bygherrerne er synlige på byggepladserne og klart giver udtryk for, at de vil have en høj sikkerhed på byggepladsen. Dette tolkes umiddelbart som en opbakning til at imødekomme bygherrekrav i arbejdsklausuler, der søger at højne sikkerheden (til arbejdsmiljølovgivningens niveau). Entreprenørerne finder det relevant med en indsats, der løfter sikkerheden på bygge-anlægspladser, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Entreprenørerne erkender, at heller ikke dansk arbejdskraft altid overholder arbejdsmiljøloven, hvorfor krav i arbejdsklausulen om en ulykkesforebyggende indsats også vil være relevant for andre end den udenlandske arbejdskraft.

Udfordringer

Der ligger en udfordring i at få koordineret de sikkerhedsmæssige krav, der foreslås stillet i arbejdsklausulerne, med hvad der måtte forekomme af sikkerhedsmæssige krav i andre dele af kontraktbestemmelserne.

Endvidere er det væsentligt at sikre kommunikation mellem de, som er ansvarlige for at indskrive krav i udbud/tilbud/kontrakt og de, som er ansvarlige for at følge op på krav efterlevelse.

Der ligger yderligere en udfordring i at afbalancere omfanget af krav og opfølgning/sikring af krav efterlevelse med de allokerede ressourcer hos bygherre og entreprenører. Målet må være at få stillet krav, der reelt reducerer ulykkesrisici og ikke forfalde til at stille krav for at udstråle handlekraft eller krav, som blot har en signalværdi. Det er her væsentligt at indskærpe over for bygherrerne, at opstillede krav skal håndhæves, så seriøse tilbudsgivere ikke underbydes af useriøse tilbudsgivere.

Endelig ligger der en udfordring i at sikre ligebehandling. Kravene skal pin-pointe de særlige fokusområder, der betinger en forøget ulykkesrisiko, når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft, men må ikke lede til forskelsbehandling. Endvidere skal kravene kunne indfries af såvel små som store håndværksmestre/entreprenører.

Vejledning

Håndteringen af udfordringer kan beskrives i en vejledning til bygherrerne om hvilke forhold, bygherrerne skal være opmærksomme på inden bygherrerne indfører de supplerende sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen. Dermed har afdækningen af viden kastet lys over projektets andet undersøgelsesspørgsmål:

Hvilken vejledning, har de offentlige bygherrer behov for, relateret til indarbejdelse af krav og opfølgning på krav efterlevelse?

Det videre arbejde

Samlet set vurderes afdækningen af viden at have skabt et godt grundlag for den videre udarbejdelse af projektets værktøj. En række udfordringer er afdækket. Disse skal der tages højde for, bl.a. gennem vejledning til bygherrerne, men der på syntes opbakningen, mulighederne og forslagene til indholdet i et værktøj, der kan støtte bygherrerne i at anvende arbejdsklausuler med relevante, konkrete sikkerhedskrav for ganske gode og mangfoldige.

7 Resultater, fase 2 - Beta-version af værktøj

På baggrund af output fra de to interne workshops, der er beskrevet i metodeafsnittet 5.2.2, er et udkast til beta-versionen af værktøjet udarbejdet og drøftet med projektets følgegruppe.

Betaversionen (oktober 2014) og en modificerede udgave heraf (december 2014) er præsenteret for den brede kreds af bygherrer og entreprenører, som er nævnt i metodeafsnittet 5.3.

7.1 Anvendelsesområde

Store byggepladser

Bygherren har ansvar for at koordinere sikkerheden, når det må forventes at mindst to virksomheder skal arbejde på byggepladsen på samme tid, herunder også enkeltmandsvirksomheder. Bygherren har herudover bl.a. ansvar for gennemførelse af opstartsmøder, koordinerende sikkerhedsmøder og sikkerhedsrunderinger, når der beskæftiges flere end 10 personer samtidigt på byggepladsen (store byggepladser). Bygherren kan bede andre om hjælp til de opgaver, der følger af bygherreansvaret, men har stadig det juridiske ansvar.

Værktøjet er udarbejdet så det kan understøtte bygherren i at løfte det ansvar, som bygherren har i kraft af bygherrebekendtgørelsen ved store bygge- og anlægsarbejder vedrørende opstartsmøder, koordinerende sikkerhedsmøder og sikkerhedsrunderinger, jf. Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 117 af 5. februar 2013 "Bekendtgørelse om bygherrens pligter". Dermed vil værktøjet hjælpe bygherren til at løfte dele af det ansvar, som påhviler bygherren, og dermed motivere til brug af værktøjet.

Inspiration til mindre projekter

Værktøjet kan imidlertid under hensyn til de i værktøjet anførte proportionalitetsprincipper sagtens anvendes eller inspirere til anvendelse ved udbud af mindre bygge- og anlægsarbejder.

7.2 Opbygning af værktøjet

Struktur

Værktøjet er opbygget således:

- › Baggrund for værktøjet
- › Arbejdsklausulen med de foreslåede supplerende sikkerhedsmæssige krav
- › Vejledning til bygherrerne, herunder til modificering af de foreslåede sikkerhedsmæssige krav
- › Skabelon til arbejdsklausulen, hvor bygherren direkte kan fylde de valgte sikkerhedsmæssige krav ind
- › Skabelon til tilsyns kontrolplan, som bygherren direkte kan fylde ud med opfølgningsmetode, -frekvens og acceptkriterium relateret de enkelte sikkerhedsmæssige krav

7.2.1 Motivation til at bruge værktøjet

Win-win situation

Værktøjet er opbygget, så der indledningsvist i baggrundsafsnittet argumenteres for, *hvorfor* bygherrerne bør stille supplerende sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen. Således beskrives det, at de offentlige bygherrer ved brug af værktøjet kan være med til at anspore kontraherende entreprenører til at sikre arbejdsvilkårene, så udførelsen af bygge- og anlægsarbejdet kan foregå sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Som motivation anføres det, at en bredere anvendelse af arbejdsklau-

sulen til også at sikre ordentlige sikkerhedsmæssige forhold kan skabe en win-win situation:

- › Risikoen for arbejdsulykker blandt såvel den udenlandske arbejdskraft som deres danske kollegaer vil mindskes.
- › Unfair konkurrence skabt mellem entreprenører, der henholdsvis overholder og ikke overholder dansk arbejdsmiljølovgivning og gældende sikkerhedsregler, modvirkes.
- › Og endelig vil bygherrerne foregribe negativ presseomtale og forsinkelser af arbejdet grundet Arbejdstilsynets og/eller de faglige organisationers indgriben ved sikkerhedsmæssige brud på reglerne

7.2.2 Sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen

Foreslåede sikkerhedsmæssige krav

Derpå følger forslag til konkrete sikkerhedsmæssige krav, som bygherren kan indsatte i arbejdsklausulen, efter bygherren har anvendt vejledningen i værktøjet til at sikre, at kravene er proportionelle med den opgave, som bygherren udbyder.

7.2.3 Vejledning til bygherrerne

Tilpasning af krav

I vejledningen er der indledningsvist indsat et afsnit om, hvad bygherren skal tage stilling til, før den supplerede arbejdsklausul tages i anvendelse, bl.a. at kravene skal være proportionelle med den udbudte opgave.

Derpå er der en vejledning hvor der krav for krav gives forslag til hvordan de "default" anførte sikkerhedsmæssige krav kan gøres mindre eller mere restriktive, så bygherren kan sørge for, at der er proportionalitet mellem de stillede krav og den udbudte opgave. Det fremgår også af vejledningen, at bygherren helt kan udelade enkelte krav, f.eks. hvis bygherren ikke ønsker eller kan afse ressourcer til at følge op på, om kravet efterleves. Endvidere fremgår det, hvilke bestemmelser det enkelte krav relateres til (udbudslov, udstationeringsdirektiv, arbejdstilsynsbekendtgørelse), formålet med at stille kravet, og hvordan bygherren foreslås at følge op på, at kravet efterleves af entreprenøren.

Ressourceforbrug

Vejledningen rummer tillige krav for krav et groft skøn over, hvor mange ressourcer entreprenøren må forventes at skulle afsætte, for at sikre overholdelse af kravet og bygherren må forventes at skulle afsætte for at følge op på at kravet overholdes.

Tilsyns kontrolplan

Endelig rummer vejledningen et eksempel på en tilsyns kontrolplan. Bygherren forventes at udarbejde en sådan sideløbende med, at der træffes beslutning om, hvilke sikkerhedsmæssige krav arbejdsklausulen skal suppleres med. Det pointeres i vejledningen, at bygherren udelukkende bør stille sikkerhedsmæssige krav, som bygherren vil følge op på bliver efterlevet. Tilsyns kontrolplanen udfyldes af bygherrens udbudsansvarlige, gerne sammen med bygherrens tilsynsførende, og vil dermed an vise, hvor ofte og hvordan bygherren vil følge op på, at de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen efterleves.

Tilsyns kontrolplanen kan således være input til den interne aftale i bygherreorganisationen om opfølgning på, at de sikkerhedsmæssige krav efterleves eller være input til en kontrakt med en ekstern part, f.eks. en arbejdsmiljøkoordinator, om opfølgningen på krav efterlevelse.

7.2.4 Skabeloner

Anvendelse af skabeloner

Sidst i værktøjet er der placeret to skabeloner. Der er en word-skabelon med alle de "default" foreslåede sikkerhedsmæssige krav, som bygherren kan anvende i sit arbejde med at færdiggøre arbejdsklausulen. Det vil sige at bygherren kan tage skabelonen og kopiere alle/de udvalgte sikkerhedsmæssige krav og indsætte dem direkte eller efter en modificering i forlængelse af bygherrens eksisterende arbejdsklausul. Der er desuden placeret en excell-skabelon med en tom tilsyns kontrolplan, som bygherrens udbudsansvarlige og tilsynsførende kan udfylde med angivelse af hvor ofte og hvordan bygherren vil følge op på at de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen efterleves af entreprenøren.

8 Resultater - fase 3, Endeligt værktøj

Det endelige værktøj er resultatet af en række modificeringer af beta-versionen. Selve opbygningen af værktøjet er fastholdt, som beskrevet for beta-versionen, idet kommentarerne til opbygningen af værktøjet har været meget positive.

Modificeringer

Modificering af værktøjet er som følger:

- › Udkast til beta-version → Beta-version (oktober 2014):
Modificering er baseret på kommentarer fra følgegruppen.
- › Beta-version (oktober 2014) → Modificeret beta-version (december 2015):
Modificering er baseret på kommentarer fra bygherrer, entreprenører og deltagere på konferencer.
- › Modificeret beta-version (december 2015) → Endeligt værktøj (april 2016):
Modificering er baseret på kommentarer fra følgegruppen, deltagere på konferencer og projektteamets bearbejdning, bl.a. afstedkommet af ændringer i direktiver mm. og deraf nye juridiske muligheder og begrænsninger.

Arbejdsklausul

Værktøj til at supplere arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav

April 2016

8.1 Kommentering/afprøvning af beta-version af værktøj

Legitime og formålsfremmende kommentarer

For alle kommentarer gælder, at projektteamet har vurderet, om kommentarer kan imødekommes juridisk legitimt, samt om kommentarer skønnes arbejdsmiljømæssigt at fremme projektets formål – at mindske risikoen for arbejdsulykker, når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft på byggepladsen. Således har nogle kommentarer ført til modificering, og andre har ikke.

8.1.1 Følgegruppe, respons på udkast til beta-version

Følgegruppen har bistået med en lang række velovervejede og nyttige respons. Kommentarerne er i vidt omfang indarbejdet som ændringer i udkastet. I nogen udstrækning har det været nødvendigt at bøje følgegruppemedlemmernes ønsker af mod hinanden. Følgegruppens respons og modificering af udkastet fremgår af bilag H.

8.1.2 Bygherrer, respons på beta-version

Positive respons

Ved præsentationerne af betaversionen i de mange bygherreinstitutioner har responset været positivt. Bygherrerne finder værktøjet klart og nemt at gå til. De valgte sikkerhedsmæssige krav findes generelt relevante og fornuftige. Der er overvejende tilslutning til, at sikkerhedskravene lægges på lovgivningsniveauet, hvilket de

fleste finder passende ambitiøst. Bygherrerne vurderer, at værktøjet også kan bruges til at løfte sikkerhedsniveauet på pladser, hvor der ikke beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Der er endvidere interesse for anvendelsen af kædeansvar og for 'godkendelse' af underentreprenører. Enkelte peger på, at værktøjet også gerne må udformes, så det kan bruges ved udbud af små og mellemstore bygge- og anlægsprojekter. Det bemærkes, at entreprenørernes indsats for at sikre dokumentation ikke må gøres for ressourcekrævende.

Krydshenvisning til sikkerhedskrav

Flere bygherrer peger på, at det vil være u hensigtsmæssigt, hvis bygherrens krav til arbejdsmiljø og sikkerhed står beskrevet flere forskellige steder i udbudsmaterialet, da det vil gøre det vanskeligere for bygherren at håndtere opdateringer. Eventuelt kan der i arbejdsklausulen skabes synlighed på kravene ved at nævne kravene kort og derpå henviser til, hvor i udbuddet de sikkerhedsmæssige krav præciseres og udfoldes yderligere, f.eks. i Plan for Sikkerhed og Sundhed.

Andres accept af anvendelsen er vigtig

En bygherre har efterspurgt, hvorvidt Konkurrencestyrelsen har haft værktøjet til gennemsyn. Juristen sammesteds peger på, at den modstand, der er til arbejdsklausuler hos Dansk Byggeri, kan gøre, at det vil være lettere at komme igennem med sikkerhedsmæssige krav, hvis kravene holdes ude af arbejdsklausulen. En anden bygherre gør opmærksom på, at hos dem (en region), styres det centralt, hvilke krav der må indarbejdes i kontrakterne. Projektlederne må ikke selvstændigt indarbejde krav for et enkelt projekt.

Risiko for kommunikationsbrist

Organisatorisk peges der på, at det hos bygherrerne er forskellige medarbejdergrupper, som skriver udbud/kontrakt og er tilsynsførende ved udførelsen af bygge- og anlægsarbejdet. Det kan udgøre en barriere, hvis de tilsynsførende ikke er bekendte med, hvad der er stillet af krav i udbud og kontrakt, herunder i arbejdsklausulen. Det er vigtigt at sikre, at de tilsynsførende kender kravene, herunder kravene til bygherrens egen opfølgning og til den dokumentation/opfølgning, som entreprenøren kontraktligt skal levere. Tilsvarende vil det typisk hos entreprenørerne være forskellige personer, som udarbejder tilbud, herunder redegør for hvordan krav vil blive efterlevet, og som udfører bygge- og anlægsarbejdet. Her vil det også udgøre en barriere, hvis de udførende ikke er klar over, hvad entreprenøren har forpligtet sig til ved indgåelse af kontrakt.

8.1.3 Bygherre og entreprenør, respons ved afprøvning af beta-version

På trods af relevans og interesse har det vist sig vanskeligt at få bygherreinstitutionerne til at afprøve værktøjet på den tiltænkte måde.

Afprøvning ved lille projekt

En enkelt kommune har afprøvet værktøjet ved udbud af et lille projekt. Projektlederen supplerede efter overvejelse af de enkelte krav, arbejdsklausulen med de 'default' foreslåede sikkerhedsmæssige krav, undtaget kravet om sikkerhedsintroduktion (sikkerhedsintroduktion indgik i beta-versionen som et 'default' krav). Arbejdsklausulen indgik i udbudsmaterialet som bilag til 'Særlige Betingelser' (SB). Efterfølgende viste det sig, at den kontraherende entreprenør ikke hentede underentreprenører ind på opgaven, og der kun var få personer fra den kontraherende entreprenør beskæftiget på pladsen. Af den årsag valgt projektlederen ikke at bru-

ge ressourcer på at forfølge kravefterlevelsen via en udarbejdet tilsyns kontrolplan. Overvejelserne i forbindelse med suppleringen af arbejdsklausulen fik imidlertid kommunen til at entre med en ekstern arbejdsmiljøkoordinator, frem for en arbejdsmiljøkoordinator hos entreprenøren, som det ellers er sædvane i kommunen. Dette opleves af projektlederen, som en styrke.

Den kontraherende entreprenør er interviewet og fortæller, at han ikke hæftede sig særligt ved arbejdsklausulen, da der ikke skulle beskæftiges udenlandsk arbejdskraft på pladsen. Ved gennemsyn af kravene gives der udtryk for, at kravene generelt er relevante, særligt kravene om sprogkyndig og deltagelsen af udenlandske håndværkere ved sikkerhedsrunderinger. Entreprenøren finder det også acceptabelt med kædeansvaret og sanktioner, såfremt dialog anvendes før andre sanktioner.

Indarbejdelse af krav Tre andre bygherreinstitutioner har anvendt værktøjet til at formulere sikkerhedsmæssige krav andetsteds i udbudsmaterialet (henholdsvis i Plan for Sikkerhed og Sundhed (PSS), i Særlige Arbejdsbetingelser (SAB) og i 'OHS Management and Coordination'). Kravene i værktøjet har således været afprøvet, men har ikke været anvendt til at supplere arbejdsklausulen ved udbud af store byggepladsarbejder, sådan som værktøjet er udarbejdet til.

Barrierer for afprøvning De barrierer, som har gjort sig gældende for afprøvningen, kan opdeles i følgende:

1) Bygherreinstitutionerne (navnlig de statslige og regionale) har eksisterende paradigmer, som institutionerne opfatter allerede håndterer de sikkerhedsmæssige krav. Det beskrives som omstændigt/uhensigtsmæssigt at ændre paradigmerne, hvorfor bygherrerne har været tøvende over for at udarbejde en arbejdsklausul suppleret med sikkerhedsmæssige krav, sådan som værktøjet foreskriver.

2) Nogle projektledere, som stod overfor at udarbejde udbudsmaterialet til nærtforestående udbud, var så tidspressede, at de ikke kunne overskue at arbejde med at supplere arbejdsklausulen med sikkerhedsmæssige krav.

3) Andre projektledere, som også stod overfor at udarbejde udbudsmaterialet til nærtforestående udbud, ønskede, at bygherreinstitutionen fra centralt hold skulle udarbejde (skitsere) en arbejdsklausul suppleret med sikkerhedsmæssige krav, således at den enkelte projektleder, kunne arbejde videre ud fra en centralt besluttet skitse.

4) Bygherreinstitutionerne har ikke i perioden haft egnede bygge- og anlægsprojekter, hvor værktøjet har kunnet afprøves.

Drøftelse af udfordringer Vanskelighederne med at gennemføre en afprøvning som tilsigtet er drøftet med følgegruppen. Fra følgegruppen anføres det, at arbejdsklausuler dybest set ikke ændres på embedsmandsniveau, hvorfor det vurderes mere farbart, at få en drøftelse med det politiske lag, som så kan beslutte, at embedsmændværket skal anvende en arbejdsklausul, der er suppleret med sikkerhedsmæssige krav. På det grundlag blev flere end 80 borgmestre og udvalgsformænd inviteret til et temamøde om arbejdsklausuler og arbejdsulykker i september 2015, som dog måtte afly-

ses på grund af for få tilmeldinger (de få tilmeldte fik i stedet tilbudt en personlig præsentation af værktøjet).

8.1.4 Entreprenører, respons på modificeret beta-version

Overordnet respons

De fem store entreprenører, som deltog i det 2. følgegruppeinterview, har bidraget med respons som fremgår af mødereferatet i bilag I. Sammenfattende er responsen, at entreprenørerne:

- › kan genkende de sikkerhedsmæssige udfordringer, som kan føre til en højere ulykkesrisiko for udenlandsk arbejdskraft, og at de i udgangspunktet ikke er imod, at bygherren stiller sikkerhedsmæssige krav, blot de er præcise, relevante og gælder for alle bydende. Der er delte holdninger til, om det er acceptabelt, at kravene går ud over det lovkrævede.
- › er modstandere af kædeansvar, som entreprenørerne opfatter vil belaste dem økonomisk.
- › finder, at der er for store krav om dokumentation (en enkelt stor entreprenør omtaler risikoen for et 'kontrolregime'). Særligt blev følgende anfægtet: Dokumentation for deltagelse i møder, krav om oversættelse af skriftlige referater samt dokumentation af instruktion ved tool-box møder.
- › mener, at kravene vil mindske konkurrenceforvriddning, når kravene er klart formuleret og stilles til alle. Modsat vil kravene øge konkurrenceforvriddningen, hvis kun de seriøse bydere indretter deres tilbud på at opfylde kravene, mens de ikke seriøse entreprenører giver bud uden at afsætte ressourcer til at indfri kravene.
- › forudser en risiko i, at de sikkerhedsmæssige krav vil blive indsat som "copy-paste" i arbejdsklausulen, uden at blive tilpasset den udbudte opgave.
- › allerede stiller krav til deres underentreprenører, der er sammenfaldende med de supplerede sikkerhedsmæssige krav. F.eks. krav om at underentreprenørerne skal have beskæftigede på byggepladsen, som kan kommunikere på dansk (eller engelsk). Her oplever entreprenørerne, at der kan være problemer med, at de sprogkyndige ikke altid er på pladsen trods entreprenørernes krav.
- › opfordrer til, at der i værktøjet skrives en anbefaling om, at arbejdsmiljøkoordinatorrollen *ikke* lægges hos entreprenøren.
- › opfordrer til, at der i vejledningen skrives, at bygherren skal løfte sit ansvar ved at være synlig på byggepladsen samt være opmærksom på og have en tæt dialog med sin arbejdsmiljøkoordinator.

Vurdering af de konkrete krav

Kommentarerne til de konkrete krav er følgende:

- › Sprogkrav opfattes som væsentligt og nødvendigt for at kunne agere i nødsituationer. Én sprogkyndig på pladsen fra entreprenøren og hver af underentreprenørerne kan være for lidt. Den sproglige udfordring er ikke på det faglige, men netop på det beredskabsmæssige niveau og ved formidlingen af sikkerhedsreglerne.
- › Bygherren formodes ikke juridisk at måtte stille krav om godkendelse af underentreprenører. Bygherren overtager ansvar samt fordyrer det for entreprenøren, hvis en valgt underentreprenør ikke godkendes.
- › Dokumentation for arbejdsmiljøuddannelse på førstkommende sikkerhedsmøde er en stramning i forhold til lovkrav.
- › Sikkerhedsintroduktion med erhvervelse af adgangskort er en økonomisk byrde for entreprenøren.
- › Kravet om sikkerhedsrunderinger anbefales revideret, så det bliver klart, at der ikke skal være for mange med på rundringerne. F.eks. kan rundringerne foregå i faggrupper med deltagere fra entreprenør og underentreprenører, således at antallet af deltagere reduceres og relevansen for de deltagende højes.
- › Mere vægt på instruktion frem for formidling i skriftlige referater og meget gerne således, at bygherren honorerer entreprenører, som indfører ekstra sikkerhedsuddannelse. Instruktionsformen bør være op til entreprenøren at vælge, og der bør derfor ikke stå krav om tool-box møder. Der kan kræves procedurer for instruktion.
- › Påskønnelse via bonus efterlyses.

8.1.5 Konferencer og stormøder, respons på beta-version og modificeret beta-version

Overvejende positive respons

Responset på konferencerne og stormøderne har overvejende været positive.

Arbejdsmiljøkoordinatorerne efterspørger tættere kontakt til bygherren og mere præcise aftaler for den koordinering, opfølgning/kontrol og reaktion, de skal udføre. Som en af koordinatorerne udtrykte det *"ofte ved bygherren ikke engang, hvem der har været arbejdsmiljøkoordinator på opgaven"*. Værktøjets tilsyns kontrolplan kan bidrage til en klarere aftale, dog var enkelte arbejdsmiljøkoordinatorer bekymret for om værktøjet blot ville give anledning til krav og aftaler på papiret, som der ikke er vilje eller afsættes ressourcer til at sikre efterlevet.

Arbejdsmiljøkonsulenterne så frem til at værktøjet bliver taget i brug. De oplever i det daglige de risikofaktorer, som knytter sig til beskæftigelsen af udenlandsk arbejdskraft. Der blev givet udtryk for, at det ville styrke konsulenternes arbejde, hvis de ved besøg på byggepladserne kunne henvise til, at entreprenøren har skrevet kontrakt på at overholde de sikkerhedsmæssige krav, som værktøjet anviser.

8.1.6 Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen, respons på modificeret beta-version

Overensstemmelse med udbudsregler, proportionalitetsprincippet anvendes

På opfordring fra en repræsentant i en af de kommuner, som vi har præsenteret værktøjet for, har vi haft beta-versionen af værktøjet til gennemsyn hos Konkurrencestyrelsen, jf. bilag J. På baggrund heraf har vi indsat følgende passus i værktøjet:

*"Konkurrencestyrelsen har set beta-versionen af værktøjet igennem og finder, at materialet og de anførte forslag til krav er i overensstemmelse med udbudsreglerne, såfremt kravene ved det enkelte udbud tilpasses i henhold til proportionalitetsprincippet, sådan som det er forklaret i værktøjet (s. 10).
Konkrete afgørelser træffes af Klagenævnet for Udbud".*

Hermed sikres bygherrerne, at de foreslåede sikkerhedsmæssige krav, såfremt de anvendes proportionelt i forhold til den konkrete udbudte opgave, er i overensstemmelse med udbudsreglerne.

8.2 Endeligt værktøj til at supplere arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav

Det endelige værktøj er vedlagt bagerst i rapporten (bilag L). Værktøjet foreligger endvidere i et selvstændigt dokument, som offentliggøres på Arbejdstilsynets hjemmeside under Forskningsfondens afsluttede projekter og rapporter <http://arbejdstilsynet.dk/da/om%20arbejdstilsynet/arbejds miljøforskningsfonden/projekter/afsluttede-projekter/forsknings-og-udviklingsprojekter> samt på hjemmesiderne "Udbudsportalen", "Byggeproces" og "Bedreudbud", jf. afsnit 10.2.

Lovgivningsniveau

De foreslåede krav er overvejende på niveau med den danske arbejdsmiljølovgivning. Krav der er mere restriktive end lovgivningen, kan kun legalt stilles, hvor kravene er proportionelle med den udbudte opgave, jf. afsnit 9. Skønt kravene er på niveau med arbejdsmiljølovgivningen, vurderes det stadig, at kunne løfte sikkerheden på byggepladserne. Bygherrens tydeliggørelse af udvalgte, relevante lovkrav, bygherrens anvisninger af hvordan entreprenøren skal efterleve kravene og sikre, at hans underentreprenører også efterlever kravene samt bygherrens præcisering af, hvordan der vil blive fulgt op på at kravene efterleves, forventes samlet set at være effektivt. Det krævede sikkerhedsniveau bliver præciseret, og konkurrencevilkårene bliver tydelige og ens.

Der henvises til det udarbejdede værktøj (bilag L bagerst i rapporten) for den konkrete ordlyd, legaliteten og formålet med de enkelte foreslåede sikkerhedsmæssige krav.

Bevæggrunde for kravene

Kortfattet omhandler kravene følgende forhold og foreslås stillet med følgende bevæggrunde:

- › Kædeansvar. Der er i nuværende arbejdsklausuler formuleret et kædeansvar. Det foreslås, at bygherren også gør kædeansvar gældende for overholdelse af de sikkerhedsmæssige krav. Dette forventes at skabe et incitament til, at

den kontraherende entreprenør anvender seriøse underentreprenører. Med kædeansvaret er det den kontraherende entreprenør, som gøres ansvarlig for at sikre, at vedkommendes underentreprenører i kæden overholder de sikkerhedsmæssige krav, som indsættes i arbejdsklausulen. Kravet er ikke lovbestemt, og der gøres opmærksom på, at bygherren kan undlade at stille krav om kædeansvar.

- › Arbejdssprog. Det foreslås, at bygherren stiller krav om tilstedeværelse af sprogkyndige på byggepladsen, således at alle entreprenører/underentreprenører altid har en sprogkyndig på pladsen, når der udføres arbejde af folk, som ikke behersker arbejdssproget. Dette skal sikre effektiv reaktion i nødsituationer og korrekt forståelse af sikkerhedskommunikation mellem de, der behersker og ikke behersker arbejdssproget. Kravet er ikke lovbestemt, men vurderes at være afgørende og legalt at stille med den foreslåede ordlyd.
- › Arbejds miljøansvarlig. Det foreslås, at bygherren tydeliggør lovkravet om, at alle entreprenører/underentreprenører skal have en bemyndiget person til at træffe beslutninger på sikkerhedsspørgsmål, samt at denne hvor lovkrævet har gennemgået den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse. Det er ikke lovkrævet, at den arbejdsmiljøansvarlige til stadighed skal være på byggepladsen, når der er tale om små entreprenører (under 5 beskæftiget på pladsen) eller entreprenører med kortvarig beskæftigelse (under 14 dage på pladsen). Bygherren anbefales dog at stille forslag om, at den arbejdsmiljøansvarlige altid er en person, som er fuldtidsbeskæftiget på pladsen, således at en løbende kontakt og dialog om sikkerhedsmæssige spørgsmål lettes.
- › Brug af underentreprenører. Det foreslås, at bygherren tydeliggør lovkravet om, at entreprenøren skal orientere bygherren, før en underentreprenør må beskæftiges på byggepladsen. Orienteringen gør det muligt for bygherren at planlægge de opstartsmøder, som bygherren har ansvaret for at holde. Bygherren foreslås endvidere at kræve oplysninger om underentreprenørens kapacitet og kvalifikationer, når der er tale om opgaver, der fordrer særlig uddannelse eller bestået prøve, før arbejdet må udføres. Derudover foreslås bygherren at anvende den frivillige udelukkelsesgrund vedrørende overtrædelse af miljø, sociale og arbejdsretslige forpligtelser (udbudsloven § 137 stk. 1 nr. 1). Det vil betyde, at bygherren afviser underentreprenører, der har overtrådt arbejdsmiljøloven væsentligt inden for en anført periode (op til 2 år) og ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser (self cleaning). Dette forventes at gøre entreprenøren interesseret i at vælge underentreprenører, der kan og vil overholde arbejdsmiljølovgivningen.
- › Opstartsmøde, koordinerende sikkerhedsmøder og sikkerhedsrunderinger. Disse forhold har bygherren lovkrævet et ansvar for på store byggepladser (jf. Arbejdstilsynets bekendtgørelse om bygherrens pligter, Bek. nr. 117 af 5. februar 2013). Bygherren foreslås at oplyse frekvensen for aktiviteterne og foreslås at stille krav om med hvilken deltagerkreds, entreprenøren skal deltage i aktiviteterne og sikre underentreprenørers tilsvarende deltagelse. Dette forventes at skabe særligt fokus på aktiviteterne og sikrer, at entreprenøren er opmærksom på omfanget, hvormed entreprenøren og underentreprenører

skal deltage. Endvidere foreslås bygherren at stille krav om, at entreprenøren skal sikre, at han og hans underentreprenører formidler budskaber fra aktiviteterne til egne beskæftigede på et sprog, som de(n) beskæftigede kan forstå.

- › Yderligere dokumentation. Det foreslås, at bygherren beskriver, at bygherren forbeholder sig ret til (bemærk at det ikke er et krav om løbende fremsendelse af dokumentation) at se dokumentation for en række relevante sikkerhedsmæssige forhold, som entreprenør og underentreprenører har et arbejdsgiveransvar for er i orden. Dette omhandler ret til at kræve dokumentation for:
 - 1) formidling fra koordinerende sikkerhedsmøder og rundringer,
 - 2) instruktion relateret til indholdet i Plan for Sikkerhed og Sundhed,
 - 3) instruktion i arbejdets udførelse,
 - 4) registrering og analyse vedrørende nærved-ulykker og arbejdsulykker,
 - 5) valg af arbejdsmetoder og –udstyr,
 - 6) eftersyn af redskaber og maskiner samt leverandør- og arbejdspladsbrugsanvisninger,
 - 7) kompetencer i form af beviser, certifikater og arbejdstilsynets anerkendelse af erhvervsmæssige kompetencer.

Her er der tale om forhold, som bygherren ikke har et lovgivningsmæssigt ansvar for, men som er relevante for, at sikkerheden på bygherrens pladser er i orden. En del af disse forhold vil bygherrens arbejdsmiljøkoordinator i reglen allerede bede om dokumentation for, men ved klart i klausulen, at sikre sig ret til at få dokumenteret, at entreprenøren og underentreprenørerne lever op til deres arbejdsgiveransvar, skaber bygherren fokus på forholdene og sikrer sig, at han legitimt kan bede om dokumentationen i udførelsesperioden.

- › Incitament. Bygherren foreslås at beskrive den vilkår af incitament, som bygherren eventuelt vil tage i anvendelse, hvis de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen enten håndteres eksemplarisk (bonus) eller ikke efterleves (sanktioner). Såfremt bygherren ikke på udbudstidspunktet oplyser om mulige sanktioner, kan sanktionerne ikke legalt tages i anvendelse under udførelsen af bygge- og anlægsarbejdet. Det foreslås, at bygherren sammen med entreprenøren agter, at etablere en konfliktløsningsmodel, således at dialog kan tages i anvendelse, inden eventuelle sanktioner iværksættes. Bygherren foreslås endvidere at skrive, at efter varsel kan entreprenøren ifalde bod for egne og eventuelle underentreprenører i kædens forseelser. Sidstnævnte forventes at bidrage til, at entreprenøren vælger underentreprenører, som kan og vil overholde arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav.

Grundlæggende krav

Derudover foreslås bygherren indledningsvist at eksplicite følgende:

- › Arbejdsmiljølovgivning skal overholdes under udførelsen af den udbudte opgave.
- › Overholdelse af eventuelle sikkerhedsmæssige vilkår nævnt i voldgiftskendelser eller i gældende overenskomst, indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område. Der er i nuværende arbejdsklausuler formuleret et sådan krav for løn, arbejdstid og andre arbejdsvilkår, hvorfor dette også pointeres gældende for de sikkerhedsmæssige krav.

9 Juridiske forhold

Undersøgelses-
spørgsmål

Med henblik på at sikre, at der ikke forekommer juridiske implikationer ved de sikkerhedsmæssige krav, som foreslås i værktøjet, blev der ved formuleringen af projektet opstillet følgende undersøgelsesspørgsmål: *Hvilke krav kan stilles, givet at kravene skal imødegå særlige udfordringer knyttet til beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft og ikke må krænke ligebehandlings-, proportionalitetsprincipper eller regler om fri bevægelighed?*

De retslige rammer for at supplere arbejdsklausulen med sikkerhedsmæssige krav behandles nedenstående.

EU-retten og grænseoverskridende interesse

Projektet berører et retsområde, hvor der i de seneste år er sket en stor udvikling både i form af retspraksis og ny lovgivning, der enten er eller i nær fremtid skal implementeres i Danmark. Ved udformningen af værktøjet antages det, at arbejdsklausulens sikkerhedskrav skal leve op til EU-retten, og at der foreligger en grænseoverskridende interesse for den udbudte offentlige kontrakt. Denne antagelse er ikke til hinder for, at værktøjet også kan finde anvendelse på kontrakter som *ikke* giver anledning til en grænseoverskridende interesse. I sådanne tilfælde kan man som offentlig bygherre vælge at skærpe sikkerhedskravene uden at være begrænset af hensynet til fri bevægelighed af tjenesteydelser og det EU-retlige proportionalitetsprincip – imidlertid skal de forvaltningsretlige principper overholdes.

9.1 Sikkerhedskrav i henhold til EU-retten

Dansk arbejdsmiljølovgivning på danske byggepladser

EU-Domstolen har udtalt, at tjenesteydernes fri bevægelighed bliver uden effekt, hvis en tjenesteyder etableret i et andet EU-land skal leve op til alle de krav, som en virksomhed etableret i den pågældende EU-land skal¹⁸. Imidlertid fremgår det af udstationeringsdirektivet, at lovgivning om sikkerhed, sundhed og hygiejne på arbejdsstedet skal sikres overholdt for udstationerede arbejdstagere¹⁹. Endvidere er

¹⁸ I de forenede sager C-49-50, 52-54 og 68-71/98, Finalarte, 25.10.2001, præmis 29, samt domsreferencerne nævnt heri. Herved etablerede EU-Domstolen en sondring mellem den frie ret til etablering og tjenesteydernes fri bevægelighed.

¹⁹ Artikel 3, stk. 1, litra e, i udstationeringsdirektivet.

den danske arbejdsmiljølovgivning funderet på EU-retsakter²⁰, som bl.a. har til formål at øge sikkerhed og sundhed på byggepladser, og anerkender, at der er forskellige beskyttelsesniveauer blandt EU-landene²¹. Dermed finder dansk arbejdsmiljølovgivning anvendelse på byggepladser i Danmark, også for selvstændige fra andre EU-lande og udstationerede eller indlejede arbejdstagere, der er beskæftiget på pladsen.

Det er i værktøjet tilstræbt, at de anførte krav lever op til gældende og kommende arbejdsmiljølovgivning og udbudsregler. I de tilfælde, hvor lovgivningsprocessen i forhold til implementering af EU-regler ikke er tilstrækkeligt langt til, at det vides, hvordan reglerne kommer til at se ud, vurderes det, hvilken betydning foreliggende (april 2016) forslag eventuelt får for værktøjets anvendelighed.

Strukturering af afsnittet Nedenfor diskuteres først værktøjets sprogkrav i afsnit 9.2 i forhold til reglerne om fri bevægelighed. I afsnit 9.3 vurderes kravet om, at offentlige bygherrer skal underrettes om underentreprenører. I afsnit 9.4 vurderes kædeansvaret, især i forhold til håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet og det forslag, der foreligger til den danske implementering heraf. I afsnit 9.5 diskuteres til sidst proportionalitetsprincippet og de grænser, det sætter for de krav i værktøjet, som ligger ud over arbejdsmiljølovgivningens²² krav til sikkerhed og sundhed.

9.2 Sprogkrav

Sprogkrav i udbud

EU sikrer, at udbudsbekendtgørelsen for alle udbud, der offentliggøres i EU-Tidende oversættes til alle de officielle sprog i EU – denne gennemsigtighed foreligger imidlertid kun før/i starten af selve udbudsproceduren. Sprogkrav er ikke generelt reguleret i udbudsreglerne (udbudsloven²³/udbudsdirektivet²⁴) – der kun kræver, at den offentlige bygherre skal angive, hvilke sprog ansøgninger om deltagelse og tilbud skal afgives på. Sprogkravet i værktøjet går videre end udbudsreglerne ved at stille krav om tilstedeværelsen af en sprogkyndig på byggepladsen, som kan kommunikere med de beskæftigede – som ikke selv behersker byggepladsens arbejdssprog – på et niveau, der sikrer muligheden for klar kommunikation i sikkerheds/sundhedsspørgsmål og nødsituationer.

Sprogkrav og fri bevægelighed

Krav om en sprogkyndig kan hindre den fri bevægelighed for tjenesteydelser, da udøvelsen heraf gøres mindre attraktiv ved, at der påføres en omkostning for udenlandske tjenesteydere, hvis beskæftigede ikke behersker arbejdssproget på byggepladsen. Da sprogkrav ikke er reguleret direkte i udbudsreglerne eller i dansk

²⁰ Arbejdsmiljøloven, LBK nr 1072 af 07/09/2010, note til titlen, som ændret ved LOV nr 54 af 27/01/2015.

²¹ Se betragtning 2 i præambelen til Rådets Direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet, EFT 1989 L 183/1, med senere ændringer

²² Arbejdsmiljøloven, LBK nr 1072 af 07/09/2010, med senere ændringer.

²³ Udbudsloven, LOV nr 1564 af 15/12/2015.

²⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2014/24/EU af 26. februar 2014 om offentlige udbud og om ophævelse af direktiv 2004/18/EF, EUT 2014 L 94/65.

ret, skal lovligheden af et sådant krav vurderes i henhold til Traktaten om den Europæiske Unions Funktionsmåde (TEUF) /75/.

- Indirekte diskrimination** Sprogkravet kan karakteriseres som indirekte diskriminerende, da det ikke går direkte på nationalitet, men primært har betydning for virksomheder/potentielle tilbudsgivere som ikke behersker det sprog, der er tale om. For at hindringer for den fri bevægelighed af tjenesteydelser er i overensstemmelse med EU-retten skal de for det første anvendes uden forskelsbehandling. For det andet skal de være begrundet i et tvingende samfundsmæssigt hensyn (have et legitimt formål). For det tredje skal de være egnede til at opnå dette formål og ikke gå videre end nødvendigt for at opnå formålet, se endvidere nedenfor i afsnit 9.5.
- Menneskers sikkerhed og sundhed som legitimt formål** Arbejde på store byggepladser vurderes per definition at være risikobetonet, således at der altid vil være behov for en sprogkyndig, uanset arbejdets konkrete karakter, når der beskæftiges folk på byggepladsen, som ikke behersker arbejds sproget. Et krav om tilstedeværelsen af en sprogkyndig på byggepladsen er et centralt element i værktøjet. Alle byggepladser har forskellige konkrete sikkerhedsforhold, der skal tages i betragtning. Tilstedeværelsen af en sprogkyndig sikrer muligheden for klar kommunikation i sikkerhedsspørgsmål og nødsituationer, hvor der ikke må opstå misforståelser²⁵. Derudover bidrager kravet til, at der til enhver tid kan kommunikeres sikkerhedsmæssige budskaber mellem de beskæftigede på byggepladsen, som henholdsvis behersker og ikke behersker arbejdssproget.
- Det er derfor vores vurdering, at kravet om tilstedeværelsen af en sprogkyndig er egnet til at øge menneskers sikkerhed og sundhed på offentlige bygherrens byggepladser og derfor legitimt kan benyttes i en arbejdsklausul²⁶.
- Proportionalitet** Det kan dog overvejes, om det altid vil være nødvendigt, at det (kun) er dansk, der er arbejdssprog på byggepladser i Danmark. Således bør bygherren overveje, om der på store bygge- og anlægsprojekter bør være mere end ét arbejdssprog, for eksempel dansk og engelsk eller tysk²⁷. Dette vil givetvis mindske eventuelle problemer ved at finde en egnet sprogkyndig for udenlandske/danske entreprenører og underentreprenører, der ønsker at beskæftige udenlandsk arbejdskraft på danske byggepladser. Se i øvrigt om proportionalitetsprincippet nedenfor i afsnit 9.5.
- Selvom sprogkravet er en hindring for tjenesteydelseernes fri bevægelighed vurderes det i henhold til ovenstående, at hindringen kan begrundes i hensynet til at forebygge arbejdsulykker og hensynet til menneskers sikkerhed og sundhed, hvorfor kravet anses for legitimt at bruge i arbejdsklausulen.

²⁵ Se hertil C-424/97, Haim, dom af 4.7.2000, præmis 59.

²⁶ I denne retning, se C-509/12 Instituto Portuário e dos Transportes Marítimos, dom af 6.2.2014, præmisserne 21 og 23 og C-340-341/14, Trijber, dom af 1.10.2015, præmisserne 72-74. Mere generelt om proportionaliteten af et sprogkrav, se C-379/87, Groener, dom af 28.11.1989.

²⁷ Se hertil C-340-341/14, Trijber, dom af 1.10.2015, præmisserne 72-74, hvor EU-Domstolen lagde vægt på, at der var krav om at bestyreren af et bordel skulle kommunikere mundtligt med de prostituerede, og ikke at bestyreren skulle kunne kommunikere på et bestemt sprog.

9.3 Underentreprenører

Samarbejdsformer i udbudsretten

Virksomheder kan organisere arbejdet på byggeprojekter på forskellig vis. Hvis ikke virksomheden selv besidder alle relevante kompetencer, kan den indgå i et konsortium med andre virksomheder, virksomheden kan støtte sig på andre virksomheders tekniske/faglig formåen eller virksomheden kan kontrahere med underleverandører. Alle disse samarbejdsformer er accepterede rent udbudsretligt og reguleret på forskellig vis i udbudsreglerne.

Krav om underretning

I værktøjet stilles krav om, at entreprenøren betids og skriftligt skal underrette den offentlige bygherre om de underentreprenører, der ønskes beskæftiget på byggepladsen.

Der stilles for det første krav om at følgende data om underentreprenøren skal oplyses: virksomhedsnavn, CVR-nummer/registreringsnummer i hjemlandet, arbejdsart, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på underentreprenørens juridiske repræsentant, arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige.

For det andet, skal underentreprenørens kapacitet og kvalifikationer til at løse opgaver omfattet af underentreprenørkontrakten dokumenteres, når der er tale om opgaver, som i henhold til danske regler, fordrer særlig uddannelse eller bestået prøve, før arbejdet må udføres. Dokumentationen kan bl.a. være i form af danske beviser eller arbejdstilsynets anerkendelse af udenlandske erhvervsmæssige kvalifikationer.

For det tredje skal bygherren afvise underentreprenøren, såfremt bygherren er bekendt med, at denne inden for de seneste 2 år har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljølovgivningen, og underentreprenøren ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser.

Disse tre elementer i værktøjets regulering af brugen af underleverandører behandles hver for sig nedenfor.

9.3.1 Oplysningskrav

Baggrund

Historisk set har mange EU-lande haft forskellige nationale regler om oplysningspligt i forbindelse med fri bevægelighed af tjenesteydelser. Disse oplysningsforpligtelser er generelt blevet anset for hindringer for den fri bevægelighed af EU-Domstolen, der dog i de fleste tilfælde har fundet, at der lå legitime beskyttelsesværdige hensyn bag reglerne.²⁸ Som noget helt nyt er der med de nye udbudsregler (der finder anvendelse fra 2016) indført en konkret regulering af, hvilke oplysninger en offentlig bygherre skal kræve vedrørende entreprenørens brug af underentreprenører.

Oplysningskrav i udbudsloven

I henhold til udbudsloven skal den offentlige bygherre i forbindelse med indgåelse af bygge- og anlægskontrakter indsætte en kontraktklausul, som forpligter entre-

²⁸ Se fx C-369/96 og C-376/96, Arblade m.fl., dom af 21.9.2006, C-515/08 dos Santos Palhota, dom af 7.10.2010, C-577/10, Kommissionen mod Belgien, dom af 19.12.2012, C-315/13, Termotech, dom af 3.12.2014.

prenøren til at oplyse navn, kontaktoplysninger og juridisk repræsentant for de underentreprenører, der benyttes i forbindelse med udførelsen af kontrakten. Oplysningerne skal indleveres senest når gennemførelsen af kontrakten påbegyndes, hvis de kendes på det tidspunkt.²⁹ Det fremgår af forarbejderne til bestemmelsen, at i tilfælde, hvor underentreprenører ikke er udpeget på dette tidspunkt, skal oplysningerne indleveres uden ubegrundet ophold efter at underleverandøren er udpeget.³⁰ Endvidere bestemmer udbudsloven, at den offentlige bygherre kan vælge, at oplysningspligten gælder hele underentreprenørkæden og ikke kun entreprenørens direkte underentreprenører.³¹

Værktøjets vs udbudsreglerne: hvilke oplysninger

Således er selve oplysningspligten vedrørende underentreprenører i overensstemmelse med udbudsreglerne. Den frist entreprenøren har til at give oplysningerne skal ordregiveren i henhold til værktøjet fastlægge, og den skal måske være længere, end forarbejderne til udbudsloven foreskriver ("uden ugrundet ophold"). Det er fordi at den offentlige bygherre er forpligtet til at afvise underentreprenører, som ikke lever op til obligatoriske og eventuelle frivillige udelukkelsesgrunde³² og, fordi den offentlige bygherre er forpligtet til at holde opstartsmøder når nye underentreprenører påbegynder arbejde på byggepladsen.³³ Formålet med fristen for oplysningspligten er dermed at sikre, at den offentlige bygherre har mulighed for at varetage lovmæssige krav. Derfor vurderer vi, at ordregiver kan fastlægge en frist, der er længere, end det som i forarbejderne til udbudsloven forslås af lovgiver. I fastlæggelsen af varslet skal den offentlige bygherre dog også inddrage entreprenørens behov for at kunne beskæftige underentreprenører på byggepladsen uden unødigt ventetid.

De faktiske oplysninger, som kræves i henhold til værktøjet, er virksomhedsnavn, CVR-nummer/registreringsnummer i hjemlandet, arbejdets art, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på underentreprenørens juridiske repræsentant, arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige. Disse oplysninger kan kun kræves af entreprenøren, hvis ordregiver ikke allerede har, eller har adgang til, oplysningerne (fx kan de arbejdsopgaver der gives i underentreprise være specificeret i tilbuddet, eller oplysningerne kan eventuelt hentes fra RUT registeret).³⁴ Udbudsreglerne pålægger offentlige bygherrer at indhente oplysninger om navn, kontaktoplysninger og juridisk repræsentant. Således er kravene i værktøjet mere omfattende end udbudsreglernes krav, hvilket ikke nødvendigvis er i strid med udbudsreglerne, men kræver, at den hindring for den fri bevægelighed som et oplysningskrav udgør, har et legitimt formål, er egnet til at opnå dette formål og ikke går videre end nødvendigt.

²⁹ § 177, stk. 2, i udbudsloven. Danmark har således valgt ikke at benytte muligheden for *direkte* at pålægge hovedentreprenøren oplysningspligt.

³⁰ Bemærkningerne til § 177, stk. 2, i forslag til udbudsloven, 2015/1 LSF 19.

³¹ § 177, stk. 4, i udbudsloven.

³² § 177, stk. 5, i udbudsloven.

³³ § 15, stk. 2, jf. stk. 1, i Bekendtgørelse om bygherrens pligter, BEK nr. 117 af 05/02/2013.

³⁴ Kravet om at den offentlige bygherre ikke må belaste entreprenører med krav op at give oplysninger, denne allerede har adgang til, følger principperne i udbudslovens §§ 150 og 151, stk. 5.

Oplysningskrav i andre relevante regler

Af håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet følger det, at medlemsstaterne kan vælge at gøre det til en forpligtelse for tjenesteydere, der beskæftiger udstationeret arbejdskraft, at give oplysninger om: tjenesteyderens identitet, det forventede antal tydeligt identificerbare udstationerede arbejdstagere, kontaktperson, arbejdsmarkedskontaktperson, udstationeringens forventede varighed og planlagte begyndelses- og slutdato, arbejdspladsens adresse(r) samt arten af de tjenesteydelser, der begrundes udstationeringen. Disse oplysninger kan kræves med den begrundelse, at de er nødvendige for, at der kan udføres kontrol med overholdelsen af kravene i udstationeringsdirektivet, herunder kravet om at udstationerede arbejdstager garanteret de samme sikkerheds- og sundhedsforhold på arbejdspladsen, som gælder for værtslandets arbejdstagere.³⁵ På samme måde vurderes det, at oplysninger om CVR/registreringsnummer, arbejdets art, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på underentreprenørens juridiske repræsentant, arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige er nødvendigt for at den offentlige bygherre kan føre kontrol med at arbejdsklausulens krav overholdes. Proportionaliteten er som nævnt sikret ved, at den offentlige bygherre kun kan bede om oplysninger, der ikke er tilgængelige på anden vis.

Oplysninger om kvalifikationer

9.3.2 Underentreprenørens kapacitet og kvalifikationer

I det tilfælde, hvor underentreprenøren skal udføre arbejde på byggepladsen, som i henhold til dansk lovgivning kræver særlige faglige kvalifikationer, kræves det i værktøjet, at den faktiske besiddelse af sådanne kvalifikationer dokumenteres, før arbejdet påbegyndes. Kravet finder kun anvendelse, hvis den offentlige bygherre generelt kræver sådan information i ansøgninger om prækvalifikation og/eller i tilbud.³⁶ Der kan således ikke indføres en oplysningspligt kun for underentreprenører. I værktøjet antages det, at bygherren generelt kræver sådan information om tilbudsgivere.

Frivillig udelukkelsesgrund

9.3.3 Afvisning af underentreprenører

Værktøjets passus om, at bygherren afviser en underentreprenør, såfremt bygherren er bekendt med, at denne inden for de seneste 2 år har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven, og underentreprenøren ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser, er betinget af, at den frivillige udelukkelsesgrund i udbudsloven,³⁷ som berettiger en sådan afvisning, finder anvendelse på udbuddet.

³⁵ Artikel 3, stk. 1, litra e, i Europa-Parlamentet OG Rådets Direktiv 96/71/EF af 16. december 1996 om udstationering af arbejdstagere som led i udveksling af tjenesteydelser, EFT 1996 L 18/1, der i Danmark er implementeret ved § 5, nr. 1, i udstationeringsloven, LBK nr 342 af 03/04/2014. Det bemærkes at udstationeringsdirektivet er under revision, se Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om ændring af Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 96/71/EF af 16. december 1996 om udstationering af arbejdstagere som led i udveksling af tjenesteydelser, KOM(2016) 128 endelig.

³⁶ Jf. § 139, stk. 6 i udbudsloven fastslår, at bl.a. for bygge- og anlægskontrakter: "kan det kræves af juridiske personer, at de i tilbuddet eller ansøgningen om deltagelse opgiver navn og faglige kvalifikationer for det personale, der skal have ansvaret for at gennemføre kontrakten." Denne mulighed fremgår også af artikel 58, stk. 4, i udbudsdirektivet.

³⁷ Jf. § 137, stk. 1, nr. 1, i udbudsloven.

Self-cleaning Endvidere refererer formuleringen til, at underentreprenører skal have mulighed for at self-cleane.³⁸ Det betyder, at den offentlige bygherre skal informere entreprenøren eller den ønskede underentreprenør om, at underentreprenøren vil blive afvist, og give underentreprenøren lejlighed til at dokumentere, at der er gjort tiltag, der gør underentreprenøren pålidelig. Denne mulighed i værktøjet følger således direkte af udbudsreglerne.

9.4 Kædeansvar

Formålet med kædeansvar i værktøjet Flere EU-lande har allerede indført forskellige systemer for kædeansvar og solidarisk hæftelse eksisterer /76, 77/. Kædeansvar er endnu ikke reguleret i dansk lovgivning. Derfor er der som udgangspunkt intet til hinder for at indføre et kædeansvar i kontrakten, hvilket gøres med værktøjet. Kædeansvaret kan dog fravælges af den offentlige bygherre. Ved at indskrive kædeansvar, er ansvaret for overholdelse af kravene, lagt hos den entreprenør, som bygherren indgår kontrakt med. Dette kan udgøre et incitament til, at entreprenøren anvender seriøse underentreprenører og kædeansvar anbefales af hensyn til sikkerheden på de offentlige byggherres byggepladser.

Regler om kædeansvar vedr. løn Håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet stiller krav om, at medlemsstaterne indfører et "direkte" kædeansvar for udstationerede arbejdstagere for så vidt angår nettoløn til godehavender svarende til mindstelønnen og/eller bidrag til fælles fonde eller arbejdsmarkedsinstitutioner i bygge- og anlægssektoren.³⁹ Medlemsstaterne kan indføre strengere ansvar og indføre et videre omfang af kædeansvaret, hvis de ønsker det.⁴⁰

Den fremtidige implementering af kædeansvaret i dansk ret I Danmark er håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet i skrivende stund (april 2016) endnu ikke implementeret. Der har på politisk plan historisk set været diskuteret forskellige modeller for placering af ansvaret for arbejdstageres rettigheder.⁴¹ I februar 2016 blev et udkast til lov om Arbejdsmarkedets Fond for Udstationerede fremsat af beskæftigelsesministeren som led i implementeringen af håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet.⁴² I udkastet foreslås det at anvende undtagelsesbestemmelsen i håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet, som tillader, at medlemsstaterne i stedet for at indføre det påkrævede kædeansvar for bygge- og anlægssektoren:

"træffe[r] andre passende håndhævelsesforanstaltninger i henhold til EU-lovgivningen og national lovgivning og/eller praksis, som i et direkte underkontra-hentforhold giver mulighed for effektive og forholdsmæssige sanktioner over for

³⁸ Jf. § 138 i udbudsloven.

³⁹ Artikel 12, stk. 2, i håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet. Bilaget til udstationeringsdirektivet nævner "alle de aktiviteter inden for byggeri, der vedrører opførelse, istandsættelse, vedligeholdelse, ombygning eller nedrivning af bygninger" og har en liste af aktiviteter, som eksemplificerer denne generelle kategorisering.

⁴⁰ Artikel 12, stk. 4, i håndhævelsesdirektivet for udstationeringsdirektivet.

⁴¹ Se omtale af historikken i B 110 Forslag til folketingsbeslutning om indførelse af kædeansvar, 26.3.2015, <http://www.ft.dk/samling/20141/beslutningsforslag/b110/index.htm>.

⁴² 12.2.2016, <http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/BEU/bilag/103/index.htm>.

kontrahenten for at imødegå svig og misbrug i situationer, hvor arbejdstagere har vanskeligheder med at få respekteret deres rettigheder.”

Udkastet foreslår indførelse af en Arbejdsmarkedets Fond for Udstationerede, der i store træk i tilfælde af en fagretlig afgørelse om manglende betaling af løn til arbejdstagere udstationeret til Danmark, under visse forudsætninger, kan dække den manglende løn overfor arbejdstageren og bod til faglige organisation for overtrædelse af den overenskomst, der finder anvendelse. Udkastet er politisk set omtvistet, og det kan endnu ikke med nogen sikkerhed siges, om det ender med at blive vedtaget i den nuværende eller i en ændret form⁴³ /78/.

Betydningen for værktøjets kædeansvar

Det vurderes, at hvis det foreliggende forslag vedtages i sin nuværende form, vil det være uden betydning for det kædeansvar, værktøjet bygger på. For det første vedrører forslaget kun løn og evt. bod til faglige organisationer (for manglende overholdelse af gældende overenskomst), mens værktøjets kædeansvar udelukkende vedrører sikkerhedsforhold. For det andet er forslaget netop ikke et kædeansvar, men en alternativ måde, hvorpå Danmark ønsker at imødegå svig og misbrug i forbindelse med arbejdstageres lønmæssige rettigheder, herunder for at bevare den danske model. I modsætning hertil skal kædeansvaret i værktøjet sikre overholdelsen af lovfastsatte – og hvis proportionalt mere restriktive – sikkerhedskrav. Formålet med at bygge værktøjet op om et kædeansvar, er at skabe et incitament for, at entreprenøren anvender seriøse underentreprenører af hensyn til sikkerheden på de offentlige bygherrers byggepladser.

9.5 Mere eller mindre restriktive krav – proportionalitet

Krav på niveau med lovgivningen

Værktøjet er generelt bygget op således, at de krav, der stilles, ligger på niveau med arbejdsmiljølovgivningen og udbudsreglerne. Fra et EU-retligt perspektiv må lovgivers fastlæggelse af sikkerhedsniveauet som udgangspunkt være udtryk for det tilstrækkelige sikkerhedsniveau.⁴⁴ Den offentlige bygherre kan derfor direkte anvende værktøjets klausuler i udbud, hvor projektet fordrer store byggepladser.

Konkret proportionalitetsvurdering

Imidlertid skal den offentlige bygherre konkret tage stilling til, om arbejdets karakter giver anledning til, at mere restriktive eller mindre restriktive krav skal stilles med henblik på at forebygge ulykker og sikre sikkerheden for de beskæftigede på byggepladsen. Værktøjet indeholder forslag til, hvordan mere eller mindre restriktive krav kan udformes.

⁴³ Således er f.eks. Enhedslisten imod modellen og ønsker fortsat et reelt og noget bredere kædeansvar

⁴⁴ I denne retning, se C-184-187, 194-195 og 208/13, API m.fl., dom af 4.9.2014, præmisserne 56, hvor EU-Domstolen fastslog, en streng overholdelse af EU-retlige regler om ugentlige arbejdstid, pauser, hviletid der er fastsat for transportsektoren kan sikre et passende sikkerhedsniveau og yderligere nationalt tiltag derfor ikke var nødvendige. Se også domme om mindsteløn, hvor offentlige byggeherrer ikke kan kræve højere lønniveau, hvis der allerede nationalt eller regional er fastsat en minimumsløn i overensstemmelse med reglerne i udstationeringsdirektivet, fx C-346/06, Rüffert, dom af 3.4.2008 og C-115/14, RegioPost, dom af 17.11.2015.

Tjenesteydelsernes fri bevægelighed

De mere restriktive krav skal – hvor kontrakten giver anledning til grænseoverskridende interesse – vurderes i forhold til EU-retten. Denne foreskriver, at en foranstaltning, der hindrer tjenesteydelsernes fri bevægelighed, er tilladt, hvor

- 1) foranstaltningen anvendes uden forskelsbehandling,
- 2) den er begrundet i et tvingende samfundsmæssigt hensyn (har et legitimt formål),
- 3) den er egnet til at opnå dette formål og
- 4) foranstaltningen ikke går videre end nødvendigt for at opnå det legitime formål.⁴⁵

Tjenesteydelsernes fri bevægelighed sikres i artikel 56 TEUF, men det er muligt at indføre restriktioner for den fri bevægelighed i henhold til artikel 52 TEUF, hvor bl.a. hensynet til menneskers sundhed anerkendes som et legitimt formål, der kan retfærdiggøre en hindring /75/. Endvidere har EU-Domstolen i sin praksis anerkendt at et formål om sikring af menneskers sikkerhed og sundhed er et legitimt hensyn som kan begrunde en hindring i tjenesteydelsernes fri bevægelighed.⁴⁶

Som følge heraf vurderer vi det for legitimt at anvende de mere restriktive klausuler som en del af entreprisekontrakterne, hvor de ikke er mere indgribende end nødvendige, dvs. er proportionale.

⁴⁵ Fx C-55/94, Gebhard, dom af 30.11.1995, præmis 39.

⁴⁶ C-509/12 Instituto Português e dos Transportes Marítimos, dom af 6.2.2014, præmisserne 21 og 23.

10 Fase 4 – Formidling

Mundtlig og skriftlig formidling

Projektet og navnlig det udarbejdede værktøj er præsenteret såvel mundtligt som skriftligt gennem projektperioden.

I afsnit 7 og 8 er de mundtlige præsentationer af beta-versionen af værktøjet hos udvalgte bygherrer og udvalgte informanter allerede beskrevet. Dette gælder ligeledes de respons, som formidlingen og tilhørende drøftelser har givet anledning til.

10.1 Konferencer og øvrig mundtlig formidling

Projektet og beta-versionen af værktøjet er endvidere præsenteret på syv stormøder/konferencer, de tre på egen foranledning og de fire efter invitation.

- › IDA-møde for Arbejdsmiljøkoordinatorer, 11. marts 2015 (egen foranledning)
- › BAMBUS arbejdsmiljøkonsulenter, 23. marts 2015 (invitation)
- › Arbejdsmiljøkonferencen 2015, 8.-10. november 2015 (egen foranledning)
- › AMFFs årskonference, 13. januar 2016 (invitation)
- › Konference KV2013-valgte 3Fere, 29. februar 2016 (invitation)
- › Byggegruppebestyrelsesmøde 3F, 9. marts 2016.(invitation)
- › Eftermiddagskonference i COWI, 20. juni 2016 (egen foranledning)

Refleksioner

Det vurderes samlet set, at den mundtlige formidling har resulteret i refleksioner om, hvor/hvorvidt værktøjet vil være anvendeligt. Eksempelvis åbnede præsentationen for arbejdsmiljøkoordinatorerne på IDA-mødet for en kontakt til og efterfølgende relevant præsentation af værktøjet for projektledere på Bispebjerg nyt hospital, mens præsentationen på AMFF årskonferencen resulterede i efterfølgende henvendelse fra folketingsmedlem om adgang til værktøjet og fra rådgiver, som ønskede at præsentere værktøjet for større private bygherrer.

10.2 Skriftlig formidling

Artikler

Skriftligt er formidlingen sket ved artikler i følgende elektroniske medier, jf. bilag K:

- › "Nyt værktøj mod dumping af sikkerhed på byggepladser", Fagbladet 3F, juni 2016

- › "Sprogkyndige kan forbedre sikkerheden på byggepladser", Videncenter for Arbejdsmiljø, februar. 2016
- › "Sikkerhedskrav i arbejdsklausuler". COWI Nyhedsbrev, november 2015
- › "Nye arbejdsklausuler skal give mere sikre byggepladser", Tillid DK, marts 2014

Den skriftlige formidling har givet anledning til et par forespørgsler om at få tilsendt værktøjet.

Elektronisk adgang
til værktøjet

Der er tilsagn om at få lagt værktøjet op på servere hos forskellige værter. Dette vil sikre, at bygherrerne (og andre) fremadrettet kan hente værktøjet, og f.eks. støder på det ved søgning efter værktøj/skabeloner i forbindelse med forberedelse af udbud.

Følgende vil således hoste værktøjet:

- › www.udbudsportalen.dk (Erhvervs- og Byggestyrelsen og KL)
- › www.byggeproces.dk (BAR Bygge & Anlæg i samarbejde med Bygherreforeningen i Danmark, Foreningen af Rådgivende Ingeniører og Danske Arkitekt Virksomheder)
- › www.bedreudbud.dk (Konkurrence og Forbrugerstyrelsen's nye portal)
- › www.byggeriets-samfundsansvar.dk (Foreningen for Byggeriets Samfundsansvar)

Følgegruppen har drøftet muligheder for at holde værktøjet opdateret, idet det desværre ikke er muligt for COWI at stå fortløbende for opdateringen. COWI har forespurgt i Arbejdstilsynet og sikret sig, at der ikke er planlagte ændringer af de væsentligste bekendtgørelser, som værktøjet henviser til. Behovet for opdatering er således ikke nærtforestående.

11 Diskussion

'Defaulte' krav på lovgivningsniveau

De 'defaulte' sikkerhedsmæssige krav (det vil sige de krav, der er anført i værktøjets skabelon) er som hovedregel lagt på et niveau svarende til lovgivningsniveauet. Skønt kravene ikke hæver overlæggeren i forhold til arbejdsmiljølovgivningen, vurderes de stadig at kunne løfte sikkerheden på byggepladserne idet bygherrens:

- › tydeliggørelse af udvalgte, relevante lovkrav,
- › anvisninger af hvordan entreprenøren skal efterleve kravene og sikre, at hans underentreprenører også efterlever kravene, samt
- › præcisering af, hvordan der vil blive fulgt op på at kravene

samlet set forventes at være effektiv. Det krævede sikkerhedsniveau bliver italesat og præciseret og opnår bevågenhed qua arbejdsklausulen, og konkurrencevilkårene bliver tydelige og ens.

Udskiftning med mere restriktive krav

I beta-versionen af værktøjet indgik flere krav på et højere niveau end lovgivningsniveauet, f.eks. krav om at alle, som skulle beskæftiges på byggepladsen skulle gennem en adgangsgivende sikkerhedsintroduktion. Efterfølgende drøftelser af hvilke krav, der legitimt kan stilles, har imidlertid ført til, at krav der bunder i lovgivning 'default' holdes på lovgivningsniveauet, mens forslag til mere eller mindre restriktive krav anføres i vejledningen. Finder en bygherre det proportionelt med de sikkerhedsmæssige udfordringer, der forventes forbundet med den udbudte opgave, kan et 'default' krav således udskiftes (eller suppleres) med et krav over lovgivningsniveau⁴⁷.

⁴⁷ Som et eksempel kan nævnes, at krav om sikkerhedsintroduktion og adgangskort anføres som et mere restriktivt krav under 'Opstartsmøde'. 'Default' stilles der forslag om, at bygherren præciserer, at entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører deltager på bygherrens opstartsmøde (som lovkrævet) med en anført deltagerkreds. Mere restriktivt, hvor det er proportionelt, foreslås bygherren at supplere dette krav med et krav om, at entreprenøren skal sikre, at alle, som entreprenøren eller dennes underentreprenører ønsker beskæftiget på byggepladsen, deltager i en sikkerhedsintroduktion, samt at adgangskort til byggepladsen først udleveres efter tilfredsstillende deltagelse i sikkerhedsintroduktionen (tilfredsstillende henviser til fuld deltagelse, herunder med sprogkyndig som bisidder, hvis dette er nødvendigt for forståelse af introduktionen).

Lovgivningsniveau er affødt af legitimitetskrav

Drøftelsen af legitimitet udspringer af, at såfremt en EU-medlemsstat gennem lovgivning har fastsat et acceptniveau, vil det være mere byrdefuldt og kan medføre øgede omkostninger for bygherren, hvis der stilles krav om, at entreprenørerne skal overholde krav, der er mere restriktive end lovgivningsniveauet. Den offentlige sektor har en forpligtelse til at bruge skatteborgernes penge effektivt, hvorfor det kan anfægtes, hvis det offentlige kræver, at sikkerhedsforholdene ved opførelse af et offentligt projekt som udgangspunkt skal ligge højere end det lovgivningsmæssigt vedtagne.⁴⁸ Derfor er de 'default' anførte sikkerhedskrav lagt på dansk lovgivningsniveau. Ved at foreslå mere restriktive krav i vejledningen til værktøjet er der åbnet op for, at bygherren kan vælge et højere ambitionsniveau efter en proportionalitetsvurdering. Det vil være legitimt at stille krav over lovgivningsniveau, når dette er proportionelt med de sikkerhedsmæssige udfordringer, der forventes forbundet med den udbudte opgave.

Lovgivningsniveau og bonus?

Ved grundlæggende at lægge kravene på lovgivningsniveau aktiveres en diskussion, som bygherrerne førte under første fokusgruppeinterview. Kan/bør der opereres med en bonus, såfremt en entreprenør 'blot' overholder lovgivningen? Vi har ikke taget stilling til dette spørgsmål, men argumenterer i værktøjet for, at bygherrerne anvender bonus som incitament. Det er således op til bygherren at beslutte (eller bygherren og entreprenøren, hvis der etableres en bonusordning, som begge parter finansierer), om bonus udelukkende tildeles ved 1) eksemplarisk håndtering af de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen, der ikke er relateret til lovgivning, eller som er mere restriktive end lovgivningsniveauet, eller om bonus også tildeles ved 2) eksemplarisk håndtering af krav på lovgivningsniveau. I værktøjet understreges væsentligheden af en bonusordning, idet meget kan opnås, når incitamenterne ikke indskrænkes til blot at omfatte sanktioner. I værktøjet indgår bonus således 'default', og i vejledningen anføres som et mere restriktivt krav, at bygherren kan slette bonus som incitament. Det understreges imidlertid, at samarbejdet kan hæmmes, hvis bygherren alene anvender sanktioner, f.eks. bod, men det er op til bygherren at træffe endelig beslutning herom.

Kædeansvar

Et andet kontroversielt spørgsmål, som har affødt kommentarer ved præsentationerne af værktøjet, er kædeansvar. I de nuværende arbejdsklausuler er der typisk formuleret et kædeansvar. Det foreslås i værktøjet, at bygherren også gør kædeansvar gældende for overholdelse af de sikkerhedsmæssige krav. Begrundelsen er, at kædeansvaret antages at skabe et incitament til, at den kontraherende entreprenør anvender underentreprenører, som kan og vil overholde de stillede sikkerhedsmæssige krav. Et incitament som er blevet fremhævet af både entreprenører og bygherrer i projektførelsen. Med kædeansvaret er det den kontraherende entreprenør, som gøres ansvarlig for at sikre, at vedkommendes underentreprenører i kæden overholder de sikkerhedsmæssige krav, som er indsat i arbejdsklausulen. Kravet om kædeansvar er ikke lovbestemt, hvorfor der i værktøjet gøres opmærksomt på, at bygherren kan undlade at stille kravet. Det må forventes,

⁴⁸ Man kan med andre ord sige, at EU vil se på det sådan, at MS lægger det nødvendige niveau i lovgivningen. Dette niveau afspejler den afvejning MS har foretaget af sikkerhed overfor omkostninger (og evt andre forhold der har betydning). I den EU lovgivning, der ligger bag den danske lovgivning er der typisk tale om minimumregulering. Hvis MS har valgt højere krav ved implementeringen af reglerne, skal disse allerede være begrundet efter den test med de fire trin, der er nævnt i afsnit 9. Derfor, hvis det offentlige vil lægge sig på et (endnu) højere niveau skal det konkret begrundes.

at kædeansvaret møder modstand blandt store entreprenører. De fem store entreprenørvirksomheder, som deltog i projektets andet fokusgruppeinterview samt følgegruppemedlemmet fra Dansk Byggeri, har klart tilkendegivet modstand mod et kædeansvar, som de vurderer, vil belaste den kontraherende entreprenør økonomisk. Repræsentanten fra arbejdsgiverorganisationen for små håndværksvirksomheder er modsat fortaler for et kædeansvar. Det kan fremføres, at såfremt entreprenøren viderefører kravene i arbejdsklausulen til sine underentreprenører (back-to-back aftale), hvilket tilkendegives som praksis af entreprenørerne, så vil entreprenøren kunne gøre krav gældende hos en underentreprenør, hvis bygherren bliver nødt til at rejse krav mod entreprenøren grundet underentreprenørens manglende efterlevelse af arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav. Dette er naturligvis ikke omkostningsfrit for entreprenøren, ligesom det heller ikke er omkostningsfrit for bygherren, at skulle afsætte ressourcer til at gøre krav gældende over for entreprenøren.

Sprogkyndig

I værktøjet er det 'default' foreslået bygherren at stille krav om tilstedeværelse af sprogkyndige på byggepladsen, således at entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører hver især har en sprogkyndig på pladsen. De sprogkyndige skal sikre effektiv reaktion i nødsituationer og korrekt forståelse af sikkerhedskommunikation, når som helst entreprenøren eller underentreprenøren har beskæftigede på pladsen, som ikke behersker arbejdsproget. Kravet er ikke lovbestemt, men er fundet afgørende og legalt at stille med den foreslåede ordlyd.

Flere af de store entreprenører, som har bidraget med kommentarer i projektførelsen, stiller krav til deres underentreprenører, der er sammenfaldende med visse af de krav, der er foreslået i værktøjet, herunder at underentreprenørerne skal have beskæftigede på byggepladsen, som kan kommunikere på dansk (eller engelsk). Der er mødt stor opbakning til at stille krav om tilstedeværelse af sprogkyndige på byggepladsen. Flere har peget på, at der kan være behov for mere end én sprogkyndig per entreprenør/underentreprenør samt på andre krav om sprogbeherskelse - f.eks. at visse opgaver udelukkende bør tillades udført, når en uhindret kommunikation kan finde sted. I værktøjets vejledning anføres muligheden for mere restriktive krav vedrørende antallet af sprogkyndige og alternative krav, ligesom der også anføres mulighed for færre sprogkyndige, som et mindre restriktivt og byrdefuldt krav. Bygherren kan udskifte det 'default' krav, hvor det vurderes proportionelt.

Arbejds miljøansvarlig

I beta-versionen af værktøjet var det anført, at entreprenøren og underentreprenørerne hver især skulle have en arbejdsmiljøansvarlig på byggepladsen. For entreprenører og underentreprenører, der beskæftiger færre end fem personer på pladsen, eller som er der i kortere tid end 14 dage, er der imidlertid ikke lovkrav om en arbejdsmiljøorganisation og uddannede arbejdsmiljøgruppe(r) på pladsen. Det har givet anledning til en række kommentarer og drøftelser af hvordan kravet, som findes væsentligt, kan formuleres, hvor det ikke er lovkrævet. Som en salomonisk løsning foreslås bygherren i det endelige værktøj 'default' følgende:

1) at tydeliggøre lovkravet om at alle entreprenører/underentreprenører skal have bemyndiget en person i deres virksomhed til at træffe beslutninger på sikkerhedsspørgsmål, samt at entreprenøren skal sikre, at entreprenørens og underentreprenørens

nørernes arbejdsmiljøansvarlige, hvor det er lovkrævet, er en fuldtidsbeskæftiget på pladsen, som har gennemgået den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse, og

2) at foreslå (ikke kræve), at den arbejdsmiljøansvarlige - også hvor det ikke er lovkrævet - er en person, som er fuldtidsbeskæftiget på pladsen, således at en løbende kontakt og dialog om sikkerhedsmæssige spørgsmål lettes for bygherren og entreprenørens beskæftigede på pladsen.

Brug af underentreprenører

I værktøjet foreslås bygherren 'default' at præcisere lovkravet om, at entreprenøren skal orientere bygherren før en underentreprenør må beskæftiges på byggepladsen, samt at der fastsættes en frist for, hvornår orienteringen senest skal finde sted. Orienteringen gør det muligt for bygherren at planlægge de opstartsmøder, som bygherren har ansvaret for at holde, og fristen for orientering skal afvejes mod at entreprenøren så vidt muligt, skal kunne hente underentreprenører ind uden unødigt ventetid. Bygherren foreslås endvidere at kræve oplysninger om underentreprenørens kapacitet og kvalifikationer, når der er tale om opgaver, der fordrer særlig uddannelse eller bestået prøve, før arbejdet må udføres. Derved skærpes entreprenørens opmærksomhed på, om en ønsket underentreprenører har de fornødne kvalifikationer tilgængeligt som sikkerhedsmæssigt måtte være nødvendigt. (Det forudsættes i værktøjet, at entreprenøren andetsteds i udbudsmaterialet er afkrævet tilsvarende oplysninger om kvalifikationer for egne beskæftigede. Derved bliver der ikke tale om, at kravet forskelsbehandler underentreprenørerne).

Derudover foreslås bygherren 'default' at anvende den frivillige udelukkelsesgrund vedrørende overtrædelse af miljø, sociale og arbejdsretlige forpligtelser (udbudsloven § 137 stk 1 nr. 1). Dette betyder, at bygherren skal afvise underentreprenører, der har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven inden for de seneste 2 år og ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser (self cleaning). Dette forventes, at gøre entreprenøren interesseret i at vælge underentreprenører, som kan og vil overholde arbejdsmiljølovgivningen. I værktøjets vejledning anføres det som et mindre restriktivt krav, at bygherren kan udelade kravet vedrørende frivillige udelukkelsesgrund, eller kan gøre den betragtede periode for overtrædelse kortere end de 'default' anførte 2 år.

Muligheden for at anvende frivillige udelukkelsesgrunde er ny og er blevet mulig ved ikrafttræden af den nye udbudslov 1. januar 2016. Der er således ikke erfaringer, som der kan trækkes på vedrørende reaktioner eller administration af dette krav. Ved præsentationen af værktøjet for de store entreprenørvirksomheder var der afstandtagen til, at bygherren skulle "blande sig i og godkende entreprenørens valg af underentreprenører". Entreprenørerne opfatter, at det strider mod lovgivningen (der også først trådte i kraft en måned efter fokusgruppeinterviewet blev afholdt), at det vil være en fordyrelse for entreprenørerne, hvis en underentreprenør afvises, samt at bygherren så at sige overtager ansvaret for valget af underentreprenører. Der kan således forventes en vis modstand fra entreprenører over for den del af kravet, der omhandler den frivillige udelukkelsesgrund.

Dokumentation

I værktøjet foreslås det 'default' bygherren at beskrive, at bygherren forbeholder sig ret til at se dokumentation for en række relevante sikkerhedsmæssige forhold, som entreprenør og underentreprenører har et arbejdsgiveransvar for, er i orden. Dette omhandler ret til at kræve dokumentation for:

- 1) formidling fra koordinerende sikkerhedsmøder og rundringer,
- 2) instruktion relateret til indholdet i Plan for Sikkerhed og Sundhed,
- 3) instruktion i arbejdets udførelse,
- 4) registrering og analyse vedrørende nærved-ulykker og arbejdsulykker,
- 5) valg af arbejdsmetoder og –udstyr,
- 6) eftersyn af redskaber og maskiner samt sikkerhedsdatablade og arbejdsplads brugsanvisninger,
- 7) kompetencer i form af beviser, certifikater og arbejdstilsynets anerkendelse af erhvervsmæssige kompetencer.

Her er der tale om forhold, som bygherren ikke har et lovgivningsmæssigt ansvar for, men som er relevante for, at sikkerheden på bygherrens pladser er i orden. Flere af forholdene relaterer sig til problemstillinger, som både Arbejdstilsynet, jf. bilag E, og tidligere undersøgelser /5/ beskriver som risikofaktorer forbundet med beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft.

En del af forholdene vil bygherrens arbejdsmiljøkoordinator i reglen allerede bede om dokumentation for. Når bygherren i arbejdsklausulen klart formulerer, at bygherren forbeholder sig ret til at få dokumenteret, at entreprenøren og underentreprenørerne lever op til deres arbejdsgiveransvar, skaber bygherren fokus på forholdene og sikrer sig, at han legitimt kan bede om dokumentationen i udførelsesperioden. Det skal pointeres, at det er dokumentation, som skal fremlægges på bygherrens forlangende, og dermed kan bygherren afhængig af udviklingen på byggepladsen mere eller mindre hyppigt forlange dokumentation.

Både bygherrer og entreprenører har udtrykt betænkelighed ved ressourceforbruget knyttet til skriftlig dokumentation. De peger på, at skriftlig dokumentation lægger beslag på ressourcer, som bedre anvendes på opfølgning og handling på byggepladserne. Det vurderes, at betænkeligheden mere er grundet i tidligere erfaringer end knyttet til det dokumentationsomfang, som det udarbejdede værktøj lægger op til. Bemærkningerne har imidlertid ført til, at det er tilstræbt i det endelige værktøj, at holde omfanget af skriftlig dokumentation lavt, herunder som nævnt ved at skriftlig dokumentation primært skal fremskaffes og vurderes på bygherrens forlangende.

Der er ikke i værktøjet krav om, at entreprenøren løbende skal fremsende skriftlig dokumentation til bygherren på områder, der udelukkende henhører under entreprenørens/underentreprenørs arbejdsgiveransvar.

Udarbejdelse og fremlæggelse af skriftlig dokumentation, udover den bygherren kan kræve på forlangende, begrænser sig i store træk til krav om, at entreprenøren skal kunne dokumentere, at entreprenøren og dennes underentreprenører:

- 1) hvor lovkrævet kan fremvise bevis for, at den arbejdsmiljøansvarlige har gennemført obligatorisk arbejdsmiljøuddannelse,
- 2) leverer de nævnte oplysninger om underentreprenører, og
- 3) formidler referater fra koordinerende sikkerhedsmøder samt resultater og beslutninger fra sikkerhedsrundringer til alle egne beskæftigede på et sprog de(n) beskæftigede kan forstå.

Incitamenter Bygherren foreslås i værktøjet 'default' at beskrive den vifte af incitament, som bygherren om nødvendigt ønsker at kunne tage i anvendelse, hvis de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen ikke efterleves (sanktioner), eller hvis sikkerheden håndteres eksemplarisk (bonus). Der er allerede ovenstående argumenteret for, hvorfor bygherren bør åbne op for uddeling af bonus. For sanktioner gør det sig gældende, at såfremt bygherren ikke på udbudstidspunktet oplyser om mulige sanktioner, kan sanktionerne ikke legalt tages i anvendelse senere under udførelsen af bygge-anlægsarbejdet. Meningen med at indføje de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen er, at spillereglerne bliver så tydelige og præcise, at behovet for at bygherren må tage sanktioner i anvendelse elimineres. Men skulle det blive nødvendigt for bygherren at sanktionere, skal entreprenøren forud for kontraktindgåelse oplyses om, hvilken karakter og hvilket omfang sanktionerne kan få.

Der foreslås endvidere 'default' en beskrivelse af, at bygherren agter sammen med entreprenøren at etablere en konfliktløsningsmodel, således at dialog kan tages i anvendelse, inden eventuelle sanktioner iværksættes. Det tilstræbes hermed at få understreget og anvist, hvordan bygherren aktivt gennem dialog vil arbejde for at opnå og fastholde det kævede sikkerhedsniveau på byggepladsen.

Som sanktioner foreslås bygherren 'default' at anføre, at bygherren kan indstille arbejdet, udbedre forhold på entreprenørens regning (renhold, oprydning og lovkrævede sikkerhedsforanstaltninger), bortvise beskæftigede eller firmaer, idømme bod og i yderste konsekvens ophæve kontrakten. Beskrivelsen betyder, at entreprenøren efter varsel kan gøres økonomisk ansvarlig for egne og eventuelle underentreprenører i kædens forseelser. De listede sanktion og det, at entreprenøren kan gøres ansvarlig for både egne og underentreprenørers forseelser, forventes - som påpeget ved præsentation af værktøjet - at bidrage til, at entreprenøren vælger underentreprenører, som kan og vil overholde arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav, jf. overvejelserne vedrørende kædeansvar.

Barrierer for en afprøvning

På trods af interesse og udsagn om værktøjets relevans har det vist sig vanskeligt at få bygherreinstitutionerne til at afprøve værktøjet på den tiltænkte måde. Barriererne for en afprøvning bunder dels i eksisterende paradigmer, som bygherrerne finder det omstændeligt eller uhensigtsmæssigt at ændre, dels i tidspres eller manglende bemyndigelse hos projektledere til at afprøve et værktøj, som ikke er stillet til rådighed af bygherren fra central side. Endelig har nogle bygherrer ikke i perioden haft udbud af egnede bygge- og anlægsprojekter, hvor værktøjet har kunnet afprøves.

Drøftelse af udfordringer

Vanskelighederne med at få afprøvet værktøjet er drøftet med følgegruppen. Fra følgegruppen anføres det, at arbejdsklausuler dybest set måske ikke ændres på embedsmandsniveau. Endvidere peges der på, at statsinstitutionerne og regionerne generelt er forholdsvis stringent med hensyn til hvordan, de håndterer sikkerhedsmæssige krav, mens det kan variere mere i kommunerne. Det skønnes derfor vanskeligt, at få statsinstitutioner og måske også regionerne til (administrativt) at ændre praksis, sådan som det også er konstateret i projektperioden. Det vurderes at kunne være farbart, at få en drøftelse med det politiske lag, som så kan beslutte, at embedsmandværket skal anvende en arbejdsklausul, der er suppleret med sikkerhedsmæssige krav. Et følgegruppemedlem peger på, "at der hele tiden sker noget på området, og måske alene den dialog projektet har bidraget til, har været

en katalysator for processen med at få bygherrer til at stille sikkerhedsmæssige krav", så en vis modningstid hos bygherrerne kan måske være påkrævet.

Ændringer af kontekst

Der kan gisnes om, hvorvidt konteksten for en afprøvning og ibrugtagning af en suppleret arbejdsklausul har ændret sig i løbet af projektperioden, og i givet fald om dette har gjort det lettere eller sværere at få taget værktøjet i anvendelse. Projektet blev iværksat kort efter kommunalvalget i november 2013, hvor der politisk var et stort pres for at få implementeret arbejdsklausuler. Op til kommunalvalget kom Statsforvaltningen med en udtalelse om, at de ikke anså Københavns Kommunes beslutning om at anvende arbejdsklausuler for ulovlig /34/. Begge dele har formentlig bidraget til, at der i dag er en praksis, hvor det offentlige generelt anvender arbejdsklausuler ved udbud af bygge- og anlægsprojekter. Den øgede anvendelse af arbejdsklausuler burde have lettet ibrugtagningen af en suppleret arbejdsklausul. Modsat kan den omfattende politiske behandling, der gik forud for de lokalpolitiske beslutninger om at anvende arbejdsklausuler også betyde, at det bliver ekstra tungt, at få bragt arbejdsklausuler på dagsordenen igen i kommuner og regioner. Det vil sige, hvis projektledere og centrale embedsmænd hos bygherrerne finder det nødvendigt med en politisk blåstempling, inden værktøjet kan tages i anvendelse (eller har lokale retningslinjer herfor), kan det måske udgøre en barriere.

Siden projektet blev påbegyndt, er der endvidere sket et regeringsskifte. Den daværende beskæftigelsesminister Mette Frederiksen beskrev i juni 2013 til Ugebrevet A4, at hun i stigende grad var optaget af den del af social dumping, som handler om sikkerhed og arbejdsmiljø og ville kæde social dumping sammen med arbejdsmiljø /7/. Der har ikke været tilsvarende udsagn fra den nuværende beskæftigelsesminister.

Vi vurderer med værktøjet at have sået et frø, men er ikke voldsomt optimistiske med hensyn til at se de sikkerhedsmæssige krav indføjet i bygherrernes arbejdsklausuler inden for en kort tidshorisont.

12 Konklusion

Formål	Det primære formål med projektet har været at udarbejde et værktøj, som kan støtte offentlige bygherrer i at anvende arbejdsklausuler, der ansporer kontraherende entreprenører til at skabe arbejdsvilkår, der mindsker risikoen for arbejdsulykker, når der beskæftiges udenlandske arbejdskraft.
Værktøj	Det udarbejdede værktøj rummer præcist formuleret sikkerhedsmæssige krav, som bygherren kan plukke fra og indsætte direkte i forlængelse af den eksisterende arbejdsklausul efter en forudgående vurdering af, at det enkelte krav er proportionelt med de sikkerhedsmæssige udfordringer, der forventes forbundet med den udbudte opgave.
Pluk blandt eller modificer kravene	<p>En bred anvendelighed af værktøjet er tilstræbt ved at give bygherren mulighed for at plukke i de sikkerhedsmæssige krav, der foreslås 'default' i værktøjet. Bygherren kan vælge at indsætte samtlige foreslåede sikkerhedsmæssige krav i sin arbejdsklausul, kan udelade nogle af kravene eller, hvor det er proportionelt, gøre nogle krav mindre eller mere restriktive under anvendelse af vejledningen i værktøjet.</p> <p>Et 'default' sikkerhedsmæssigt krav kan altid udelades - og bør udelades, hvis bygherren ikke kan/vil afsætte ressourcer til at følge op på, at kravet efterleveres, så seriositeten bag kravet ikke udhules.</p> <p>De mange kvalificerede respons på værktøjets indhold og form, som er indhentet gennem projektet, har muliggjort udarbejdelse af et værktøj af høj kvalitet og anvendelighed. Bygherrerne kan uden bistand fra konsulenter tage værktøjet i anvendelse og dermed bidrage til - både på kort og lang sigt - at skabe arbejdsvilkår ved offentlige bygge- og anlægsprojekter, som mindsker risikoen for arbejdsulykker, herunder når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft på byggepladserne. Formålet med projektet er dermed indfriet.</p>
Anvendelsesområde	<p>De sikkerhedsmæssige krav, som er beskrevet 'default' i værktøjet, er møntet på udbud af opgaver:</p> <ol style="list-style-type: none">1) der forventes at give anledning til store byggepladser (flere virksomheder der på pladsen beskæftiger >10 samtidigt), og2) som udbydes af offentlige bygherrer og

3) giver anledning til grænseoverskridende interesse, (rummer interesse for erhvervsdrivende i andre EØS-lande og dermed er begrænset af hensynet til fri bevægelighed af tjenesteydelser og det EU-retlige proportionalitetsprincip)

Den medfølgende vejledning beskriver, hvordan kravene kan modificeres og bruges under andre omstændigheder. Det gør, at værktøjet kan anvendes bredere end ved udbud af offentlige, store bygge- og anlægsprojekter, f.eks. på kontrakter, der ikke giver anledning til grænseoverskridende interesse eller opgaver, der udbydes af private bygherrer (åbner generelt for anvendelse af mere restriktive krav) samt ved udbud af mindre bygge- og anlægsarbejder (fordrer generelt mindre restriktive krav).

Retslige rammer

Ved formuleringen af de sikkerhedsmæssige krav er der taget højde for de retslige rammer, herunder at kravene skal leve op til EU-rettens krav om fri bevægelighed, ligebehandlings-, gennemsigtigheds- og proportionalitetsprincipperne.

Konkurrencestyrelsen har ved gennemsyn fundet, at de anførte forslag til sikkerhedsmæssige krav er i overensstemmelse med udbudsreglerne, såfremt kravene ved det enkelte udbud tilpasses i henhold til proportionalitetsprincippet, sådan som det er forklaret i værktøjet.

Synlighed

Ved brug af værktøjet opnår bygherren

- 1) at præsentere tilbudsgiverne for de sikkerhedsmæssige krav på samme sted i udbudsmaterialet – nemlig i arbejdsklausulen – hvor tilbudsgiverne allerede oplyses om andre krav, der er særlig relevante ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft og
- 2) at præsentere tilbudsgiverne for sikkerhedsmæssige krav, der er lige så specifikke, præcise og målbare, som de krav der allerede anføres i arbejdsklausulen vedrørende løn, arbejdstid og [andre] arbejdsvilkår.

Den gennemførte videnafdækning viser, at anvendelse af arbejdsklausuler i dag er blevet noget nær fast praksis, når der er tale om offentlige udbud af bygge- og anlægsarbejder. Gennemførte interviews indikerer tillige, at entreprenører har praksis for at videreformidle bygherrenes krav i arbejdsklausuler til de underentreprenører, som entreprenørerne entrerer med. Flere entreprenører har endvidere som praksis at skrive arbejdsklausuler og sanktioner (bod) ind i egne standardkontrakter, selv hvor bygherren ikke har anvendt en arbejdsklausul. Dette tyder på, at det af hensyn til synligheden er hensigtsmæssigt at indsætte de sikkerhedsmæssige krav i forlængelse af bygherrenes nuværende arbejdsklausul, sådan som værktøjet anviser. Kravene vil på den måde meget synligt blive videreformidlet til underentreprenører, således at de kan indrette sig på kravene i forbindelse med deres underentreprisekontrakter. Har bygherren en praksis som udgør en hindring herfor, kan de sikkerhedsmæssige krav subsidiært nævnes kort i arbejdsklausulen med henvisning til, hvor i udbuddet de præciserede og udfoldede krav er beskrevet.

Væsentlige respons

Værktøjet har i en beta-version været præsenteret og drøftet i forskellige fora. Generelt udviser de repræsentanter, som har bidraget med synspunkter i projektperi-

oden, imødekommethed over for at supplere arbejdsklausulen med sikkerhedsmæssige krav og bifalder de foreslåede krav. Konkrete sikkerhedsmæssige krav, der håndhæves og er udformet, så de med rimelighed kan efterleves, opfattes at ville højne sikkerheden. Endvidere er der udsagn fra en repræsentant fra en arbejdsgiverorganisation for mindre håndværkere om, at såfremt kravene er på lovgivningsniveau, vil det ikke påvirke prisen, men til gengæld bidrage til at hindre dumping fra entreprenører, der ikke overholder lovgivningen.

Bygherrer

De kontaktede bygherrer giver udtryk for, at det er væsentligt at få forebygget arbejdsulykker i forbindelse med de bygge- og anlægsarbejder, som det offentlige udfører. De finder værktøjet klart og nemt at gå til, og flere bygherrer påpeger, at værktøjet ikke blot kan bidrage til en reduktion af ulykker, hvor der er beskæftiget udenlandsk arbejdskraft, men at det også vil være anvendeligt, hvor der ikke beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Dette viser, at værktøjet opfattes at kunne ramme bredt, skønt det er udarbejdet med henblik på at tydeliggøre sikkerhedsmæssige krav målrettet de risikofaktorer, der knytter sig til beskæftigelse af udenlandske arbejdskraft.

Som en udfordring har bygherrerne peget på sikring af konsistens mellem de sikkerhedsmæssige krav, der stilles i arbejdsklausulen og sikkerhedsmæssige krav beskrevet andre steder i udbudsmaterialet. Endvidere peges der på udfordringen i at sikre kommunikation mellem de, som er ansvarlige for at indskrive krav i udbud og kontrakter og de, som er ansvarlige for at følge op på kravet efterlevelse. Samarbejde om udformning af den kontrolplan, som værktøjet rummer skabelon til, kan skabe denne kommunikation. Tilsvarende skal de udførende hos entreprenørerne oplyses om, hvad entreprenøren har forpligtet sig til sikkerhedsmæssigt ved indgåelse af kontrakt. Den dagsorden der findes i værktøjet for bygherrens opstartsmøder, kan bidrage til at den kommunikation finder sted.

Entreprenører

Også de interviewede entreprenører er overvejende positive over for værktøjet. Entreprenørerne ønsker en synlig bygherre og har ingen indvendinger mod at blive mødt med sikkerhedsmæssige krav. De sikkerhedsmæssige udfordringer relateret til beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft genkendes af entreprenørerne, og de finder det relevant med en indsats, der kan løfte sikkerheden ved bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. En konkretisering og præcisering af sikkerhedsmæssige krav fra bygherrens side bydes velkommen og ses som en måde at skabe ens konkurrencevilkår på. Blot er det væsentligt for entreprenørerne, at bygherren følger op på, at kravene overholdes, så seriøse tilbudsgivere ikke underbydes af useriøse tilbudsgivere, samt at de sikkerhedsmæssige krav ikke bliver 'copy-paste', men hver gang tilpasses den udbudte opgave. Selvom kravet om tilpasning og sikring af proportionalitet er kraftigt understreget i værktøjet, nærer entreprenørerne tvivl om, hvorvidt bygherrerne vil gennemføre denne tilpasning i forbindelse med de konkrete udbud.

Særligt sprogkrav opfattes af entreprenørerne som væsentligt af hensyn til formidling af sikkerhedsregler og beredskabsmæssigt. Flere af de store entreprenører fortæller, at de på nogle punkter stiller krav til deres underentreprenører, der er sammenfaldende med de sikkerhedsmæssige krav, der er foreslået i værktøjet, herunder at underentreprenørerne skal have beskæftigede på byggepladsen, som kan kommunikere på dansk (eller engelsk).

De store entreprenører, som har bidraget med respons og deres arbejdsgiverorganisation, vender sig mod anvendelse af kædeansvar i forbindelse med sikringen af, at også entreprenørernes underentreprenører efterlever arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav og muligheden for, at gøre entreprenøren økonomisk ansvarlig for sine underentreprenørers manglende efterlevelse. Samme modstand er ikke observeret hos mindre entreprenører. F.eks. påpeger en arbejdsgiverorganisation for mindre håndværkere, at netop kædeansvar på sikkerhedsområdet vil være acceptabelt og nyttigt. Betragtningen er, at såfremt hovedentreprenøren ikke stilles til regnskab for manglende overholdelse hos underentreprenøren, vil kravene ikke have nogen effekt ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft. Stilles hovedentreprenøren til ansvar, vil vedkommende formentlig fravælge underentreprenører, der ikke kan dokumentere at de kan leve op til de stillede krav.

Dokumentation og opfølgning

Både blandt bygherrer og entreprenører er der udtrykt betænkeligheder ved resourceforbrug knyttet til skriftlig dokumentation. Der peges på, at skriftlig dokumentation lægger beslag på ressourcer, som bedre anvendes på opfølgning og handling på byggepladserne. Omfanget af skriftlig dokumentation er i forbindelse med værktøjet holdt på et lavt niveau. Opfølgningen foreslås primært udført på byggepladserne, hvor opfølgningen kan give anledning til dialog om samt læring og fælles forståelse af de sikkerhedsmæssige krav. Værktøjet lægger op til, at det primært er bygherrens arbejdsmiljøkoordinator, som udfører opfølgningen, samt at entreprenør og underentreprenører deltager med en anført deltagerkreds. For at undgå interessekonflikt mellem fremdrift/økonomi og sikkerhed opfordres bygherren i værktøjet til at lade arbejdsmiljøkoordineringen varetage af en person, der ikke har andre opgaver i forbindelse med udførelsen af byggeriet end arbejdsmiljøkoordineringen. Flere repræsentanter hos de kontaktede entreprenører påpeger, at det er mest hensigtsmæssigt, at arbejdsmiljøkoordineringen varetages af andre end den kontraherende entreprenør.

Implementering af værktøjet

Ved ansøgning og etablering af projektet blev der truffet aftale med en række bygherrer om afprøvning af værktøjet. På trods af interesse og udsagn om værktøjets relevans har det vist sig vanskeligt at få bygherreinstitutionerne til at afprøve værktøjet på den tiltænkte måde. Barriererne for en afprøvning bunder dels i eksisterende paradigmer, som bygherrerne finder det omstændeligt eller uhensigtsmæssigt at ændre, dels i tidspress eller manglende bemyndigelse hos projektledere til at afprøve et værktøj, som ikke er stillet til rådighed af bygherren fra central side. Endelig har nogle af bygherrerne ikke i perioden haft udbud af egnede bygge- og anlægsprojekter, hvor værktøjet har kunnet afprøves.

Projektteamet vurderer, at den politiske fokus på arbejdsklausuler, er aftaget gennem projektperioden, samt at embedsmændene hos de offentlige bygherrer er tøvende overfor at iværksætte en ny lokalpolitisk proces for at få tilladelse til at supplere arbejdsklausulen med de sikkerhedsmæssige krav eller selvstændigt træffe beslutning herom. Der synes således behov for en vis modningstid hos de offentlige bygherrer for ibrugtagningen af værktøjet. Som for den nuværende arbejdsklausul kan denne periode accelereres såfremt der (lokal)politisk træffes beslutninger om, at arbejdsklausulen obligatorisk skal suppleres med sikkerhedsmæssige krav.

13 Referencer

- /1/ *Vejen til et styrket byggeri i Danmark – regeringens byggepolitiske strategi.* Regeringen, november 2014
- /2/ *Afrapportering af myndighedsindsatsen for ordnede forhold (social dumping) 2012 – 2015.* Notat. Beskæftigelsesudvalget 2015-16, BEU Alm. del, bilag 143, offentligt. Arbejdstilsynet, SKAT, Politi, februar 2016
<http://www.ft.dk/samling/20151/almdel/beu/bilag/143/1612860.pdf>
- /3/ *Anmeldte arbejdsulykker 2006-2011. Arbejdstilsynets årsopgørelse 2011.* Arbejdstilsynet, august 2012
- /4/ Winge S (2012). *Utlandske arbeidstaker har størst risiko for å bli skadet på job.* Kompass Tema 2 2012. Direktoratet for arbeidstilsynet, sept. 2012
- /5/ Petersen MV, Pedersen EF, Baarts C (2012). *Minimering af ulykkesrisici for migrantarbejdere beskæftiget i byggebranchen og primær landbrug.* Arbejds- miljøforskningsfonden, 2012
- /6/ European Agency for Safety and Health at Work (2007). *Literature Study on Migrant Workers.* https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications/publications/literature_reviews/migrant_workers
- /7/ *Mette Frederiksen parat med nye reformer.* Ugebrevet A4, 21. juni 2013
- /8/ *Statslige bygherrer skal kontrollere løn.* Licitationen Byggeriets Dagblad, 15. marts 2013
- /9/ *Cirkulæreskrivelse om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter om bygge- og anlægsarbejde.* CIS nr. 115 af 27/06/1990. Arbejdsministeriet
- /10/ *Rapport fra Udvalget om modvirkning af social dumping.* Udvalget om modvirkning af social dumping, 27. oktober 2012
- /11/ *Fair Forhold i København.* Indsatsteam mod social dumping.
<http://fairforhold.kk.dk/>, 20042016
- /12/ *Se om din kommune kræver dansk løn.* Aktindsigt fra Beskæftigelsesministeriet til Fag- bladet 3F. Fagbladet 3F, 04032013
- /13/ *Indkøbspolitik i Allerød kommune, 2012.* Internetsøgning januar 2014.
<http://www.alleroed.dk/~media/Forvaltningen/Byraadssek/Indkoebspolitik---2012.ashx>
- /14/ *Assens Kommune, Indkøbspolitik, 2013.* Internetsøgning januar 2014.
<http://ipaper.ipapercms.dk/AssensKommune/konomi/Indkbspolitik/>
- /15/ *Arbejdsklausuler i Assens Kommune.* Notat til Assens Byråd 2. april 2013. Internetsøgning januar 2014.
http://aksen.assens.dk/agenda/22258_Notat%20om%20anvendelse%20af%20arbejdsklausuler%20i%20Assens%20Kommune.pdf

- /16/ *Indkøbspolitik*. Ballerup, 2010. Internetsøgning januar 2014.
http://www.ballerup.dk/sites/default/files/m/29710/Indkoebspolitik_oktober_2010.pdf
- /17/ *Indkøbs- & udbudsstrategi. Udmøntning af indkøbs- og udbudspolitikken*. Fredensborg Kommune, 2012. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.fredensborg.dk/files/Fredensborg%202012/Filer%20Fredensborg/Udbud/Politik%20og%20strategi/Indk%C3%B8bs-%20udbudsstrategi%202012.pdf>
- /18/ *Indkøbs- og udbudspolitik for Frederikshavn Kommune*. 25. april 2013. Internetsøgning januar 2014.
http://frederikshavn.dk/PDF%20Dokumenter/politikker_og_visioner/oekonomioeraadet/Indkøbs-%20og%20udbudspolitik%20for%20Frederikshavn%20Kommune.pdf
- /19/ *Indkøbspolitik for Gentofte Kommune*. Marts 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.gentofte.dk/indflydelse-og-politik/politikker/~media/Nyt%20Gentofte%20dk/PDF/Politik%20og%20indflydelse/Politikker/Indkøbspolitik%202013%20%20Gentofte%20Kommune.pdf>
- /20/ *Budgetaftale for Gentofte Kommune 2014-2017*. 4. september 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.gentofte.dk/Om%20kommunen/Nyheder/2013/09/~media/Nyt%20Gentofte%20dk/PDF/Politik%20og%20indflydelse/Budget/Budget%202014/Budget%202014%20forligstekst.pdf>
- /21/ *AB92 og ATB 93 §10, version Gentofte Kommune*. Ikke dateret. Internetsøgning januar 2014.
<http://s-dialog.dk/A-S%C3%B8ren+Heisel-Gentofte-Kommunes-arbejdsklausuler-fault.aspx?site=gentofte/soerenheisel&func=article.view&menuAction=select&menuID=429996&id=429995>
- /22/ *Gladsaxe Kommunes indkøbspolitik*. 17. april 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.gladsaxe.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiler%2fIndkb%2fINDKOeBSPOLITIK-17042013-.docx>
- /23/ *Fællesbetingelser for byggeopgaver for Gladsaxe Kommunes ejendomme*. FB07 Fællesbetingelser, januar 2007. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.gladsaxe.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=%2fFiles%2fFiler%2fdokumenter%2fErhverv+mv%2fEjendomsafdelingen%2fFB07.pdf>
- /24/ *Indsættelse af arbejdsklausuler ved udbud af tjenesteydelser og bygge- og anlægsopgaver*. Gladsaxe Kommune, Central- og skatteforvaltningen, By-

- rådssekretariatet. Notat, 21. juni 2006. Internetsøgning januar 2014.
[http://www2.gladsaxe.dk/byraad/kommweb.nsf/6758abd790848bb1412567d0004b929b/4a216cacd8c6a270c12571f800000592/\\$FILE/Bilag%204.pdf](http://www2.gladsaxe.dk/byraad/kommweb.nsf/6758abd790848bb1412567d0004b929b/4a216cacd8c6a270c12571f800000592/$FILE/Bilag%204.pdf)
- /25/ *Retningslinjer for indkøb i Hillerød Kommune.* Godkendt af Hillerød Byråd, 21. juni 2006. Internetsøgning januar 2014.
http://www.google.dk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCKQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hillerod.dk%2Fda%2FNyForVirksomheder%2FUdbud%2F~%2Fme-dia%2FStab_faellesfunktioner%2FEjendomme%2FRetningslinier%2520for%2520indkoes%2520i%2520Hillerod%2520Kommune%2520pdf.ashx&ei=Z-L0Up-zF6aR5ATPmoD4Dw&usq=AFQjCNGTQRRq3-zNm24DSRRvksurOVwCw
- /26/ *Indkøbs- og udbudspolitik.* Hjørring Kommune. Ikke dateret. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.hjoerring.dk/Erhverv/Indkoeb-Udbud-Licitationer/Indkoebs-og-udbudspolitik.aspx>
- /27/ *Udbudsstrategi 2011-2013.* Hjørring Kommune. Ikke dateret. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.hjoerring.dk/lib/file.aspx?fileID=3912&target=blank>
- /28/ *Holstebro Kommunes Udbudspolitik.* Godkendt af Sammenlægningsudvalget for Holstebro Kommune, 15. juni 2006. Internetsøgning januar 2014.
http://www.holstebro.dk/Admin/Public/DWSDownload.aspx?File=Files%2Ffiler%2fErhverv%2fIndkob+og+udbud%2fPolitikker%2fHolstebro_Kommunes_udbudspolitik.pdf
- /29/ *Klausul i bygge- og anlægskontrakter (iAB92/ABT93).* Entreprisekontrakt, bilag 1. Byrådsbeslutning 9. oktober 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.holstebro.dk/Files/nofollow/BY/2013/09%20-%20Referat%20den%209.%20oktober%202013%20-%20Byrådet/7%20-%20ILO-klausul.DOC>
- /30/ *Jammerbugt Kommunes udbudspolitik.* Godkendt i økonomiudvalget, 17. august 2011. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.jammerbugt.dk/media/47661/Jammerbugt-Kommunes-udbudspolitik.pdf>
- /31/ *Arbejdsklausul vedrørende sikring af arbejdstagerrettigheder i forbindelse med arbejde udført for Københavns Kommune.* 22. oktober 2013. Internetsøgning januar 2014.
<https://subsite.kk.dk/~media/7818FB4D44054019A43BD4AF77AB4D6E.ashx>
- /32/ *Leverandørens samfundsansvar (CSR).* Københavns Kommune, 21. oktober 2013. Internetsøgning januar 2014.
<https://subsite.kk.dk/~media/8E8888225530401AB0B4922D90D53FC1.ashx>

- /33/ *Kontraktbilag om sociale og etiske hensyn ved indkøb.* Københavns Kommune, 10. juni 2013. Internetsøgning januar 2014.
<https://subsite.kk.dk/~media/D82DF95C41824988BB139E7CC9C309A8.ashx>
- /34/ *Københavns kommune anvendelse af arbejdsklausuler i kontrakter om tjenesteydelser mv. – J nr. 159618.* Statsforvaltningen, 22. oktober 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.statsforvaltning.dk/Tilsynsafg%C3%B8relser/Files/VedhaeftetFil/1151.pdf>
- /35/ *Øget indsats mod social dumping (2013-72660).* Københavns Kommune, Borgerrepræsentationen, 6. juni 2013. Internetsøgning januar 2014.
<https://subsite.kk.dk/PolitikOgIndflydelse/Moedemateriale/Borgerrepraesentationen/06-06-2013/6b772795-df28-4406-aa36-da053892e63b/63cf6433-34a7-4974-86e1-bfd5e670d96c.aspx>
- /36/ *Indkøbspolitik.* Middelfart Kommune. Vedtaget i byrådet, maj 2009. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.middelfart.dk/Virksomhed/Indk%C3%B8b%20og%20udbud/Indkøbspolitik>
- /37/ *Sociale klausuler i forbindelse med udbud, punkt 852.* Middelfart Kommune, økonomiudvalgsmøde, 26. august 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.middelfart.dk/Politik%20og%20demokrati/Byraad%202014/Dagsordner%20og%20referater/Arkiv%202013/Oekonomiudvalget%202013/20130826T#852>
- /38/ *Fællesindkøb Fyns Indkøbspolitik. Omfatter Faaborg-Midtfyn, Kerteminde, Langeland, Nordfyns og Nyborg.* Januar 2013. Internetsøgning januar 2014.
<https://www.nordfynskommune.dk/~media/Files/Dokumenter/Stabene/Oekonomi%20og%20Loen/Faellesindkoeb%20Fyn/d04802013113448IndkbspolitikEndeligversionmarts2013pdf635053372262881785.pdf>
- /39/ *Udbudspolitik, marts 2011.* Nyborg Kommune. Internetsøgning januar 2014.
http://www.nyborg.dk/~media/Files/Nyborg_DK/Virksomhed/Udbudspolitik_2011_29032011.pdf
- /40/ *Udbudsstrategi Odsherred Kommune 2010-2013.* Odsherred Kommune. Dok.: 306-2010-290332 Sag: 306-2010-26115. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.odsherred.dk/sites/default/files/Udbudsstrategi%202010-2013.pdf>
- /41/ *Generel beskrivelse af Odsherred Kommunes sociale klausuler.* Odsherred Kommune, økonomiudvalgs beslutning, 19. marts 2013. Internetsøgning januar 2014.
http://www.odsherred.dk/sites/default/files/PDF/Beskrivelse%20af%20Odsherred%20Kommunes%20sociale%20klausuler_0.pdf
- /42/ *Politik for indkøb og udbud. Rammer for håndtering af indkøb og udbud i Rebild Kommune. Godkendt af byrådet november 2012.* Rebild Kommune. Internetsøgning januar 2014.

- http://rebuild.dk/sites/default/files/wysiwyg_media_files/indkoeb_og_udbud_pdf.pdf
- /43/ *Indkøbs- og udbudspolitik for Roskilde Kommune*. Roskilde Kommune, godkendt af byrådet 4. september 2013. Internetsøgning januar 2014.
http://www.roskilde.dk/sites/default/files/130919151637indkoebs_og_udbudspolitolitil_for_roskilde_kommune_4_s.pdf
- /44/ *Notat om håndtering af social- og arbejdsklausuler i bygge- og anlægskontrakter samt ved kontrakter om tjenesteydelser med Roskilde Kommune*. Roskilde Kommune, Økonomiudvalget, 17. januar 2013. Internetsøgning januar 2014.
http://www.roskilde.dk/sites/default/files/fics/DAG/2092/Bilag/orientering_om_r edegoerelse_for_forholdene_paa_karanoveren.pdf
- /45/ *Bygherrepolitik, 2011*. Rudersdal Kommune. Ikke dateret. Internetsøgning januar 2014.
http://www.google.dk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.rudersdal.dk%2F-%2Fmedia%2FFiler%2FKommunen%2FUdbud%2FUdbudspolitik%2FBygherrepolitik.ashx&ei=jvb4UoDKBobV4wTi-4GADw&usq=AFQjCNGwm_32J_xqj1XVDRIW6-8HQ3T0SQ
- /46/ *Status og mulige tiltag vedrørende sociale klausuler mv., sag nr. 159*. Rødovre Kommune, Økonomiudvalgsmøde 21. august 2013. Internetsøgning januar 2014.
https://www.rk.dk/politik/politiske-udvalg/visning/?tx_rkdoc_pi5%5Buid%5D=OEU-1377068400-1&cHash=1ce449e56edb752d5b50662e48b8f35b
- /47/ *Udbudspolitik for Skanderborg Kommune*. Skanderborg Kommune, december 2007. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.google.dk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=3&ved=0CDsQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.skanderborg.dk%2FAdmin%2FPublic%2FDownload.aspx%3Ffile%3DFiles%2FFiler%2Fpolitik%2FPolitikker%2FUdbudspolitik.pdf&ei=RP74Ure9Ke6N4qTw4IDqCg&usq=AFQjCNH69jcQN19B54SOdi3HcoQzUTmkqA>
- /48/ *Politik for anvendelse af arbejdsklausuler ved udbud*. Notat til byrådet, 2010. Skanderborg Kommune. Ikke dateret. Internetsøgning januar 2014.
http://www.google.dk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.skanderborg.dk%2FAdmin%2FPublic%2FDWSDownload.aspx%3Ffile%3D%2FFiles%2FFiler%2Fpolitik%2FPolitikker%2FPolitik_for_anvendelse_af_arbejdsklausuler.pdf&ei=ZAH5UpXGKfCP4gSzulCqCA&usq=AFQjCNHmlwtr1RsQR3URUGzkdPpFq0K3FA
- /49/ *Indkøbs- og udbudspolitik*. Svendborg Kommune, 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.svendborg.dk/files/Svendborg%20kommune/Erhverv/Leverand%C3%B8r%20til%20kommunen/Indk%C3%B8bs-%20og%20udbudspolitik%202013.pdf>
- /50/ *Retningslinjer for anvendelse af arbejdsklausuler i Svendborg Kommune*. Byrådsmøde 25. juni 2013. Svendborg Kommune., 2013. Internetsøgning januar

2014.

[http://portal.svendborg.dk/dagsordener/Byr%C3%A5det%20\(%C3%85ben\)/2013/25-06-2013/Referat%20\(%C3%85ben\)/BYR-25-06-2013%20-%20Bilag%2009.03%20Retningslinjer%20for%20anvendelse%20af%20arbejds klausuler%20i%20E2%80%A6.pdf](http://portal.svendborg.dk/dagsordener/Byr%C3%A5det%20(%C3%85ben)/2013/25-06-2013/Referat%20(%C3%85ben)/BYR-25-06-2013%20-%20Bilag%2009.03%20Retningslinjer%20for%20anvendelse%20af%20arbejds klausuler%20i%20E2%80%A6.pdf)

/51/ *Tro- og loveerklæring, arbejdsklausuler* Udvalg for miljø og teknik, møde 4. november 2013. Svenborg Kommune. Internetsøgning januar 2014.

[http://portal.svendborg.dk/dagsordener/Udvalget%20for%20Milj%C3%B8%20og%20Teknik%20\(%C3%85ben\)/2013/04-11-2013/Referat%20\(%C3%85ben\)/UMT-04-11-2013%20-%20Bilag%2005.01%20Tro-%20og%20loveerkl%C3%A6ring%20-%20arbejds klausuldocx.pdf](http://portal.svendborg.dk/dagsordener/Udvalget%20for%20Milj%C3%B8%20og%20Teknik%20(%C3%85ben)/2013/04-11-2013/Referat%20(%C3%85ben)/UMT-04-11-2013%20-%20Bilag%2005.01%20Tro-%20og%20loveerkl%C3%A6ring%20-%20arbejds klausuldocx.pdf)

/52/ *Viborg Kommunes udbudspolitik*. Vedtaget af Viborg byråd 5. marts 2010. Viborg Kommune. Internetsøgning januar 2014.

[http://dom.viborg.dk/db/dagsord.nsf/69147069b83c7e5dc1256c54002e6773/99e1e40980e0f737c125774c0034b17e/\\$FILE/BYR-230610-241-01.pdf](http://dom.viborg.dk/db/dagsord.nsf/69147069b83c7e5dc1256c54002e6773/99e1e40980e0f737c125774c0034b17e/$FILE/BYR-230610-241-01.pdf)

/53/ *Notat om indføjelser af vilkår om arbejdsklausuler og etiske klausuler ved indgåelse af aftaler om varekøb, bygge- og anlæg og tjenesteydelser*. Arbejdsmarkedsudvalget, 9. februar 2011. Viborg Kommune. Internetsøgning januar 2014.

[http://dom.viborg.dk/db/dagsord.nsf/69147069b83c7e5dc1256c54002e6773/051ed4c934aee683c1257404003a1a0d/\\$FILE/BYR-050308-55-02.pdf](http://dom.viborg.dk/db/dagsord.nsf/69147069b83c7e5dc1256c54002e6773/051ed4c934aee683c1257404003a1a0d/$FILE/BYR-050308-55-02.pdf)

/54/ *Retningslinier for udbud og udlicitering af driftsopgaver i Århus kommune*. Århus Kommune, Borgmesterens Afdeling, November 2008. Internetsøgning januar 2014.

<http://www.aarhus.dk/~media/Dokumenter/Borgmesterens-Afdeling/Indkoeb-og-Udbud/Retningslinier-for-udbud-af-driftsopgaver.pdf>

/55/ *Udbudspolitik*. Vedtaget af byrådet, 10. oktober 2007. Aalborg Kommune. Internetsøgning januar 2014.

<http://www.aalborgkommune.dk/Politik/kommunens-politikker/Documents/Udbudspolitik-for-Aalborg-Kommune.pdf>

/56/ *Indkøbspolitik for Region Hovedstaden*. Vedtaget af Regionsrådet, 27. november 2007. Region Hovedstaden. Internetsøgning januar 2014.

http://www.regioner.dk/~media/Filer/%C3%98konomi/Indk%C3%B8b/IndkoebsPolitik_region_hovedstaden_200709.ashx

/57/ *Indkøbspolitik for region Midtjylland*. Tiltrådt af Regionsrådet, 22. august 2007. Region Midtjylland. Internetsøgning januar 2014.

<http://www.regionmidtjylland.dk/files/Regionshuset/Kommunikationsafdelingen/Politikker/1111-07-184-indkoebspolitik-til-web.pdf>

/58/ *Indkøbs- og udbudspolitik for Region Nordjylland*. Region Nordjylland, maj 2013. Internetsøgning januar 2014.

- <http://www.rn.dk/NR/rdonlyres/F8B51151-52E2-4BE1-A5BD-96E817092E90/0/Indk%C3%B8bsogUdbudspolitikforRegionNordjylland.pdf>
- /59/ *Region Sjællands indkøbspolitik 2011-2015*. Region Sjælland. Ikke dateret. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.regionsjaelland.dk/omregionen/kontakt/afdelingerogenheder/documents/indk%C3%B8bspolitik-for-region-sj%C3%A6lland.pdf>
- /60/ *Udbudsstrategi 2010-2013. Region Syddanmark*. Region Syddanmark, november 2010. Internetsøgning januar 2014.
http://www.google.dk/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=3&ved=0CDYQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.regionsyddanmark.dk%2Fwm386813&ei=v3h8U8XPOJOM4gTO64CgCQ&usq=AFQjCNERLaT9k-zjRUOosGNZ7CROSSQ_ng
- /61/ *Naturstyrelsens arbejdsklausul*. Miljøministeriet. Naturstyrelsen, 7. september 2012. Internetsøgning januar 2014.
http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/FCAD7347-9303-4190-93E4-12C45DACFBA3/145870/Bilag_A_Arbejdsklausul_120907.pdf
http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/FCAD7347-9303-4190-93E4-12C45DACFBA3/132528/Bilag_B_Entrepriseindehavererkløring_111104.pdf
http://www.naturstyrelsen.dk/NR/rdonlyres/FCAD7347-9303-4190-93E4-12C45DACFBA3/145871/Bilag_C_Arbejdstagererkløring_120907.pdf
- /62/ *Arbejdsklausul*. Bygningsstyrelsen. Ikke dateret. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.bygst.dk/media/69344/Tro-og-love-erkløring-ILO-konventionen-.pdf>
- /63/ *Særlige betingelser og beskrivelser. Entreprise xx.xx*. Paradigme 26. november 2013. Vejdirektoratet. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.vejdirektoratet.dk/DA/vejsektor/leverandøerportal/Retningslinjerogparadigmer/Inkoeb/Udbud-kontrahering/udbudshåndbog/Sider/SB-TE.aspx>
- /64/ *Fælles værdigrundlag vedrørende arbejdsmiljø for byggeriets parter*. København den 22. august 2005. Branchearbejdsmiljørådet for Bygge & anlæg, Bygherreforeningen, Foreningen af Rådgivende Ingeniører og Danske Arkitekt Virksomheder,
- /65/ *Opsamling på spørgeskemaundersøgelse om kommunernes brug af arbejdsklausuler og sociale klausuler i udbud*. Notat, KL, 10. marts 2015
- /66/ *Svar fra kommuner på KTO's henvendelse om aktiv indsats mod social dumping*, 13-12-2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.kto.dk/media/873738/3502.26.pdf>
- /67/ *Svar fra regioner på KTO's henvendelse om aktiv indsats mod social dumping*, 29-11-2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.kto.dk/media/876780/3502.27.pdf>

- /68/ *Kortlægning og analyse af kommuners og regioners brug af arbejdsklausuler og sociale klausuler*. 3F, november 2013. Internetsøgning januar 2014.
<http://www.e-pages.dk/3f/1272/>
- /69/ *Vejledning til cirkulære om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter*. VEJ nr. 9471 af 30/06/2014. Beskæftigelsesministeriet, 30.juni 2014
- /70/ *"Sikkerhed hver dag – knæk kurven for alvorlige arbejdsulykker"*. Handleplan mod arbejdsulykker i bygge- og anlægsbranchen. 3F – Fagligt Fælles Forbund, Blik- og Rør arbejderforbundet, Bygherreforeningen, Bygge- Anlægs- og Trækartellet, Dansk Arbejdsgiverforening, Dansk Byggeri, Dansk EI-forbund, DANSKE ARK – Danske Arkitektvirksomheder, Danske Malermestre, FRI – Foreningen af rådgivende Ingeniører, Malerforbundet i Danmark, TEKNIQ – Installatørernes Organisation, Arbejdstilsynet, Oktober 2013.
http://bm.dk/~media/BEM/Files/Dokumenter/Pressemeddelelser/2014/Handleplan_mod_arbejdsulykker_i_bygge_og_anlaegsbranchen%20pdf.ashx
- /71/ *Cirkulæreskrivelse om gennemførelse af den af Den internationale Arbejds-konference vedtagne konvention nr. 94 om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter*. CIS nr. 114 af 18/05/1966. Arbejdsministeriet, 18. maj 1966.
- /72/ Ødegård AM, Aslesen S, Bråten M, Eldring L (2007), *Fra øst uten sikring? EU-utvidelsen og HMSkonsekvenser på norske bygge- og anleggsplasser*. Fafo-rapport 2007:03
- /73/ *Bekendtgørelse om Danmarks ratifikation af den af den Internationale Arbejdskonference i Geneve i året 1949 vedtagne konvention om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter*. BK1 nr 1 af 04/01/1957. Udenrigsministeriet, 4. januar 1957.
- /74/ *Bekendtgørelse af ILO-konvention nr. 155 af 22. juni 1981 om sikkerhed og sundhed på arbejdspladsen og arbejdsmiljø*. BK1 nr 3 af 01/02/1996. Udenrigsministeriet, 1.februar 1996.
- /75/ *Konsolideret udgave af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde*. 2012/C 326/01. Den Europæiske Unions Tidende, 26. oktober 2012.
- /76/ Forslag til Europa-Parlamentets og Rådets direktiv om ændring af Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 96/71/EF af 16. december 1996 om udstationering af arbejdstagere som led i udveksling af tjenesteydelser, KOM(2016) 128 endelig
- 77/ Houwerzijl M, Peters S, *Liability in subcontracting processes in the European construction sector*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2008.
http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef0894en.pdf
- /78/ B 173 Forslag til folketingsbeslutning om indførelse af kædeansvar, 6.4.2016,
http://www.ft.dk/R1/pdf/samling/20151/beslutningsforslag/B173/20151_B173_som_fremsat.pdf

Bilag A Kontakter

Institution

Bygningsstyrelsen
Bygningsstyrelsen
Bygningsstyrelsen
CG Jensen
Enemærke og Petersen
FJ Poulsen
FM Bygningsdrift
Blichmann
GVL Entreprise
GVL Entreprise
Hofmann
Naturstyrelsen
NCC
Per Aarsleff A/S
Slots og kulturejendomme
Vejdirektoratet
Vejdirektoratet
Zubelin
Zubelin
Aarsleff
Region Midtjylland, DNV Gødstrup
Region Midtjylland, DNV Gødstrup
Region Midtjylland, DNV Gødstrup
Region Midtjylland
Region Midtjylland,
Akut Sygehus Viborg
Region Syddanmark,
Bygningsafdelingen
Region Sjælland
Region H
Region H

Bispebjerg hospital
Bispebjerg hospital
DtU Campus
DtU Campus
DtU Campus
DtU Campus
Københavns Kommune,
Teknik og Miljøforv.
Gladsaxe Kommune
Gentofte Kommune
Gentofte Kommune
Gentofte Kommune
Holstebro kommune
Jammerbugt Kommune
Nyborg Kommune
Roskilde kommune
Roskilde kommune
Roskilde Kommune
Roskilde Kommune
Roskilde Kommune
Roskilde Kommune
Skanderborg Kommune
Svendborg Kommune
Aarhus kommune
Aarhus kommune
Aarhus kommune
HOFOR

Kontakt

Jan Quitzou Rasmussen
Lars Peter Hammel
Marie Teresa Jacobsen
Arbejdsmiljøchef Birgitte Wulff
Arbejdsmiljøchef Rikke Kirkebjerg
Formand Dennis Monrad
Arbejdsmiljøkoordinator Hanne Schack

Ejer Allan Pagh Hansen
Projektleder Henrik Collin
Susanne Nejest Lørup
Dennis Robertson
Direktør Peter Topp Engelsted Jonassen
Arbejdsmiljøkoordinator Trine Skjærbæk
Anne Sofia Lønvig
Jørgen Sand Kirk
Arbejdsmiljøkoordinator Allan R. Svendsen
Carsten Glarmbæk
Anders Østrup Møller
Lasse Skovsted
Projektchef Michael Hyllegaard
Arbejdsmiljørådgiver Tanja Andersen
Byggeteknisk koordinator Finn S. Brødbæk
Bygningschef Carsten Kronborg

Anne Mette Hansen

Chefjurist Karin Martinsen
Chefkonsulent Jørgen Skov Jensen
Marianne Kaae
Enhedschef for budget og bygningsstyrelse
Niels Peter Hansen
Entrepriseforstander Carsten Nyboe
Projektleder Mikkel Cordtz
Nina Marie Ravn
Nils Møller
Søren Ulslev
Claus Møller Rasmussen

Assia Caludia Mundus Markmann
Henrick Villemoes Poulsen
Britt Vonger
Stine Tarhan
Søren Heisel
Poul Munk-Poulsen
Projektleder Lone Engberg
Jurist Christine Stæhr Andersen
Sune Fosgaard
Ejendoms- og indkøbschef Steen Elhede
Marianne Wibholm
Jeremy Dennis
Vagn Højgaard Jensen
Morten Lomholt
Projektleder Peter Sahl
Udbudskonsulent Martin Fuglkjær Møller
Trine Buus Karlsen
Nastasja Maria Schweigler
Frands Vidstein Petersen
Arbejdsmiljøchef Erik Vind

HOFOR	Henrik Dahl
HOFOR	Michael Grausen
HOFOR	Bernt Falkenhayn
HOFOR	Anne Mette Damm Hansen
Metroselskabet	Arbejdsmiljøchef Torben Bruun Hansen
Metroselskabet	OHS Supervisor Henning Jansen
Metroselskabet	OHS Supervisor Sidsel Milling Eriksen
Beskæftigelsesministeriet	Chefkonsulent Helle Ekmann Jensen
Dansk Håndværk	Direktør Erik Møbius
BAT Kartellet	Miljøkonsulent Ulrik Spannow
BAT-kartellet	Søren Schytte
BAT-kartellet	Rasmus Gunnarson
Bygherreforeningen	Hanne Ullum
Dansk Byggeri	Ann Mills Karlslund
Danske Regioner	Katrine Stokholm
KL	Preben Meier Pedersen
Københavns Universitet, FAOS	Jens Arnholtz Hansen
3F	Palle Larsen
3F	Byggegruppeformand Kim Lind Larsen

Bilag B Spørgeskema og sammenfattede besvarelser, fase 1

Til: xxx

ARBEJDSKLAUSULER, ARBEJDSMILJØKRAV OG FÆRRE ARBEJDSULYKKER

COWI er for Arbejds miljøforskningsfonden i gang med at undersøge, hvordan arbejdsklausuler kan anvendes til at ansøre entreprenører til at mindske risikoen for arbejdsulykker på byggepladser, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft.

Bl.a. Kommunernes Landsforening, Danske Regioner og Bygherreforeningen er repræsenteret i projektets følgegruppe.

Da I syntes at være relativt langt med at indføre arbejdsklausuler hvor hensigtsmæssigt, vil vi meget gerne have jeres besvarelse af spørgsmålene på følgende sider.

Materialet fra jer inddrages ved COWIs udarbejdelse af det værktøj, som vil blive stillet til rådighed for alle offentlige bygherrer, forventelig primo 2016. Værktøjet skal gøre det lettere for offentlige bygherrer at indskrive arbejdsklausuler, der bidrager til ulykkesforebyggelse, i udbuds- eller licitationsbetingelser, videreføre/detaljere kravene i kontrakterne og følge op på kravefterlevelse.

Om muligt bedes I maile/sende jeres respons senest den 20.02.2014.

Spørgsmål kan rettes til undertegnede.

Med venlig hilsen
Marchen Petersen, projektleder
tlf. 5640 24 80, mail: mvp@cowi.dk

Spørgsmål vedr. arbejdsklausuler, arbejdsmiljøkrav.

Bedes returneret udfyldt til mvp@cowi.dk eller med post til COWI, att. Marchen Petersen, Parallelvej 2, 2800 Kongens Lyngby

Navn på jeres juridiske enhed (kommune/region/statslig myndighed):	
Dit eget navn, tlf. og din funktion:	
1. Hvad er afgørende for, om I anvender arbejdsklausuler ved bygge- og anlægsarbejder?	
2. Hvordan beskriver I typisk arbejdsklausuler i jeres udbudsmateriale for bygge- anlægsarbejder? (Vedlægger/scanner I et repræsentativt udbud, kan I her evt. blot henvise hertil).	
3. Hvad skriver I typisk i jeres arbejdsklausuler i bygge- og anlægskontrakter? (Vedlægger/scanner I uddrag af en repræsentativ kontrakt, kan I her evt. blot henvise hertil).	
4. Hvad rummer jeres arbejdsklausuler af bestemmelser vedr. sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger for de arbejdere, der er beskæftiget ved opfyldelse af kontrakter?	
5. Hvis der ikke er bestemmelser vedr. sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger, i arbejdsklausulerne hvad er da årsagerne hertil?	
6. Hvad rummer jeres arbejdsklausuler af bestemmelser vedr. arbejdstid for de arbejdere, der er beskæftiget ved opfyldelse af kontrakter?	
7. Hvis der ikke er bestemmelser i arbejdsklausulerne vedr. arbejdstid, hvad er da årsagerne hertil?	
8. Hvis I beskriver krav til arbejdstid, arbejdsmiljø og sikkerhed <u>på anden vis</u> end i arbejdsklausuler, hvilke krav er der så typisk tale om?	
9. Hvordan følger I op på overholdelse af disse krav, og sanktionerer I overtrædelser (jf. spr. 8)?	
10. Hvordan er jeres erfaring med disse krav (jf. spr. 8)?	

11. Hvilke krav stiller I typisk til entreprenører om at dokumentere at jeres <u>arbejdsklausuler</u> overholdes?
12. Hvilket tilsyn/opfølgning udfører I på byggepladserne for at sikre overholdelse af arbejdsklausulerne?
13. Anvender I sanktioner, hvis entreprenører ikke overholder arbejdsklausulerne - hvilke?
14. Hvor ofte har sanktionerne været taget i anvendelse (omtrentlig)?
15. Hvilke gode erfaringer har I med arbejdsklausuler, herunder med dokumentation og tilsyn/opfølgning?
16. Hvilke mindre gode erfaringer har I med arbejdsklausuler, herunder med dokumentation og tilsyn/opfølgning?

Du anmodes venligst om at indscanne eller anføre link til *uddrag af en kontrakt*, der beskriver jeres typisk anvendte ordlyd vedr. arbejdsklausuler, dokumentationskrav, tilsyn/opfølgning og sanktioner:
Link: _____ eller indscannet kopi.

Du anmodes endvidere om at indscane eller anføre link til et *udbud*, der rummer jeres typisk anvendte arbejdsklausul(er), således at vi kan se ordlyden og den kontekst klausulen/klausulerne anvendes i:
Link: _____ eller indscannet kopi.

Mange tak for din tid og jeres bidrag!

<p>1. Hvad er afgørende for, om I anvender arbejdsklausuler ved bygge-anlægsarbejder?</p>	<p>Som det fremgår af vedhæftede anvender vi altid arbejdsklausuler /1/. Se vedlagte Udbudspolitik for xx Kommune pkt. 9 /2/. Vi anvender altid arbejdsklausuler ved bygge- og anlægsopgaver /3/. Vi skal anvende arbejdsklausuler ved bygge- og anlægsarbejder. Det følger af vores indkøbs- og udbudspolitik /4/. Det gør vi altid. /5/. At der er tale om en opgave som vi, jf. Tilbudsloven eller Udbudsdirektivet, er forpligtet til at udbyde (dvs. fra underhåndsbud og opefter). Herudover kræves der dog gennemført en egnethedsvurdering, hvor arbejdsklausulens saglighed og proportionalitet skal afvejes i forhold til den konkrete udbudte opgave /6/. Region xx har arbejdsklausuler i alle entreprisekontrakter /7/. Region xx har bestemmelser der forpligter den pågældende entreprenør til at sikre, at de ansatte som entreprenøren og eventuelle underentreprenører beskæftiger, lever op til de lokale overenskomstmæssige løn- og arbejdsvilkår /8/. Som udgangspunkt anvender vi arbejdsklausuler ved alle byggeanlægsarbejder i Region xx /9/. xx direktoratet har indskrevet ILO-klausulen i Særlige Betingelser (SB) til AB 92 og ABT 93, der anvendes i forbindelse med alle anlægsudbud /10/. Alle bygge- anlægsarbejder /11/.</p>
<p>2. Hvordan beskriver I typisk arbejdsklausuler i jeres udbudsmateriale for bygge- og anlægsarbejder? (Vedlægger/scanner I et repræsentativt udbud, kan I her evt. blot henvise hertil).</p>	<p>Se vedlagte /1/ Se vedlagte vedr. udbud af xxx Ny skole /2/ Vedlagt /3/. Se vedlagte /4/. Vi henviser til vedhæftede bilag 01 /5/. Se bilag 1 - Byggesagsbeskrivelse, afsnit 1.6.1. Herudover fremgår det direkte af entreprisekontrakten med hovedentreprenøren /6/. Region xx's arbejdsklausul indgår som en del af byggesagsbeskrivelsen i form af en tilføjelse til AB 92 /7/. Når Region xx indgår entreprisekontrakter vil aftalegrundlaget være regionens udgave af AB92 / ABT93 med tilføjelser og fravigelser. På hjemmeside under Vejledninger ligger regionens udgave af AB92 og ABT93 jf. §10 /8/. Se svaret på spørgsmål 1 /10/. Arbejdsklausulen indgår i et standard paradigme, AB 92 med tilføjelser / fravigelser (vedlagt) /11/.</p>
<p>3. Hvad skriver I typisk i jeres arbejdsklausuler i bygge- og anlægskontrakter? (Vedlægger/scanner I uddrag af en repræsentativ kontrakt, kan I her evt. blot henvise hertil).</p>	<p>Se vedlagte /1/ Samme som i udbudsmaterialet jf. ovenstående /2/. Se vedlagte /4/. Se bilag 01 /5/. Se bilag 2, side 2-3 - som vores arbejdsklausul ser ud i dag i bygge- og anlægskontrakter /6/. Region xx's arbejdsklausul er sålydende (uddrag af Region xx's paradigme for byggesagsbeskrivelse): Såfremt arbejdsforholdene i forbindelse med denne entreprise ikke er omfattet af kollektiv overenskomst, må løn- og arbejdsvilkårene ikke være mindre gunstige end de vilkår, der i almindelighed bydes under tilsvarende forhold. (ILO konvention nr. 94 om arbejdsklausuler). Tilsvarende gælder også arbejde, der udføres af underentreprenører og underleverandører. /7/. "Entreprenøren forpligter sig til at sikre, at de ansatte, som entreprenøren og eventuelle underentreprenører beskæftiger i Danmark med henblik på opgavens udførelse, har løn- og ansættelsesforhold, der ikke er ugunstigere end de løn- og ansættelsesforhold, der er gældende, hvor arbejdet udføres. Dette kan f. eks. være ved gældende dansk kollektiv overenskomst. Overholder entreprenøren ikke de ovennævnte krav, og medfører dette et berettiget krav på yderligere løn fra de ansatte, kan bygherren foretage tilbagehold i betalingerne til entreprenøren med henblik på at sikre de ansatte de nævnte ansættelsesvilkår. Bygherren har ret til fuldstændig indsigt i ansættelsesvilkårene for de ansatte, som entreprenøren og eventuelle underentreprenører anvender til at udføre arbejdet." ILO 94 konventionen overholdes således ved indgåelse af entreprisekontrakter i Region xx. /8/. Se vedhæftede paradigme til entreprisekontrakt punkt 11 /9/. SB (§ 18, stk. 1) vedlægges fremsendelsesmail /10/. Se ovf. /11/.</p>

<p>4. Hvad rummer jeres arbejdsklausuler af bestemmelser vedr. sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger for de arbejdere, der er beskæftiget ved opfyldelse af kontrakter?</p>	<p>Henviser til gældende overenskomster og dansk arbejdsmiljølovgivning /1/. Se vedlagte vedr. udbud af xxx Ny skole /2/. Vi stiller krav om overholdelse af ILO-konvention nr. 155, der forpligter til at skabe et sikkert og sundt arbejdsmiljø for arbejderne /4/. xx Kommune er i medfør af ILO konvention nr. 94 om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter forpligtet til at sikre arbejdsvilkår, som ikke er mindre gunstige end dem, der i henhold til kollektiv overenskomst, voldgiftskendelse, nationale love eller administrative forskrifter gælder for arbejde af samme art inden for vedkommende fag eller industri på den egn, hvor arbejdet udføres./5/. Ingen direkte fremhævet. I vores klausul fremgår det, at "løn (herunder særlige ydelser), arbejdstid og andre vilkår" ikke må være mindre gunstige end hvad der gælder i henhold til kollektive overenskomster. Det er derfor knyttet op på hvad der evt. fremgår af særlige foranstaltninger på disse områder i den respektive overenskomst. Men altså ikke noget vi eksplicit har taget stilling til. Se dog også pkt. 8. /6/. Se svar på spørgsmål 3 /7/. Svar spr. 4: se pkt. 3 /8/. Der stilles ikke som en del af vores arbejdsklausuler krav vedr. sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger men der stilles jvf. vedhæftede entreprisekontrakt i punkt 9 krav til sikkerhed og sundhed /9/. Det er i SB fastsat, at "arbejdstid og arbejdsvilkår ikke må være mindre gunstige end dem, som i henhold gældende overenskomst, voldgiftskendelse, nationale love eller administrative forskrifter er gældende for arbejde af samme art indenfor vedkommende fag eller industri på den egn, hvor arbejdet udføres". I Særlige Arbejdsbetingelser (SAB) for Styring og Samarbejde og SAB Arbejdsplads er der fastsat nærmere bestemmelser vedrørende de nævnte forhold /10/. Sikkerhedsforhold mv. er ikke reguleret af arbejdsklausulen. Kommunen overholder lovgivningen om bygherrers forpligtelser vedr. sikkerhedskrav mv., og sikrer at de projekterende og udførende også opfylder deres forpligtelser gennem udpegelse af koordinører, jf. lovgivningen /11/.</p>
<p>5. Hvis der ikke er bestemmelser vedr. sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger, i arbejdsklausulerne hvad er da årsagerne hertil?</p>	<p>Se spørgsmål 4 /5/. Der har været et udpræget fokus på, at det er lønvilkårene der ønskes sikret i henhold til overenskomsterne /6/. Der har ikke i regionen været praksis for regulering af disse forhold i arbejdsklausulen. Det er vurderet, at disse forhold hensigtsmæssigt er varetaget i forbindelse med arbejdsmiljø- og sikkerhedskoordineringen på det pågældende byggeri./7/. Der stilles i entreprisekontrakten krav til sikkerhed og sundhed /9/. Se svaret på spørgsmål 4 /10/. Lovgivningen er dækkende /11/.</p>
<p>6. Hvad rummer jeres arbejdsklausuler af bestemmelser vedr. arbejdstid for de arbejdere, der er beskæftiget ved opfyldelse af kontrakter?</p>	<p>Se vedlagte vedr. udbud af xxx Ny skole /2/. Vi stiller krav om overholdelse af ILO-konvention nr. 94. Heraf fremgår det, at de er forpligtet til at sikre gode løn- og ansættelsesforhold for arbejderne /4/. Se spørgsmål 4 /5/. I vores klausul fremgår det, at "løn (herunder særlige ydelser), arbejdstid og andre vilkår" ikke må være mindre gunstige end hvad der gælder i henhold til kollektive overenskomster. Det er derfor knyttet op på hvad der fremgår om arbejdstid i den respektive overenskomst /6/. Se svar på spørgsmål 3 /7/. Se pkt. 3 /8/. Der stilles i entreprisekontrakten krav om at entreprenøren skal levere den beskrevne ydelse med respekt for nationale og internationale love og regler vedrørende menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø og antikorrruption. Herudover stilles der i vores tilføjelser til AB 92 §10, jvf. vedhæftede, krav om at entreprenøren forpligter sig til at sikre, at de ansatte, som entreprenøren og eventuelle underentreprenører beskæftiger i Danmark med henblik på opgavens udførelse, har arbejdstilladelse og løn- og ansættelsesforhold, der er gældende, hvor arbejdet udføres. /9/. Se svaret på spørgsmål 4 /10/. Se klausulen /11/.</p>
<p>7. Hvis der ikke er bestemmelser i arbejdsklausulerne vedr. arbejdstid, hvad er da årsagerne hertil?</p>	<p>Se spørgsmål 4 /5/. Se pkt. 6 /6/. Ikke relevant, da klausulen forlanger, at vilkår om arbejdstid på udførelsesstedet overholdes /9/. Se svaret på spørgsmål 4 /10/. Se klausulen /11/.</p>

<p>8. Hvis I beskriver krav til arbejdstid, arbejdsmiljø og sikkerhed på <u>anden vis</u> end i arbejdsklausuler, hvilke krav er der så typisk tale om?</p>	<p>Typisk er de nævnte forhold dækket af vores arbejdsklausuler i kontrakterne. Derudover er vi forpligtet efter arbejdsmiljøloven. Se loven for en nærmere uddybning af kravene /4/.</p> <p>Det kan være lokale forhold der gør sig gældende.</p> <p>Arbejder på skoler, daginstitutioner eller plejecentre f.eks. /5/.</p> <p>Se krav i Bilag 1 - Byggesagsbeskrivelse, afsnit 5. Dog et generelt krav og ikke noget der er knyttet op på den enkelte arbejdstagers rettigheder /6/.</p> <p>Mig bekendt stilles der ikke konkrete krav ud over arbejdsklausulens mindstekrav /7/.</p> <p>Se punkt 7 /9/.</p> <p>Der er fastsat krav til uddannelse for alle der arbejder på vejen (Kursus: "Vejen som arbejdsplads"). Der er fastsat bod til arbejdsgiveren (entreprenøren) for manglende overholdelse af regler om skiltning og andre forhold, der er af betydning for arbejdernes ve og vel /10/.</p> <p>Se klausulen /11/.</p>
<p>9. Hvordan følger I op på overholdelse af disse krav, og sanktionerer I overtrædelser (jf. spr. 8)?</p>	<p>Løbende dialog med samarbejdspartnere, stikprøvekontrol og kontraktuelle misligholdelsesbeføjelser ved overtrædelser /4/.</p> <p>Kontrol udføres som stikprøver og på mistanke.</p> <p>Der samarbejdes endvidere med de lokale faglige organisationer /5/.</p> <p>Der følges op på byggemøder. Ingen umiddelbar sanktion /6/</p> <p>Ikke relevant, jf. svar på spørgsmål 8 /7/.</p> <p>Region xx har ikke nogen fast procedure for, hvordan der føres kontrol med overholdelse af bestemmelsen. I 2014 forventes udarbejdet et notat som skal afdække krav til løn- og ansættelsesforhold i forhold til regionens bestemmelser og hvorledes der fx kan ske opfølgning på de enkelte byggeprojekter – dette for dels at kunne vejlede byggeprojekterne og dels for at fremstå entydig på tværs af regionen /8/.</p> <p>Byggelederen foretager stikprøvevis opfølgning ved relevant / nødvendig dokumentation i form af lønsedler, lønregnskab, ansættelseskontrakt eller ansættelsesbeviser /9/.</p> <p>Der følges op på kravene på byggemøder (fast punkt på dagsordenen) og ved bygherretilsynets indberetning /10/.</p> <p>Vedr. krav til sikkerhed henvises der til lovgivningen herom. Vedr. arbejdsklausulen følger vi op ved at der gennemføres kontrol, hvis der er mistanke om overtrædelser af klausulen. Et eksempel på et forhold, der kan give anledning til mistanke, ville være hvis sikkerhedsanvisningerne alene er angivet på dansk i en situation hvor ikke alle arbejderne på byggepladsen taler dansk /11/.</p>
<p>10. Hvordan er jeres erfaring med disse krav (jf. spr. 8)?</p>	<p>Der er endnu ikke opsamlet erfaringer, da der først i 2013 er indført konkret fokus på arbejdsklausuler i kontrakter /1/.</p> <p>Meget små, men der er foretaget enkelte stikprøver på mistanke. Der er ikke konstateret uregelmæssigheder /5/.</p> <p>Ikke et egentligt fokusområde hvis der ikke opleves problemer på byggepladsen /6/.</p> <p>Ikke relevant, jf. svar på spørgsmål 8 /7/.</p> <p>Som udgangspunkt er vores entreprenører organiseret /9/.</p> <p>xx's erfaring er, at det fungerer effektivt /10/.</p> <p>Vedr. sikkerhed henvises der til regeringens handlingsplan mod arbejdsulykker, herunder de målrettede initiativer i forhold til udenlandsk arbejdskraft. Kommunen er medlem af Bygherreforeningen og har deltaget i arbejdet med at udforme handleplanen.</p> <p>Vedr. arbejdsklausuler se svaret på spørgsmål 15 /11/.</p>
<p>11. Hvilke krav stiller I typisk til entreprenører om at dokumentere at jeres <u>arbejdsklausuler</u> overholdes?</p>	<p>Som det fremgår, er det en del af vores almindelige tilsyn. Vi forventer primært at det er arbejdsmarkedets parter, som gør os opmærksomme på evt. forhold som vi bør undersøge nærmere /1/.</p> <p>Entreprenøren anfører på hvert byggemøde, hvordan klausulerne vedr. praktikpladser overholdes. Referat indsendes til projektleder. Entreprenør indsender dokumentation for overholdelse af overenskomstmæssige forhold for udenlandsk arbejdskraft på foranledning af projektleder, når udenlandsk arbejdskraft er konstateret ved stikprøvekontrollerne /2/.</p> <p>I tilfælde af stikprøvekontrol, bliver de bedt om at udlevere relevant dokumenter, lønsedler etc. Se vedlagte. /4/.</p> <p>Det kan være lønsedler eller anden dokumentation i form af udskrift fra E-indkomstsystemet eller kvittering for betalt arbejdsudlejeskat /5/.</p> <p>Underskrivelse af tro- og love erklæring på klausulens overholdelse. Stikprøvekontrol ud fra væsentlighed og risiko hvor vi anmoder entreprenør om dokumentation i form af lønregnskaber, ansættelsesbeviser/kontrakter /6/.</p> <p>Opfølgningen på entreprenørens overholdelse af arbejdsklausulen foretages af byggeledelsen på byggemøder, som afholdes ugentligt eller hver 14. dag. Byggeledelsen varetages sædvanligvis på regionens vegne af en dertil antaget ekstern teknisk rådgiver /7/.</p> <p>Se punkt 9 /9/.</p> <p>Se svaret på spørgsmål 8 /10/.</p> <p>Se klausulen /11/.</p>

<p>12. Hvilket tilsyn/opfølgning udfører I på byggepladserne for at sikre overholdelse af arbejdsklausulerne?</p>	<p>Del af almene tilsyn /1/. Projektleder og byggeråd giver udfører stikprøvekontroller på byggepladser med varierende intervaller. Antallet afhænger af projektets omfang i tid /2/. Vi udfører kun kontrol ved mistanke /3/. Udover det almindelige løbende tilsyn med byggepladserne, foretager vi stikprøvekontroller /4/. Kontrol udføres som stikprøver og på mistanke. Der samarbejdes endvidere med de lokale faglige organisationer /5/. Endnu ingen. Vi fører indtil videre alene kontrol fra skrivebordet. Det overvejes p.t. hvordan vores håndhævelse fremadrettet skal se ud. Se også pkt. 15. /6/. Se svar på spørgsmål 11 /7/. Se punkt 9 /9/. Det sker i forbindelse med det almindelige bygherretilsyn på entreprisen /10/. Ved de løbende byggemøder er der opmærksomhed på, om der er forhold der kan give anledning til mistanke, se ovenfor /11/.</p>
<p>13. Anvender I sanktioner, hvis entreprenører ikke overholder arbejdsklausulerne - hvilke?</p>	<p>Overtrædelse opfattes som misligholdelse /1/. Se sanktionsmuligheder i vedlagte udbudsmateriale /2/. Se svar på spm. 9 /4/. Se bilag 01 /5/. Ja, tilbageholdelse af vederlag overfor hovedentreprenøren ved konstateret brud på klausulen. I sidste ende mulighed for ophævelse af kontrakten /6/. Der er ikke i regionens aktuelle kontraktparadigmer på forhånd fastsat konkrete sanktionsmuligheder, såfremt leverandøren ikke overholder forpligtelsen /7/. Jf. vores tilføjelser til AB 92 §10, jvf. vedhæftede, kan der foretages tilbagehold i betalingerne til entreprenøren med henblik på at sikre de ansatte løn- og ansættelsesforhold, som er gældende, hvor arbejdet udføres /9/. Tilbageholdelse af betaling samt bod /10/. Har ikke haft sager, hvor der var mistanke om, at arbejdsklausulen blev overtrådt. Sanktionerne ved overtrædelse af klausulen er tvangsbøder eller at hæve kontrakten (se klausulen) /11/.</p>
<p>14. Hvor ofte har sanktionerne været taget i anvendelse (omtrentlig)?</p>	<p>Ikke endnu /1/ Aldrig /2/. Vi har haft kontrol 3-4 gange, men vi har ikke sanktioneret endnu /3/. Sjældent /4/. Aldrig /5/. Ikke endnu /6/. Ikke relevant, jf. svar på spørgsmål 13 /7/. Aldrig /9/. Tilbageholdelse af betaling en enkelt gang. Bod for manglende overholdelse af manglende skiltning mv. flere gange (antallet ikke registreret) /10/. Se ovf. /11/</p>
<p>15. Hvilke gode erfaringer har I med arbejdsklausuler, herunder med dokumentation og tilsyn/opfølgning?</p>	<p>I de to tilfælde, hvor arbejdsklausuler har været anvendt, har entreprenører på foranledning straks indsendt dokumentation for overholdelsen /2/. Signalværdien har betydning, og det er nødvendigt at indskrive arbejdsklausuler for at have mulighed for at reagere, hvis der opstår mistanke om, at der lønnes urimeligt lavt /3/. Arbejdsklausuler bliver efterhånden ofte anvendt i hele landet, så det er ikke længere fremmet for entreprenørerne /4/. Der har ikke været problemer. En enkelt entreprenør har følt sig jagtet /5/. Endnu ingen - vi er først nu i gang med vores første egentlige stikprøvekontrol omfattende indhentning af og kontrol af dokumentation fra entreprenør samt dennes underentreprenører. Vi kan dog allerede nu se på den dokumentation vi har modtaget, at det bliver vanskeligt at kontrollere (korrekt). Vi er derfor i gang med at indhente eksternt bistand, der skal hjælpe os i gang samt finde en model for vores kontrolniveau fremadrettet /6/. Det er mit generelle indtryk, at arbejdsklausulen medfører, at der er et hensigtsmæssigt fokus på løn- og arbejdsvilkår på regionens byggepladser /7/. Se punkt 10 /9/. Dialogen på byggemøderne - og samarbejde med byggeriets parter - fungerer fint /10/. Gode erfaringer. Klausulerne virker formentlig også i et vist omfang forebyggende ved at kommunen klart signalerer hvad man vil acceptere /11/.</p>

16. Hvilke mindre gode erfaringer har I med arbejdsklausuler, herunder med dokumentation og tilsyn/opfølgning?

Det kan være vanskeligt at dokumentere konstant overholdelse, idet entreprenørers medarbejdere ofte skifter mellem arbejdspladser. Stikprøvekontrollerne med varierende intervaller har formentlig en forebyggende effekt /2/.

Det er meget vanskeligt - nærmest umuligt at kontrollere, da materialet kan manipuleres, så kommunen ikke opdager overtrædelser /3/.

Endnu ikke nogen /4/.

Ingen /5/.

Samme svar som nr. 15 /6/.

En enkelt gang har det været nødvendigt at indhente ekstra dokumentation i form af ansættelseskontrakter, hvorefter det blev klart, at det er vanskeligt for bygherren og dennes rådgivere at kontrollere om disse opfylder kravene, idet bygherren og dennes tekniske rådgiveres kernekompetencer ikke er løn- og ansættelsesvilkår/HR-viden/detaljekendskab til overenskomster m.v. /7/.

Tids- og ressourcekrævende /9/.

Se svaret på spm. 15 /10/.

Ingen /11/.

Kommune 1 /1/, Kommune 2 /2/, Kommune 3 /3/, Kommune 4 /4/, Kommune 5 /5/, Kommune 6 /6/, Region 1 /7/, Region 2 /8/, Region 3 /9/, Statsinstitution 1/10/, Kommune 7 /11/.

Bilag C Første fokusgruppeinterview

OPSUMMERING

TITEL Fokusgruppeinterview om arbejdsklausuler og forebyggelse af arbejdsulykker

DATO 05.05.2014
REFERENT.mvp, 5. maj 2014
FORDELING Deltagerne
PROJEKTNR A043958-004

Deltagere **ENTREPRENØRVIRKSOMHEDER OG OFFENTLIGE BYGHERRER:**

Entreprenør 1	Miljø- og arbejdsmiljøchef
Entreprenør 2	QA/HSE-ansvarlig
Entreprenør 3	Arbejdsmiljøsupervisor
Bygherre 1	Juridisk konsulent
Bygherre 2	Ejendomschef
Bygherre 3	Afdelingschef
Bygherre 4	Bygge- og udbudsjurist
Bygherre 5	Indkøbsleder
Bygherre 6	Udbudsjurist
Bygherre 7	Fagansvarlig, AM-koordinering
Bygherre 8	Afdelingsleder Trafik og Veje Afdelingsleder, Teknik og Miljø Faglig medarbejder, Teknik og Miljø

PROJEKTTEAM:

CBS	Grith Skovbo Ølykke, Ph.d og lektor i EU-ret
COWI	Marchen V Petersen, Projektleder AM-konsulent
COWI	Susse Laustsen, Sektionsleder arbejdsmiljø B&A
COWI	Christa Krell-Jørgensen, jurist
COWI	Henrik Bonnesen, markedschef, AM-konsulent

Indledningsvise kommentarer I forlængelse af COWIs præsentation af baggrunden for projektet, drøftede deltagerne de sikkerhedsmæssige udfordringer ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft på bygge-anlægspladserne.

Entreprenør 1 og 3 fremhæver, at udfordringen består i at få løftet den udenlandske arbejdskraft/de udenlandske virksomheder op på samme niveau som den danske arbejdskraft/de danske virksomheder. Der er behov for at understøtte og hjælpe udlændinge hermed. "Hvis loven overholdes af alle, vil vi være godt stillet".

Erfaringerne hos bygherre 8 er, at de store udfordringer forekommer blandt de underentreprenører, som hovedentreprenøren tager ind, sjældent hovedentreprenøren selv. (Bygherren mener, at der er milevid forskel på den udenlandske arbejds-

kraft, værst anser bygherren at være de, der beskæftiges på private byggepladser).

Bygherre 4 fremhæver, at det væsentlige vil være, at få et værktøj som bidrager til, at bygherrerne får bedre greb om håndhævelsen af de sikkerhedsmæssige krav, og gerne et værktøj, der er i overensstemmelse med, hvad entreprenørerne oplever af udfordringer på pladserne.

Bygherre 1 problematiserer det at skrive sikkerhedsmæssige krav ind i arbejdsklausulen, idet denne ikke finder, at arbejdsklausulerne er det rigtige sted – og den rigtige måde – at sikre arbejdsmiljøet på.

Bygherre 5 mente, at bygherren alene ved brug af tilsynets sunde fornuft vil kunne opfange mange sikkerhedsmæssige brud, selvom bygherrens tilsynsførende ikke nødvendigvis har arbejdsmiljøfaglig indsigt.

Relevante og realistiske AM-krav

Drøftelse 1: Relevante/realistiske krav og opfølgning/kontrol af kravefterlevelse:

Bygherrerne stiller aktuelt sikkerhedsmæssige krav om følgende: (indskrives p.t. ikke i arbejdsklausulen).

- 3 Overleveringsmøde mellem AM-koordinatorer (bygherre 4).
- 4 Alle på byggepladsen skal være repræsenteret ved sikkerhedsmøderne og evt. udenlandske underentreprenører skal stille med én, der kan sproget (bygherre 2).
- 5 Der skal altid være én dansktalende på pladsen, der kan repræsentere entreprenøren (bygherre 4). / Formanden skal kunne dansk og det sprog, den udenlandske arbejdskraft taler (bygherre 8).
- 6 Der må ikke anvendes underentreprenører på små byggeprojekter uden bygherrens konkrete accept heraf (bygherre 8).
- 7 Der må ikke arbejdes i weekenden (bygherre 2). / Overholdelse af lov om arbejdstid (bygherre 4).

Ad 1

Mht. AM-koordinatorer oplever bygherre 3 behov for en specificering af, hvad bygherrerne vil have dokumentation for, og retningslinjer for hvad AM-koordinatoren skal sikre håndhævelse af. Bygherre 7 oplyser, at de har checklister, som arbejdsmiljøkoordinatoren anvender.

Entreprenører 1 og 2 oplever vanskeligheder/interessekonflikt, når bygherrer lægger AM-koordinatorrollen hos entreprenører.

Entreprenør 2 og 3 har gode erfaringer med, at AM-koordinator afholder sikkerhedsmødet delt i 2 på henh. dansk og engelsk. Hos entreprenør 3 deltager de udenlandske entreprenørers timelønnede ved sikkerhedsmødet på engelsk. Entreprenøren forklarer, at de dansktalende arbejdere, der arbejder tæt på de udenlandske arbejdere også deltager på det engelsk talte sikkerhedsmøde, for at sikre samarbejdet og social inklusion, hvilket virker godt.

- Ad 2 Bygherre 2 har arbejdet med arbejdsklausuler siden 2007. Som bygherre er man repræsenteret ved alle sikkerhedsmøder på større byggepladser, og der sendes dermed et klart signal om, at bygherren vil have et højt sikkerhedsniveau.
- Ad 3 Ved arbejde der er risikofyldt, f.eks. arbejde på trykbærende anlæg, stiller bygherre 8 krav om, at de beskæftigede skal kunne tale dansk.
- Ad 4 Bygherre 8 vil ikke have underentreprenører på de små pladser, idet bygherren ikke kan nå at følge op ude på alle de små projekter.

Bygherre 3 og 4 oplever, at der politisk er en interesse i, at kommunens små håndværkere beskæftiges som underentreprenører. Så disse må ikke udelukkes, men skal også kunne leve op til arbejdsklausulens krav. Der er iflg. bygherre 3 behov for at skrive et kædeansvar ind, samt f.eks. åbne for, at de faglige organisationer bidrager med at orientere bygherren, hvis de erfarer, at der sker brud i relation til arbejdsklausulen. Bygherre 1 påpegede, at kædeansvar er et almindeligt princip inden for bygge-anlægsoptager.

- Ad 5 Bygherre 2 fortæller, at de stiller krav om at der ikke må arbejdes på pladsen i weekenden (oplevede at en bærende væg blev revet ned af en håndværker, der var taget på arbejde en lørdag og ikke kendte forholdene).

Bygherre 4 problematiserer opfølgning på krav om at lov om arbejdstid skal overholdes, idet det er umuligt, at få dokumentation for, hvor mange timer den enkelte ansatte har arbejdet dagligt.

- Bygherrens ageren Entreprenører 1 og 3 fremhæver, at de har behov for, at bygherren er synlig og at bygherren giver udtryk for, at han vil have, at sikkerheden på byggepladsen er høj/højnes. Endvidere ser entreprenørerne behov for, at bygherren kræver, at der i hele arbejdstiden er én, som lønnes for udelukkende at tage sig af arbejdsmiljøet på pladsen, alternativt – for små pladser – at der er én, som skal køre rundt mellem pladserne, og udelukkende have til opgave at kontrollere arbejdsmiljøet. "Det duer ikke, at man kun er der fra 7-15, hvis der arbejdes udenfor dette tidrum".

Bygherre 7 pointerer, at bygherrens italesættelse af sikkerhed, planlægning og bygbarhed er væsentlig. En italesættelse ned gennem hele kæden til håndværkerne er imidlertid også vigtig, og bygherren kan nok ikke gøre så meget for at sikre dette.

Erfaringen hos entreprenør 3 er, at det der virker i forhold til udenlandsk talende er visuel instruktion, at instruere på dansk og engelsk samt præcisere hvem der må gøre hvad. Det skriftlige materiale højner ikke sikkerheden. Der er meget, man kan spørge til, som signalerer, at sikkerhed skal tages seriøst, f.eks. om den udenlandske arbejdskrafts certifikater er blevet anerkendt af Arbejdstilsynet, om der er lavet APV, om de ved hvad APV er - simple spørgsmål, der vil højne bevidstheden.

Entreprenører 1 og 3 oplever, at det handler om holdninger og adfærd, og man er nødt til at afsætte tid/penge til at arbejde med at få den udenlandske arbejdskraft (og den danske) til at tænke sikkerhed og tage vare på sig selv. Bygherren kan

bidrage ved at være synlig og sikre tilstrækkelig tid, så byggeperioden ikke bliver så klemt.

Bygherre 1 bemærker, at specifikke krav og tæt styring harmonerer dårligt med, at bygherren gerne vil have entreprenørerne til selv at tage ansvaret på sig og engagere sig. Dialog bør sættes i højsæde. Dokumentationen for efterlevelse af arbejdsmiljøloven er endvidere anderledes kompleks end for overholdelse af lønforhold.

Bygherre 5 pointerer, at i en ideel verden tager entreprenørerne ansvaret på sig, men ved offentlige udbudte opgaver, får bygherren også entreprenører ind, som ikke gør andet end det, der er stillet krav om. Bygherren kan ikke nå at opdrage disse entreprenører, så derfor er krav nødvendige. Bygherre 3 finder heller ikke, at det holder i virkeligheden, at entreprenører efter at have fået ordren, vil gøre det bedst mulige. Da vil entreprenøren altid have fokus på bundlinjen.

Dokumentation og opfølgning/kontrol

Bygherre 4 bruger udbudskontrolplanen og udarbejder på baggrund heraf en liste, som gives til entreprenøren over hvilke dokumenter, som entreprenøren skal levere og hvornår. Dette opleves at give et godt overblik og er et godt værktøj.

Bygherre 1 anfører, at tiden hos bygherren og entreprenørerne i højere grad bør bruges på pladserne frem for på udarbejdelse og kontrol af dokumentation.

Dokumentation kan imidlertid være vigtig, hvis tingene kører skævt, fremhæver bygherre 3.

Entreprenør 1 mener, at bygherren blot ved byggemøder kan gå en tur på pladsen sammen med entreprenørens folk inden sikkerhedsmødet. "En aktiv og synlig bygherrer er godt - det der bliver svært er, hvis bygherren vil have mere papir".

Entreprenør 3 fremhæver, at der bør være dialog under rundringer, også med den udenlandske arbejdskraft, så der ikke blot tages foto af de arbejdende uden yderligere forklaring. Erfaringen er, at den udenlandske arbejdskraft selv peger på en, som kan tale engelsk, så dialogen kan forløbe.

Bygherre 7 peger på, at man kan overveje, om arbejdsmiljø skal ind som udvælgelseskriterium.

Gruppens konklusion er, at opfølgning via dialog er væsentlig, men dokumentation kan ikke undværes.

Drøftelse 2: Incitament og udfordringer/barrierer:

Incitament

1. Ophævelse af kontrakt ved misligholdelse.
2. Bod og tilbageholdelse af betaling.
3. Bonus.

Bygherre 8 fandt, at de samme bodsformer som p.t. anvendes for brug på arbejdsklausulen vil kunne anvendes såfremt der indskrives krav vedr. sikkerhed/ulykkesforebyggelse.

- Ad 1 Bygherre 5 fremhæver, at penge ofte virker, så det at koble manglende kravetterlevelse med bod og/eller ophævelse af kontrakt ved misligholdelse kan anvendes. Dog har bygherren ikke ophævet nogle kontrakter, men opfatter, at alene det at muligheden nævnes, virker.
- Bygherre 8 tilkendegiver, at de ville ophæve kontrakten, hvis der var alvorlige brud på sikkerheden, således at der blev statueret et eksempel. Bodsformen for brud på lønforhold kan overføres til brud på sikkerhed.
- Ad 2 Bygherre 4 opfatter, at det er en tom trussel at nævne ophævelse af kontrakten, da det reelt aldrig vil ske pga. brud på arbejdsklausulen.
- Bygherre 2 og 4 har (supplerende) tilføjet betaling af bod og tilbageholdelse af betaling som sanktionsmuligheder.
- Bygherre 8 nævner, at bruge bod for manglende dokumentation, hvilket virker og er nemt at forholde sig til. Bodstørrelsen fastsættes afhængig af projektets størrelse. Bygherre 3 registrerer antal overtrædelser på langvarige driftskontrakter. 10 overtrædelser vil udløse en bod på kr. 30.000, men ingen har endnu haft 10 overtrædelser.
- Bonus for 0-ulykker kan medføre underrapportering (den enkelte tilskadekomne ønsker ikke at være årsag til, at bonus ikke opnås), så det bør ikke bruges som kriterium fraråder entreprenør 3. Belønning for nær-ved-ulykke rapportering blev nævnt af entreprenør 3 som en måde at sikre rapportering på
- Ad 3 Bygherre 3 anvender bonus der udløses gennem pointgivning på byggemøder for god praksis, f.eks. god skiltning. Bygherre 7 er ikke tilhænger af bonus for entreprenørens overholdelse af lovgivningen, men gerne bonus tildelt adfærdsregulerende til den enkelte håndværker/det enkelte sjak for god adfærd. Entreprenør 3 beskriver, at bonus kan ramme uretfærdigt. Det foreslås, at et team omkring arbejdsmiljøkoordinatoren stå for udlodning af bonus via puljen.
- Entreprenør 2 fremhæver, at økonomiske incitamenter til regulering af sikkerhed skal flyttes væk fra entreprisens summen og udgøre en særskilt pulje. Flere bakkede op om dette, så allokerede midler ikke bruges til at dække underskud, der ikke handler om arbejdsmiljø. Entreprenør 2 overvejer endvidere at bruge bod/bonus i forhold til regulering af underentreprenørers arbejdsmiljø.
- Brug af spontan bonus kan muligvis være i strid med kommunalretten, fremhæver bygherre 2. Derfor er det nødvendigt, at have allokert en pulje på projektet.
- Udfordringer/barrierer 1. Kommunikation om krav og kravetterlevelse.
2. Juridiske barrierer
- Ad 1 Bygherre 4 nævner, at det hos bygherrerne er jurister, der formulerer kravene i udbud/kontrakter, mens det er bygherrerne tilsynsførende, som følger op. Det er ikke altid, at de, som følger op, kender kravene. Tilsvarende er det hos entreprenørerne ikke den samme, som skriver tilbuddet, herunder hvordan kravene vil blive

efterlevet, og den der udfører arbejdet. Kommunikationen er således en udfordring fremhæver bygherre 4.

Ad 2

Bygherre 4 nævner, at det er et problem, at man juridisk ikke kan skrive krav ind, der særligt gælder, når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Endvidere kan det begrænse friheden, hvis bygherre stiller ufravigelige, hårde krav.

Entreprenør 1 og 3 nævnte, at heller ikke dansk arbejdskraft altid overholder arbejdsmiljøloven. Dvs. at krav i arbejdsklausulen om en ulykkesforebyggende indsats også kan være relevant for andre end den udenlandske arbejdskraft.

Bilag D Intervieweguide, eksperter

GUIDE TIL INTERVIEWS MED UDVALGTE EKSPERTER

**ARBEJDSKLAUSULER OG FOREBYGGELSE AF
ARBEJDSULYKKER PÅ OFFENTLIGE BYGGE- OG
ANLÆGSPROJEKTER, HVOR DER BESKÆFTIGES
UDENLANDSK ARBEJDSKRAFT**

Information til interviewer

Interviewene gennemføres af Susse Laustsen (SUL) eller Marchen V. Petersen (MVP).

Forberedelse af interview:

Ring til den informant, der skal interviewes. Aftal med vedkommende om der skal andre med til interviewet. Lad i givet fald gerne informanten om at kontakte de øvrige informanter. Aftal et par mulige interviewtidspunkter med informanten. Interviewet kan holdes hos COWI eller informanten.

Informanten orienteres om formålet med interviewet: "COWI er, sammen med en jurist fra CBS som underleverandør, i gang med et projekt om forebyggelse af arbejdsulykker ved offentlige bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft. Projektet er økonomisk støttet af Arbejdsmiljøforskningsfonden.

Vores mål er at udvikle, afprøve og modificere et værktøj, der kan støtte offentlige bygherrer i at anvende arbejdsklausuler til at anspore kontraherende entreprenører til at skabe arbejdsvilkår, der mindsker risikoen for arbejdsulykker, når der beskæftiges udenlandske arbejdskraft.

Værktøjet vil rumme vejledninger, eksemplificerede krav, dokumentationskrav, opfølgning/kontrol, incitamenter samt gode råd til byggepladskontrol. Det forventes at blive stillet til rådighed for de offentlige bygherrer primo 2016".

Deltagelse som informant: Informanten bedes deltage i projektet, med de erfaringer som informanten besidder om udenlandsk arbejdskraft og arbejdsklausuler og/eller forebyggelse af arbejdsulykker. Interviewene skal således bidrage med kvalificerede holdninger til 1) hvordan arbejdsklausuler hensigtsmæssigt kan anvendes til at skærpe fokus på sikkerhed i offentlige bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft - og særligt 2) hvilket engagement og hvilke krav, herunder til dokumentation og opfølgning, det vil være relevant at indskærpe i arbejdsklausulen med henblik på at mindske risikoen for arbejdsulykker.

Tidsforbrug: Orienter om at interviewet forventes at vare 1½ time.

Konfirmer aftale: Konfirmer aftalen via mail til informanten. Vedhæft interviewguide og den korte beskrivelse af projektet, der findes her: <http://projects.cowiportal.com/ps/A043958/Documents/3%20Project%20documents/Fase%201/face-to-face%20interviews/kort%20projekt%20beskrivelse.docx>

Dato og tidspunkt for interview: Meddel MVP hvor og hvornår interviewet planlægges afholdt.

Interview:

- › Tak informanten for deltagelse.
- › Spørg om informanten ønsker, at vi anonymiserer oplysninger og kilde.
- › Gentag formålet med interviewet.
- › Præsenter projektet under brug af slides, der findes her:
http://projects.cowiportal.com/ps/A043958/Documents/3%20Project%20documents/Fase%201/face-to-face%20interviews/Slides%2020140512_face-to-face%20interviews.pptx
- › Stil spørgsmålene der fremgår af interviewguiden – ikke nødvendigvis ordret, men så alle spørgsmål søges besvaret.

Referat: Med henvisning til spørgsmålsnummereringen skriver interviewer umiddelbart efter gennemførelse af interviewet et meningskondenseret referat af interviewet.

Interviewguide

Interview gennemført den ____ 2014 . Interviewer: _____

Informant(er) :

Navn og institution (informant A): _____

Navn og institution (informant B): _____

Navn og institution (informant C): _____

Informantens arbejdsmæssige relation til feltet bygge- og anlægsprojekter, arbejdsklausuler, ulykkesrisici, og beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft:

In1: Fortælle mig hvad du/I arbejdsmæssigt beskæftiger dig/jer med?

In2: Fortæl mig, i hvilke sammenhænge du/I har arbejdet med arbejdsklausuler?

In3: Og i hvilke sammenhænge du/I har arbejdet med forebyggelse af arbejdsulykker?

In4: Hvad er dit/jeres kendskab til ulykkesrisici ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft?

Læs op: *I min beskrivelse af baggrunden for vores projekt, beskrev jeg de særlige udfordringer vedr. sikkerhed, som gør sig gældende ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft.*

In5: Hvordan stemmer det overens med dine/jeres erfaringer?

Relevante og realistiske sikkerhedskrav i arbejdsklausulen:

Læs op: *Krav til arbejdsmiljøforhold stilles ofte i overordnede termer – "Arbejdsmiljøloven skal overholdes" etc.*

R1: Hvad er din/jeres holdning hertil - bør der i udbud og kontrakt med entreprenøren stilles konkrete arbejdsmiljøkrav, der kan måles og vejes – hvorfor/hvorfor ikke?

R2.1: En antagelse er, at konkrete arbejdsmiljøkrav i arbejdsklausulen vil medvirke til at højne sikkerhedskulturen hos entreprenøren. Hvad er din/jeres holdning til dette? R2.2: Ændrer dit/jeres svar sig, hvis der også forventes at blive beskæftiget udenlandsk arbejdskraft på byggepladsen?

R3: Giv nogle eksempler på krav, som du/l mener vil være realistiske at stille i arbejdsklausulen for at højne sikkerheden? – R3.2: Ændres kravene, når der også er tale om udenlandsk arbejdskraft?

R4: Har du/l forslag til krav, som kan afhjælpe de specielle problemstillinger som gør sig gældende for udenlandsk arbejdskraft (sprog, instruktion, arbejdstempo, arbejdstid), som også kan stilles generelt uden at forskelsbehandle?

R5: Hvordan sikres det, at bygherren kan leve op til sine forpligtigelser jf. BEK 117 – f. eks. at koordinatorens anvisninger er tydelige for modtageren – også når der anvendes udenlandsk arbejdskraft?

Dokumentation, opfølgning og incitament:

D1: Hvordan mener du/I at bygherren skal sikre sig, at de stillede sikkerhedsmæssige mål og krav nås og efterleves?

D2.1: Mener du/I at der skal kræves dokumentation for kravopfyldes under udførelsen – D2.2: Skal den være skriftlig? – D2.3: Vil det diskriminere den udenlandske arbejdskraft?

D3: Hvilke kontroller mener du/I, vil være specielt velegnede, når der også er involveret udenlandsk arbejdskraft?

D4: Hvor mange ressourcer, mener du/I, at det er nødvendigt at afsætte til dokumentation og opfølgning hos henholdsvis entreprenør og bygherre?

D5: Hvilke incitament erfarer du/I eller mener du/I, der giver det bedste resultat for kravefterlevelsen?

D6: Bod og/eller tilbageholdelse af betaling og/eller ophævelse af kontrakt pga. misligholdelse anføres i øjeblikket som sanktionsmuligheder for brud på arbejdsklausulen. Mener du/I at disse sanktioner vil være anvendelige også for så vidt angår de sikkerhedsmæssige krav?

D7.1: Nogle bygherrer arbejder med belønning (fejringer, bonus i form af middage, fælles arrangementer eller pengebeløb). Vil belønningssystemer for overholdelse af sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen være velegnede til at motivere de beskæftigede på pladsen til et højere sikkerhedsniveau?

D7.2: Vil det motivere den udenlandske arbejdskraft og vil den blive involveret?

Løse idéer til sikkerhedskrav i arbejdsklausuler:

Læs op: Nu vil jeg præsentere dig for i alt 9 idéer til sikkerhedskrav i arbejdsklausuler. Jeg vil bede dig/er om at give tilkendte, om du/I finder disse idéer gode/dårlige og hvorfor. Når vi har talt om alle 9 idéer, vil jeg bede dig/er om at give hver af idéerne samt dine/jeres egne idéer (R3-R5), som vi lige har talt om, en karakter fra 1-5. 1 gives for et meget uegnet og 5 for et meget egnet krav i arbejdsklausulen.

Idé 1: OPSTARTSMØDE. I henhold til BEK 117 skal bygherrer holde opstartsmøde med alle arbejdsgivere, der skal udføre arbejder på pladsen. Bygherren kan anvende opstartsmødet til at understrege, hvilken sikkerhedsmæssig indsats bygherren ønsker på byggepladsen, herunder hvordan bygherren ønsker, at sikkerhedsmæssige udfordringer, relateret beskæftigelse af udenlandske arbejdskraft, håndteres.

ORIENTERING i arbejdsklausul: Bygherre holder, inden arbejdet på byggepladsen sættes i gang, opstartsmøde med arbejdsgiverne samt deres arbejdsmiljøorganisation eller repræsentanter for de ansatte i virksomheder, der ikke har arbejdsmiljøorganisation. Bygherre holder tilsvarende opstartsmøder med nye arbejdsgivere og underentreprenører i byggeforløbet. Opstartsmøder vil foregå på følgende sprog xx. KRAV i arbejdsklausulen om hvem fra arbejdsgiverne der ufravigeligt skal deltage i opstartsmøde samt KRAV om løbende underretning af bygherren før der kommer nye underentreprenører på pladsen.

Karakter:

Idé 2: SIKKERHEDSRUNDERINGER. I henhold til BEK 117 skal bygherrer på store byggepladser være tilstede ved sikkerhedsrunderinger, der mindst skal gennemføres hver 14. dag. Udover kontrol af kravefterlevelse vil runderingerne kunne bidrage til dialog og videndeling, under skyldig hensynstagen til nationalitet og læsefærdigheder.

ORIENTERING i arbejdsklausul: Bygherre vil gennemføre sikkerhedsrunderinger med følgende frekvens xx på følgende sprog xx. KRAV i arbejdsklausulen om hvem fra arbejdsgiverne der ufravigeligt skal deltage i runderingerne. KRAV om at arbejdsgiverne skal sikre, at resultater fra sikkerhedsrunderingerne spredes ud til alle de medarbejdere arbejdsgiveren har ansvar for på byggepladsen. KRAV om fremsendelse af dokumentation til bygherre for hvordan konstaterede afvigelser er håndteret.

Karakter:

Idé 3: TOOLBOXMØDER: I henhold til AT vejledning om forebyggelse af arbejdsulykker i store og mellemstore virksomheder bør arbejdsgivere gennemføre yderligere jobtræning af medarbejdere, som udfører særligt risikofyldte opgaver (særlig farligt arbejde), samt af medarbejdere, som har særlig vanskeligt ved at forstå fastsatte sikkerhedskrav. KRAV i arbejdsklausulen om at arbejdsgivere ved særlig farligt arbejde, og hvor sprog, læsefærdigheder el. andre forhold gør det svært at forstå sikkerhedskrav, skal gennemføre toolboxmøder før arbejdet iværksættes med de medarbejdere, som skal udføre arbejdet på byggepladsen. KRAV om fremsendelse af dokumentation til bygherre for deltagelse i toolboxmøder.

Karakter:

Idéer til sikkerhedskrav i arbejdsklausuler (fortsat):

Idé 4: INSTRUKTION: I henhold til BEK 559 er enhver arbejdsgiver ansvarlig for, at hans ansatte, uanset ansættelsesforholdets karakter og varighed, får en tilstrækkelig og hensigtsmæssig oplæring og instruktion i at udføre arbejdet på farefri måde. Oplæring og instruktion skal være tilpasset arbejdets art og den enkelte ansattes forudsætninger, herunder sproglige. KRAV i arbejdsklausulen om at instruktion og materiale til brug for instruktion, er visuel baseret. KRAV om at dette skal dokumenteres fortløbende i projektførelsen.

Karakter:

Idé 5: KOORDINERENDE SIKKERHEDSMØDER. I henhold til BEK 117 skal byggherrer sørge for afholdelse af koordinerende sikkerhedsmøder. ORIENTERING i arbejdsklausul: Bygherre vil afholde delte koordinerende sikkerhedsmøder på henholdsvis dansk og engelsk. KRAV i arbejdsklausulen om hvem hos arbejdsgiverne, der ufravigeligt skal deltage i møderne. KRAV om at arbejdsgiverne skal sikre, at resultater fra de koordinerende sikkerhedsmøder spredes ud til alle de medarbejdere arbejdsgiveren har ansvar for på byggepladsen. KRAV om at resultaterne formidles på en forståelig måde, uanset nationalitet og læsefærdigheder.

Karakter:

Idé 6: SIKKERHEDSANSVARLIG: KRAV i arbejdsklausulen om at hovedentreprenør skal sikre tilknytning af en sikkerhedsansvarlig. Den sikkerhedsansvarlige skal udenlukkende være allokert sikkerhedsarbejde, og skal være fuldtidsbeskæftiget på store bygge-anlægsprojekter eller tilknyttet således at mindre bygge-anlægspladser besøges minimum en gang dagligt. KRAV om fremsendelse af underskrevet protokol til byggherren med tidspunkter for den sikkerhedsansvarliges besøg på små byggepladser.

Karakter:

Idéer til sikkerhedskrav i arbejdsklausuler (fortsat):

Idé 7: SPROG: KRAV i arbejdsklausulen om, at der mellem de evt. fremmedsprogede medarbejdere skal tilføres en skandinavisk talende kollega, som kan kommunikere med øvrige kollegaer også f.eks. ved en beredskabshændelse.

Karakter:

Idé 8: UDSTYR: Arbejdstilsynet konstaterer jævnligt på udenlandske virksomheder, at der f.eks. bruges hjemmelavede stiger, at der mangler eller bruges mangelfulde stilladser. KRAV i arbejdsklausulen om at anvendt udstyr, herunder stiger, stilladser og værnemidler, skal efterses og til enhver tid leve op til kravene i den danske arbejdsmiljølovgivning. KRAV Lovpligtige eftersyn skal til hver en tid kunne dokumenteres.

Karakter:

Idé 9: SKRIFTLIGE DOKUMENTER: Arbejdsgiveren skal sørge for at der udarbejdes APV samt at certifikater for specifikke kvalifikationer er anerkendt af Arbejdstilsynet. KRAV i arbejdsklausulen om, at arbejdsgiver på bygherrens forlangende skal kunne fremvise fyldestgørende APV. KRAV i arbejdsklausulen om at arbejdsgiver skal fremsende kopi af anerkendte certifikater til bygherren, før arbejde, der kræver et anerkendt certifikat, påbegyndes.

Karakter:

Barrierer

B1: Ser du/I nogle barrierer for at offentlige bygherrer via arbejdsklausuler, kan motivere entreprenørerne til at skærpe fokus på sikkerhed i bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft?

B2.1: Er der noget du/ I tænker kan udgøre en barriere for at indskrive sikkerhedskrav i arbejdsklausulerne? B2.2: Hvor mange sikkerhedsmæssige krav, mener du/I det er rimeligt og nødvendigt at stille i arbejdsklausulen?

Supplerende bemærkninger:

S1: Har du/l yderligere bemærkninger om arbejdsklausuler/ulykkesforebyggelse/udenlandsk arbejdskraft, som vi bør tage med i vores projektovervejelser?

Mange tak for din deltagelse!

Bilag E Respons fra Arbejdstilsynet. Arbejdsmiljøreaktioner på byggepladser med udenlandsk arbejdskraft

NOTAT

24. april 2014

J.nr. 20140016172

1. kontor/DOH

Arbejds miljøreaktioner på byggepladser med udenlandsk arbejdskraft

COWI A/S har i mail af 14. februar 2014 bedt arbejdstilsynet om følgende oplysninger:

- hvilke forhold, det primært er, at AT giver reaktioner (påbud) på ved tilsyn på byggepladser med udenlandsk arbejdskraft?

Om muligt også gerne supplerende informationer om hvorvidt Arbejdstilsynet i virksomheder, hvor der (primært) beskæftiges udenlandsk arbejdskraft:

- giver flere reaktioner pr. virksomhed
- giver flere reaktioner for alvorlige overtrædelser af arbejdsmiljøloven pr. virksomhed og/eller
- de alvorlige overtrædelser, der udløser reaktion, er mere risikofyldte end på virksomheder, der ikke beskæftiger udenlandsk arbejdskraft.

Oplysningerne skal bruges i et projekt, hvor COWI undersøger, hvordan arbejds-klausuler kan anvendes til at ansøre entreprenører til at mindske risikoen for arbejdsulykker på byggepladser, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft.

Besvarelse

Antal arbejdsmiljøreaktioner

Arbejdstilsynets primære fokus er ikke de ansatte, men virksomheden. Derfor går vores svar primært på vores viden om udenlandske virksomheder og ikke udenlandsk arbejdskraft.

Fordeling af arbejdsmiljøreaktioner til udenlandske virksomheder i periode 1/1 2012 – 31/12 2013

Antal reaktioner	Forbud	Strakspåbud	Påbud	Vejledninger + andet	I alt
Ulykkesrisici	119	999	5	20	1143
Krav til egenindsats fx lovpligtig uddannelse (stilladsuddannelse), APV	0	138	676	15	829
Kemiske og biologiske belastninger	3	230	2	11	246
Ergonomisk arbejdsmiljø	0	66	2	20	88

Støj	0	38	0	2	40
Bygherre, udbyder mv.	0	5	1	0	6
Hudbelastninger	0	2	0	0	2
Psykisk arbejdsmiljø	0	5	4	1	10
Områder uden for arbejdsmiljøloven	0	49	8	0	57
Andet	0	84	2	5	91
I alt	122	1616	700	74	2512

Kilde: Arbejdstilsynet

Der gøres opmærksom på, at opgørelsen ikke kun dækker bygge- og anlægsområdet, men alle brancher.

Resultaterne af Arbejdstilsynets indsats i landsdækkende fællesaktioner mod social dumping i 2012 og 2013

Fælles kontrol aktion den	2012	2013	I alt
Antal besøgte arbejdssteder	590	687	1277
Antal besøgte virksomheder	845	1005	1850
Besøg fordelt på branche			
Bygge/anlæg	417	539	956
Det grønne område	44	94	138
Service og rengøring	107	11	118
Industri	8	18	26
Øvrige	14	25	39
Virksomhedernes nationalitet			
Danske	539	574	1113
Udenlandske	306	431	737
Mulige straffesager ift. RUT	73	59	132
Antal arbejdsmiljøreaktioner			
Danske virksomheder	192	362	554
Udenlandske virksomheder	87	209	296

Kilde: Arbejdstilsynet

På de landsdækkende fællesaktioner reagerer Arbejdstilsynet også på de alvorlige arbejdsmiljøproblemer, som danske virksomheder måtte have, da vi ikke går forbi et alvorligt arbejdsmiljøproblem, uanset hvilken virksomhed der er tale om.

På de landsdækkende fællesaktioner har de udenlandske virksomheder i gennemsnit fået færre reaktioner end de danske. Det skyldes bl.a., at myndighederne har mødt mange udenlandske ansatte i danske virksomheder, herunder at myndighederne har mødt mange udenlandske enkeltmandsvirksomheder, der arbejder for danske virksomheder og i praksis fungerer som indlejet arbejdskraft hos den danske virksomhed (de såkaldte arme-ben virksomheder). Eventuelle arbejdsmiljøreaktioner går derfor til den danske virksomhed, mens besøget – og en eventuel RUT-tiltaleindstilling – registreres på den udenlandske virksomhed. Mellem en tredjedel og halvdelen af arbejdsmiljøreaktioner givet til de danske virksomheder er i forbindelse med indlejet arbejdskraft.

Arbejdsmiljøet på udenlandske virksomheder generelt

Det er Arbejdstilsynets vurdering, at der på den ene side er sket en professionalisering blandt udenlandske virksomheder, hvor flere har fået styr på at overholde RUT-anmeldepligten, og hvor også arbejdsmiljøstandarden er blevet bedre. På den anden side er der stadig mange udenlandske virksomheder, som ikke lever op til reglerne. Heraf er der udenlandske virksomheder, som bevidst forsøger at leve i skjul for myndighederne.

I vidt omfang konstaterer Arbejdstilsynet den samme type arbejdsmiljøproblemer hos de udenlandske virksomheder som hos danske virksomheder. Dog er der mange eksempler på, at udenlandske virksomheder anvender forældede arbejdsmetoder, fx at udenlandske medarbejdere udfører arbejde, der har mere fysisk og manuel karakter, end danske medarbejdere udfører, samt at der bruges et lavere niveau af teknologisk udstyr, end det er sædvanligt for det danske arbejdsmarked. Endvidere konstaterer Arbejdstilsynet jævnligt, at der fx bruges hjemmelavede stiger, at der mangler eller bruges mangelfulde stilladser, samt at der er rod og uorden på byggepladsen. Samlet set er det vurderingen, at der er mange udenlandske virksomheder, som generelt stiller for få krav til sikkerheden på arbejdspladsen.

Generelt lever udenlandske virksomheder, som er anmeldt i RUT, i højere grad op til arbejdsmiljølovgivningen end udenlandske virksomheder, der ikke overholder RUT-anmeldepligten. I gennemsnit får 50 procent af de udenlandske virksomheder, der ikke er i RUT, en alvorlig arbejdsmiljøreaktion (fx strakspåbud eller forbud mod at fortsætte arbejde fordi, der er alvorlig fare for fx nedstyrtning). Til sammenligning er det kun 2 procent af de udenlandske virksomheder, der er i RUT-registret, der får en alvorlig arbejdsmiljøreaktion.

Danske virksomheder i fht. udenlandske virksomheder

Det bemærkes afslutningsvist at det ikke er relevant at lave en direkte sammenligning mellem antallet af alvorlige reaktioner som danske og udenlandske virksomheder får fra Arbejdstilsynet. Dette skyldes bl.a. følgende:

- Antal ansatte: Udenlandske virksomheder, som udfører tjenesteydelser i Danmark, vil ofte være karakteriseret ved at arbejde med en enkelt ansat eller selvstændige, mens danske virksomheder ofte har en større størrelse.
- Arbejdspladsens størrelse: Mange udenlandske virksomheder udfører et konkret stykke arbejde på en enkelt arbejdsplads (fx byggearbejde på et parcelhus) mens danske virksomheder typisk arbejder på lidt større byggepladser med flere ansatte i gang, når Arbejdstilsynet besøger dem.
- Arbejdets karakter: Der er en større spredning i den karakter som danske virksomheder har, mens udenlandske virksomheder typisk udfører mere håndværkspræget/fysisk arbejde.

Bilag F Omfang af dataindsamling

Dataindsamling

Før udarbejdelse af betaversion af værktøj:

Spørgeskemaundersøgelse udsendt den 5/2-2014

Udsendt til 24 kommuner, 5 regioner og 4 statsinstitutioner (35 i alt). Udvalgt på baggrund af gennemgang af offentlige myndigheders/institutioners udbudsstrategier og indkøbspolitikker. De valgte har beskrevet deres anvendelse af arbejdsklausuler. Med spørgeskemaet fås oplysninger om den konkrete formulering af arbejdsklausul, klausulens evt. beskrivelse af krav vedr. sikkerheds-, sundheds- og velfærdsforanstaltninger, dokumentation for kravefterlevelse, anvendt tilsyn/opfølgning, anvendelse af sanktioner og hyppighed hvormed sanktionerne er taget i anvendelse samt gode/mindre gode erfaringer med dokumentation, opfølgning og anvendelse af incitamenter. Respons fra 7 kommuner, 3 regioner og 1 statsinstitution (11 i alt). Besvarelsesprocent 31.

Face-to-face interviewes gennemført februar-juni 2014

1 arbejdsgiverforening, 1 arbejdstagerforbund, 1 bygherre (region), 1 entreprenør med udenlandske arbejdstagere. Udvalgt ud fra relevanskriterier (væsentlige aktører inden for byggesektoren) med henblik på at få tilkendegivelser vedrørende: Udfordringer mht. sikkerhed ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft, holdninger til at indsætte sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausuler, forslag til krav, holdninger til dokumentation, opfølgning og incitamenter (sanktioner og belønning), respons på idéer til krav, vurdering af barrierer for at anvende arbejdsklausuler suppleret med sikkerhedsmæssige krav

Fokusgruppeinterview afholdt 5. maj 2014

I alt 13 deltagere fra 6 kommuner, 2 statslige institutioner og 3 entreprenørvirksomheder. Drøftelse af sikkerhedsmæssige udfordringer ved beskæftigelse af udenlandske arbejdskraft på byggepladserne, relevante og realistiske sikkerhedsmæssige krav til indsættelse i arbejdsklausul, dokumentation og opfølgning/kontrol af kravefterlevelse, incitamenter samt udfordringer/barrierer for at udarbejde, bruge og få effekt af supplerende sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausuler.

Efter udarbejdelse af betaversion af værktøj:

Undervisning i anvendelse af værktøjet og kommentarer til værktøjet

Region Midt, Gødstrup Sygehus, 14/11-2014, i alt 2 personer

Roskilde Kommune, Grønne område, 18/11-2014, i alt 5 personer.

Gladsaxe Kommune, Bygge- og anlæg, 20/11-2014, i alt 8 personer

HOFOR, arbejdsmiljøafdeling, i alt 5 personer

Telefonisk opfølgning på undervisning 3-5 gange til hver af de fire institutioner.

Arbejdsmiljøekspert, detaljerede kommentarer til værktøj

Møde med Grontmij, arbejdsmiljøkoordinator på store projekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft (19. juni 2015)

Afprøvning

Opfølgning på afprøvning Roskilde Kommune, face-to-face interview af 1 entreprenør (27. oktober 2015), telefonisk interview af bygherre (11. januar 2016) og telefonisk interview af bygherrens arbejdsmiljøkoordinator (11. januar 2016).

Fokusgruppeinterview entreprenører, 2/12-2015

I alt fem deltagere fra fem entreprenørvirksomheder med +500 ansatte og erfaringer med at beskæftige udenlandsk arbejdskraft gennem egne afdelinger eller underentreprenører. Præsentation af modificeret beta-version af værktøj samt drøftelse af sikkerhedsmæssige udfordringer ved beskæftigelse af udenlandske arbejdskraft på byggepladserne, videreformidling af arbejdsklausul til underentreprenører, holdninger til at supplere arbejdsklausuler med sikkerhedsmæssige krav, de præsenterede kravs væsentlighed, kædeansvar, dokumentation og konkurrenceforhold.

Præsentation af værktøj gennemført oktober 2014 – januar 2016

Roskilde Kommune, Ejendomsafdeling, 6/10-2014, i alt 2 personer
 Bane Danmark 17/10-2014, i alt 1 person
 DtU Campus, 12/1-2015, i alt 4 personer
 Beskæftigelsesministeriet, 25/2-2015, i alt 1 person
 Arbejdsmiljøkoordinatorer, IDA-møde 11/3-2015, i alt 15 personer
 Arbejdsmiljøkonsulenter BAMBUS, 23/3-2015, i alt 9 personer
 Region H, Bispebjerg Hospital, 14/4-2015, i alt 3 personer
 Slots- og Kulturejendomme, 24/4-2015, i alt 1 person
 Bygningsstyrelsen, 18/5-2015, i alt 2 personer
 Metroselskabet, 25/9-2015, i alt 3 personer
 Region H, 6/10-2015, i alt 2 personer
 Gentofte Kommune, 30/10-2015, i alt 3 personer
 AM:2015, 9/11-2015, i alt 22 personer
 Arbejdsmiljøforskningsfondens årskonference 13/1-2016, +150 personer
 Konference KV2013-valgte 3Fere, 29/2-2016, i alt 54 personer
 Byggegruppebestyrelsesmøde inkl. 3 HB-medlemmer, 3F, 9/3-2016, i alt 31 personer

Formidling/fremsendelse af betaversion af værktøj

Region Midt, Viborg Akutsygehus
 Odense Letbane
 Odense Kommune
 Københavns Kommune
 Alectia

Dataindsamlingen rummer således kommentarer fra ovenstående enquete, præsentationer, afprøvning og interviews med repræsentanter fra arbejdsmarkedets parter (herunder følgegruppe), +40 repræsentanter for bygherrer, +25 repræsentanter for entreprenører og +150 arbejdsmiljøeksperter.

Bilag G Eftermiddagskonference om arbejdsklausuler og forebyggelse af arbejdsulykker, program og deltagerliste

kl.dk 14.03.15 08:37

Klausuler vinder massiv indpas i kommunerne

Specialkonsulent LINE D'HOULM THOMSEN:

En undersøgelse, som KL har gennemført blandt alle kommuner, viser, at 90 pct. af kommunerne anvender arbejds klausuler i udbuds kontrakter inden for bygge- og anlægsarbejde samt i øvrige kontrakter, hvor det er hensigtsmæssigt.

Derudover anvender 70 pct. af kommunerne altid eller ofte arbejds klausuler i tjenesteydelses kontrakter. Det sker, selv om kommunerne ikke er forpligtede til at bruge arbejds klausuler. Undersøgelsen er gennemført i december 2014 og januar 2015. Samtlige 98 kommuner har svaret på undersøgelsen.

"KL har forpligtet sig til at udbrede kendskabet til klausuler. Og undersøgelsen dokumenterer, at vi har leveret varen. Det er meget positivt at se, at kommunerne i den grad har taget klausuler til sig, og at udviklingen er i vækst og har stor politisk interesse i kommunerne," siger Jacob Bundsgaard, formand for KL's Arbejds marked s- og Erhvervs udvalg.

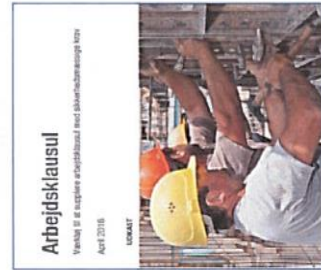
"Jeg tror, de fleste tal skyldes, at mange kommuner de senere år er blevet meget mere bevidste om at bruge klausuler som et redskab til at sikre sig mod social dumping og unfair konkurrence."

Undersøgelsen viser tilmed, at mange kommuner afsætter ressourcer til kontrollindsatsen for at undersøge, om arbejds klausulen overholdes både på bygge- og anlægsområdet og i øvrige udbuds kontrakter (...).

COWI

EFTERMIDDAGSKONFERENCE OM ARBEJDSKLAUSULER OG FOREBYGGELSE AF ARBEJDSULYKKER

Mandag d. 20. juni 2016, kl. 14.00-16.30

COWI A/S, Parallelvej 2, 2800 Kgs. Lyngby

**Tilmelding til: Marchen Vinding Petersen på
mvp@cowi.dk el. tlf. 5640 2480 senest 10. juni. 2016**

13. Jan 2015 ritzau

En mand mistede livet tirsdag, da han arbejdede på taget af en virksomhed i Løgumkloster

En 39-årig tømrer mistede tirsdag eftermiddag livet ved en arbejdsulykke i en virksomhed på Ved Dammen i Løgumkloster.

Den omkomne er en udenlandsk håndværker, der var ansat i et dansk firma, oplyser vagtchef Søren Strægaard, Syd- og Sønderjyllands Politi.

Tømreren arbejdede på virksomhedens tag, men faldt pludselig gennem taget og landede på betongulvet adskillige meter nede (...).

Dødelig faldulykke på byggeplads i Vejle. Litausk mand faldt otte meter ned fra et tag

14. september 2015 10:05 | Af /ritzau/

En 23-årig mand har lørdag eftermiddag mistet livet i en arbejdsulykke på en byggeplads i Vejle. Det oplyser vagtchef ved Sydvestjyllands Politi Jørn Lindhardt (...).

Program

Eftermiddagskonference om arbejdsklausuler og forebyggelse af arbejdsulykker

Mandag d. 20 juni 2016 kl. 14.00 – 16.30 hos COWI A/S

14.00 – 14.30 Velkomst, præsentation af Arbejds miljøforskning-fondsprojekt og visionerne bag at supplere arbejdsklausulen med sikkerhedsmæssige krav v/ projektleder, Cand. Techn.Soc. Marchen V. Petersen, COWI A/S

14.30 – 14.45 Værktøj til bygherrerne, eksempler på værktøjets helt konkrete sikkerhedsmæssige krav v/projektleder, Erhvervsforsker og arkitekt MAA, Susse Laustsen, COWI A/S

14.45 – 15.05 Arbejdstilsynets erfaringer fra den tværgående myndighedsindsats mod social dumping 2012-2015 v/ specialkonsulent Dorte Harning, Arbejdstilsynet

15.05 – 15.15 PAUSE

15.15 – 15.40 Hvori består de sikkerhedsmæssige udfordringer? v/ Arbejds miljøkoordinator på Niels Bohr Bygningen Thomas Fløe Jensen, Sweco Danmark A/S

15.40 – 16.00 Bygherrepraksis mht. opfølgning på krav stillet i arbejdsklausul v/ Kontorchef Lisbeth Kjær Thomsen, Københavns Kommune

16.00 - 16.30 Spørgsmål og kommentarer fra deltagere

Eftermiddagskonference om arbejdsklausuler og forebyggelse af arbejdsulykker, COWI 20. juni 2016	
Deltagerliste	
3F	Flemming hansen
3F	Freddy Ridderhaugen
3F	Keld Jensen
3F	Palle Bisgaard
3F	Palle Larsen
3F	Søren Folkersen
3F	Torben Bechsgaard
Arbejds miljøforlaget ApS	Mogens Tolstrup
Avidenz	Adrian Siegenthaler
BAMBUS	Signe Mehlsen
Banedanmark anlæg	Louise Wedel
BAR B&A	Jacob Munk
BAR Bygge og anlæg	Sven Rose
BAT Kartellet	Sidse Buch
BAT Kartellet	Ulrik Spannow
Boblberg	Anders Stæhr
Bygningsstyrelsen	Jan Quitzou Rasmussen
Bygningsstyrelsen	Marie Teresa Jacobsen
Bygningsstyrelsen	Mikkel Borre
Bygningsstyrelsen	Susan Højgaard
CBS	Grith Skovgaard Ølykke
COWI	Lars Vedsmann
Dansk Byggeri	Mette Møller Nielsen
DONG	Karin Blander Mikkelsen
DtU Campus	Susanne Nejst Lørup
Foreningen for byggeriets samfundsansvar	Tine Lange
Furesø Egedal Forsyning	Thomas Dahl Strandberg
GVL Entreprise	Henrik Collin
GVL Entreprise	Klaus Kyhn
HOFOR A/S	Josefine Carlsgart
KL	Preben Meier Pedersen
Københavns Kommune	Katrine Ly
Københavns Kommune	Sabine Nygaard Skou Kristensen
Københavns Kommune, Nordhavnsvej	Jeanette Egedal Hansen
Københavns Kommune, Nordhavnsvej	Karsten Kølbel Sørensen
Københavns Kommune, Nordhavnsvej	Kristine Bollhorn
LO	Niels Sørensen
LO Hovedstaden	Rasmus Gunnarson
Metroselskabet	Ester Jensen
Metroselskabet	Henning Jansen
Metroselskabet	Karen Hvid

Metroselskabet	Louise Høst
Metroselskabet	Torben Bruun Hansen
NFA	Kirsten Rydahl
NNE Pharmaplan	Eva Tauby Sørensen
Orbicon	Ulrik Houlby Holm
Orbicon	Leif Pugé
Per Aarsleff A/S	Stina Westermann
Per Aarsleff A/S	Trine Skjærbæk
Roskilde kommune	Lise Skov
Rør og Blikkenslagernes Fagforening af 1873	Allan Leegaard
Slots og kulturejendomme	Anne Sofia Lønvig
Videncenter for Arbejdsmiljø	Charlotte Aagaard knudsen
Wicotec Kirkebjerg	Caroline Nissen
Zeuthens Arbejdsmiljø	Henrik Zeuthen
Århus Letbane	Søren Kragh Madsen
	Lars Henrik Petersen

Oplægsholdere	
Arbejdstilsynet	Dorte Harning
COWI	Susse Laustsen
COWI	Machen Vinding Petersen
Københavns Komunne	Lisbeth Kjær Thomsen
Sweco Danmark A/S	Thomas Fløe Jensen

Bilag H Modificering af udkast til beta- version af værktøj

MEMO

TIL
KOPI
FRA
PROJEKTNR
TITEL
sul

14. oktober 2014
Følgegruppe
Projektteam
mvp, COWI
A43958-005
Betaversion af værktøj til at supplere arbejdsklau-
sul med sikkerhedsmæssige krav

Nedenstående redegøres for hvorledes kommentarer modtaget fra følgegruppen er anvendt ved en modificering af udkast til Arbejdsklausul, værktøj til at supplere med sikkerhedsmæssige krav, betaversion, oktober 2014.

- Forsidefoto Udsiftet med foto fra udkastets s. 13.
- Baggrund Understregning af at det er udførelsen af bygge-og anlægsarbejdet, som kan påvirkes gennem brug af den supplerede arbejdsklausul: "Offentlige bygherrer kan være med til at anspore kontraherende entreprenører til at sikre arbejdsvilkårene, så udførelsen af bygge-og anlægsarbejdet kan foregå sikkerhedsmæssigt forsvarligt".
- Arbejdsklausul Supplering af tekst om gyldighed også hvor entreprenør/underentreprenør ikke har ansatte beskæftiget: " Alle nedenstående sikkerhedsmæssige krav skal overholdes af såvel den kontraherende entreprenør (i det efterfølgende "Entreprenøren") som alle entreprenørens eventuelle underentreprenører i kæden, og uanset om entreprenør/underentreprenør har ansatte beskæftiget".
- Arbejdsklausul Supplerende tekst om bygherrens medvirken til samarbejde: "Bygherren vil medvirke til, at entreprenørerne kan udføre bygge- og anlægsarbejdet sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt, og bl.a. gennem sin koordinering medvirke til at optimere samarbejdet".
- Arbejdsklausul, brug af underentreprenører Ændring af fastlagt tidsfrist for underretning vedrørende underentreprenører: "Brug af underentreprenører hvor som helst i kæden skal godkendes af bygherren. Entreprenørens anmodning om brug af underentreprenører skal ske skriftligt til bygherren minimum x uge(r) [bygherren erstatter x med den valgte frist] før en underentreprenør ønskes beskæftiget på byggepladsen. Anmodningen skal som minimum omfatte følgende data om underentreprenøren: Virksomhedsnavn, CVR-nummer/registreringsnummer i hjemlandet, arbejdets art, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på den arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige".
- Vejledning, brug af underentreprenører Konsekvensrettelse vedrørende brug af underentreprenører: "Brug af underentreprenører hvor som helst i kæden skal godkendes af bygherren. Entreprenørens

anmodning om brug af underentreprenører skal ske skriftligt til bygherren minimum x uge(r) [bygherren erstatter x med den valgte frist] før en underentreprenør ønskes beskæftiget på byggepladsen. Anmodningen skal som minimum omfatte følgende data om underentreprenøren: Virksomhedsnavn, CVR-nummer/registreringsnummer i hjemlandet, arbejdets art, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på den arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige".

Tilføjelse under formål med krav vedr. brug af underentreprenører: "Bygherren sætter fristen for hvor tidligt orienteringen skal finde sted ud fra bygherrens behov for at kunne planlægge opstartsmøder m.v. og entreprenørens behov for at kunne beskæftige underentreprenører på byggepladsen uden unødigt ventetid. Fristen kan f.eks. sættes til 1 eller 2 uger".

Uddybning af grunde til at afvise en underentreprenør: Formålet med, at underentreprenører skal godkendes er at give bygherren mulighed for at gå i dialog med entreprenøren om en underentreprenør, eller afvise en underentreprenør, som bygherren er bekendt med/kan dokumentere har overtrådt arbejdsmiljølovgivningen, og som bygherren vurderer ude af stand til at udføre arbejdet på en sikkerhedsmæssig tilfredsstillende vis

Arbejdsklausul, sikkerhedsrunderinger

Tilføjelse vedrørende hvem underentreprenører skal påregne at deltage med i sikkerhedsrundering: "Hvor der er tale om enkeltmandsvirksomheder deltager ejeren af enkeltmandsvirksomheden".

Vejledning, sikkerhedsrunderinger

Konsekvensrettelse vedrørende hvem underentreprenører skal påregne at deltage med i sikkerhedsrundering: "Hvor der er tale om enkeltmandsvirksomheder deltager ejeren af enkeltmandsvirksomheden".

Vejledning, arbejdsprog

Ændring af tekst mhp. at understrege vigtigheden af at kontrollere at der også hvor der arbejdes uden for almindelig arbejdstid, er en sprogkyndig tilstede, som kan tage aktion, hvis der sker en arbejdsulykke: " Hvis der arbejdes på byggepladsen udenfor almindelig arbejdstid, er det nødvendigt, at efterlevelse også kontrolleres på disse tidspunkter".

Arbejdsklausul, incitament

Tilføjelse af tekst om bonus og konflikthåndtering: "Ved eksemplarisk håndtering af arbejdsmiljøspørgsmål kan bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator uddele bonus til entreprenøren, dennes eventuelle underentreprenører og/eller beskæftigede hos entreprenør eller underentreprenør".

Tilføjelse af tekst om bonus og konflikthåndtering: "Bygherren vil bidrage til at eventuelle konflikter løses gennem dialog og på lavest mulige konfliktniveau. Målet er at få løst eller reduceret konflikter, bl.a. så efterfølgende økonomiske sanktioner kan afværges, får et mindre omfang og medfører færre negative konsekvenser".

Vejledning, incitament

Konsekvensrettelse vedrørende incitament: "Ved eksemplarisk håndtering af arbejdsmiljøspørgsmål kan bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator uddele bonus til entreprenøren, dennes eventuelle underentreprenører og/eller beskæftigede hos entreprenør eller underentreprenør".

Konsekvensrettelse vedrørende bonus og konflikthåndtering: "Bygherren vil bidrage til at eventuelle konflikter løses gennem dialog og på lavest mulige konfliktniveau. Målet er at få løst eller reduceret konflikter, bl.a. så efterfølgende økonomiske sanktioner kan afværges, får et mindre omfang og medfører færre negative konsekvenser".

Tilføjelse under formål med kravet: "Bygherren vedtager hvordan og efter hvilke kriterier bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vil uddele bonus til entreprenøren, dennes eventuelle underentreprenører eller beskæftigede på byggepladsen. Dette formidles i udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser, i kontrakten og på opstartsmøder".

Tilføjelse under formål med kravet: "Bygherren formidler i udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser, i kontrakten og på opstartsmøder med hvilket formål en konfliktløsningsmodel skal etableres samt hvordan og hvornår denne skal fastlægges".

Tilføjelse af tekst: **Under hensynstagen til proportionalitet, kan følgende alternative krav foreslås:**

Mindre restriktivt: -

Mere restriktivt: Ophævelse af kontrakt kan supplerende indskrives som sanktionsmulighed.

Vejledning, arbejdsmiljøansvarlig

Ændret tekst mht. lovkrav: "Kravet om at entreprenøren og eventuelle underentreprenører hver især skal have en arbejdsmiljøansvarlig på byggepladsen er ikke krævet i henhold til lovgivningen".

Vejledning, opstartsmøde

Ændring af tekst om formålet med kravet vedr. opstartsmøde: "At sikre at deltagerne, allerede inden de påbegynder deres arbejde på byggepladsen, bliver præsenteret for de ønsker, forventninger og krav, bygherren har med hensyn til sikkerhed. Præsentationen af det sikkerhedsniveau som entreprenøren forventes at opretholde, kravene om til stadighed at kunne dokumentere dette, samt den opfølgende indsats og de incitament bygherren vil tage i anvendelse, forventes samlet set at øge entreprenørernes fokus på sikkerheden, herunder til gavn for medarbejdere hos udenlandske entreprenører, der ikke nødvendigvis er vant til samme engagement vedrørende sikkerhed hos bygherrer.

Bygherrens tilstedeværelse på opstartsmøder vil understrege den seriøsitet, som bygherren selv vil udvise og forventer at entreprenøren vil udvise i sikkerhedsspørgsmål. Derfor anbefales det, at bygherren deltager i opstartsmøder".

Supplering af dagsordenpunkt 2) så bygherren også beskriver etablering af en konfliktløsningsmodel: "Kædeansvar, bygherrens incitament (sanktion/belønning) og konflikthåndtering".

Ikke indarbejdede forslag fra følgegruppen

Arbejdsskadeforsikring

Et medlem foreslog på følgegruppemødet, at der også stilles krav om dokumentation for arbejdsskadeforsikring. Af "Rapport fra Udvalget om modvirkning af social dum-

ping" publiceret oktober 2012

(http://bm.dk/upload/BEM/Files/Dokumenter/Pressemeddelelser/2012/Social_dumping_rapport.pdf)

fremgår det, som beskrevet nedenfor, at man ikke umiddelbart kan stille krav om dokumentation for at den udenlandske arbejdskraft er dækket af arbejdsskadeforsikring i hjemlandet (attest A1), Vi afholder os derfor fra at indsætte et krav herom.

"Obligatorisk krav om registrering af A1 i RUT

Potentielt tiltag: Udvalget har overvejet, om der ville kunne indføres et krav om, at attest A1 skal registreres i forbindelse med registrering i RUT-registret.

Overvejelser: Efter EU-retten kan der ikke stilles krav om, at arbejdsgiveren er i besiddelse af A1, og der kan dermed ikke stilles krav om registrering af A1 i RUT. A1 udstedes af hjemlandets myndigheder efter anmodning fra arbejdsgiveren eller arbejdstageren. Udstedelse af A1 ændrer ikke på, hvor arbejdstageren er socialt sikret, da EU-reglerne definerer den sociale sikring, og en afgørelse om social sikring fra hjemlandets myndigheder kan godt træffes bagudrettet.

Attest A1 tjener til dokumentation af, at sikringsforholdet i udsenderlandet bevares, men der kan ikke føres kontrol med, om der udstedes attest i alle relevante tilfælde af udstationering, og i mange tilfælde afgøres sikringsforholdet først, når der opstår behov for sociale sikringsydelse. Man kan altså ikke kræve, at attesten bliver udstedt, før arbejdet i Danmark påbegyndes.

Hvis man vil anvende A1 kan det alene være på frivillig basis."

Arbejdsklausul, eksisterende

Et medlem peger på, at det er relevant at bruge formuleringen fra cirkulæret om arbejdsklausuler fra beskæftigelsesministeriet. I værktøjet lægger vi op til at den enkelte bygherre erstatter vores første afsnit med sin nuværende arbejdsklausul, og derpå i umiddelbar forlængelse heraf indsætter supplerende krav vedrørende sikkerhedsmæssige forhold. I det omfang bygherren anvender cirkulærets tekst vil det således være den, som bliver første del af arbejdsklausulen. Kontrol af registrering i RUT og lønforhold (og kommende sikkerhedskort) vil relatere sig til og typisk indgå i bygherrens opfølgning på den nuværende klausul (som vi ikke ændrer på).

Vi har af disse grunde har vi ikke suppleret med krav om RUT (og sikkerhedskort).

Arbejdsklausul, overtrædelse

Et medlem anfører, at formuleringerne er stærkt vægtede til fordel for en formalisering af kædeansvaret samt en økonomisk ansvarliggøres af entreprenøren i forhold til de overtrædelser, der måtte være i projektførelsen.

Baseret på vejledning til cirkulære om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter (vejledning til §6), og vores viden afdækning i øvrigt, finder vi ikke på nuværende tidspunkt anledning til at ændre ved beskrivelsen af, at efterlevelsen af de sikkerhedsmæssige krav er dækket af kædeansvar.

Arbejdsklausul, opstartsmøde

Et medlem peger på, at underentreprenører, der ankommer efter byggeriets start, skal deltage i opstartsmøder. Dette er der taget højde for, hvorfor bemærkningen ikke giver anledning til ændringer.

Vejledning, før arbejdsklausulen tages i anvendelse

Et medlem peger på, at bygherren ikke bør kunne fravælge nogle af de sikkerhedsmæssige krav ved afprøvningen af værktøjet.

Vi håber, at bygherrerne som afprøver værktøjet vil finde alle kravene relevante, men samtidig finder vi, at bygherrerne skal kunne fravælge (eller modificere) krav i det enkelte udbud ud fra hvad der er proportionelt, hvilke ressourcer bygherren afsætter til at kontrollere og håndhæve kravene og den eventuelle arbejdsmiljøpolitik bygherren har. Af disse grunde har vi ikke foretaget nogle ændringer i det skrevne.

Vejledning, Arbejdsmiljøansvarlig

Flere pegede på mødet på forvirring i teksten vedrørende arbejdsmiljøansvarlig. Teksten er ændret således at forvirringen afværges. Et medlem påpeger endvidere, at arbejdsmiljøansvarliges gennemførelse af den lovpligtig arbejdsmiljøuddannelse "lægger op til en ubegrænset adgang til arbejdsmiljøkurser på mange forskellige sprog, hvilket er temmelig urealistisk". I det entreprenørerne hver især skal have en sprogkyndig på byggepladsen, der taler arbejdssproget, som hyppigst må forventes at være dansk, engelsk og/eller tysk, vil i det mindste den sprogkyndige sprogligt kunne gennemføre uddannelsen hos adskillelige udbydere. (Få udbydere tilbyder vist også uddannelsen på andre sprog og efterspørgsel kan vel bevirke, at flere udbydere kommer til). Vi har på det grundlag valgt at bibeholde kravet i klausulen.

Vejledning, opstartsmøde

Et medlem finder, at udeblivelse fra opstartsmøde skal kunne sanktioneres med bøde og bortvisning.

Incitamenterne kan bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator tage i anvendelse ved overtrædelse af et hvert af de sikkerhedsmæssige krav formuleret i arbejdsklausulen. Vi har ikke fundet anledning til at skrive specifikt om brugen af incitament i forbindelse med opstartsmøde.

Sikkerhedsrunderinger

Et medlem påpeger, at bygherrens koordinator kun kommer på pladsen til rundring og sikkerhedsmøde og derfor har ringe kendskab til hvad der foregår og er foregået de sidste 14 dage samt at man med fordel kunne skrive en arbejdsklausul om koordinators opgaver.

Vi har ikke overvejet om en sådan selvstændig arbejdsklausul er relevant. Vores værktøj er beregnet til at supplere den arbejdsklausul som offentlige bygherrer indskriver i udbudsbekendtgørelsen af bygge- og anlægsopgaver og kontrakten med entreprenør i henhold til ILO nr. 94. Hvor koordinatoren er en del af bygherrens organisation eller er engageret hos tredjepart vil krav til koordinatoren skulle formuleres internt bygherren eller i kontrakten med tredjepart. Værktøjets skabelon til kontroltilsynsplan anvendes til at beskrive hvor arbejdsmiljøkoordinator skal gennemføre opfølgning og kontrol med at de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen overholdes.

Yderligere dokumentation

Et medlem påpeger, at man kan frygte at dokumentationen får sit eget liv, som ikke har meget med den konkrete virkelighed og det konkrete arbejdsmiljø at gøre, men at den tværtimod bliver en strategisk faktor i forholdet mellem parterne (i daglig tale: et cover-my-ass-dokument).

I vejledning til cirkulære om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter (til §5) anføres bl.a. følgende: Det skal fremgå af kontrakten, hvilke krav der stilles til dokumentation for brug af arbejdsklausul samt hvilke sanktioner leverandøren eller underleve-

randøren kan blive pålagt for manglende overholdelse af arbejdsklausulen eller manglende overholdelse af dokumentationskravene. Det skal fremgå af kontrakten på hvilken måde leverandøren kan dokumentere, at arbejdsklausulen er overholdt.

Vi har fundet det relevant med den beskrevne vifte af yderligere dokumentation. I værktøjet beskrives det, hvordan bygherren under hensyn til ligebehandling og proportionalitet vælger at stille tilstrækkelige men ikke unødigt byrdefuld krav, ligeledes er det i vejledningen vedrørende yderligere dokumentation anført at krav om yderligere dokumentation kan udelades (mindre restriktiv alternativ).

Bilag I Andet fokusgruppeinterview, entreprenører

MØDEREFERAT

TITEL	Fokusgruppeinterview om arbejdsklausuler og forebyggelse af arbejdsulykker
DATO	2. december 2015
STED	COWI
DELTAGERE	Sikkerheds- og kvalitetsleder; Entreprenør 1 Arbejds miljøchef; Entreprenør 2 Direktør; Entreprenør 3 Arbejds miljøchef; Entreprenør 4 Projektleder, Entreprenør 5 Susse Laustsen, COWI; Marchen Petersen, COWI
REFERENT	Marchen Petersen, 7. december 2015
FORDELING	Deltagerne + forhindrede deltagere fra tre entreprenører+ projektteam
PROJEKTNR	A043958-006

Præsentation

I alt 16 repræsentanter fra entreprenørvirksomheder var inviteret til at deltage i fokusgruppeinterviewet. 8 havde takket ja til invitationen, heraf blev tre desværre forhindret. De fem repræsentanter er alle fra entreprenørvirksomheder med +500 ansatte.

I tabel 1 ses entreprenørernes relationer til udenlandsk arbejdskraft samt hvordan entreprenørerne mødes med/videreformidler arbejdsklausuler.

Tabel 1 Præsentation

Entreprenør	Arbejdsklausuler indgår typisk i de udbud, entreprenøren byder på	Entreprenørvirksomheden har selv udenlandsk arbejdskraft ansat	Anvender hyppigt vikarer med udenlandsk arb.kraft	Anvender hyppigt udenlandske underentreprenører
Entreprenør Nr 1 Sikkerheds- og kvalitetsleder	Bygger ikke så ofte for det offentlige, så støder sjældent på arbejdsklausuler.	Nej	Nej	Ja
Entreprenør Nr. , Arbejds miljøchef	Repræsentanten ser ikke udbudsmaterialet, så er ikke vidende om, hvorvidt arbejdsklausuler indgår.	Nej	Nej	Anvender af og til udenlandske underentreprenører, men samlet set i lille mængde
Entreprenør Nr 3 Direktør	Ja. Har derudover selv arbejdsklausul som bruges i kontrakter med underentreprenør.	Har eget vikarbureau med udenlandsk arbejdskraft	Anvender også danske vikarbureauer med udenlandsk arbejdskraft- Anvender ikke udenlandske vikarbureauer	Ja
Entreprenør Nr 4 Arbejds miljøchef	Ja. Har derudover selv arbejdsklausuler som bruges i kontrakter med underentreprenør.	Virksomheden har tyske aner og har ansat udenlandsk og dansk arbejdskraft	Nej	Ja
Entreprenør Nr. 5 Projektleder	Ja, viderefører kravene fra offentlige arbejdsklausuler i kontrakter med underentreprenører.	Nej	Nej	Ja, udenlandsk arbejdskraft hos kontraherende underentreprenører

Entreprenørerne videreformidler bygherrerens arbejdsklausul i deres kontrakter med underentreprenører. To af entreprenørerne (nr.3 og 4) har derudover egne arbejdsklausuler (uden sikkerhedsmæssige krav), som formidles i kontrakter med underentreprenørerne.

Udenlandsk arbejdskraft anvendes af alle entreprenørvirksomhederne. Alle kontraherer med underentreprenører, der beskæftiger udenlandsk arbejdskraft. Derudover har en af virksomhederne mange 'ikke danskere' direkte ansat, og en af virksomhederne har etableret eget vikarbureau med 'ikke danskere' og anvender tillige andre danske vikarbureauer med udenlandsk arbejdskraft.

Værktøjet

Baggrund for projektet og indholdet i værktøjet blev præsenteret. Forud for mødet havde deltagerne modtaget et eksempel på en typisk arbejdsklausul, som projektteamet havde suppleret med de sikkerhedsmæssige krav, som foreslås i værktøjet. Kravene omhandler:

- › Arbejdssprog
- › Arbejds miljøansvarlig
- › Brug af underentreprenører
- › Opstartsmøde
- › Sikkerhedsintroduktion
- › Koordinerende sikkerhedsmøder
- › Sikkerhedsrundering
- › Yderligere dokumentation
- › Incitament

Som anført i værktøjet, er det oplyst for entreprenørerne, at bygherren vil tilpasse de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen, således at kravene er proportionelle i forhold til den enkelte udbudte opgave.

Drøftelse og kommentarer

Drøftelsen omhandlede de foreslåede sikkerhedsmæssige krav. Deltagernes holdninger og kommentarer er beskrevet nedenstående.

Indledende bemærkninger:

Entreprenørerne kan genkende de sikkerhedsmæssige udfordringer, som kan føre til en højere ulykkesrisiko for udenlandsk arbejdskraft. Entreprenør 1 vurderer imidlertid, at der primært er sikkerhedsmæssige problemer på små byggepladser og i mindre omfang på de store bygge- og anlægsprojekter, som de deltagende entreprenører typisk er involveret i. Entreprenør 3 anfører, at deltagerkredsen ved fokusgruppeinterviewet af den grund måske ikke er den mest velvalgte.

Holdninger til at Arbejdsklausuler suppleres med sikkerhedsmæssige krav:

Modstandere af kædeansvar

Entreprenørerne er alle modstandere af kædeansvar, som de opfatter vil belaste dem økonomisk. Entreprenørerne finder det ikke hensigtsmæssigt, at de skal tage ansvar for arbejdsmiljøforhold, som underentreprenørerne har arbejdsgiveransvar for.

Entreprenør 1 problematiserer kædeansvaret ved, at underentreprenører kan tage under-underentreprenører ind uden entreprenørens vidende.

Entreprenør 3 peger på, at entreprenøren kan blive økonomisk dobbelt straffet, hvis entreprenøren først betaler ekstra til underentreprenøren for at denne skal leve op til arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav, og derefter skal betale bod, hvis underentreprenøren alligevel ikke lever op til sikkerhedskravene.

Krav om skriftlig dokumentation ønskes begrænset	Entreprenørerne påpeger, at de skitserede sikkerhedsmæssige krav rummer for store krav om dokumentation, som de ikke opfatter vil medvirke til at højne sikkerheden. Særligt blev følgende anfægtet: Dokumentation for deltagelse i møder og krav om oversættelse af skriftlige referater (entreprenør 3) dokumentation af instruktion ved tool-box møder (entreprenør 4).
	Entreprenør 3 finder, at arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav grundlæggende genererer et uønsket kontrolregime.
Må ikke bruges som standardkrav	Entreprenør 3 ser en risiko i, at de sikkerhedsmæssige krav vil blive indsat som "copy-paste" i arbejdsklausulen, uden at blive tilpasset den udbudte opgave.
OK at bygherren stiller sikkerhedsmæssige krav	Entreprenørerne er i udgangspunktet ikke imod, at bygherren stiller sikkerhedsmæssige krav, og kravene kan også ligge over lovgivningen, blot de er præcise, relevante og gælder for alle bydende. Entreprenør 3 foreslår f.eks. et krav om obligatorisk brug af briller på pladsen, hvilket entreprenør 4 imidlertid ikke synes er hensigtsmæssigt.
	Entreprenør 3 finder som udgangspunkt, at den danske arbejdsmiljølovgivning er restriktiv og velfungerende og ser ikke behov for en arbejdsklausul, der strammer de sikkerhedsmæssige krav ud over det lovkrævede.
Flere af kravene stiller entreprenørerne allerede til underentreprenører	Flere af entreprenørerne stiller krav til deres underentreprenører, der er sammenfaldende med de supplerede sikkerhedsmæssige krav. F.eks. stiller entreprenør 1, 2 og 5 krav om, at underentreprenørerne skal have beskæftigede på byggepladsen, som kan kommunikere på dansk (eller engelsk). Her oplever entreprenørerne, at der kan være problemer med, at de sprogkyndige ikke altid er på pladsen trods entreprenørernes krav.
Må ikke føre til ansvarsfraskrivelse	Entreprenør 4 advarer imod, at de supplerende sikkerhedsmæssige krav bliver et "cove-my ass" dokument mere end noget der for alvor får højnet sikkerheden på byggepladserne. Det er vigtigt, at kravene er præcise og nemme at opfylde. Der bør være fokus på, at de der hentes ind på pladsen, har faglige kvalifikationer og ikke blot er "arme og ben".
	Entreprenør 5 oplever den eksemplificerede arbejdsklausul med de supplerende sikkerhedsmæssige krav som en ansvars fraskrivelse fra bygherrens side. Særligt i de tilfælde, hvor bygherren benytter sig af at lægge arbejdsmiljøkoordinatorrollen over til entreprenøren. Dette suppleres af entreprenør 1, der påpeger, at bygherren ofte ikke ved, hvem der har været arbejdsmiljøkoordinator på projektet.
Arbejdsmiljøkoordinator forskellig fra entreprenør	Entreprenør 1 og 2 og 5 opfordrer til, at der i værktøjet skrives en anbefaling om, at arbejdsmiljøkoordinatorrollen <i>ikke</i> lægges hos entreprenøren.
Synlig bygherre	Entreprenørerne opfordrer til, at der i vejledningen skrives, at bygherren skal løfte sit ansvar ved at være synlig på byggepladsen, samt være opmærksom på og have en tæt dialog med sin arbejdsmiljøkoordinator.

Kommentarer og drøftelse af de enkelte supplerende sikkerhedsmæssige krav:

Er kravene væsentlige/ikke væsentlige?

Sprogkrav	Sprogkrav opfattes som væsentligt og nødvendigt for at kunne agere i nødsituationer. Entreprenør 1 bidrog med oplevelser af, hvordan manglende fælles sprog kan problematisere en nødsituation og peger på, at én sprogkyndig på pladsen fra entreprenøren og hver af underentreprenørerne kan være for lidt. Entreprenør 4 supplerer med, at den sproglige udfordring ikke er på det faglige, men netop på det beredskabsmæssige og formidlingen af sikkerhedsreglerne.
Godkendelse af underentreprenører	Entreprenørerne opfatter ikke, at bygherren juridisk må stille krav om at godkende underentreprenører og de finder, at bygherren overtager ansvar samt fordyrer det for entreprenøren, hvis en valgt underentreprenør ikke godkendes.
Arbejds miljøansvarlig	Entreprenør 2 påpeger, at dokumentation for arbejds miljøuddannelse på førstkomende sikkerhedsmøde er en stramning, i det der lovkrævet gives 3 måneder, til at nyvalgte skal have gennemført uddannelse. Entreprenør 5 finder, at når en entreprenør/underentreprenør har fem eller flere på pladsen, er det i orden at bygherren stiller krav om, at denne har en arbejds miljøansvarlig på pladsen, som har gennemgået den lovpligtige arbejds miljøuddannelse. Indtil den arbejds miljøansvarlige har været gennem uddannelse, må der være en bisidder tilstede med kursusbevis.
Sikkerhedsintroduktion	Entreprenør 1 og 3 peger på, at sikkerhedsintroduktion med erhvervelse af adgangskort er en økonomisk byrde for entreprenøren. Entreprenør 1 undrer sig tillige over, hvordan man vil sikre sig, at budskaberne er forstået.
Sikkerhedsrunderinger	Kravet om sikkerhedsrunderinger anbefales revideret, så det bliver klart, at der ikke skal være for mange med på runderingerne. Entreprenør 1 opfordrer til, at det overvejes, om der blot kan stå, at entreprenør og underentreprenører skal deltage i sikkerhedsrunderinger - frekvensen hvormed den enkelte skal deltage fastlægges efterfølgende. Entreprenør 4 og 5 opfordrer til, at det overvejes, om der kan skrives at sikkerhedsrunderinger bør foregå i faggrupper med deltagere fra entreprenør og underentreprenører, således at antallet af deltagere reduceres og relevans for de deltagende højnes.
Instruktion	Entreprenør 5 anbefaler, at der i kravene lægges mere vægt på instruktion frem for formidling i skriftlige referater, og meget gerne således at bygherren honorerer entreprenører, som indfører ekstra sikkerhedsuddannelse. Entreprenør 1 oplever, at mange ikke kan læse og et skriftligt referat derfor ikke vil tilføre noget sikkerhedsmæssigt.
	Flere af entreprenørerne (nr. 1, 2, 4 og 5) påpeger, at instruktionsformen bør være op til entreprenøren at vælge og der derfor ikke bør stå krav om tool-box møder, som ikke forstås entydigt, men er et ord der bruges i flæng. Entreprenør 4 har gode erfaringer med individuel gennemgang/instruktion. Måske der i stedet kunne kræves procedurer for instruktion.

Incitamenter Entreprenør 3 anfægter, at der skrives incitamenter, når der næsten udelukkende er tale om straf. Påskønnelse via bonus efterlyses.

Konkurrenceforvridning:

Ikke entydigt hvordan kravene påvirker konkurrencen Kravene vil mindske konkurrenceforvridning, finder entreprenør 1 og 4, når kravene er klart formuleret og stilles til alle. De kan imidlertid også skabe yderligere konkurrenceforvridning, påpeger entreprenør 5, hvis det kun er de seriøse bydere, som indretter deres tilbud på at opfylde kravene, mens de ikke seriøse entreprenører giver bud uden at afsætte ressourcer til at indfri kravene.

Bilag J Respons fra Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen

----- Original message -----

From:

Date: 29/02/2016 13:03 (GMT+01:00)

To:

Cc:

Subject: SV: Tilrettet betaversion af værktøj til at supplere arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav

Kære

NN bad mig se vejledningen/værktøjet igennem, som jeg synes fremstår gennemarbejdet og velskrevet. I forhold til proportionaliteten er det selvfølgelig svært at sidde her i Valby og gøre sig meget klog på om et eventuelt krav er (u)proportionalt eller ej. Jeg hæfter mig dog ved afsnittet om proportionalitet på side 10, som for mig meget fint forklarer, hvad der ligger i princippet.

Et emne som berøres, men som vel ikke er centralt ift. vejledningens formål, er spørgsmålet om overenskomstmæssig minimumsløn. Jeg går ud fra, at formuleringen på side 4 og i skabelonen på side 39 stammer fra "Vejledning til cirkulære om arbejdsklausuler i offentlige kontrakter". I forhold til dette tænker jeg, om det kunne være en mulighed at angive hvad den konkrete mindsteløn er. Det ville i hvert fald gøre det lettere for udenlandske tilbudsgivere, hvis arbejdere ikke er omfattet dansk overenskomst, at gennemskue eventuelle lønudgifter. Jeg ved ikke om det er praktisk muligt, men det ville i hvert fald øge gennemsigtigheden.

Hvis der er andet, er du naturligvis velkommen til at vende tilbage.

Med venlig hilsen

Fuldmægtig/Head of Section
Konkurrence- og Forbrugerstyrelsen/
Danish Competition and Consumer Authority
Direkte +45 4171
E-mail @kfst.dk

Carl Jacobsens Vej 35
2500 Valby
Tlf. +45 4171 5000

Vi arbejder for velfungerende markeder.

Fra: Grith Skovgaard Ølykke [<mailto:goe.eco@cbs.dk>]

Sendt: 9. februar 2016 14:13

Til:

Cc: Marchen Vinding Petersen

Emne: Tilrettet betaversion af værktøj til at supplere arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav

Prioritet: Høj

Kære ,

Jeg har en forespørgsel, som jeg håber, at du kan hjælpe mig med. COWI gennemfører p.t. med juridisk bistand fra CBS udviklingsprojektet "Indsats mod arbejdsulykker ved offentlige bygge- og anlægsprojekter, hvor der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft". Projektet er økonomisk støttet af den danske Arbejdsmiljøforskningsfond.

Under projektet udarbejdes et værktøj, som offentlige bygherrer kan tage i anvendelse ved udbud af bygge- og anlægsprojekter med det formål at understøtte, at det udbudte bygge/anlægsprojekt udføres sikkerhedsmæssigt forsvarligt – også når der beskæftiges udenlandsk arbejdskraft på byggepladsen. Konkret vil de offentlige bygherrer kunne anvende værktøjet til at supplere deres eksisterende arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav. I værktøjet foreslås præcise formuleringer af krav og der gives vejledning til, hvordan bygherren kan modificere eller udelade krav, således at fordringerne bliver proportionale i forhold til det aktuelle udbud.

Værktøjet foreligger i øjeblikket i en beta-version, som er blevet til og tilrettet på baggrund af præsentationer for en række bygherrer og entreprenører samt drøftelser med projektets følgegruppe.

Inden værktøjet gøres til en endelig version, vil vi spørge, om du/I vil kigge den tilrettede beta-version igennem og bidrage med Konkurrencestyrelsens eventuelle bemærkninger. Formålet hermed er at sikre, at der ikke når værktøjet tages i anvendelse er formuleringer, som Konkurrencestyrelsen umiddelbart finder uacceptable/uhensigtsmæssige. Kan det lade sig gøre og i givet fald, vil du/I da have mulighed for at give os en tilbagemelding inden 1. marts?

Vi håber naturligvis, at I finder projektet relevant og nyttigt og vi vil sætte pris på, hvis I også har lyst til at bidrage til at værktøjet bliver formidlet til de offentlige bygherrer, når det er endeligt, f.eks. ved at henvise os til portalsider, hvor det med fordel kunne lægges op.

Med venlig hilsen

Grith Skovgaard Ølykke

Lektor i EU-ret og statsstøtte, Ph.d.

Associate Professor in EU-law and State aid, Ph.D.

Økonomisk Institut, CBS

Porcelænsøen 16A, 1. sal

2000 Frederiksberg

Bilag K Artikler om projektet

Arbejdsklausuler kan bruges til at forebygge arbejdsulykker

Et nyt værktøj kan hjælpe offentlige bygherrer med at stille krav til sikkerheden hos deres entreprenører via arbejdsklausulen og dermed forebygge ulykker.

Af Charlotte Aagaard Knudsen

Oprettet d. 28. jun 2016

Mange offentlige bygherrer bruger i dag en arbejdsklausul til at sikre ordentlige lønforhold og modvirke social dumping ved byggerier, hvor der er beskæftiget udenlandsk arbejdskraft. Men typisk stilles der ikke krav om sikkerhedsforanstaltninger i arbejdsklausulen.

Et nyt værktøj, som COWI har udviklet, kan hjælpe bygherrerne med at formulere nogle præcise sikkerhedskrav til entreprenørerne i arbejdsklausulen, så entreprenørerne og deres underentreprenører kan indrette sig på kravene allerede i forbindelse med afgivelse af tilbud.

- Vi ved, at statsborgere fra de nye EU-lande hyppigere er udsat for arbejdsulykker end danske statsborgere. Vores tese er derfor, at hvis bygherrerne formulerer nogle specifikke sikkerhedsmæssige krav målrettet de særlige risikofaktorer der kan være til stede ved beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft, så kan det bidrage til at højne sikkerheden og mindske antallet af ulykker, siger Marchen Vinding Petersen fra COWI, der har været projektleder for projektet.

Specifikke krav

I værktøjet er der formuleret konkrete og meget specifikke forslag til krav på en række relevante områder. Kravene skal lette kommunikationen, øge information og videnoverførsel og i det hele taget få den udenlandske arbejdskraft inddraget i arbejdsmiljøarbejdet.

- Vi tror på at en udvidet forståelse og anvendelse af arbejdsklausulen til også at sikre ordentlige sikkerhedsmæssige forhold vil en skabe en win-win-situation. Risikoen for arbejdsulykker mindskes, unfair konkurrence på sikkerhed modvirkes og negativ presseomtale efter brud på sikkerhedsregler foregribes, siger Marchen Petersen.

En bred anvendelighed af værktøjet er tilstræbt ved at give bygherren mulighed for at plukke i de sikkerhedsmæssige krav, der er foreslået i værktøjet. Bygherren kan vælge at indsætte alle kravene, vælge nogle af dem eller gøre dem mere eller mindre restriktive afhængig af opgaven, og hvilke forventninger der er til de sikkerhedsmæssige udfordringer.

[Værktøjet kan downloades på udbudsportalen.dk](http://udbudsportalen.dk)

Projektet er støttet af Arbejds miljø forskningsfonden

Værktøjets opbygning

Baggrund for værktøjet

Arbejds klausulen med de foreslåede supplerende sikkerhedsmæssige krav, (kædeansvar, sprogkyndig, arbejdsmiljøansvarlig, brug af underentreprenører, opstartsmøder, koordinerende sikkerhedsmøder, sikkerhedsrunderinger, yderligere dokumentation og incitamenter)

Vejledning til bygherrerne, herunder til modificering af de foreslåede sikkerhedsmæssige krav

Skabelon til arbejds klausulen, hvor bygherren direkte kan fylde de valgte sikkerhedsmæssige krav ind

Skabelon til tilsyns kontrolplan, som bygherren direkte kan fylde ud med opfølgning metode, -frekvens og acceptkriterium relateret de enkelte sikkerhedsmæssige krav

7. jun 2016 kl. 11:30

Nyt værktøj mod dumping af sikkerhed på byggepladser

Bygherrer tænker mest på løn og lærlinge, når de stiller krav til entreprenører, men snart kan de også tage arbejdsmiljøet med. Næstformand i 3F's Byggegruppe har store forventninger.

Det nye instrument rummer præcise formuleringer af sikkerhedsmæssige krav, som bygherrer kan plukke i og indsætte i deres arbejdsklausul. (Arkivfoto: Billedbureauet Colourbox)

Af [Niels Stoktoft](#)

Udlændinge på danske byggepladser rammes af mange ulykker. Men i næste måned præsenteres nyt grej, der kan forhindre, at entreprenører dumper sikkerheden.

Det er det rådgivende firma COWI, der kommer med hjælp til bygherrer. De får et nyt værktøj, så de kan skrive krav til arbejdsmiljøet ind i arbejdsklausuler.

Hidtil har bygherrer mest været optaget af at forlange overenskomstmæssig løn og uddannelse af lærlinge. Med det nye redskab kan de også [understøtte udlændingenes sikkerhed](#). Dermed afskæres bygherrer fra at konkurrere på arbejdsmiljøet.

- Det nye værktøj vil i høj grad få betydning, venter Palle Bisgaard, der er næstformand i 3Fs Byggegruppen.

FAKTA

Entreprenøren skal have sprogkyndige på pladsen

Det nye værktøj vil blandt andet sikre, at der ikke opstår kommunikationsproblemer på byggepladser. Arbejdsklausulen skal fastslå, hvad der er arbejds sproget på byggepladsen.

- Entreprenøren og hans underentreprenører skal hver især have mindst én sprogkyndig på byggepladsen. De skal kunne tale det sprog, som de ansatte taler. De skal formidle sikkerhed.

Sådan lyder i runde vendinger et [udkast til kravene i det nye værktøj](#), som netop nu er ved at blive færdiggjort.

Bygherrer har hidtil haft for få redskaber til at tage fat på entreprenører

Langt de fleste offentlige bygherrer anvender i dag arbejdsklausuler i udbudskontrakter. Palle Bisgaard kan se, de bliver stadig bedre og mere gennemgribende.

- Bygherrer har hidtil haft for få redskaber, når entreprenører svigter. Dialog og samarbejde er selvfølgelig det bedste, men det rækker ikke altid. Nu får bygherrerne et redskab til at tage konsekvenser, hvis ikke kravene til sikkerheden bliver fulgt, siger Palle Bisgaard.

Han har læst den foreløbige rapport om det redskab, som COWI har udarbejdet. Han tror, det kommer til at fungere rigtig godt.

Private bygherrer kan også bruge det nye instrument

Udviklingsarbejdet har været i gang i et par år. Det er støttet af Arbejdsmiljøforskningsfonden.

Palle Bisgaard mener, at mange private bygherrer også kunne have glæde af at [indsætte arbejdsklausuler i deres kontrakter](#). For eksempel boligselskaber, pensionselskaber osv.

- Vi har oplevet, at nogle andelsboligforeninger benytter vores forslag til arbejdsklausuler for små private bygherrer, når de skal have udført et stykke arbejde på deres ejendom, fortæller Palle Bisgaard.

COWI offentliggør det nye værktøj på en konference den 20. juni. Det bliver gratis. Arbejdsmiljøkonsulent Palle Larsen fra 3F har deltaget i en arbejdsgruppe, der har fulgt udviklingsarbejdet.

Sprogkyndige kan forbedre sikkerheden på byggepladser

Beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft på byggepladserne udfordrer kommunikationen og dermed sikkerheden på byggepladser. Et krav om at der skal være en sprogkyndig til stede, kan være en del af løsningen, foreslås det i et nyt forskningsprojekt.

Af Charlotte Aagaard Knudsen

Oprettet d. 16. feb 2016

På de byggepladser hvor der er beskæftiget udenlandske arbejdstagere, er klar kommunikation omkring risici afgørende for sikkerheden. Det kan derfor være fornuftigt at stille krav om, at der altid skal være en sprogkyndig til stede, der kan kommunikere med de arbejdstagere, som ikke taler arbejdssproget på byggepladsen.

Ideen er, at den sprogkyndige skal have indsigt og være en del af arbejdspladsen, så vedkommende kan videreformidle i de rigtige tekniske og sikkerhedsmæssige termer. Altså at en af de ansatte eksempelvis udnævnes til også at være sprogkyndig.

Det er et af flere forslag i et nyt værktøj, der handler om at indarbejde sikkerhedskrav som et supplement i arbejdsklausulerne ved offentlige bygge-anlægsprojekter.

Arbejdsklausuler er udbredte

80-90 procent af kommunerne og alle regionerne anvender i dag arbejdsklausuler, når de udbyder byggeopgaver.

- Vi ser, at arbejdsklausuler er blevet det værktøj, som det offentlige tager i anvendelse for at dæmme op for de problemstillinger der kan være forbundet med beskæftigelse af udenlandsk arbejdskraft, siger Marchen Petersen fra Cowi, som leder forsknings- og udviklingsprojektet.

- Vores tese er derfor, at hvis bygherrerne formulerer nogle specifikke sikkerhedsmæssige krav målrettet de særlige risikofaktorer for den udenlandske arbejdskraft, så kan de bidrage

yderligere til at højne sikkerheden. Det er det vi arbejder med i vores værktøj, fortæller hun.

Specifikke krav på 7 områder

Forskerne har derfor formuleret konkrete og meget specifikke krav på 7 områder – som skal lette muligheden for kommunikation og få den udenlandske arbejdskraft inddraget i arbejdsmiljøarbejdet og øget information og viden overførsel.

- Vi tror på at en udvidet forståelse og anvendelse af arbejdsklausulen til at sikre ordentlige sikkerhedsmæssige forhold vil skabe en win-win-win-situation. I det værktøj som vi er ved at udvikle har vi udarbejdet en række plukbare og justerbare formuleringer, som bygherrerne kan bruge direkte, siger Marchen Petersen.

Værktøjet skal efter planen være færdig sommeren 2016, men findes indtil videre i en betaversion. Interesserede er velkomne til at kontakte Marchen Petersen fra Cowi på mail mvp@cowi.dk, hvis man ønsker at høre mere.

Videncenter for Arbejdsmiljø

Lersø Parkallé 105
2100 København Ø
Telefon 39 16 53 07
Fax 39 16 52 01
videncenter@vfa.dk

SIKKERHEDSKRAV I ARBEJDSKLAUSULER

COWI udarbejder et værktøj til offentlige bygherrer med konkrete sikkerhedskrav, som kan indarbejdes som supplement i den eksisterende arbejdsklausul.

Langt de fleste offentlige bygherrer skriver arbejdsklausuler ind i udbud og kontrakter for bygge- og anlægsarbejder for at modvirke social dumping. Arbejdsklausulerne fokuserer på at sikre udenlandsk arbejdskraft ordentlige arbejdsforhold. Det sker med henvisning til ILO-konvention nr. 94.

ANDET END LØN

ILO-konventionen omhandler lønforhold, arbejdstid og andre arbejdsvilkår. Typisk er bygherrers primære fokus dog på lønforhold, men undersøgelser og tal fra Arbejdstilsynet viser, at der også er behov for at sikre, at de sikkerhedsmæssige vilkår, som udenlandsk arbejdskraft arbejder under, er i orden.

Det vil et nyt værktøj, som COWI er ved at udarbejde til offentlige bygherrer bidrage til. Værktøjet indeholder konkrete sikkerhedskrav, som kan indarbejdes som supplement i bygherrens eksisterende

arbejdsklausul. Desuden omfatter det en vejledning til bygherren i brugen af sikkerhedskrav.

Med værktøjet kan bygherrer ansøre entreprenører til at sikre, at bygge- og anlægsarbejdet foregår sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Værktøjet udvikles som led i et forsknings- og udviklingsprojekt støttet af Arbejds miljøforskningsfonden og står frit til rådighed for alle.

WIN-WIN-WIN SITUATION

"En udvidet forståelse og anvendelse af arbejdsklausulen til at sikre ordentlige sikkerhedsmæssige forhold vil skabe en win-win-win-situation," siger Marchen Vinding Petersen, som leder forsknings- og udviklingsprojektet.

FAKTA

Bygge- og anlægsbranchen hører til blandt de farligste i Danmark. Branchen er blandt de fem med flest arbejdsulykker. Modsat mange andre brancher har ulykkesfrekvensen ikke været faldende de sidste 30 år.

Den udenlandske arbejdskrafts ulykkesrisiko er særlig høj. Hver anden dødsulykke i byggeriet i 2012 ramte en udenlandsk bygningsarbejder.

Hun fortsætter: *"Risikoen for arbejdsulykker blandt såvel den udenlandske arbejdskraft som deres danske kollegaer vil mindskes. Unfair konkurrence skabt mellem entreprenører, der henholdsvis overholder og ikke overholder dansk arbejdsmiljølovgivning og gældende sikkerhedsregler, modvirkes. Endelig vil bygherrerne foregribe negativ presseomtale samt forsinkelser af arbejdet grundet Arbejdstilsynets og/eller de faglige organisationers indgriben ved sikkerhedsmæssige brud på reglerne."*

Marchen Vinding Petersen
mvp@cowi.dk

Artiklen er bragt i COWI, Nyhedsbrev nr. 28. November 2015

tilild.dk

Publiceret: 19/03 2014 08:23 | Opdateret: 27/03 2014 08:32

De vilkår, som udlændingene tilbydes og accepterer eller ligefrem efterspørger, er med til at øge risikoen. Det skal tilføjes til arbejdsklausulerne forebygge. Arkivfoto: Billedbureauet Colourbox

Nye arbejdsklausuler skal give mere sikre byggepladser

Udenlandsk arbejdskraft medfører flere ulykker, men nu skal forskningsprojekt hjælpe udbydere til at stille specifikke krav om arbejdsmiljø og ikke kun om løn

Af Niels Stokroft Overgaard, niels@stokroft.dk

Udlændinge lever et farligt arbejdsliv på byggepladserne. Det kan ikke bare gå ud over dem selv, men også over danske kolleger. Det skal et nyt forskningsprojekt nu gøre noget ved. Det rådgivende firma Cowi i Lynby vil i de næste to år prøve at supplere arbejdsklausulerne. Dermed skal offentlige bygherrer fokusere på at stille krav ikke bare om lønforhold, men også om arbejdsmiljø.

Fem offentlige arbejdsgivere er allerede parate til at afprøve de nye kontrakter. Det begynder efter tidsplanen til november i år.

<https://www.tilild.dk/Global/Ekstern%20omr%20omr%20de/Forsid>

Udlændinge rammes af mange ulykker

Statens Arbejdsmiljøforskningsfond har bevilget 2,4 millioner kr. til projektet. Det ledes af Marchen Vinding Petersen fra Cowi, Handelshøjskolen CBS i København er også inddraget omkring det juridiske i at anvende arbejdsklausuler. Marchen Vinding Petersen har tidligere været involveret i et andet projekt, som giver bud på, hvorfor udenlandske byggearbejdere rammes af flere ulykker. Årsagerne er flere. Blandt andet har de tit det hårdest fysiske arbejde, og der kan være sproglige vanskeligheder. Hver anden dødsulykke i byggenet i 2012 ramte en udlænding. Tal fra Arbejdstilsynet viser, at de har 1/3 flere ulykker end danskere.

Idékatalog migrantarbejdere og arbejdsulykker

Det skal tydeliggøres

Derfor kommer

udlændinge galt af

• Sted

• Arbejde i højt tempo.

• Mindre fokus på

sikkerhed.

• Stor arbejdsvillighed, der ofte resulterer i lange arbejdsdage.

• Fokus på at behage arbejdsgiveren - de stiller sjældent spørgsmål og siger nødt til en opgave.

• Angst for at blive

fyret.

• Højt alkoholforbrug i fritiden.

• Manglende

forkundskaber blandt

andet om

sikkerhedsforhold.

Kilder: Marchen Vinding Petersens tidligere undersøgelser

Pengene til det nye projekt er netop bevilget. Derfor ved Marchen Vinding Petersen endnu ikke, hvad der skal stå i arbejdsklausulerne.

- Men det er ikke nok bare at skrive, at entreprenørerne overholde arbejdsmiljøloven. Det skal pindes mere konkret siges Marchen Vinding Petersen. Det er tre kommuner, en statslig virksomhed og en region der vil afprøve de nye arbejdsklausuler. De skulle være inspiration for alle offentlige udbydere i starten af 2016.

Print

Minister med på ideen

Beskæftelsesminister Mette Frederiksen er bange for, at udlændingene ikke bare presser lønningerne. Hun frygter også en nedadgående spiral for sikkerheden. Social dumping kan gå ud over danskernes sikkerhed, mener hun.

- Traditionelt er der inden for social dumping mest fokus på meget lave lønninger. Men jeg er i stigende grad optaget af den del af social dumping, som handler om sikkerhed og arbejdsmiljø, siger Mette Frederiksen til Ugebrevet A4.

- Der kan blive lagt et pres på de danske lønmodtagere for at gå på kompromis med sikkerheden. Det kan eksempelvis være på en byggeplads, hvor håndværkerne så holder op med at spænde sig fast med sikkerhedslinier, siger Mette Frederiksen.

Mette Frederiksen parat med nye reformer

Bilag L Endeligt værktøj

Arbejdsklausul

Værktøj til at supplere arbejdsklausul med sikkerhedsmæssige krav

April 2016

Indhold

- 3** Baggrund
- 4** Arbejdsklausul
- 9** Vejledning til bygherre
 - Før arbejdsklausulen tages i anvendelse
 - 12 Arbejdssprog
 - 14 Arbejdsmiljøansvarlig
 - 16 Brug af underentreprenører
 - 18 Opstartsmøder
 - 22 Koordinerende sikkerhedsmøder
 - 24 Sikkerhedsrunderinger
 - 26 Yderligere dokumentation
 - 36 Incitamenter
- 38** Vejledning til bygherre
 - Opfølgning på kravefterlevelse
- 40** Skabeloner

"Konkurrencestyrelsen har set beta-versionen af værktøjet igennem og finder, at materialet og de anførte forslag til krav er i overensstemmelse med udbudsreglerne, såfremt kravene ved det enkelte udbud tilpasses i henhold til proportionalitetsprincippet, sådan som det er forklaret i værktøjet (s. 10).

Konkrete afgørelser træffes af Klagenævnet for Udbud".

Baggrund

Anlægsarbejder og mange byggeopgaver udføres for offentlige bygherrer. Dette har skabt fokus på, om det offentlige medvirker til social dumping.

For at modvirke dette indskrives langt de fleste offentlige bygherrer – påkrævet eller frivilligt – arbejdsklausuler i udbud og kontrakter for bygge- og anlægsarbejder. Bygherrerne henviser typisk til ILO-konvention nr. 94, og de fleste offentlige bygherrer fokuserer ved brugen af arbejdsklausuler på, at udenlandsk arbejdskraft sikres ordentlige lønforhold.

Udover at sikre ordentlige lønforhold for alle beskæftigede ved bygge- og anlægsarbejderne, er der imidlertid også behov for at sikre øvrige arbejdsvilkår, herunder de sikkerhedsmæssige vilkår, som de beskæftigede arbejder under. En bredere anvendelse af arbejdsklausulen ved at beskrive ordentlige sikkerhedsmæssige forhold kan skabe en win-win-situation:

- Risikoen for arbejdsulykker blandt såvel den udenlandske arbejdskraft som deres danske kollegaer vil mindskes.
- Unfair konkurrence skabt mellem entreprenører, der henholdsvis overholder og ikke overholder dansk arbejdsmiljølovgivning og gældende sikkerhedsregler, modvirkes.
- Og endelig vil bygherrerne foregribe negativ presseomtale og forsinkelser af arbejdet grundet Arbejdstilsynets og/eller de faglige organisationers indgriben ved sikkerhedsmæssige brud på reglerne.

Relevansen af en indsats er åbenlys. Bygge- og anlægsbranchen hører til blandt de farligste erhverv i Danmark. Relateret til antallet af beskæftigede viser ulykkesstatistikker fra Arbejdstilsynet, at branchen er i top 5 for flest arbejdsulykker, og i modsætning til mange andre brancher har frekvensen af arbejdsulykker ikke været faldende de sidste 30 år¹.

Den udenlandske arbejdskrafts ulykkesrisiko er særlig høj. Hveranden dødsulykke i byggeriet i 2012 ramte en udenlandsk bygningsarbejder. Tal fra Arbejdstilsynet viser endvidere generelt en overhyppighed af arbejdsulykker for ikke danske statsborgere på gennemsnitligt 36 % over årene 2009-2011².

En dansk undersøgelse fra 2012³ omhandlende østeuropæisk arbejdskraft peger på følgende grundlæggende årsager til den øgede ulykkesrisiko: Den udenlandske arbejdskrafts jobsituation, hvor den udenlandske arbejdskraft tilbydes andre opgaver og arbejdsvilkår end dansk arbejdskraft og de beskæftigedes arbejds-/sikkerhedskultur. Samlet udmønter dette sig i: Arbejde i højt tempo, risikobetonede arbejdsopgaver, stor arbejdsvillighed/lange arbejdsdage, stræben efter at tilfredsstille arbejdsgiveren, manglende viden om sikkerhedsforhold knyttet til jobbet, en anderledes sikkerhedsopfattelse og sprogsværligheder.

Offentlige bygherrer kan være med til at anspore kontraherende entreprenører til at sikre arbejdsvilkårene, så udførelsen af bygge- og anlægsarbejdet kan foregå sikkerhedsmæssigt forsvarligt.

Nærværende materiale udgør et værktøj til offentlige bygherrer, som gør det muligt at opstille sikkerhedskrav, som kan supplere bygherrens nuværende arbejdsklausul. Værktøjet er udarbejdet til anvendelse ved bygge- og anlægsarbejder, hvor EU-retten finder anvendelse, og hvor bygherren forventer, at der i byggefasen vil være mindst to virksomheder, der tilsammen beskæftiger flere end 10 personer på samme tid på byggepladsen (benævnes "store byggepladser"). Værktøjet kan dog også anvendes af private bygherrer samt ved offentlige kontrakter, der ikke vurderes at ville falde ind under EU-retten. Her vil kravene generelt kunne skærpes.

Værktøjet – de specifikt formulerede sikkerhedskrav til indsættelse i arbejdsklausulen (side 4-7) og vejledningen til bygherrerne (side 10-39) – kan bygherrerne frit tage i brug og dermed opnå benefit af.

Allerførst skal bygherren tage stilling til ligebehandling og proportionalitet i forhold til den udbudte opgave, samt de ressourcer og virkemidler bygherren vil sætte ind på at håndhæve kravet efterlevelsen. Skal nogle af de foreslåede sikkerhedsmæssige krav gøres mere eller mindre restriktive eller helt udelades? Bygherren skal altid sørge for, at de sikkerhedsmæssige krav tilpasses det aktuelle udbud. Bygherren kan her støtte sig til vejledningen.

1 Nielsen K.J. et al. Ulykker og sikkerhedspraksis i Bygge- og Anlægsbranchen. Dec. 2012.

2 Anmeldte arbejdsulykker 2006-11. Arbejdstilsynets årsopgørelse 2011.

3 Petersen M.V., Pedersen E.F., Baarts C. Minimering af ulykkesrisici for migrantarbejdere beskæftiget i byggebranchen og primær landbrug. Dec. 2012.

Arbejdsklausul

Entreprenøren skal sikre de ansatte, som entreprenøren og eventuelle underentreprenører beskæftiger ved den udbudte opgave, løn (herunder særlige ydelser), arbejdstid og andre arbejdsvilkår, der ikke er mindre gunstige end dem, der gælder for arbejde af samme art i henhold til en kollektiv overenskomst indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område. *[Bygherren erstatter dette afsnit med sin nuværende arbejdsklausul].*

SIKKERHEDSMÆSSIGE KRAV

Entreprenøren og dennes underentreprenører skal sikre, at arbejdsmiljølovgivningen overholdes under udførelsen af den udbudte opgave og skal medvirke til, at bygherren kan overholde sine arbejdsmiljømæssige forpligtelser som bygherre. Eventuelle sikkerhedsmæssige vilkår nævnt i voldgiftskendelser eller i gældende kollektiv overenskomst, indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område, skal tilsvarende overholdes.

Alle nedenstående sikkerhedsmæssige krav skal overholdes af såvel den kontraherende entreprenør (i det efterfølgende "Entreprenøren") som alle entreprenørens eventuelle underentreprenører i kæden, og uanset om entreprenør/underentreprenør har ansatte beskæftiget. Det påhviler entreprenøren at sikre samt på forlangende dokumentere, at entreprenøren og dennes eventuelle underentreprenører i kæden efterlever kravene. Entreprenøren kan gøres ansvarlig for udgifter og/eller forsinkelser, der påføres bygherren som følge af, at entreprenøren eller dennes underentreprenører i kæden ikke overholder de sikkerhedsmæssige forpligtelser anført i arbejdsklausulen.

Bygherren vil for sin part medvirke til, at entreprenørerne kan udføre bygge- og anlægsarbejdet sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt, og bl.a. gennem sin koordine-

ring medvirke til at optimere samarbejdet. Det er bygherrens intension at skabe et velfungerende samarbejde på tværs af alle aktørerne, idet det er en af forudsætningerne for, at der kan skabes en positiv dialog og synergi omkring opnåelse af et godt arbejdsmiljø.

Der lægges vægt på, at de deltagende entreprenører og underentreprenører besidder samarbejdskompetencer, herunder erfaringer med at indgå i dialog om løsning af sikkerhedsmæssige udfordringer og løsning af eventuelle konflikter på tværs af organisationen.

ARBEJDSSPROG

Arbejdssproget på byggepladsen er xx *[bygherren erstatter xx med det/de aktuelle arbejdssprog]*. For at sikre effektiv reaktion i eventuelle nødsituationer og korrekt forståelse af sikkerhedskommunikation skal entreprenøren og dennes underentreprenører hver især have mindst én sprogkyndig på byggepladsen. Sprogkyndige skal minimum på B2 niveau på CEFR-skalaen kunne videreformidle tekniske og sikkerhedsmæssige termer og kunne tale og læse arbejds sproget samt tale og skrive det/de sprog, som vedkommende (under)entreprenørs beskæftigede på byggepladsen taler og læser.

Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører har deres sprogkyndige tilstede på byggepladsen, så de uden unødige forsinkelser kan bistå sprogligt, når som helst entreprenøren eller underentreprenøren har beskæftigede på pladsen, der ikke behersker arbejds sproget.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mindre eller mere restriktivt].

ARBEJDSMILJØANSVARLIG

For at sikre kommunikation omkring sikkerheden skal entreprenøren og enhver underentreprenør til stadighed have en arbejdsmiljøansvarlig person i virksomheden, som har bemyndigelse til at træffe beslutninger på sikkerhedsspørgs-

mål. For at lette en løbende direkte kontakt og dialog om sikkerhedsmæssige forhold på byggepladsen, opfordrer bygherren til, at den arbejdsmiljøansvarlige, også hvor der er beskæftiget under 5 personer på pladsen, er en person, som er fuldtidsbeskæftiget på byggepladsen.

Enhver entreprenør og underentreprenør med 5 eller flere beskæftigede på pladsen i en periode på mindst 14 dage skal som lovkrævet etablere en arbejdsmiljøorganisation på byggepladsen. Arbejdslederen i arbejdsmiljøgruppen skal kunne handle på entreprenørens vegne i sikkerhedsmæssige spørgsmål. Med mindre andet aftales, er det en arbejdsleder fra en arbejdsmiljøgruppe på pladsen, som er entreprenørens arbejdsmiljøansvarlige.

Arbejdsmiljøgruppens medlemmer skal have den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse. Dette dokumenteres ved aflevering af kopi af kursusbevis til bygherrens arbejdsmiljøkoordinator ved førstkommende koordinerende sikkerhedsmøde. Alternativt dokumenteres det på mødet, at tilmelding til den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse har fundet sted. *[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mindre eller mere restriktivt].*

BRUG AF UNDERENTREPRENØRER

Entreprenørens orientering om brug af underentreprenører (herunder enkeltmandsvirksomheder) skal ske skriftligt til bygherren minimum x uge(r) *[bygherren erstatter x med den valgte frist]* før en underentreprenør ønskes beskæftiget på byggepladsen. Orienteringen skal omfatte følgende data om underentreprenøren: Virksomhedsnavn, CVR-nummer/registreringsnummer i hjemlandet, arbejdets art, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på underentreprenørens juridiske repræsentant, arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige.

Tilsvarende entreprenøren skal underentreprenørens kapacitet og kvalifikationer til at løse opgaver omfattet af en underentreprenørkontrakt dokumenteres, når der er tale

om opgaver, som i henhold til danske regler fordrer særlig uddannelse eller bestået prøve, før arbejdet må udføres. Dokumentation kan bl.a. være i form af danske beviser eller arbejdstilsynets anerkendelse af udenlandske erhvervs-mæssige kvalifikationer.

Bygherren har valgt at gøre brug af den frivillige udelukkelsesgrund vedrørende overtrædelse af miljø, sociale og arbejdsretslige forpligtelser (§137 stk.1 nr. 1 i udbudsloven) og vil dermed afvise en underentreprenør, såfremt bygherren er bekendt med, at denne inden for de seneste 2 år har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven, og underentreprenøren ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mindre eller mere restriktivt].

OPSTARTSMØDE

Inden arbejdet på byggepladsen sættes i gang, holder bygherren et opstartsmøde med de entreprenører, bygherren har indgået aftale med om beskæftigelse på byggepladsen. Entreprenøren er ansvarlig for at følgende deltager i opstartsmødet: Entreprenøren eller en repræsentant for denne, entreprenørens arbejdsmiljøansvarlige og medlemmerne af arbejdsmiljøorganisationen på byggepladsen eller repræsentanter for de ansatte, hvor der ikke er lovkrav om arbejdsmiljøorganisation. Entreprenøren er ansvarlig for, at dennes underentreprenører deltager i opstartsmødet med tilsvarende personkreds, samt at ejere fra eventuelle enkeltmandsvirksomheder deltager.

Opstartsmøder holdes løbende og vil foregå på xx *[bygherren erstatter xx med aktuelle arbejdssprog]*. På møderne vil bygherren og/eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator bl.a. gennemgå alle sikkerhedskrav formuleret i arbejdsklausulen samt redegøre for bygherrens arbejdsmiljøpolitik *[bygherren sletter omtalen af arbejdsmiljøpolitik, såfremt en sådan ikke er gældende]*.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mere restriktivt].

KOORDINERENDE SIKKERHEDSMØDER

Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren eller en repræsentant for denne samt de på byggepladsen beskæftigede medlemmer af arbejdsmiljøorganisationen og den arbejdsmiljøansvarlige deltager i alle bygherrens koordinerende sikkerhedsmøder, der afholdes minimum hver 14. dag. Entreprenøren er ansvarlig for, at dennes underentreprenører deltager i koordinerende sikkerhedsmøder med tilsvarende personkreds. Fra eventuelle enkeltmandsvirksomheder deltager ejeren. Deltagerne skal, evt. ved deres sprogkyndiges mellemkomst, kunne forstå og ytre sig på møderne. I referaterne fra møderne, der også tilgår bygherren, anføres deltagernes navne og de firmaer, de er beskæftiget hos.

Bygherren kan i løbet af byggefasen aftale alternative modeller for møderne inden for lovgivningens rammer, f.eks. hvis kredsen af mødedeltagere skønnes at blive for stor.

Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører formidler referater fra koordinerende sikkerhedsmøder til egne beskæftigede på byggepladsen. Formidlingen skal til alle beskæftigede ske på et sprog, som de(n) beskæftigede kan forstå.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mere restriktivt].

SIKKERHEDSRUNDERING

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vil gennemføre sikkerhedsrunderinger hver x. uge *[bygherren indsætter den valgte frekvens, minimum hver 14. dag]*. Entreprenøren skal deltage i alle sikkerhedsrunderinger og er ansvarlig for, at dennes underentreprenører på skift deltager i sikkerhedsrunderingerne. Sikkerhedsrunderingerne forventes gennemført efter mønsterarbejdspladsmetoden. Entreprenøren skal påregne at deltage i alle runderinger med sin arbejdsmiljøansvarlige og én arbejdsmiljørepræsentant beskæftiget på

byggepladsen. Hver enkelt underentreprenør, uanset placering i kæden, skal påregne deltagelse i sikkerhedsrundering x gange hver x måned *[bygherren erstatter x med den valgte frekvens]* med én arbejdsmiljørepræsentant beskæftiget på pladsen. Hvor der ikke er lovkrav om arbejdsmiljørepræsentant, deltager i stedet en anden repræsentant for medarbejderne. Hvor der er tale om enkeltmandsvirksomheder, deltager ejeren af enkeltmandsvirksomheden.

De konkrete deltagere, runderingsområde og eventuelt tema aftales på det forudgående koordinerende sikkerhedsmøde og under hensynstagen til at opnå optimal læring for de deltagende. Deltagernes navne og de firmaer, de er beskæftiget hos, registreres på runderingsskemaet, som tilgår bygherren efter runderingen. Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører formidler resultater og beslutninger fra sikkerhedsrunderinger til egne beskæftigede på byggepladsen. Formidlingen skal til alle beskæftigede ske på et sprog, som de(n) beskæftigede kan forstå.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mere restriktivt].

YDERLIGERE DOKUMENTATION

Som uddybet og præciseret i udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/plan for sikkerhed og sundhed skal entreprenøren på bygherrens forlangende kunne dokumentere, at entreprenøren og dennes underentreprenører sørger for:

- Formidling af referater fra koordinerende sikkerhedsmøder og resultater fra sikkerhedsrunderinger til egne beskæftigede på byggepladsen;
- Instruktion af egne beskæftigede på byggepladsen i forhold til indholdet i Plan for Sikkerhed og Sundhed (PSS) og efterlevelse af aftaler vedrørende fællesområder;

- Instruktion af egne beskæftigede på byggepladsen i arbejdets udførelse samt skriftlige arbejdspladsspecifikke APVer og skriftlige risikovurderinger;

Ovennævnte formidling og instruktion skal foregå, så beskæftigede uanset sproglige kompetencer kan læse/forstå budskaberne.

- Registrering og analyse af nærved-ulykker og eventuelle arbejdsulykker samt tiltag der hindrer gentagelse;
- Valg af arbejdsmetoder og udstyr, der bedst muligt reducerer ulykkesrisici og begrænser belastningen af de beskæftigede på byggepladsen – herunder den manuelle belastning;
- Eftersyn af redskaber og maskiner samt sikkerhedsdatablade og arbejdspladsbrugsanvisninger;
- Sikring af beviser/certifikater/arbejdstilsynets anerkendelse af erhvervsmæssige kompetencer for egne beskæftigede på byggepladsen.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan gøre kravet mindre restriktivt ved at afstå fra at kunne rekvirere dokumentation for ét eller flere af punkterne. Punktet/punkterne slettes i så fald]

INCITAMENTER

Ved eksemplarisk håndtering af arbejdsmiljøspørgsmål vil bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator uddele bonus til entreprenøren, dennes underentreprenører og/eller beskæftigede hos entreprenør eller underentreprenør. *[Bygherren beskriver specifikt hvordan, f.eks. inspireret af vejledningens foreslåede bonusordning].*

Bygherren vil bidrage til, at eventuelle konflikter løses gennem dialog og på lavest mulige konfliktniveau. Målet er at få løst eller reduceret konflikter, bl.a. så nedennævnte økonomiske sanktioner kan afværges, får et mindre omfang og medfører færre negative konsekvenser.

Ved overtrædelse af sikkerhedsmæssige krav formuleret i arbejdsklausulen kan bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator indstille arbejdet, bortvise beskæftigede hos entreprenøren og/eller eventuelle underentreprenører, eller bortvise entreprenøren og/eller eventuelle underentreprenører i kæden. Gentagne overtrædelser af de sikkerhedsmæssige krav i klausulen kan udgøre en misligholdelse, der berettiger bygherren til at ophæve kontrakten.

Derudover kan entreprenøren efter varsel ifalde bod for egne og eventuelle underentreprenører i kædens forseelser. Dagboden udgør xx kr. *[bygherren erstatter xx med aktuelle beløb]* pr. overtrædelse. Såfremt overtrædelsen ikke rettes op inden xx dage *[bygherren erstatter xx med antal dage]* efter, at forholdet påtales af bygherren eller dennes arbejdsmiljøkoordinator, kan dagboden øges med xx kr. pr. xx *[bygherren erstatter xx med beløb og indsætter interval]*, indtil overtrædelsen er bragt til ophør. Ved gentagne overtrædelse af samme påtalte forhold stiger dagboden til xx kr. *[bygherren erstatter xx med aktuelle beløb]* pr. overtrædelse. Beløbet kan modregnes i entreprenørens vederlag.

Ved manglende eller mangelfulde lovkrævede sikkerhedsforanstaltninger, samt hvis anvisninger fra bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vedrørende oprydning eller renhold ikke er fulgt, forbeholder bygherren sig ret til, efter en varslet frist, at få forholdene udbedret på entreprenørens regning.

Vejledning til byggherre

Før arbejdsklausulen tages i anvendelse

Arbejdsklausulen skal altid udformes under hensyn til ligebehandling og proportionalitet.

Klausulen må f.eks. ikke diskriminere udenlandske entreprenører. Dette er der taget hensyn til med de foreslåede formuleringer i værktøjet. Kravet om tilstedeværelse af en sprogkyndig er formuleret af hensyn til, at arbejdet skal kunne foregå sundheds- og sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Erfaringer fra byggepladserne peger på, at sprogvanskeligheder er en udfordring for beredskab og kommunikation om sikkerhedsregler. Der er ikke tale om, at sprogkravet konkurrencemæssigt skal stille udenlandske entreprenører og arbejdstagere ringere end danske entreprenører og arbejdstagere, hvorfor kravet også er gjort så lidt byrdefuldt som muligt, branchens farlige karakter taget i betragtning. En nødsituation skal kunne håndteres (advarsel om fare, alarmering af myndigheder, rekvirering af ambulance etc.) og kommunikation om, hvordan farlige situationer og arbejdsulykker forebygges, skal kunne finde sted. Forekommer kravet ikke at kunne sikre dette, må bygherre skærpe kravet, således at f.eks. antallet/nærheden af sprogkyndige på byggepladsen øges.

Klausulen skal være proportional med opgavens omfang, dvs. bygherren må ikke fastsætte et krav, der er mere byrdefuldt for en entreprenør, hvis et mindre byrdefuldt krav kan opfylde det (saglige) formål, som bygherren forfølger. Kravene må endvidere ikke tidsmæssigt strække sig ud over kontraktens løbetid. Det er der taget hensyn til, da kravene afspejler det saglige formål at forebygge arbejdsulykker, og da de tidsmæssigt ikke strækker sig ud over byggeperioden og geografisk afgrænser sig til byggepladsen.

Hvorvidt mindre byrdefulde krav kan være tilstrækkelige, skal bygherren overveje ved hvert enkelt udbud. Kravene på s 4-7 er udarbejdet til anvendelse ved bygge- og anlægsprojekter, hvor bygherren forventer, at der i byggefasen vil være mindst to virksomheder, der tilsammen beskæftiger flere end 10 personer på samme tid på pladsen (benævnes "store byg-

gepladser"). Simple byggeopgaver, hvor der ikke forventes flere samtidige entreprenører/underentreprenører på byggepladsen, eller hvor alle beskæftigede forventes at beherske byggepladsens arbejdssprog, eller hvor der ikke vil foregå særlig farligt arbejde (jf. Arbejdstilsynets Bek. nr. 117, Bilag 1) etc., vil reducere lovkrav og berettige mindre restriktive krav. Store projekter med mange beskæftigede på byggepladsen kan gøre mere restriktive krav proportionelle, f.eks. krav om adgangskort til byggepladsen erhvervet gennem obligatorisk deltagelse i en sikkerhedsintroduktion, som bygherren forestår.

Derudover skal bygherren gøre sig klart, at samtlige sikkerhedsmæssige krav skal håndhæves. Er der et sikkerhedsmæssigt krav i arbejdsklausulen, som bygherren ikke prioriterer at håndhæve, skal det udelades af klausulen. Dette er væsentligt, for at seriøse entreprenører ikke underbydes af useriøse entreprenører, som erfarer, at deres mangler i sikkerhedsspørgsmål ikke får konsekvenser.

Sideløbende med at bygherren tager stilling til hvilke supplerende sikkerhedsmæssige krav, arbejdsklausulen skal rumme, udarbejder bygherren en tilsyns kontrolplan, som bygherren anvender til opfølgningen af, at entreprenøren efterlever de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen. Et eksempel og en skabelon til tilsyns kontrolplan, findes sidst i værktøjet under fanebladene "Opfølgning" og "Skabeloner".

De sikkerhedsmæssige krav er gjort gældende for såvel entreprenør som eventuelle underentreprenører. Ved at indskrive kædeansvar er ansvaret for overholdelse af kravene lagt hos den entreprenør, som bygherren indgår kontrakt med. Dette kan udgøre et incitament til, at entreprenøren anvender seriøse underentreprenører og anbefales af hensyn til sikkerheden på de offentlige bygherrens byggepladser. Der er imidlertid ikke under den nuværende lovgivning pligt til at pålægge entreprenøren kædeansvar for overholdelse af krav om arbejdsmiljø og sikkerhed. Bygherren kan

således fravælge og slette kravet om kædeansvar, såfremt bygherren foretrækker selv at håndhæve kravene blandt eventuelle underentreprenører.

Endelig skal bygherren sikre sig, at arbejdsklausulen ikke konflikter med bygherrens eventuelle arbejdsmiljøpolitik eller andet steds formulerede arbejdsmiljøkrav til entreprenøren. Hvis bygherren har en gældende arbejdsmiljøpolitik, der er mere restriktiv end de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen, må bygherren vurdere, om de mere restriktive krav skal indsættes i klausulen i stedet for de anførte (dog stadig under hensynstagen til ligebehandlingsprincippet og proportionalitet). Er bygherrens gældende arbejdsmiljøpolitik mindre restriktiv end kravene i klausulen, kan bygherren 1) henvise i arbejdsmiljøpolitikken til, at arbejdsklausulen skal iagttages og har forrang eller 2) fjerne det sikkerhedsmæssige krav fra arbejdsklausulen, så der er overensstemmelse mellem kravene i politikken og klausulen.

I den efterfølgende vejledning redegøres der for de enkelte sikkerhedsmæssige krav. Bl.a. anføres de skønnede ressourceforbrug for bygherren til at kontrollere kravefterlevelse og for entreprenøren til at efterleve krav. Her er der tale om det relative forbrug, der skønnes nødvendigt ud over, hvad overholdelse af eventuel lovgivning almindeligvis kræver. Krav, der svarer til, hvad der er lovkrævet af henholdsvis bygherre og entreprenør, og således ikke skønnes at lægge beslag på yderligere ressourcer, er vist med grå grafer. Hvor der skønnes behov for få ressourcer ud over, hvad overholdelse af lovgivningen almindeligvis kræver, er graferne

grønne, flere ressourcer er vist med gule grafer og mange ressourcer er vist med røde grafer.

Vejledningen har som mål at understøtte bygherren i valget af, om den eksisterende arbejdsklausul skal suppleres med samtlige foreslåede krav eller om nogle krav skal gøres mere eller mindre restriktive eller helt udelades.

Når bygherren har taget endelig stilling til de sikkerhedsmæssige krav, som den eksisterende arbejdsklausul skal suppleres med, uddybes og præciseres kravene om nødvendigt i udbuddets arbejdsbeskrivelse/plan for sikkerhed og sundhed (PSS). Det fremgår af vejledningen, hvilke krav der som minimum bør uddybes og præciseres, samt hvordan de kan formuleres.

Bygherrer, som vælger at gøre brug af udbudslovens frivillig udelukkelsesgrund om miljø, sociale og arbejdsretslige forpligtelser, vil skulle afvise ansøgning eller tilbud fra en entreprenør, som inden for de seneste 2 år (eller en valgt kortere periode) har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven.

Udover kravene til entreprenøren og dennes underentreprenører vil også den projekterende/rådgivende have væsentlig indflydelse på, at arbejdet kan udføres sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Krav til disse parter er således også relevant, (f.eks. krav om granskning af projektet for særlige risici og adressering heraf i PSS), men dette ligger forud for udbuddet af bygge-/ anlægsopgaven og dermed anvendelsen af arbejdsklausulen.

Arbejdssprog

Arbejdssproget på byggepladsen er xx

[bygherren erstatter xx med det/de aktuelle arbejds-
sprog].

For at sikre effektiv reaktion i eventuelle nødsituationer og korrekt forståelse af sikkerhedskommunikation skal entreprenøren og dennes underentreprenører hver især have mindst én sprogkyndig på byggepladsen. Sprogkyndige skal minimum på B2 niveau på CEFR-skalaen kunne videreformidle tekniske og sikkerhedsmæssige termer og kunne tale og læse arbejdssproget samt tale og skrive det/de sprog, som vedkommende (under) entreprenørs beskæftigede på byggepladsen taler og læser.

Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører har deres sprogkyndige tilstede på byggepladsen, så de uden unødige forsinkelser kan bistå sprogligt, når som helst entreprenøren eller underentreprenøren har beskæftigede på pladsen, der ikke behersker arbejdssproget.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

ressourcer for
bygherren
at håndhæve

ressourcer for
entreprenøren
at efterleve

LOVKRÆVET:

Nej Ja

Kravet om sprogkyndig(e) på byggepladsen er ikke krævet i henhold til lovgivning. Imidlertid må det anses for værende i overensstemmelse med EU-retten, idet kravet er begrundet i sikkerhedsmæssige forhold, der er konkrete for hver byggeplads. I henhold til artikel 3, stk. 1, litra e i udstationeringsdirektivet (direktiv 96/71), der i Danmark er implementeret ved §5, nr. 1 i udstationeringsloven (LBK nr 342 af 03/04/2014), er der hvor arbejdstagere udstationeres i en anden medlemsstat (her Danmark) krav om, at de er garanteret blandt andet de samme sikkerheds- og sundhedsforhold på arbejdspladsen, som gælder for værtslandets arbejdstagere i henhold til nationale regler. Alle byggepladser har forskellige konkrete sikkerhedsforhold, der skal tages i betragtning. Hvor der er udenlandske beskæftigede, er klar kommunikation omkring skiftende risici på byggepladsen afgørende for de beskæftigedes sikkerhed og sundhed. Den praktiske implementering af kravet om at garantere udstationerede arbejdstagere samme sikkerhed og sundhed på arbejdspladsen som værtslandets arbejdstagere kræver konkret og byggepladsspecifik kommunikation. Tilstedeværelsen af en sprogkyndig, der kan kommunikere med beskæftigede, som ikke behersker arbejdssproget, er således afgørende for de beskæftigedes sikkerhed og sundhed. Det er et legitimt hensyn, som er anerkendt af EU-domstolen (et nyere eksempel herpå er C-509/12 Instituto Português e dos Transportes Marítimos, dom af 6.2.2014, præmisserne 21 og 23. Se hertil C-340-341/14, Trijber, dom af 1.10.2015 præmisserne 72-74). Det kan dog overvejes, om det altid vil være i overensstemmelse med proportionalitetsprincippet, at det kun er dansk, der er arbejdssprog på byggepladser i Danmark. Således bør bygherren overveje, om der på store bygge- og anlægsprojekter bør være mere end ét arbejdssprog, for eksempel dansk og engelsk eller tysk. Dette vil givetvis mindske eventuelle problemer med at finde en egnet sprogkyndig for udenlandske/danske entreprenører og underentreprenører, der ønsker at beskæftige udenlandsk arbejdskraft på danske byggepladser.

FORMÅL MED KRAVET:

At sikre muligheden for klar kommunikation i sikkerhedsspørgsmål og nødsituationer, hvor der ikke må opstå misforståelser, og hvor der skal kunne handles hurtigt og forsvarligt. Derudover bidrager kravet til, at der til enhver tid kan kommunikeres sikkerhedsmæssige budskaber mellem de folk på byggepladsen, som behersker og ikke behersker arbejds sproget. Kravet gøres gældende over for den kontraherede entreprenør, som pålægges ansvar for, at også dennes underentreprenører opfylder kravet og stiller enslydende krav til egne underentreprenører ned gennem kæden. Formålet hermed er at sikre, at enhver entreprenør og underentreprenør altid hver især har minimum én person på byggepladsen, som kan bistå sprogligt, hvis der opstår en nødsituation eller skal drøftes sikkerhedsspørgsmål med beskæftigede på byggepladsen, der ikke behersker arbejds sproget.

OPFØLGNING:

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator følger op på, at kravet efterleves ved besøg på byggepladsen både indenfor og udenfor almindelig arbejdstid. Det er vigtigt, at der ikke er tidspunkter, hvor beskæftigede, der ikke taler og læser arbejds sproget, går alene på byggepladsen.

DOKUMENTATION:

Tilsynsnotater fra arbejdsmiljøkoordinatorens byggepladsbesøg.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE ALTERNATIVE KRAV FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Der fastsættes mere end ét arbejds sprog, f.eks. dansk og engelsk eller dansk og tysk. Endvidere kan kravet gøres mindre restriktivt på geografisk små byggepladser, hvor der ikke skal udføres særligt farligt arbejde, og hvor entreprenøren og underentreprenørerne beskæftiger få personer på pladsen samtidigt (<10), som alle taler og læser samme fremmedsprog, f.eks. ved at kravet reduceres til én enkelt sprogkyndig på pladsen.

Mere restriktivt: I stedet for at entreprenøren og underentreprenører i kæden hver især skal have mindst én sprogkyndig på byggepladsen, kræves én sprogkyndig i ethvert sjak. Det kan endvidere overvejes, at udforme en kommunikationsplan hvoraf det fremgår, hvilke særlige risikobetonede arbejdsopgaver (f.eks. kranføring og anhugning), der udelukkende må udføres, når mundtlig kommunikation kan foregå uhindret på arbejds sproget eller andet fællessprog. Begge forhold vil forbedre kommunikationen yderligere og bidrage yderligere sikkerhedsmæssigt.

Arbejds miljøansvarlig

For at sikre kommunikation omkring sikkerheden skal entreprenøren og enhver underentreprenør til stadighed have en arbejdsmiljøansvarlig person i virksomheden, som har bemyndigelse til at træffe beslutninger på sikkerhedsspørgsmål. For at lette en løbende direkte kontakt og dialog om sikkerhedsmæssige forhold på byggepladsen, opfordrer bygherren til, at den arbejdsmiljøansvarlige, også hvor der er beskæftiget under 5 personer på pladsen, er en person, som er fuldtidsbeskæftiget på byggepladsen.

Enhver entreprenør og underentreprenør med 5 eller flere beskæftigede på pladsen i en periode på mindst 14 dage skal som lovkrævet etablere en arbejdsmiljøorganisation på byggepladsen. Arbejdslederen i arbejdsmiljøgruppen skal kunne handle på entreprenørens vegne i sikkerhedsmæssige spørgsmål. Med mindre andet aftales, er det en arbejdsleder fra en arbejdsmiljøgruppe på pladsen, som er entreprenørens arbejdsmiljøansvarlige.

Arbejdsmiljøgruppens medlemmer skal have den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse. Dette dokumenteres ved aflevering af kopi af kursusbevis til bygherrens arbejdsmiljøkoordinator ved førstkommende koordinerende sikkerhedsmøde. Alternativt dokumenteres det på mødet, at tilmelding til den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse har fundet sted.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

Ingen ekstra

ressourcer for
store entreprenører
at efterleve

Flere

ressourcer for
små entreprenører,
som prioriterer at have
arbejds miljøansvarlig
fast på pladsen

LOVKRÆVET:

Nej Ja

For at sikre at samarbejdet om sikkerhed og sundhed uhindret kan finde sted på byggepladsen, skal entreprenøren og underentreprenører hver især have en person, som er arbejdsmiljømæssigt ansvarlig for det arbejde, som de beskæftigede hos entreprenøren eller underentreprenøren udfører på byggepladsen. Den arbejdsmiljøansvarlige vil typisk være en arbejdsleder i den arbejdsmiljøorganisation (AMO), som enhver entreprenør og underentreprenør, der har 5 eller flere ansatte på byggepladsen i en periode på mindst 14 dage, lovpligtigt skal oprette, jf. Arbejdstilsynets bek. nr. 1181, §7.

Entreprenører og underentreprenører, der er kortvarigt på byggepladsen eller beskæftiger færre end 5 personer på pladsen, skal ikke lovpligtigt oprette AMO på byggepladsen. Her vil entreprenøren og underentreprenøren hver især som

arbejdsgivere have ansvaret for deres beskæftigedes sikkerhed på byggepladsen. For bygherren og de beskæftigede på pladsen vil det imidlertid lette dialog og handlemuligheder, såfremt entreprenøren/underentreprenøren bemyndiger en af deres fuldtidsbeskæftigede på pladsen til at være deres arbejdsmiljøansvarlige. Bygherren kan opfordre til dette, men kan ikke lovreguleret kræve det.

FORMÅL MED KRAVET:

At sikre at bygherren og bygherrens arbejdsmiljøkoordinator til stadighed har en part hos enhver entreprenør og underentreprenør med hvem, der kan træffes kvalificerede beslutninger på sikkerhedsspørgsmål.

OPFØLGNING:

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator følger op på kravet ved byggepladsbesøg, hvor det kontrolleres, at de arbejdsmiljøansvarlige, som skal være til stede på pladsen, også er det.

DOKUMENTATION:

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator følger op ved førstkomende koordinerende sikkerhedsmøde ved at indsamle kopi af kursusbeviser (alternativt tilmeldinger) for de rele-

vante arbejdsmiljøansvarliges deltagelse i den lovkrævede obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE ALTERNATIVE KRAV FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan udelade opfordringen til entreprenører/underentreprenører med færre end 5 beskæftigede på byggepladsen om, at de bemyndiger en fuldtidsbeskæftiget på pladsen til arbejdsmiljøansvarlig. I det sikkerhedsarbejde på byggepladsen hvor de arbejdsmiljøansvarlige kræves inddraget, vil entreprenøren/underentreprenøren så selv skulle deltage eller lade sig repræsentere af en arbejdsmiljøansvarlig, der ikke er fuldtidsbeskæftiget på byggepladsen.

Mere restriktivt: I stedet for udelukkende at kræve gennemførelse af den lovkrævede arbejdsmiljøuddannelse for arbejdsmiljøansvarlige hos entreprenører med 5 eller flere beskæftiget på byggepladsen kan uddannelsen kræves for alle arbejdsmiljøansvarlige. Dette vil kvalificere de arbejdsmiljøansvarlige hos små entreprenører yderligere, herunder hos udenlandske entreprenører, der ikke nødvendigvis kender dansk arbejdsmiljølovgivning og praksis.

Brug af underentreprenører

Entreprenørens orientering om brug af underentreprenører (herunder enkeltmandsvirksomheder) skal ske skriftligt til bygherren minimum x uge(r) [*bygherren erstatter x med den valgte frist*] før en underentreprenør ønskes beskæftiget på byggepladsen. Orienteringen skal omfatte følgende data om underentreprenøren: Virksomhedsnavn, CVR-nummer/registreringsnummer i hjemlandet, arbejdets art, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på underentreprenørens juridiske repræsentant, arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige.

Tilsvarende entreprenøren skal underentreprenørens kapacitet og kvalifikationer til at løse opgaver omfattet af en underentreprenørkontrakt dokumenteres, når der er tale om opgaver, som i henhold til danske regler fordrer særlig uddannelse eller bestået prøve, før arbejdet må udføres. Dokumentationen kan bl.a. være i form af danske beviser eller arbejdstilsynets anerkendelse af udenlandske erhvervsmæssige kvalifikationer.

Bygherren har valgt at gøre brug af den frivillige udelukkelsesgrund vedrørende overtrædelse af miljø, sociale og arbejdsretlige forpligtelser (§137 stk.1 nr. 1 i udbudsloven) og vil dermed afvise en underentreprenør, såfremt bygherren er bekendt med, at denne inden for de seneste 2 år har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven, og underentreprenøren ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

LOVKRÆVET:

Nej Ja dog er brug af den frivillige udelukkelsesgrund ikke lovkrævet, jf. nedenstående

Kravet om orienteringspligt fremgår af udbudslovens § 177, stk. 2. samt af Arbejdstilsynets bek. nr. 1516, §5. Ved arbejde på byggepladser omfattet af bekendtgørelse om bygherrens pligter, skal den enkelte arbejdsgiver (entreprenør), der påregner at benytte underentreprenører på byggepladsen, orienterer bygherren og bygherrens arbejdsmiljøkoordinator, inden den enkelte underentreprenør påbegynder beskæftigelsen på byggepladsen.

Reglerne om gennemført uddannelse eller bestået prøve samt anerkendelse af udenlandske erhvervsmæssige kvalifikationer fremgår bl.a. af Arbejdstilsynets bek. nr. 1088 og 647.

Afvisning af en ønsket underentreprenør, der inden for de seneste 2 år har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven og ikke kan dokumentere "self-cleaning", har hjemmel i udbudsloven, LOV nr. 1564 af 15/12/2015. Den frivillige udelukkelsesgrund fremgår af udbudslovens § 137, stk. 1 og reglerne om self-cleaning, fremgår af udbudslovens § 138.

FORMÅL MED KRAVET:

At sikre bygherren overblik over hvem der er beskæftiget på byggepladsen. Dette er væsentligt for at sikre, at bygherren kan leve op til sine forpligtelser om, at alle nye underentreprenører og deres arbejdsmiljøansvarlige og AMO deltager på bygherrens opstartsmøde.

Bygherren fastsætter fristen for, hvor tidligt orienteringen skal finde sted ud fra bygherrens behov for at kunne planlægge opstartsmøder m.v., og entreprenørens behov for at kunne beskæftige underentreprenører på byggepladsen uden unødigt ventetid. Fristen kan f.eks. sættes til 1 eller 2 uger.

Bygherren skal, når bygherren har valgt at gøre brug af den frivillige udelukkelsesgrund, afvise en underentreprenør, som bygherren er bekendt med/kan dokumentere har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven, og som bygherren derfor vurderer er ude af stand til at udføre arbejdet på en sikkerhedsmæssig tilfredsstillende vis. For at dette kan gøres gældende, **skal** bygherren have oplyst i sit udbud, at ville anvende den frivillige udelukkelsesgrund (jf. tilbudsloven, LBK nr. 1410 af 07.12.2007). Er dette ikke tilfældet, kan brug af en underentreprenør ikke lovligt afvises.

OPFØLGNING:

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator følger op på kravet ved byggepladsbesøg. Nye beskæftigede bedes om at oplyse hvilket firma, de er beskæftiget hos. Oplysningerne i orienteringen om brug af underentreprenør kontrolleres ved stikprøve.

DOKUMENTATION:

Dokumentation leveres af entreprenøren som anført. Det kontrolleres, at dokumentationen er fyldestgørende.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE ALTERNATIVE KRAV FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Anvendelse af den frivillige udelukkelsesgrund kan udelades. Alternativt kan bygherren fastsætte, at det kun er nyere "forseelser", der tages i betragtning, f.eks. overtrædelser, der er begået inden for de seneste 6 måneder i stedet for inden for de seneste 2 år. Dette skal i givet fald fremgå af udbudsdokumenterne i forbindelse med den frivillige udelukkelsesgrund.

Mere restriktivt: I de tilfælde hvor bygherren ikke har valgt at gøre brug af den frivillige udelukkelsesgrund, kan bygherren indføje, at bygherren forbeholder sig ret til at kræve, at entreprenøren fører skærpet tilsyn med en underentreprenør, såfremt bygherren er bekendt med, at underentreprenøren inden for de seneste 2 år har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven, og underentreprenøren ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser.

Hvor bygherren har valgt at gøre brug af den frivillige udelukkelsesgrund, kan der udelukkende kræves skærpet tilsyn i de tilfælde, hvor underentreprenørens forseelser er af en vis væsentlighed, men ikke er indeholdt i betingelserne i den frivillige udelukkelsesgrund.

Opstartsmøde

Inden arbejdet på byggepladsen sættes i gang, holder bygherren et opstartsmøde med de entreprenører, bygherren har indgået aftale med om beskæftigelse på byggepladsen. Entreprenøren er ansvarlig for at følgende deltager i opstartsmødet: Entreprenøren eller en repræsentant for denne, entreprenørens arbejdsmiljøansvarlige og medlemmerne af arbejdsmiljøorganisationen på byggepladsen eller repræsentanter for de ansatte, hvor der ikke er lovkrav om arbejdsmiljøorganisation. Entreprenøren er ansvarlig for at dennes underentreprenører, deltager i opstartsmødet med tilsvarende personkreds, samt at ejere fra eventuelle enkeltmandsvirksomheder deltager.

Opstartsmøder holdes løbende og vil foregå på xx *[bygherren erstatter xx med aktuelle arbejdssprog]*. På møderne vil bygherren og/eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator bl.a. gennemgå alle sikkerhedskrav formularer i arbejdsklausulen samt redegøre for bygherrens arbejdsmiljøpolitik *[bygherren sletter omtalen af arbejdsmiljøpolitik, såfremt en sådan ikke er gældende]*.

LOVKRÆVET:

Nej Ja

Kravet er baseret på Arbejdstilsynets bek. nr. 117, §15, der kræver at bygherren, inden arbejdet på en stor byggeplads sættes i gang, sørger for, at der afholdes et eller flere opstartsmøder med de arbejdsgivere, som bygherren har indgået aftale med om beskæftigelse på byggepladsen. Indgå bygherren aftale med nye arbejdsgivere i byggeforløbet, skal disse ved et møde med bygherrens arbejdsmiljøkoordinator orienteres om byggepladsens forhold. Det samme gælder, hvor arbejdsgivere tager nye underentreprenører, herunder enkeltmandsvirksomheder, ind i byggeforløbet. Bygherren skal sørge for, at koordinator på vegne af bygherren indkalder arbejdsgiverne eller disses repræsentanter til opstartsmøderne. Ligeledes skal koordinator indkalde medlemmerne af arbejdsmiljøorganisationerne på byggepladsen eller repræsentanter for de ansatte i de virksomheder, der ikke har arbejdsmiljøorganisation, til opstartsmøderne.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

Ingen ekstra

ressourcer for **bygherren**, hvis han ikke prioriterer selv at deltage i møderne

Få

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, idet entreprenøren skal sikre underentreprenørers deltagelse

Flere

ressourcer for **bygherren** at håndhæve, pga. bygherrens deltagelse i møderne

Den foreslåede formulering svarer grundlæggende til lovkravet. Dog er deltagerkredsen udvidet med de arbejdsmiljøansvarlige. I praksis vil der ofte være personsammenfald, så kravet om de arbejdsmiljøansvarliges deltagelse ikke er en skærpelse og ikke øger mødekredsen eller ressourcebehovet hos entreprenøren og eventuelle underentreprenører.

I henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 117 § 15 skal bygherrens arbejdsmiljøkoordinator på opstartsmøderne orientere om byggepladsens forhold, herunder:

- 1) Bygherrens aftaler om fællesområderne;
- 2) Anvendelsen af planen for sikkerhed og sundhed;
- 3) Deltagelsen i sikkerhedsmøder;
- 4) Deltagelsen i sikkerhedsrundringer; og
- 5) Underretning ved anvendelse af underentreprenører.

På opstartsmødet fremlægger entreprenøren også egne pladsspecifikke APV'er og evt. egne arbejdsmiljøpolitikker, så bygherre og entreprenører får afstemt forventninger til arbejdsmiljøet.

FORMÅL MED KRAVET:

At sikre at deltagerne, allerede inden de påbegynder deres arbejde på byggepladsen, bliver præsenteret for de ønsker, forventninger og krav, bygherren har til sikkerhed. Præsentationen af det sikkerhedsniveau som entreprenøren forventes at opretholde, kravene om at kunne dokumentere dette, samt den opfølgende indsats, og de incitament bygherren vil tage i anvendelse, forventes samlet set at øge entreprenørernes fokus på sikkerheden, herunder til gavn for beskæftigede hos udenlandske entreprenører, der ikke nødvendigvis er vant til samme engagement vedrørende sikkerhed hos bygherrer.

Det anbefales, at bygherren deltager i opstartsmøder, da bygherrens tilstedeværelse på opstartsmøder vil understrege den seriøsitet, som bygherren selv vil udvise og forventer, at entreprenøren og underentreprenører udviser i sikkerhedsspørgsmål.

Nedenstående er opstillet forslag til en dagsorden for opstartsmøde. Dagsordenen kan reduceres om ønsket, dog skal (L)=lovkrævede punkter, ufravigeligt omtales på opstartsmødet, jf. Arbejdstilsynets bek. nr. 117, §15. Dagsordenens pkt. 1 og 2 er beskrevet særskilt i klausulen og i særskilte afsnit i vejledningen. Dagsordenens pkt. 5-11 er beskrevet i klausulen og vejledningen under "Yderligere dokumentation".

Dagsordenpunkter:

1. Sikkerhedskrav i arbejdsklausulen
 - Arbejdssprog og sprogkyndig
 - Arbejds miljøansvarlig
 - Underretning af bygherre ved anvendelse af underentreprenører (L) og opstartsmøder for nye entreprenører/underentreprenører
 - Koordinerende sikkerhedsmøder og deltagelse heri (L)
 - Sikkerhedsrundring og deltagelse heri (L)
2. Kædeansvar, bygherrens incitamenter (sanktion/belønning) og konflikthåndtering
3. Bygherrens arbejdsmiljøpolitik
4. Aftaler om fællesområder (L)
5. Dokumentation for formidling fra koordinerende sikkerhedsmøder og -rundringer
6. Anvendelse og instruktion i forhold til indholdet i PSS (L)
7. Dokumentation for instruktion i arbejdets udførelse samt skriftlige APVer og skriftlige risikovurderinger
8. Dokumentation for valgte arbejdsmetoder og udstyr
9. Dokumentation for registrering af nærvæd ulykker og arbejdsulykker
10. Dokumentation for certifikater/arbejdstilsynets anerkendelse af erhvervsmæssige kompetencer
11. Dokumentation for eftersyn af redskaber og maskiner, leverandør- og arbejdspladsbrugsanvisninger.

OPFØLGNING:

Bygherren eller arbejdsmiljøkoordinator følger ved opstartsmøde op på, at de med mødepligt deltager i mødet.

DOKUMENTATION:

Liste over hvem der har deltaget på opstartsmødet.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE ALTERNATIVE KRAV FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Det foreslåede krav svarer grundlæggende til, hvad der er lovkrævet, hvorfor der ikke foreslås et mindre restriktivt krav.

Mere restriktivt: Udover opstartsmøderne kan der stilles krav om at alle personer, som skal udføre arbejde på byggepladsen, skal igennem et sikkerhedsintroduktionskursus.

I henhold til lovgivningen skal bygherren sørge for, at bygherrens arbejdsmiljøkoordinator træffer de nødvendige foranstaltninger med henblik på at sikre, at kun beføjede personer får adgang til byggepladsen. I den sammenhæng kan personligt adgangskort til byggepladsen kobles til gennemførelse af et sikkerhedsintroduktionskursus og udleveres efter tilfredsstillende deltagelse i introduktionen. Adgangskortet kan f.eks. være lavet som et mærke, der kan sættes fast i deltagerens hjelm.

Krav om at alle personer, som skal udføre arbejde på byggepladsen, skal igennem en sikkerhedsintroduktion, er ikke lovkrævet. Kravet anbefales imidlertid indføjet for større bygge- og anlægsprojekter, når det er proportionelt.

Kravet kan eksempelvis formuleres således:
"Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vil løbende i byggeforløbet afholde sikkerhedsintroduktion. Sikkerhedsintroduktion afholdes ugentligt [*bygherren erstatter ugentligt med aktuelle frekvens*] eller efter individuel aftale. Sikkerhedsin-

troduktionen afholdes på arbejdsproget og er obligatorisk for alle personer, som skal udføre arbejde på byggepladsen. Entreprenøren er ansvarlig for, at alle beskæftigede hos entreprenøren og dennes underentreprenører deltager i sikkerhedsintroduktionen. Personligt adgangskort til byggepladsen udleveres efter tilfredsstillende deltagelse i sikkerhedsintroduktionen. Med tilfredsstillende forståelse udover fuld tilstedeværelse, at budskaber er forstået, eventuelt ved sprogkyndiges mellemkomst."

Koordinerende sikkerhedsmøder

Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren eller en repræsentant for denne samt de på byggepladsen beskæftigede medlemmer af arbejdsmiljøorganisationen og den arbejdsmiljøansvarlige deltager i alle bygherrens koordinerende sikkerhedsmøder, der afholdes minimum hver 14. dag. Entreprenøren er ansvarlig for, at dennes underentreprenører deltager i koordinerende sikkerhedsmøder med tilsvarende personkreds. Fra eventuelle enkeltmandsvirksomheder deltager ejeren. Deltagerne skal, evt. ved deres sprogkyndiges mellemkomst, kunne forstå og ytre sig på møderne. I referaterne fra møderne, der også tilgår bygherren, anføres deltagerens navne og de firmaer, de er beskæftiget hos.

Bygherren kan i løbet af byggefasen aftale alternative modeller for møderne inden for lovgivningens rammer, f.eks. hvis kredsen af mødedeltagere skønnes at blive for stor.

Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører formidler referater fra koordinerende sikkerhedsmøder til egne beskæftigede på byggepladsen. Formidlingen skal til alle beskæftigede ske på et sprog, som de(n) beskæftigede kan forstå.

LOVKRÆVET:

Nej Ja delvist, jf. nedenstående

Kravet er baseret på Arbejdstilsynets bek. nr. 117 §16, der på store byggepladser kræver, at alle arbejdsgivere (inklusiv underentreprenører og enkeltmandsvirksomheder) eller deres repræsentanter deltager i møderne sammen med virksomhedens arbejdsmiljøorganisation på arbejdsstedet. Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator skal holde ordinære koordinerende sikkerhedsmøder mindst hver 14. dag og ekstraordinære møder efter behov eller efter alvorlige ulykker og tilløb hertil.

Den foreslåede formulering svarer grundlæggende til lovkra- vet. Dog er den lovkrævede deltagerkreds udvidet med de arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige hos entreprenøren og dennes underentreprenører i kæden.

Kravet om, at deltagerne skal kunne forstå og ytre sig på møderne, eventuelt ved deres sprogkyndiges mellemkomst, er en stramning i forhold til det lovkrævede.

Frekvensen for koordinerende sikkerhedsmøder er udeladt i den foreslåede formulering, da frekvensen af ekstraordinære møder under alle omstændigheder er ukendt. Det antages, at entreprenøren prissætter tilbud på baggrund af mødefre- kvensen anført i Arbejdstilsynets bek. nr. 117, med mindre hyppigere mødefrekvens er krævet i udbudsmaterialet.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

Ingen ekstra

ressourcer for **bygherren** at håndhæve

Få

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, idet entreprenøren skal sikre underentreprenørens deltagelse

FORMÅL MED KRAVET:

At sikre at alle, også små entreprenører, deltager med de krævede personer i møderne. Dette kombineret med kravet om, at alle deltagende sprogligt skal kunne forstå samt deltage i drøftelserne, forventes at bidrage til en øget sikkerhed. Derudover er formålet at præcisere for tilbudsgivere, hvem der som helhed skal deltage i møderne.

OPFØLGNING:

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator følger ved hvert koordinerende sikkerhedsmøde op på, at de med mødepligt deltager i mødet, samt at der er sprogkyndige tilstede fra de entreprenører og underentreprenører, hvor det er påkrævet. På byggepladsen følger koordinatoren stikprøvevist op på, at kravet om formidling fra de koordinerende sikkerhedsmøder overholdes.

DOKUMENTATION:

Referater af møderne hvoraf det fremgår, om de mødepligtige har deltaget.

UNDER HENSYNSTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE ALTERNATIVE KRAV FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Det foreslåede krav svarer grundlæggende til, hvad der er lovkrævet, hvorfor der ikke foreslås et mindre restriktivt krav.

Mere restriktivt: Koordinerende sikkerhedsmøder kan vælges afholdt hyppigere end hver 14. dag, f.eks. ugentligt.

Sikkerhedsrunderinger

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vil gennemføre sikkerhedsrunderinger hver x. uge [bygherren indsætter den valgte frekvens, minimum hver 14. dag]. Entreprenøren skal deltage i alle sikkerhedsrunderinger og er ansvarlig for, at dennes underentreprenører på skift deltager i sikkerhedsrunderingerne. Sikkerhedsrunderingerne forventes gennemført efter mønsterarbejdspladsmetoden. Entreprenøren skal påregne at deltage i alle runderinger med sin arbejdsmiljøansvarlige og én arbejdsmiljørepræsentant beskæftiget på byggepladsen. Hver enkelt underentreprenør, uanset placering i kæden, skal påregne deltagelse i sikkerhedsrundering x gange hver x måned [bygherren erstatter x med den valgte frekvens] med én arbejdsmiljørepræsentant beskæftiget på pladsen. Hvor der ikke er lovkrav om arbejdsmiljørepræsentant, deltager i stedet en anden repræsentant for medarbejderne. Hvor der er tale om enkeltmandsvirksomheder, deltager ejeren af enkeltmandsvirksomheden.

De konkrete deltagere, runderingsområde og eventuelt tema aftales på det forudgående koordinerende sikkerhedsmøde og under hensynstagen til at opnå optimal læring for de deltagende. Deltagernes navne og de firmaer, de er beskæftiget hos, registreres på runderingsskemaet, som tilgår bygherren efter runderingen. Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører formidler resultater og beslutninger fra sikkerhedsrunderinger til egne beskæftigede på byggepladsen. Formidlingen skal til alle beskæftigede ske på et sprog, som de(n) beskæftigede kan forstå.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

Ingen ekstra

ressourcer for **bygherren** at håndhæve

Flere

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, da entreprenøren kræves at deltage i bygherrens sikkerhedsrunderinger, og skal sikre underentreprenørers deltagelse

LOVKRÆVET:

Nej Ja delvist, jf. nedenstående

Kravet er baseret på Arbejdstilsynets bek. nr. 117, §19, der på store byggepladser kræver, at bygherren sørger for, at koordinator fører en passende kontrol med, at koordineringen på byggepladsen fungerer efter hensigten, og at aftaler med arbejdsgiverne om fællesområderne og beslutninger på sikkerhedsmøderne bliver overholdt. Dette skal bl.a. ske ved koordinators personlige tilstedeværelse på byggepladsen, herunder ved sikkerhedsrunderinger, der skal gennemføres mindst én gang hver 14. dag.

Deltagerkredsen ved sikkerhedsrunderinger er ikke lovgivningsmæssigt fastlagt.

FORMÅL MED KRAVET:

At bidrage til en øget sikkerhedsviden og -forståelse hos entreprenør og beskæftigede på byggepladsen. Deltagelse i sikkerhedsrunderingerne, herunder af arbejdsmiljørepræsentanter/repræsentanter for medarbejdere beskæftiget hos underentreprenører, tjener dette formål. Særligt forventes det at kvalificere beskæftigede hos små entreprenører, herunder beskæftigede hos udenlandske entreprenører, der ikke nødvendigvis kender dansk arbejdsmiljølovgivning og praksis.

Bygherren kan frit vælge om sikkerhedsrunderingerne skal gennemføres efter et bestemt system. For at minimere skriftlig formidling og optimere videndeling, herunder med beskæftigede der er læsesvage, beskrives det, at sikkerhedsrunderingerne afholdes efter "mønsterarbejdsplads metoden", hvor registreringerne synliggøres visuelt (fotos/ farvemarkeringer).

Formålet med runderingerne er derudover at følge op på, at aftaler med entreprenørerne om fællesområderne og beslutninger på sikkerhedsmøderne bliver overholdt.

OPFØLGNING:

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator følger op på kravet ved at kontrollere, at de krævede personer deltager i sikkerhedsrunderingen. Derudover vurderes og drøftes håndtering af sikkerhedsforhold ved runderingen, og uforsvarlige forhold drøftes og registreres som afvigelser i runderingsskemaer. Af hensyn til læsesvage, og de der ikke behersker

arbejdssproget, anføres resultater af runderinger med fotos, farvemarkering o.lign., der understøtter/erstatte skreven tekst. Koordinatoren følger stikprøvevist op på, at kravet om formidling fra runderingen til alle beskæftigede på pladsen overholdes.

DOKUMENTATION:

Udfyldte runderingsskemaer.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE ALTERNATIVE KRAV FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Det foreslåede krav svarer grundlæggende til, hvad der er lovkrævet, hvorfor der ikke foreslås et mindre restriktivt krav.

Mere restriktivt: Kravet bliver mere restriktivt end lovkrævet i de tilfælde, hvor bygherren beskriver, at bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vil gennemføre sikkerhedsrunderinger hyppigere end hver 14. dag.

Yderligere dokumentation

Formidling fra koordinerende sikkerhedsmøder og runderinger

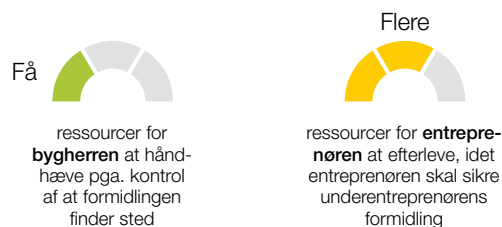
Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator skal i henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 117 skrive referat fra sikkerhedsmøder og udfylde runderingsskemaer i forbindelse med sikkerhedsrunderinger.

I udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/PSS og på opstartsmødet fremhæver bygherren følgende:

- Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører formidler referater fra koordinerende sikkerhedsmøder samt resultater af sikkerhedsrunderinger til egne beskæftigede på byggepladsen. Formidlingen skal til alle beskæftigede ske på et sprog, som den beskæftigede kan forstå og indenfor en fastsat tidsfrist, f.eks. maksimalt 2 arbejdsdage efter modtagelse af referat og runderingsrapport.
- På bygherrens forlangende leverer entreprenøren dokumentation for, at ovenstående formidling finder sted. Eksempelvis ved at entreprenøren fremviser, at entreprenøren og dennes underentreprenører hver især har opsat nyeste referat og runderingsskemaer på relevant central placering og i en oversat udgave, såfremt beskæftigede ikke læser byggepladsens arbejdssprog.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan vælge at udelade et eller flere af de i klausulen nævnte krav til entreprenøren om på forlangende at kunne levere dokumentation.

Såfremt et eller flere af dokumentationskravene fravælges, slettes det/de pågældende punkter i arbejdsklausulen.

Mere restriktivt: Ingen forslag til mere restriktive dokumentationskrav.

Yderligere dokumentation

Instruktion i forhold til indholdet i PSS

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator skal i henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 117 udarbejde en plan for sikkerhed og sundhed (PSS), som bl.a. indeholder specifikke foranstaltninger vedrørende særligt farligt arbejde. Kravet om PSS bortfalder, såfremt der på byggepladsen beskæftiges 10 eller færre personer samtidigt, medmindre der forekommer særligt farligt arbejde (definition ses af bekendtgørelsens bilag 1).

I det omfang arbejdet finder sted på en byggeplads, der er omfattet af bekendtgørelse om bygherrens pligter, og hvor der skal udarbejdes en PSS, skal entreprenøren og underentreprenører alle som arbejdsgivere instruere egne beskæftigede om aftaler vedrørende fællesområder og i forhold til indholdet af plan for sikkerhed og sundhed (PSS). Dette fremgår af Arbejdstilsynets bek. nr. 1516 § 5, stk. 2.

I udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/PSS og på opstartsmødet fremhæver bygherren følgende:

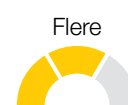
- Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører gennemfører instruktion af egne beskæftigede på byggepladsen i forhold til indholdet i PSS.
- På bygherrens forlangende leverer entreprenøren beskrivelser af hvordan og hvornår, der gives instruktion af egne og af underentreprenørers beskæftigede. Det skal fremgå, hvordan der er taget højde for instruktion af beskæftigede, der kommunikerer på et sprog forskelligt fra vedkommende, der mundtligt gennemfører instruktionen, samt at skriftlig instruktion foreligger oversat, hvor der beskæftiges arbejdskraft, der ikke læser det sprog, instruktionen ellers foreligger på.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

ressourcer for **bygherren** at håndhæve, pga. gennemsyn af rekvirerede beskrivelser

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, idet entreprenøren skal indsamle og fremsende egen og underleverandørers beskrivelser

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan vælge at udelade et eller flere af de i klausulen nævnte krav til entreprenøren om på forlangende at kunne levere dokumentation.

Såfremt et eller flere af dokumentationskravene fravælges, slettes det/de pågældende punkter i arbejdsklausulen.

Mere restriktivt: Ingen forslag til mere restriktive dokumentationskrav.

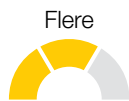
Yderligere dokumentation

Instruktion i arbejdets udførelse

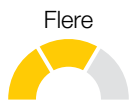
I henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 559 og At-vejledning 1.7.1 er entreprenøren og underentreprenører alle som arbejdsgivere ansvarlige for at gennemføre tilstrækkelig og hensigtsmæssig oplæring og instruktion af egne beskæftigede på byggepladsen, således at arbejdet kan udføres på en farefri måde. Instruktionen skal være tilpasset arbejdets art og den enkelte ansattes forudsætninger, f.eks. uddannelse, alder, rutine m.v. Der stilles derfor større krav til arbejdsgiveren, hvis arbejdet f.eks. er forbundet med særlig ulykkes- eller sundhedsfare eller udføres af unge eller nyansatte. Der skal også tages hensyn til den beskæftigedes sproglige forudsætninger. Det vil sige, at instruktionen skal foregå på et sprog, som den beskæftigede kan forstå, eventuelt være understøttet visuelt (illustrationer, piktogrammer og internationale skilte).

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

ressourcer for **bygherren** at håndhæve, pga. gennemsyn af ofte omfattende rekvireret materiale

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, idet entreprenøren skal indsamle og fremsende egen og underentreprenørers dokumentation

For alt arbejde, der indebærer særlig fare, skal entreprenøren og dennes underentreprenører udarbejde en skriftlig vurdering og angive foranstaltninger for arbejdets udførelse med henblik på, at arbejdet kan udføres sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt, jf. Arbejdstilsynets bek. nr. 1516, §7.

Det kan være arbejdsprocedurer for særligt risikofyldte arbejder eller arbejdspladsspecifikke vurderinger. F.eks. APV omhandlende de arbejdspladsspecifikke sikkerheds- og sundhedsmæssige forhold ved arbejdsopgaver, eksempelvis opsætning af tagkonstruktioner, isolering af lofter i de konkrete bygninger, støvende processer eller andre proces-skabte kemiske påvirkninger.

På opstartsmødet pointerer bygherren, at entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører sørger for instruktion af egne beskæftigede, så de kan udføre arbejdet på en farefri måde. Toolbox-møder (korte strukturerede møder mellem formand og sjak) om håndtering af risikobetonede opgaver, kan indgå.

I udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/PSS og på opstartsmødet fremhæver bygherren følgende:

- Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører som minimum sørger for instruktion af egne beskæftigede, som skal udføre arbejdsopgaver:
 - Der i Plan for Sikkerhed og Sundhed (PSS) er karakteriseret som særlig farligt arbejde;
 - Der skal udføres af rutinerede;
 - Der skal udføres af beskæftigede, som ikke uden sprogkyndiges mellemkomst vil kunne forstå instruktion;
 - Der skal udføres med nyt/ændret arbejdsudstyr, nye/ændrede tekniske hjælpemidler, nye/ændrede arbejdsprocesser, nye/ændrede stoffer og materialer, eller ny/ændret teknologi.

På bygherrens forlangende leverer entreprenøren dokumentation for, at ovennævnte instruktion finder sted. Eksempelvis ved at entreprenøren fremviser skemaer fra entreprenøren og dennes underentreprenører, der dokumenterer hvornår, hvordan og med hvilke medarbejdere, der er afholdt instruktion omhandlende et specifikt arbejde.

- Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører har udarbejdet skriftlige risikovurderinger og anført sikkerhedsforanstaltninger for udførelse af arbejde, der indebærer særlige farer (arbejdsprocedurer) og/eller arbejdspladsspecifikke APVer.

På bygherrens forlangende leverer entreprenøren dokumentation af ovenstående i form af egne og underentreprenørers skriftlige risikovurderinger/arbejdspladsspecifikke APVer.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan vælge at udelade et eller flere af de i klausulen nævnte krav til entreprenøren om på forlangende at kunne levere dokumentation.

Såfremt et eller flere af dokumentationskravene fravælges, slettes det/de pågældende punkter i arbejdsklausulen.

Mere restriktivt: Ingen forslag til mere restriktive dokumentationskrav.

Yderligere dokumentation

Nærved-ulykker og arbejdsulykker

I henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 1181 §7 skal der ved arbejde på byggepladser, hvor samme entreprenør beskæftiger 5 eller flere ansatte i en periode på mindst 14 dage etableres en arbejdsmiljøorganisation. Arbejdsmiljøorganisationen skal sørge for, at årsagerne til ulykker, forgiftninger og sundhedsskader samt tilløb hertil undersøges og sørge for at få gennemført foranstaltninger, der hindrer gentagelse. En gang årligt skal der udarbejdes en samlet oversigt over ulykker, forgiftninger og sundhedsskader.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

Få

ressourcer for **bygherren** at håndhæve, pga. gennemsyn af ulykkesstatistik mv.

Fleere

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, idet entreprenøren skal indsamle og fremvise egen og underleverandørers dokumentation

I udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/PSS og på opstartsmødet fremhæver bygherren følgende:

- Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører registrerer og analyserer nærved ulykker og arbejdsulykker, der måtte indtræffe på byggepladsen og træffer foranstaltninger, der hindrer gentagelser. Bygherren og/eller dennes arbejdsmiljøkoordinator skal om ønsket inddrages og deltage i analysedelen.
- På bygherrens forlangende leverer entreprenøren dokumentation for, at ovennævnte registrering og analyse af nærved ulykker og arbejdsulykker finder sted. F.eks. ved fremvisning af egne og underentreprenørers månedlige statistikker over præsterede antal arbejdstimer og antal nærved ulykker og arbejdsulykker på byggepladsen.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan vælge at udelade et eller flere af de i klausulen nævnte krav til entreprenøren om på forlangende at kunne levere dokumentation.

Såfremt et eller flere af dokumentationskravene fravælges, slettes det/de pågældende punkter i arbejdsklausulen.

Mere restriktivt: Ingen forslag til mere restriktive dokumentationskrav.

Yderligere dokumentation

Arbejdsmetode og udstyr

I henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 559 § 4 er entreprenøren og underentreprenører alle som arbejdsgivere ansvarlige for, at arbejdet udføres sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt.

På opstartsmødet pointerer bygherren, at entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører anvender arbejdsmetoder og udstyr, der gør, at arbejdet kan udføres sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt. F.eks. kan ulykkesrisiko og belastning ved valgte arbejdsmetode og valgte udstyr (f.eks. stillads/stiger, manuelle løfteopgaver, samt støv, støj, vibrationer mm.) skulle reduceres gennem brug af mere egnede metoder og udstyr.

I udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/PSS og på opstartsmødet fremhæver bygherren følgende:

- Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører anvender arbejdsmetoder og udstyr, der bedst muligt reducerer ulykkesrisici og begrænser belastningen af de beskæftigede på byggepladsen, herunder den manuelle belastning.
- På bygherrens forlangende leverer entreprenøren dokumentation af ovenstående i form af egne og underentreprenørers arbejdspladsvurderinger (APV) af anvendte arbejdsmetoder og udstyr.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

Fle

 ressourcer for bygherren at håndhæve, pga. gennemsyn af rekvireret materiale

Fle

 ressourcer for entreprenøren at efterleve, idet entreprenøren skal indsamle og fremsende egen og underleverandørers dokumentation

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan vælge at udelade et eller flere af de i klausulen nævnte krav til entreprenøren om på forlangende at kunne levere dokumentation.

Såfremt et eller flere af dokumentationskravene fravælges, slettes det/de pågældende punkter i arbejdsklausulen.

Mere restriktivt: Ingen forslag til mere restriktive dokumentationskrav.

Yderligere dokumentation

Eftersyn af redskaber og maskiner, sikkerhedsdatablade og arbejdspladsbrugsanvisninger

En række tekniske hjælpemidler og maskiner er omfattet af krav om regelmæssige eftersyn, der skal udføres hver 12. måned eller hyppigere. Således er der krav til lovpligtige eftersyn eller særlige krav til eftersyn for bl.a. følgende tekniske hjælpemidler og maskiner: Hejseredskaber og spil, løfteredskaber, transportredskaber, trykbærende udstyr – trykbeholdere, køleanlæg og trykflasker, anhugningsgrej, transportable stiger, stilladser, trykluft til åndemiddelluft, faldsikringsudstyr, elektrisk håndværktøj, brandslukkere og gasinstallationer. Kravene varierer alt efter, hvilket materiel der er tale om, og er beskrevet i en række At-vejledninger.

Entreprenøren skal sikre, at entreprenørens og dennes underentreprenørs lovpligtige eftersyn er gennemført som påkrævet for redskaber og maskiner, der anvendes på byggepladsen.

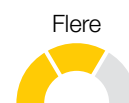
I henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 1793 §5 skal arbejde med stoffer og materialer i alle led planlægges og tilrettelægges således, at det kan udføres sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt. Dette indebærer bl.a., at entreprenøren og dennes underentreprenører alle skal udarbejde en APV, og vurderingen skal tillige indeholde en fortegnelse over de

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

ressourcer for **byg-herren** at håndhæve, pga. gennemsyn af anmodet materiale

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, idet entreprenøren skal indsamle og fremvise egen og underleverandørers dokumentation

farlige stoffer og materialer, der bruges på arbejdspladsen med henvisning til de relevante leverandørbrugsanvisninger. Som arbejdsgivere skal entreprenøren og dennes underentreprenører endvidere udarbejde en arbejdspladsbrugsanvisning for de stoffer og materialer, som i bekendtgørelsen er defineret som farlige. De ansatte, der er beskæftiget med stoffet eller materialet, skal vejledes i brugen heraf og have brugsanvisningen udleveret med effektiv instruktion.

I udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/PSS og på opstartsmødet fremhæver bygherren følgende:

- Entreprenøren skal sikre at redskaber og maskiner, som anvendes på byggepladsen af entreprenøren eller dennes underentreprenører, er efterset som lovkrævet;
- Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører besidder alle relevante leverandørbrugsanvisninger jf. At-vejledning C.0.12;
- Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører har sørget for udarbejdelse af arbejdspladsbrugsanvisning for de stoffer og materialer, som i Arbejdstilsynets bek. nr. 1793 §6 er defineret som farlige samt har vejledt egne beskæftigede i brugen af stoffet eller materialet og udleveret brugsanvisningen sammen med effektiv instruktion.

- På bygherrens forlangende fremviser entreprenøren dokumentation af ovenstående på egne og underentreprenørers vegne i form af: Eftersynsrapport eller mærkat på udstyr eller lignende, der dokumenterer lovpligtige eftersyn; leverandørbrugsanvisninger og arbejdspladsbrugsanvisninger.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan vælge at udelade et eller flere af de i klausulen nævnte krav til entreprenøren om på forlangende at kunne levere dokumentation.

Såfremt et eller flere af dokumentationskravene fravælges, slettes det/de pågældende punkter i arbejdsklausulen.

Mere restriktivt: Ingen forslag til mere restriktive dokumentationskrav.

Yderligere dokumentation

Beviser/certifikater/Arbejdstilsynets anerkendelse af erhvervsmæssige kompetencer

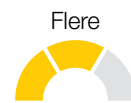
I henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 1088 §3 skal entreprenøren og eventuelle underentreprenører alle som arbejdsgivere sikre, at arbejde, som arbejdstilsynet stiller krav om, kun må udføres af personer, der har gennemgået den relevante uddannelse eller aflagt den relevante prøve, udføres af sådanne personer.

Dette gælder for en række arbejder på en byggeplads, f.eks. asbestsanering, arbejde med epoxy og isocyanater, kørsel med gaffeltruck m.m.

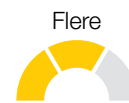
Inden for en række områder gælder det endvidere i henhold til Arbejdstilsynets bek. nr. 151, at arbejdskraft fra udlandet eller danskere med erhvervsmæssige kvalifikationer fra udlandet skal have deres erhvervsmæssige kvalifikationer kontrolleret forudgående af Arbejdstilsynet med henblik på anerkendelse, før arbejdet må påbegyndes. Arbejdsgiveren skal sikre sig dokumentation for, at den ansatte opfylder disse krav. Ved orienteringen om brug af underentreprenører har entreprenøren leveret dokumentation, for så vidt angår kompetencer hos pågældende underleverandører. Imidlertid kan der opstå behov for at se dokumentation for beskæftigede, som en underentreprenør har hyret ind efterfølgende.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

ressourcer for **bygherren** at håndhæve pga. gennemsyn af anmodet materiale

ressourcer for **entreprenøren** at efterleve, idet entreprenøren skal fremvise egen og underleverandørers dokumentation

I udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/PSS og på opstartsmødet fremhæver bygherren følgende:

- Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører udelukkende lader arbejde, der kræver uddannelsesbevis eller certifikat eller andet generelt bevis for gennemført uddannelse eller anerkendelsesbrev fra Arbejdstilsynet, udføre af personer der kan fremvise deres relevante certifikat eller uddannelsesbevis eller anerkendelsesbrev.
- På bygherrens forlangende fremviser eller leverer entreprenøren dokumentation for, at beskæftigede hos entreprenøren og dennes underentreprenører besidder certifikat, uddannelsesbevis eller arbejdstilsynets anerkendelsesbrev, før de udfører arbejder, hvor dette kræves.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET, KAN FØLGENDE FORESLÅS:

Mindre restriktivt: Bygherren kan vælge at udelade et eller flere af de i klausulen nævnte krav til entreprenøren om på forlangende at kunne levere dokumentation.

Såfremt et eller flere af dokumentationskravene fravælges, slettes det/de pågældende punkter i arbejdsklausulen.

Mere restriktivt: Ingen forslag til mere restriktive dokumentationskrav.

Incitament

Ved eksemplarisk håndtering af arbejdsmiljøspørgsmål vil bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator uddele bonus til entreprenøren, dennes underentreprenører og/eller beskæftigede hos entreprenør eller underentreprenør. *[Bygherren beskriver specifikt hvordan, f.eks. inspireret af vejledningens foreslåede bonusordning].*

Bygherren vil bidrage til, at eventuelle konflikter løses gennem dialog og på lavest mulige konfliktniveau. Målet er at få løst eller reduceret konflikter, bl.a. så nedennævnte økonomiske sanktioner kan afværges, får et mindre omfang og medfører færre negative konsekvenser.

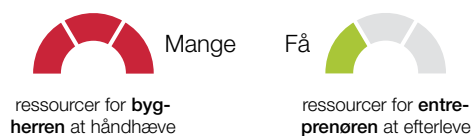
Ved overtrædelse af sikkerhedsmæssige krav formuleret i arbejdsklausulen kan bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator indstille arbejdet, bortvise beskæftigede hos entreprenøren og/eller eventuelle underentreprenører eller bortvise entreprenøren og/eller eventuelle underentreprenører i kæden. Gentagne overtrædelser af de sikkerhedsmæssige krav i klausulen kan udgøre en misligholdelse, der berettiger bygherren til at ophæve kontrakten.

Derudover kan entreprenøren efter varsel ifalde bod for egne og eventuelle underentreprenører i kædens forseelser. Dagboden udgør xx kr. *[bygherren erstatter xx med aktuelle beløb]* pr. overtrædelse. Såfremt overtrædelsen ikke rettes op inden xx dage *[bygherren erstatter xx med antal dage]* efter, at forholdet påtales af bygherren eller dennes arbejdsmiljøkoordinator, kan dagboden øges til xx kr. pr. *[bygherren erstatter xx med beløb og indsætter interval]*, indtil overtrædelsen er bragt til ophør. Ved gentagne overtrædelse af samme påtalte forhold stiger dagboden til xx kr. *[bygherren erstatter xx med aktuelle beløb]* pr. overtrædelse. Beløbet kan modregnes i entreprenørens vederlag.

Ved manglende eller mangelfulde lovkrævede sikkerhedsforanstaltninger samt hvis anvisninger fra bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vedrørende oprydning eller renhold ikke er fulgt, forbeholder bygherren sig ret til efter en varslet frist, at få forholdene udbedret på entreprenørens regning.

FORVENTEDE RESSOURCER:

Kravet forventes isoleret set at kræve:

LOVKRÆVET:

Nej Ja

FORMÅL MED KRAVET:

At motivere entreprenøren og dennes eventuelle underentreprenører samt alle beskæftigede på byggepladsen til at efterleve arbejdsklausulens sikkerhedsmæssige krav.

Bygherren vedtager hvordan og efter hvilke kriterier, bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vil uddele bonus til entreprenøren, dennes eventuelle underentreprenører eller beskæftigede på byggepladsen. Dette formidles i klausulen, i kontrakten og på opstartsmøder.

Bygherren formidler i udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser og på opstartsmøder med hvilket formål, en konfliktløsningsmodel ønskes etableret, samt hvordan og hvornår den ønskes fastlagt.

Yderligere er det i kraft af kædeansvaret således, at entreprenøren kan gøres ansvarlig for udgifter og/eller forsinkelser, der påføres bygherren som følge af, at entreprenøren eller dennes underentreprenører i kæden ikke overholder deres sikkerhedsmæssige forpligtigelser anført i arbejdsklausulen.

OPFØLGNING:

På baggrund af den opfølgning bygherrens arbejdsmiljøkoordinator udfører på byggepladsen, kan incitamenterne tages i anvendelse.

DOKUMENTATION:

På baggrund af referater, runderingsskemaer og fremvist dokumentation for krav efterlevelse kan incitamenterne tages i anvendelse.

UNDER HENSYNTAGEN TIL PROPORTIONALITET KAN FØLGENDE ALTERNATIVE KRAV OVERVEJES:

Mindre restriktivt: Ophævelse af kontrakt og/eller andre sanktioner slettes som sanktionsmulighed, såfremt de ikke vurderes proportionelle med opgaven.

Mere restriktivt: Uddeling af bonus kan slettes som incitament, såfremt bygherren ikke ønsker at gøre brug heraf. Imidlertid kan det hæmme samarbejdet, hvis bygherren alene anvender bod, hvilket kan få negative konsekvenser for sikkerhedsarbejdet og sikkerheden på pladsen.

FORSLAG TIL BONUSORDNING:

Bygherren og entreprenøren opretter ved kontraktens indgåelse en pulje af en aftalt størrelse, som gerne begge parter bidrager til. Puljen udbetales som bonus ubeskåret til entreprenøren, efter entreprisen er udført, eller beskåret efter et klart regelsæt. Puljen administreres af arbejdsmiljøkoordinatoren, som gennemfører opfølgning i henhold til tilsyns kontrolplanen. Puljen ”reguleres” i forhold til performance, herunder at krav i arbejdsklausulen overholdes.

Regelsættet kunne være, at et givent krav i arbejdsklausulen udløser et fratræk på xx kroner fra puljen, hvis det ikke er overholdt. Dette kunne kobles med øvrige forhold, der vurderes på sikkerhedsrunderinger, f.eks. så x antal gule markeringer ved runderinger udløser et fratræk på xx kroner fra puljen, samt at røde markeringer udløser et fratræk fra puljen på xx kroner. Desuden kunne man fastsætte, at Arbejdstilsynsbesøg, der udløser påbud eller strakspåbud, giver et fratræk på xx kroner.

Når entreprisen er udført, opgøres puljen og udbetales til entreprenøren. Hvis entreprenøren ikke har haft påtaler eller andet i relation til sikkerhed, som har medført et fratræk, kan entreprenøren ”hæve” hele puljen. Modsat hvis entreprenøren har haft mange påtaler mm., vil puljen være reduceret, og bygherren beholder den del af puljen, som er fratrukket pga. påtaler mm. Opdeling af puljen og opgørelse og udbetaling efter delfærdiggørelse af entreprisen kan også aftales.

Vejledning til bygherre

– Opfølgning på krav efterlevelse

Med henblik på at sikre en systematisk og dækkende opfølgning på, at entreprenøren efterlever de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen, udarbejder bygherren en tilsyns kontrolplan. Tilsyns kontrolplanen kan hensigtsmæssigt udarbejdes i et samarbejde mellem den/de hos bygherren, som har udarbejdet udbudsmaterialet og kontrakten, og den/de der skal gennemføre opfølgning på, at entreprenøren efterlever de sikkerhedsmæssige krav i arbejdsklausulen.

Et eksempel og en skabelon til tilsyns kontrolplan, inspireret af tilsynsplan fra bips, følger på de næste sider. Skabelonen udfyldes, og kontrolplanen beskriver dermed bygherrens konkrete planlagte opfølgningstype og hyppighed og giver plads til løbende rapportering fra opfølgningen.

Opfølgningen på byggepladsen gennemføres typisk af bygherrens arbejdsmiljøkoordinator. Bygherren skal fast-

lægge rammerne for de opgaver, som koordinatoren skal udføre i henhold til bekendtgørelse nr. 117 af 5. februar 2013. Tilsyns kontrolplanen anbefales at indgå i den opgave/ydelsesbeskrivelse, som bygherren udarbejder for arbejdsmiljøkoordineringen. Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator skal være kompetent til at træffe beslutninger ofte i tidsmæssigt og økonomisk pressede situationer. For at undgå interessekonflikt mellem fremdrift/økonomi og arbejdsmiljø anbefales det ved større projekter, at arbejdsmiljøopgaven varetages af en person, der ikke har andre opgaver i forbindelse med udførelsen af byggeriet end arbejdsmiljøkoordineringen.

Det understreges ofte af entreprenører, at en synlig bygherre har stor betydning for samarbejdet om sikkerheden i byggefasen. Bygherrens jævnlige tilstedeværelse på byggepladsen f.eks. ved opstartsmøder, giver mulighed for at understrege, at bygherren prioriterer sikkerheden højt.

OPFØLGNING – TILSYNSKONTROLPLAN, EKSEMPEL

Entreprisa:

Entreprenør:

Dato og udgave:

Side:

LØBENR.	REFER- ENCE TIL KON- TRAKT	EMNE	OPFØLGNINGSMETODE			OPFØLGNINGSFREKVENNS	ACCEPTKRITERIUM	DOKUMENTATION	ANSVAR- LIG	OPFØLGNINGSRAPPORT		
			KONTROL -DOKU- MENT	KONTROL PÅ MØDER	KONTROL PÅ BYGGE- PLADS					BEMÆRK- NINGER	DATO INL.	BILAG REF.
1		Arbejdssprog			X (normal arbejds- tid)	Hver anden uge	At sprogkyndige hos entreprenør og dennes UE'er behersker arbejds- sproget på et niveau som krævet	Tilsynsnotat	AMK(B)			
					X (uden for normal arbejds- tid)	En gang pr. måned				At sprogkyndige hos entreprenør og dennes UE'er er tilstede på pladsen At sprogkyndige behersker arbejds sproget på et niveau som krævet		
2		Arbejds miljøansvarlig			X	På førstekommande koordinerende sikker- hedsrunde	Kopi af kursusbevis for obligatorisk arbejds miljøuddannelse for entrepre- nøren og dennes UE'ers arbejds miljøansvarlige. (Mere end 5 beskæftiget på pladsen)	Kursusbevis	AMK(B)			
					X	På førstekommande koordinerende sikker- hedsrunde				Arbejds miljøansvarlig er udpeget hos entreprenør og UE'er og kan handle på entreprenørens vegne i sikkerhedsnæssige spørgsmål	Referat fra det koordinerende sikkerhedsrunde	AMK(B)
3		Bug af underentreprenør			X	Stikprøvevis	At alle krævede oplysninger er anført i entreprenørens orientering om UE	Tilsynsnotat	AMK(B)			
				X		1 uge inden underentreprenørens opstart				At de arbejds miljøansvarlige, som skal være tilstede på pladsen, også er det	Oplysnings skema	Bygherre
4		Opstarts mode			X	Hvert opstarts mode	At modpartlige deltagere fra alle entreprenører og kendte UE'er er til stede på mødet	Deltagerliste	*AMK(B)/ bygherre*			
					X	Hvert opstarts mode				At modpartlige deltagere (inkl. sprogkyndige hvor nødvendigt) fra alle entreprenører og UE'er er til stede på mødet	Referat fra det koordinerende sikkerhedsrunde	AMK(B)
5		Koordinerende sikkerhedsrunde			X	Hvert koordinerende sikkerhedsrunde	At alle krævede deltagere fra entreprenør og UE'er er til stede og har deltaget i rundingen	Udfyldt monitorarbejdsplads-skema	AMK(B)			
					X	Hvert koordinerende sikkerhedsrunde				At referat og rundings skema er opbygget snævert på oplysningerne i skure og centralt på arbejdspladsen overens til relevantt sprog	Tilsynsnotat	AMK(B)
6		Sikkerhedsrundringer			X	Alle rundringer	At referat og rundings skema er opbygget snævert på oplysningerne i skure og centralt på arbejdspladsen overens til relevantt sprog	Tilsynsnotat	AMK(B)			
					X	Stikprøvevis 2 arbejdsdage efter at entrepre- nør har modtaget referat og rundings skema				Beskrivelser om instruktion relateret til PSS	AMK(B)	
7		Dokumentation for formidling fra koord. sikkerhedsrunde og sikkerhedsrundringer			X	Stikprøvevis, f.eks. 1 gang pr. måned	At entreprenør leverer beskrivelser af, hvordan og hvornår instruktion hos entreprenør og dennes UE'er foregår, herunder hensyntagen til sprog	Mødereferater, skemaer ellign. der dokumente- rer gennemført instruktion	AMK(B)			
					X	Stikprøvevis, f.eks. 1 gang pr. måned				At entreprenør fremviser dokumentation for, at entreprenør og UE'er udfører instruktion af de beskæftigede i arbejdets udførelse	Skriftlige arbejdsplads specifikke APV'er og risikovurderinger	AMK(B)
8		Dokumentation for instruktion relateret til PSS			X	Stikprøvevis, f.eks. 1 gang pr. måned	At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	Opdateret ulikkesstatistik med angivelse af præsteret antal arbejds timer og antal reaved- ulikker og arbejds ulikker på pladsen. Egnede foranstaltninger er truet	AMK(B)			
					X	Stikprøvevis, f.eks. ved audits af entrepre- nørens arbejds miljøarbejde				At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	AMK(B)	
9		Dokumentation for instruktion ved arbejdets udførelse			X	Stikprøvevis, f.eks. ved audits af entrepre- nørens arbejds miljøarbejde	At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	Skriftlige arbejdsplads specifikke APV'er og risikovurderinger	AMK(B)			
					X	Hver 14. dag på koordinerende sikkerheds- møder samt på ekstradirekte sikkerheds- møder ved kritisk opståede ulikker. Rundring eller indrullen ulikke				At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	AMK(B)	
10		Dokumentation for reaved- ulikker og arbejds ulikker			X	Stikprøvevis, f.eks. ved audits af entrepre- nørens arbejds miljøarbejde	At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	Opdateret ulikkesstatistik med angivelse af præsteret antal arbejds timer og antal reaved- ulikker og arbejds ulikker på pladsen. Egnede foranstaltninger er truet	AMK(B)			
					X	Hver 14. dag på koordinerende sikkerheds- møder samt på ekstradirekte sikkerheds- møder ved kritisk opståede ulikker. Rundring eller indrullen ulikke				At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	AMK(B)	
11		Dokumentation for valgte arbejds metoder og udstyr			X	Stikprøvevis at APV'er. På de koordinerende sikkerhedsrunde. Alle sikkerhedsrundringer	At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	Udfyldt monitorarbejdsplads-skema	AMK(B)			
					X	Stikprøvevis på sikkerhedsrundringer				At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	AMK(B)	
12		Dokumentation for eftersyn af redskaber og maskiner der lovgivning skal efterses, leverandør- og arbejdsplads- brugsanvisninger			X	Stikprøvevis på sikkerhedsrundringer	At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	Udfyldt monitorarbejdsplads-skema	AMK(B)			
					X	Stikprøvevis på sikkerhedsrundringer				At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	AMK(B)	
13		Dokumentation for beviser/ certifikater/Afs anerkendelse af erhvervsnæssige kom- pletter			X	Stikprøvevis på sikkerhedsrundringer	At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	Udfyldt monitorarbejdsplads-skema	AMK(B)			
					X	Stikprøvevis på sikkerhedsrundringer				At der er udarbejdet de lovgivninge APV'er og risikovurderinger for specielle og farlige arbejdsoperationer	AMK(B)	

Skabeloner

Skabeloner for tilsyns kontrolplan og arbejdsklausul kan hentes som Excell- og Word-dokumenter på følgende hjemmeside:

www.byggeproces.dk

Arbejdsklausul

Entreprenøren skal sikre de ansatte, som entreprenøren og eventuelle underentreprenører beskæftiger ved den udbudte opgave, løn (herunder særlige ydelser), arbejdstid og andre arbejdsvilkår, der ikke er mindre gunstige end dem, der gælder for arbejde af samme art i henhold til en kollektiv overenskomst indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område. **[Bygherren erstatter dette afsnit med sin nuværende arbejdsklausul].**

Sikkerhedsmæssige krav

Entreprenøren og dennes underentreprenører skal sikre, at arbejdsmiljølovgivningen overholdes under udførelsen af den udbudte opgave og skal medvirke til, at bygherren kan overholde sine arbejdsmiljømæssige forpligtelser som bygherre. Eventuelle sikkerhedsmæssige vilkår nævnt i voldgiftskendelser eller i gældende kollektiv overenskomst, indgået af de inden for det pågældende faglige område mest repræsentative arbejdsmarkedsparter i Danmark, og som gælder på hele det danske område, skal tilsvarende overholdes.

Alle nedenstående sikkerhedsmæssige krav skal overholdes af såvel den kontraherende entreprenør (i det efterfølgende "Entreprenøren") som alle entreprenørens eventuelle underentreprenører i kæden, og uanset om entreprenør/ underentreprenør har ansatte beskæftiget. Det påhviler entreprenøren at sikre samt på forlangende dokumentere, at entreprenøren og dennes eventuelle underentreprenører i kæden efterlever kravene. Entreprenøren kan gøres ansvarlig for udgifter og/eller forsinkelser, der påføres bygherren som følge af, at entreprenøren eller dennes underentreprenører i kæden ikke overholder de sikkerhedsmæssige forpligtelser anført i arbejdsklausulen.

Bygherren vil for sin part medvirke til, at entreprenørerne kan udføre bygge- og anlægsarbejdet sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt, og bl.a. gennem sin koordinering medvirke til at optimere samarbejdet. Det er bygherrens intension at skabe et velfungerende samarbejde på tværs af alle aktørerne, idet det er en af forudsætningerne for, at der kan skabes en positiv dialog og synergi omkring opnåelse af et godt arbejdsmiljø.

Der lægges vægt på, at de deltagende entreprenører og underentreprenører besidder samarbejdskompetencer, herunder erfaringer med at indgå i dialog om løsning af sikkerhedsmæssige udfordringer og løsning af eventuelle konflikter på tværs af organisationen.

Arbejdssprog

Arbejdssproget på byggepladsen er xx **[bygherren erstatter xx med det/de aktuelle arbejdssprog].**

For at sikre effektiv reaktion i eventuelle nødsituationer og korrekt forståelse af sikkerhedskommunikation skal entreprenøren og dennes underentreprenører hver især have mindst én sprogkyndig på byggepladsen. Sprogkyndige skal minimum på B2 niveau på CEFR-skalaen kunne videreformidle tekniske og sikkerhedsmæssige termer og kunne tale og læse arbejdssproget samt tale og skrive det/de sprog, som vedkommende (under)entreprenørs beskæftigede på byggepladsen taler og læser.

Entreprenøren skal sikre, at entreprenøren og dennes underentreprenører har deres sprogkyndige tilstede på byggepladsen, så de uden unødige forsinkelser kan bistå sprogligt, når som helst entreprenøren eller underentreprenøren har beskæftigede på pladsen, der ikke behersker arbejdssproget.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mindre eller mere restriktivt].

Arbejdsmiljøansvarlig

For at sikre kommunikation omkring sikkerheden skal entreprenøren og enhver underentreprenør til stadighed have en arbejdsmiljøansvarlig person i virksomheden, som har bemyndigelse til at træffe

beslutninger på sikkerhedsspørgsmål. For at lette en løbende direkte kontakt og dialog om sikkerhedsmæssige forhold på byggepladsen, opfordrer bygherren til, at den arbejdsmiljøansvarlige, også hvor der er beskæftiget under 5 personer på pladsen, er en person, som er fuldtidsbeskæftiget på byggepladsen.

Enhver entreprenør og underentreprenør med 5 eller flere beskæftigede på pladsen i en periode på mindst 14 dage skal som lovkrævet etablere en arbejdsmiljøorganisation på byggepladsen. Arbejdslederen i arbejdsmiljøgruppen skal kunne handle på entreprenørens vegne i sikkerhedsmæssige spørgsmål. Med mindre andet aftales, er det en arbejdsleder fra en arbejdsmiljøgruppe på pladsen, som er entreprenørens arbejdsmiljøansvarlige.

Arbejdsmiljøgruppens medlemmer skal have den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse. Dette dokumenteres ved aflevering af kopi af kursusbevis til bygherrens arbejdsmiljøkoordinator ved førstkomende koordinerende sikkerhedsmøde. Alternativt dokumenteres det på mødet, at tilmelding til den obligatoriske arbejdsmiljøuddannelse har fundet sted.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mindre eller mere restriktivt].

Brug af underentreprenører

Entreprenørens orientering om brug af underentreprenører (herunder enkeltmandsvirksomheder) skal ske skriftligt til bygherren minimum x uge(r) [bygherren erstatter x med den valgte frist] før en underentreprenør ønskes beskæftiget på byggepladsen. Orienteringen skal omfatte følgende data om underentreprenøren: Virksomhedsnavn, CVR-nummer/registreringsnummer i hjemlandet, arbejdets art, forventet arbejdsperiode og forventet antal beskæftigede på byggepladsen samt kontaktdata på underentreprenørens juridiske repræsentant, arbejdsmiljøansvarlige og sprogkyndige.

Tilsvarende entreprenøren skal underentreprenørens kapacitet og kvalifikationer til at løse opgaver omfattet af en underentreprenørkontrakt dokumenteres, når der er tale om opgaver, som i henhold til danske regler fordrer særlig uddannelse eller bestået prøve, før arbejdet må udføres. Dokumentationen kan bl.a. være i form af danske beviser eller arbejdstilsynets anerkendelse af udenlandske erhvervmæssige kvalifikationer.

Bygherren har valgt at gøre brug af den frivillige udelukkelsesgrund vedrørende overtrædelse af miljø, sociale og arbejdsretlige forpligtelser (§137 stk.1 nr. 1 i udbudsloven) og vil dermed afvise en underentreprenør, såfremt bygherren er bekendt med, at denne inden for de seneste 2 år har begået overtrædelser af en vis væsentlighed af arbejdsmiljøloven, og underentreprenøren ikke kan dokumentere at have forebygget tilsvarende overtrædelser.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mindre eller mere restriktivt].

Opstartsmøde

Inden arbejdet på byggepladsen sættes i gang, holder bygherren et opstartsmøde med de entreprenører, bygherren har indgået aftale med om beskæftigelse på byggepladsen. Entreprenøren er ansvarlig for at følgende deltager i opstartsmødet: Entreprenøren eller en repræsentant for denne, entreprenørens arbejdsmiljøansvarlige og medlemmerne af arbejdsmiljøorganisationen på byggepladsen eller repræsentanter for de ansatte, hvor der ikke er lovkrav om arbejdsmiljøorganisation. Entreprenøren er ansvarlig for, at dennes underentreprenører deltager i opstartsmødet med tilsvarende personkreds, samt at ejere fra eventuelle enkeltmandsvirksomheder deltager.

Opstartsmøder holdes løbende og vil foregå på xx [bygherren erstatter xx med aktuelle arbejdsprog]. På møderne vil bygherren og/eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator bl.a. gennemgå alle sikkerhedskrav formuleret i arbejdsklausulen samt redegøre for bygherrens arbejdsmiljøpolitik [bygherren sletter omtalen af arbejdsmiljøpolitik, såfremt en sådan ikke er gældende].

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mindre eller mere restriktivt].

Koordinerende sikkerhedsmøder

Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren eller en repræsentant for denne samt de på byggepladsen beskæftigede medlemmer af arbejdsmiljøorganisationen og den arbejdsmiljøansvarlige deltager i alle bygherrens koordinerende sikkerhedsmøder, der afholdes minimum hver 14. dag. Entreprenøren er ansvarlig for, at dennes underentreprenører deltager i koordinerende sikkerhedsmøder med tilsvarende personkreds. Fra eventuelle enkeltmandsvirksomheder deltager ejeren. Deltagerne skal, evt. ved deres sprogkyndiges mellemkomst, kunne forstå og ytre sig på møderne. I referaterne fra møderne, der også tilgår bygherren, anføres deltagernes navne og de firmaer, de er beskæftiget hos.

Bygherren kan i løbet af byggefasen aftale alternative modeller for møderne inden for lovgivningens rammer, f.eks. hvis kredsene af mødedeltagere skønnes at blive for store.

Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører formidler referater fra koordinerende sikkerhedsmøder til egne beskæftigede på byggepladsen. Formidlingen skal til alle beskæftigede ske på et sprog, som de(n) beskæftigede kan forstå.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mere restriktivt].

Sikkerhedsrundering

Bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vil gennemføre sikkerhedsrunderinger hver x. uge [bygherren indsætter den valgte frekvens, minimum hver 14. dag]. Entreprenøren skal deltage i alle sikkerhedsrunderinger og er ansvarlig for, at dennes underentreprenører på skift deltager i sikkerhedsrunderingerne. Sikkerhedsrunderingerne forventes gennemført efter mønsterarbejdsplads-metoden. Entreprenøren skal påregne at deltage i alle runderinger med sin arbejdsmiljøansvarlige og én arbejdsmiljørepræsentant beskæftiget på byggepladsen. Hver enkelt underentreprenør, uanset placering i kæden, skal påregne deltagelse i sikkerhedsrundering x gange hver x måned [bygherren erstatter x med den valgte frekvens] med én arbejdsmiljørepræsentant beskæftiget på pladsen. Hvor der ikke er lovkrav om arbejdsmiljørepræsentant, deltager i stedet en anden repræsentant for medarbejderne. Hvor der er tale om enkeltmandsvirksomheder, deltager ejeren af enkeltmandsvirksomheden.

De konkrete deltagere, runderingsområde og eventuelt tema aftales på det forudgående koordinerende sikkerhedsmøde og under hensynstagen til at opnå optimal læring for de deltagende. Deltagernes navne og de firmaer, de er beskæftiget hos, registreres på runderingsskemaet, som tilgår bygherren efter runderingen. Entreprenøren er ansvarlig for, at entreprenøren og dennes underentreprenører formidler resultater og beslutninger fra sikkerhedsrunderinger til egne beskæftigede på byggepladsen. Formidlingen skal til alle beskæftigede ske på et sprog, som de(n) beskæftigede kan forstå.

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan anvende vejledningen til at gøre kravet mere restriktivt].

Yderligere dokumentation

Som uddybet og præciseret i udbudsmaterialets arbejdsbeskrivelser/plan for sikkerhed og sundhed skal entreprenøren på bygherrens forlangende kunne dokumentere, at entreprenøren og dennes underentreprenører sørger for:

- Formidling af referater fra koordinerende sikkerhedsmøder og resultater fra sikkerhedsrunderinger til egne beskæftigede på byggepladsen;
- Instruktion af egne beskæftigede på byggepladsen i forhold til indholdet i Plan for Sikkerhed og Sundhed (PSS) og efterlevelse af aftaler vedrørende fællesområder;
- Instruktion af egne beskæftigede på byggepladsen i arbejdets udførelse samt skriftlige arbejdspladsspecifikke APVer og skriftlige risikovurderinger;

Ovennævnte formidling og instruktion skal foregå, så beskæftigede uanset sproglige kompetencer kan læse/forstå budskaberne.

- Registrering og analyse af nærved-ulykker og eventuelle arbejdsulykker samt tiltag der hindrer gentagelse;
- Valg af arbejdsmetoder og udstyr, der bedst muligt reducerer ulykkesrisici og begrænser belastningen af de beskæftigede på byggepladsen – herunder den manuelle belastning;
- Eftersyn af redskaber og maskiner samt sikkerhedsdatablade og arbejdspladsbrugsanvisninger.
- Sikring af beviser/certifikater/arbejdstilsynets anerkendelse af erhvervsmæssige kompetencer for egne beskæftigede på byggepladsen;

[Bygherren skal sikre proportionalitet og kan gøre kravet mindre restriktivt ved at afstå fra at kunne rekvirere dokumentation for ét eller flere af punkterne. Punktet/punkterne slettes i så fald]

Incitament

Ved eksemplarisk håndtering af arbejdsmiljøspørgsmål vil bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator uddele bonus til entreprenøren, dennes underentreprenører og/eller beskæftigede hos entreprenør eller underentreprenør. [Bygherren beskriver specifikt hvordan, f.eks. inspireret af vejledningens foreslåede bonusordning].

Bygherren vil bidrage til, at eventuelle konflikter løses gennem dialog og på lavest mulige konfliktniveau. Målet er at få løst eller reduceret konflikter, bl.a. så nedennævnte økonomiske sanktioner kan afværges, få et mindre omfang og medfører færre negative konsekvenser.

Ved overtrædelse af sikkerhedsmæssige krav formuleret i arbejdsklausulen kan bygherren eller bygherrens arbejdsmiljøkoordinator indstille arbejdet, bortvise beskæftigede hos entreprenøren og/eller eventuelle underentreprenører, eller bortvise entreprenøren og/eller eventuelle underentreprenører i kæden. Gentagne overtrædelser af de sikkerhedsmæssige krav i klausulen kan udgøre en misligholdelse, der berettiger bygherren til at ophæve kontrakten.

Derudover kan entreprenøren efter varsel ifalde bod for egne og eventuelle underentreprenører i kædens forseelser. Dagbøden udgør xx kr. [bygherren erstatter xx med aktuelle beløb] pr. overtrædelse. Såfremt overtrædelsen ikke rettes op inden xx dage [bygherren erstatter xx med antal dage] efter, at forholdet påtales af bygherren eller dennes arbejdsmiljøkoordinator, kan dagbøden øges til xx kr. pr. xx [bygherren erstatter xx med beløb og indsætter interval], indtil overtrædelsen er bragt til ophør. Ved gentagne overtrædelse af samme påtalte forhold stiger dagbøden til xx kr. [bygherren erstatter xx med aktuelle beløb] pr. overtrædelse. Beløbet kan modregnes i entreprenørens vederlag.

Ved manglende eller mangelfulde lovkrævede sikkerhedsforanstaltninger, samt hvis anvisninger fra bygherrens arbejdsmiljøkoordinator vedrørende oprydning eller renhold ikke er fulgt, forbeholder bygherren sig ret til, efter en varslet frist, at få forholdene udbedret på entreprenørens regning.

SKABELONER – TILSYNSKONTROLPLAN

Entreprise:

Entreprenør:

Dato og udgave:

Side:

LØBENR.	REFERENCE TIL KONTRAKT	EMNE	OPFØLGINGSMETODE			OPFØLGINGSFREKVENNS	ACCEPTKRITERIUM	DOKUMENTATION	ANSVARLIG	OPFØLGINGSRAPPORT		
			KONTROL - DOKUMENT	KONTROL PÅ MØDER	KONTROL PÅ BYGGEPLADS					BEMÆRKNINGER	DATO INL.	BILAG REF.
1		Arbejdsprog										
2		Arbejdsmiljøansvarlig										
3		Bug af underentreprenør										
4		Opstartsmøde										
5		Koordinerende sikkerhedsmøde										
6		Sikkerhedsunderinger										
7		Dokumentation for formidling fra koordin. sikkerhedsmøde og sikkerhedsunderinger										
8		Dokumentation for instruktion relateret til PSS										
9		Dokumentation for instruktion ved arbejdets udførelse										
10		Dokumentation for nærværdulykker og arbejdsulykker										
11		Dokumentation for valgte arbejdsmetoder og udstyr										
12		Dokumentation for eftersyn af redskaber og maskiner der lovpligtigt skal efterses leverandør- og arbejdspladsbrugsanvisninger										
13		Dokumentation for beviser/certifikater/ATs anerkendelse af erhvervsrelevante kompetencer										

Henvisninger til relevant lovgivning

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 1793 af 18. december 2015 om arbejde med stoffer og materialer (kemiske agenser).

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 559 af 17. januar 2014 om arbejdets udførelse med senere ændringer af nr. 1523 af 15. december 2010, nr. 513 af 17. maj 2011, nr. 447 af 24. april 2013 og nr. 627 af 4. maj 2015.

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 117 af 5. februar 2013 om bygherrens pligter

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 1088 af 28. november 2011 om arbejdsmiljøfaglige uddannelser med senere ændringer af nr. 406 og nr. 455.

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 1516 af 16. december 2010 med senere ændringer ved bekendtgørelse nr. 115 af 5. februar 2013 og bekendtgørelse nr. 1805 af 18. december 2015.

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 1181 af 15. oktober 2010 om samarbejde om sikkerhed og sundhed med senere ændringer ved bekendtgørelse nr. 116 af 5. februar 2013, nr. 444 af 24. april 2013 og nr. 1561 af 10. december 2015.

Arbejdstilsynets bekendtgørelse nr. 151 af 25. februar 2016 om anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer erhvervet i udlandet.

At-vejledning D1.1-3. Arbejdspladsvurdering (APV). Juli 2009 - opdateret april 2016. Arbejdstilsynet.

At-vejledning 1.7.1. Oplæring, instruktion og tilsyn med arbejdet. Januar 2015. Arbejdstilsynet.

At-vejledning C.0.12. Leverandørbrugsanvisning (sikkerhedsdatablad) og teknisk datablad for stoffer og materialer. Maj 2003. Arbejdstilsynet.

Beskæftigelsesministeriets lovbekendtgørelse nr. 1072 af 7. september 2010, lov om arbejdsmiljø, med senere ændringer.

Beskæftigelsesministeriets lovbekendtgørelse nr. 342 af 03.04.2014 Udstationeringsloven.

Erhvervs- og Vækstministeriet. Lov nr. 1564 af 15.12.2015. Udbudslov.

Erhvervs- og Vækstministeriet. Bekendtgørelse af lov, LBK nr. 1410 af 07.12.2007 om indhentning af tilbud på visse offentlige og offentligt støttede kontrakter (Tilbudsloven).

Om værktøjet

Værktøjet er udarbejdet af et projektteam hos COWI A/S under juridisk bistand fra Grith Skovgaard Ølykke, CBS. Projektteamet er ledet af Marchen Vinding Petersen og består derudover af Susse Laustsen, Henrik Bonnesen, Christa Krell-Jørgensen, Lone Jensen, Lars Vedsmann (fra 1. oktober 2014), Henrik Dahl (frem til 1. november 2014) og Morten Isaksen (frem til 1. november 2014).

En række repræsentanter fra offentlige bygherreinstitutioner og entreprenørvirksomheder har deltaget i interviews og spørgeskemaundersøgelse og har derigennem bidraget positivt til udviklingen af værktøjet.

Projektteamet har undervejs haft støtte i en følgegruppe bestående af:

- Jens Arnholtz, Københavns Universitet, Faos
- Rasmus Gunnarson, BAT-Kartellet frem til årsskiftet 2015-16, derpå afløst af Søren Schytte, BAT-Kartellet
- Ann Mills Karlslund, Dansk Byggeri
- Palle Larsen, 3F
- Preben Meier Pedersen, Kommunernes Landsforening
- Katrine Stokholm, Danske Regioner frem til årsskiftet 2015-16
- Hanne Ullum, Bygherreforeningen

Projektet har modtaget økonomisk støtte fra Arbejdsmiljøforskningsfonden (projektnummer 39-2013-09).

Brugen af den skitserede arbejdsklausul og vejledningen er vederlagsfri. Materialet og oplysningerne er ikke udarbejdet af autoritative myndigheder, og den vejledningsmæssige værdi kan påvirkes af regelændringer og ny praksis. COWI har den 20.04.2016 kontaktet Arbejdstilsynet vedr. planlagte ændringer i lovgivningen inden for de vigtigste bekendtgørelser anvendt i vejledningen. Arbejdstilsynet har ingen planer om ændringer i regelsættet inden for den nærmeste fremtid. COWI har ikke den ressourcemæssige kapacitet til en løbende opdatering i henhold til regelændringer m.v. COWI fraskriver sig generelt ethvert muligt ansvar for fejl, udeladelser og mangelfulde opdateringer, der måtte være i informationer i arbejdsklausulen og/eller vejledningen og fraskriver sig ethvert muligt ansvar for tab, skader eller ulempe, der skyldes brug af arbejdsklausulen og vejledningen, herunder datatab og retsfortabelser.

Fotos:

Freemages/Easy37, Valiki, Mattox, LotusHead, Robotnok, Steve Syvinski
Shutterstock, COWI.

